

אספקלריא לקבלת היום

אספקלריא לפרשת מצורע שבת הגדול תשפ"ד

אספקלריא לחג הפסח תשפ"ד

הלכות שבת למעשה

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת מצורע שבת הגדול ולחג הפסח

תשפ"ד ז

אספקלריא לפרשת מצורע שבת הגדול תשפ"ד ז

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ח

והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?..... ח

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו

מרובים.....ט

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים י

תפילה על חולה.....י

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,

מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק טו

פסח כנגד אברהם - דם מילה ופסח, קמחא דפיסחא.....טו

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון' כג

נסכי קרבנות מצורע.....כג

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר כה

אין רואים את הנגעים בשבת.....כה

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' ..כו

פניני עיון בפרשת מצורע.....כו

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן

מלכים' ושא"ס ל

כניסה לעיר בזמן האור.....ל

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת

שלמה, ירושלים עיה"ק לב

המדבר לשון הרע בעי צרעת של תגלחת וציפורים.....לב

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב

'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה לג

בענין ציפור המשולחת.....לג

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב לה

מספר לשון הרע - עובר על חמשה ספרים.....לה

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה',
מודיעין עילית לח
שיחת כשרי ישראל וצדיקיהם בדברי תורה וחכמה..... לח

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד מ
קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו..... מ

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית נא
מעבדות לחירות..... נא

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית ס
שייכות טומאת נגעים בבית המקדש..... ס

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל (רחובות) סא
שורשו של חטא..... סא

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו סג
"שבת הגדול"!..... סג

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל סה
כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות - בכל דור ודור עומדים עלינו
לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם..... סה

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי סח
על מה נתונים מעייניו של גדול הדור?..... סח

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד ע
מתחדשין כצפרים..... ע
'דברי שיר' על 'תומר דבורה' (יא)..... עד

אספקלריא לחג הפסח תשפ"ד..... עז

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים עח
"זכר לחיפזון" (ליל ט"ו כנגד ה'חיפזון' של מצרים, וכל שבעה כנגד
ה'חיפזון' של ישראל)..... עח

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד פד
אין עוד מלבדו - כוחו של בטחון!..... פד

בנתיבות החיים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע 'בנתיבות החיים', מאנסי נ"י פח
שיעור בספר 'גבורות השם' למהר"ל - פרק ס' [כולל ביאור משולב] פח

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון' צג
הסבה בכפיה צג

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר צה
קרבן פסח בשבת..... צה

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ
 ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד צח
כיצד הגיב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל על הסכנה האיראנית? [רמז: מתוך
ההגדה...]..... צח
יום ההצלה הגדול מגזירת השואה..... צט
מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?..... ק
נתינת כזית מצה לחברו על חשבון כזית ה'כורך' שלו עצמו..... קח
חזרת ים סוף לקדמותו..... קי
הסיבה בזמן הכנסת המצה לפיו..... קיא

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
 מרוגוטשוב קיב
האם סיום של אחת משלשת הבבות הוי סעודת מצוה..... קיב

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת
 שלמה, ירושלים עיה"ק קכ
בדברי הבית הלוי דראב"ע וחכמים נחלקו האם גאולת מצרים היא גאולה
עוברת או קבועה..... קכ

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה קכג
בחובת סיפור יציאת מצרים..... קכג

מאחורי החג / הרב יצחק לובנשטיין קכה
הכנה לפסח - כך הסדר יהיה חוויה נעימה ומרוממת לכל המסובים..... קכה
הגדת 'והשיב'..... קכח

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה',
 מודיעין עילית קלז
גדר מצות והגדת לבנך..... קלז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית קמג

בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון..... קמג

קטן בקרבן פסח וביאור שאלת החכם בהגדה והתשובה אליו..... קמד

לפסח בדרך הדרוש..... קמה

נר למאור / הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבת 'משכן העדות' ומח"ס 'תורת אמך' קמוז

פלוגתת הרמ"א והגר"א אם אומרים ההגדה בשבת הגדול..... קמוז

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי קנ

תפקידם המכריע של הקליות והאגוזים..... קנ

כאילו הוא יצא ממצרים! ממש!..... קנב

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער קנו

האם מותר לאכול מרור בהסיבה..... קנו

טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון [בעקבות נס ההצלה מהטילים שנשלחו מאיראן לארץ הקודש]..... קסד

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה קעא

ארבעה מי יודע - ארבעה חלקי רפואה רוחנית באכילת המצה..... קעא

הלכות שבת למעשה..... קעג

הלכות שבת למעשה / הרב יהודה אייזנשטיין, מרבני ישיבת מיר, ירושלים קעד

תשובה מעשית בענין כללי דין 'חזרה' בשבת..... קעד

חינוך..... קעח

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

קעט.....

'חומר משמר' כשר לפסח?..... קעט

חידות..... קפא

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קפב

חידה בפרשת מצורע!..... קפב

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... קפב

חידה לחג הפסח!..... קפב

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... קפב

חידודי אספקלריא / מערכת 'חידודים'..... קפג

חידודים לפרשת מצורע..... קפג

פתרונות 'חידודי אספקלריא'..... קפד

אספקלריא לדרך היומי..... קפה

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קפו

הרב יוסף דוב הערצאג, ארה"ב - הערות במסכת בבא מציעא - מקושר לחג

הפסח..... קפו

סיפור..... קצט

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק..... ר

הבן השני שהפך לבן ראשון! - סיפור לחג הפסח..... ר

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא הנוכחי..... רט

ייפול לנו מהשמים!..... רט

אספקלריא לפרשת מצורע שבת הגדול ולחג הפסח תשפ"ד

אספקלריא לפרשת מצורע שבת הגדול תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

'והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?

בפסוק נאמר על אודות האיש שלא הלך בעצת הרשעים ואשר בתורת ה' חפצו: 'וְהָיָה כְּעֵץ (תהלים א, ג).

יש מהמפרשים שפירשו שפסוק זה מתאר את הטובה שישפיע השי"ת על אדם זה, אבל לפי סיעה גדולה של מפרשים כוונת הכתוב לתאר את שבחו של תלמיד חכם זה, וכל אחד מהם הלך בדרכו לבאר מה מעלה היא זו להיות "כעץ"...
נביא כמה מהם בסייעתא דשמיא.

*

בין המפרשים כך הוא רבינו המאירי, שמפרש את כוונת הכתוב כך:
אחרי שהזכיר שיהגה בתורה ('כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'), הזכיר שלא די בכך, אלא צריך גם גמילות חסדים! שיהיה כמו עץ שנהנים ממנו בני אדם.

*

גם רבינו המלבי"ם מבאר ש"והיה כעץ" הוא שבח, ומבאר באופן אחר:
אדם זה הוא כמו עץ, שיש לו חשיבות עצמית, ותכלית קיומו היא גם בשביל עצמו. ההדגשה היא שהוא כעץ ולא כעשב שתכליתו רק קיום מינו.

*

ביאור נוסף מוצאים בילקוט מעם לועז (ירושלמי) בשם הספר שערי חיים, לבאר שבמלים "והיה כעץ" טמונה הוראה עבורנו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם:
כמו שעץ גדל לאט לאט, כך גם הרוצה לרכוש את הדרך הטובה צריך להתקדם לאט לאט, ואז אינו נופל ממדרגתו.

*

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו מרובים

אחת הגישות בביאור מעלתו של "האיש" שהוא "כעץ", הינה, שהכוונה שהוא כאילן ששרשיו מרובים - כדברי המשנה באבות המיוסדים על פסוק נוסף שנאמר בו "והיה כעץ", ובשונה מכאן - שם מוזכר בפירוש עניין שילוח השורשים:

"הוא (רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר:

כָּל שְׁחֻמָּתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מַעֲטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, ו): 'וְהָיָה כְּעֵרְעֵר בְּעֵרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב'.

אָבֵל, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֻמָּתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מַעֲטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֶפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ - אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם): 'וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם, וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם, וְהָיָה עָלָיו רֵעָן, וּבִשְׁנַת בִּצְרָת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי'."

*

מהראוי לציין, כי ייתכן שבמלה "שתול" עצמה יש משמעות של עץ השולח שרשים עמוקים. יש שהביאו קצת נטייה לכך מלשון מדרש 'שוחר טוב' על הפסוק (תהלים צב, יד) 'שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו', שנאמר שם בזו הלשון: "ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין וכו' כן ישראל שתולים בבית ה'".

אאזרך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

תפילה על חולה

וְצִוָּה הַפְּהֵן וּפְנֵנו אֶת הַבַּיִת בְּטָרֵם יָבֵא הַפְּהֵן לְרֵאוֹת אֶת הַנֶּגַע (יד, לו)
תפילת הכהן ובעל הבית לטהר את הנגע

שנינו בנגעים (יב ה) 'וצוה הכהן ופנו את הבית, ואפלו חבילי עצים, ואפלו חבילי קנים, דברי רבי יהודה. אמר רבי מאיר, וכי מה מטמא לו, אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו, מטבילין והן טהורים. על מה חסה התורה, על כלי חרסו, ועל פכו, ועל טפיו'. והיינו שנחלקו בדין פינוי הכלים מבית המנוגע, רבי יהודה סבר שחובה היא לפנותם, וחיוב זה תלוי בהוראת הכהן, ואילו רבי מאיר סבר שהפינוי הוא משום הפסד הכלים, שלא יטמאו כלי חרס שאין להם תקנה אלא בשבירה^א.

והקשה החתם סופר (חולין י:): אם הפינוי הוא משום הפסד הכלים, אם כן למה צריך הכהן לצוות על פינוי הכלים מהבית, והרי כיון שהתורה חסה על ממונו, די לה בנתינת עצה טובה לבעל הבית שיוציא שיוציא כליו, ומה עניינו של הכהן לעצה זו?

וכבר כתב הספורנו 'ופנו את הבית בטרם יבא, ולא יבא קודם לכן, ובין כך יהיה זמן תשובה ותפילה לבעלים וזמן תפילה לכהן', הרי שנקבעה שהות בין אמירת בעל הבית לראיית הכהן, כדי להניח זמן הראוי לתפילה, הן לבעל הבית והן לכהן.

והדברים טעונים טעם ודעת, כי אמנם מצינו בתוספתא (נגעים פ"ו ה"ז, הובאה בר"ש שם יב ה) שהכהן אומר לו דברי כיבושין, שאין הנגעים באין אלא על לשון הרע, ואין הצרעת בא אלא על גסי הרוח וכו', אך לא התברר למה שהות זו נקבעה דוקא על נגעי בתים, ולא

^א על פי משנה למלך (טומאת צרעת פי"ד ה"ד) ראה שם שהאריך בביאור מחלוקתם.
^ב ותירץ על פי מה ששנינו ברישא שם, 'אפילו תלמיד חכם ויודע שהוא נגע, לא יאמר נגע נראה לי בבית, אלא יאמר כנגע נראה לי בבית', וכיון שמדובר באופן שבעל הבית ת"ח, הרי אם כליו יהיה ניכר שיוודע שהוא נגע, לכן אמרה תורה שהכהן יצווה להוציא הכלים טרם ראייתו, כדי שלא יהא היכר בפינוי זה שהוא נגע. ובמשנה למלך (שם) מבואר שמעיקר הדין היה ראוי שתיכף כשאמר המצורע כנגע נראה לי חייב הכהן לילך ולראות הנגע, אך משום הפסד ממונו נתנה לו תורה רשות להמתין עד כדי שיפנו הבית. והיינו שהחידוש בציווי הכהן הוא, שיתעכב מלהורות על טומאת הנגע עד שיאמר לבעל הבית לפנות כליו, ויראה שאכן פינם ממנו.

^ג גם הראב"ד (תנו"כ פר' ה הי"ב) כתב 'לא אמרה תורה ופינה את הבית אלא להתעסק בפינוי, ושמא בין כך ובין כך ילך לו הנגע מן הבית וכו' על ידי תשובתו של בעל הבית, אך בדבריו לא מצינו אלא שניתן זמן לבעל הבית לעשות תשובה. ובספורנו נוסף ענין התפילה של בעה"ב ושל הכהן.

על נגעי הגוף. ובעיקר, מה עניינה של תפילת בעל הבית והכהן, והלא אם נגעו בו, הרי שצריך לתקן מעשיו, ומה תועיל לו תפילה שלו או של אחרים להסרת נגעו.

תפילה חולה על עצמו

וכבר עמד על כך בנפש החיים (ש"ב פי"א), וכתב 'כי באמת יפלא איך שייך לבקש להתחנן כלל לפניו ית"ש, להסיר מעליו צערו ויסוריו. כמו בענין רפואות הגוף. הרופא משקהו סמנים חריפים. או אם הרופא מוכרח אף גם לחתוך אבר לגמרי שלא יתפשט ארס החולי יותר. האם יתחנן אליו החולה שלא ישקהו הסמנים או שלא יחתוך האבר. הלא החולה עצמו שוכרו לכך. כן איך ישפוך שיח לפניו ית"ש להסיר מעליו היסורים. הלא המה רטיה וסמא דחיי לכפר עונותיו כמאמרם ז"ל (שבת נה.) אין יסורין בלא עון, ואם לא אפוא נפש החוטאת במה תתכפר.'

ומתוך כך הסיק, שתכלית כוונת התפילה צריכה שתהיה רק צורך גבוה, והבקשה היא על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה. כמאמרם ז"ל (סנהדרין מו.) בזמן שהאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, וזהו 'עמו אנכי בצרה' היינו שמן המצר משתף אותו ית"ש אז אחלצהו וכו'. וכשהאדם אין מרגיש צער יסוריו מגודל מרירותו מצערו כביכול, המרורות הללו הן הן עצם מירוק פשעיו. ומתכפר בזה עד שיסורי עצמו בדלין הימנו, והן הן הגבורות קדושות, כדרכו ית"ש להמתיק מר במר. והוא תיקון המדות בשרשן.

אכן, במסכת שמחות (פ"ח הי"א) שנינו 'רבי עקיבא אומר ארבעה בנים למלך, אחד לוקה ושותק, ואחד לוקה ומבעט, ואחד לוקה ומתחנן, ואחד לוקה ואומר לאביו הלקני. אברהם לוקה ושותק, שנאמר 'קח נא את בנך את יחידך וגו' והעלהו שם לעולה', היה לו לומר, אתמול אמרת לי 'כי ביצחק יקרא לך זרע', ושתק, שנאמר 'וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו'. איוב לוקה ומבעט, שנאמר 'אומר אל אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני'. חזקיה לוקה ומתחנן, שנאמר 'ויתפלל אל ה', דוד אמר לאביו הלקני, שנאמר 'הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני'. והיינו שמדרגת חזקיה פחותה, משום שהתפלל אל ה', ולא קיבל יסורין באהבה כאברהם ודוד.

ולדברי נפש החיים לכאורה תמוה, שהרי כלל את התפילה על היסורים כצורך גבוה, ואם כן מה הטענה על תפילת חזקיה, הלא ראוי להתפלל למניעת צער השכינה בעת צעריו. וביותר, שהרי דוד עצמו אמר (תהלים פו) 'ביום צרתי אקראך', לאמור ששעת צרה ראויה

¹ וכבר התבאר בפרשת תזריע שעל נגע הגוף מודיע צערו לרבים, לפי שנסגרו בעדו שערי תפילה, וא"כ מיושב למה לא ניתנה לו שהות זו בנגעי הגוף, אך עדיין צריך טעם למה עדיפי נגעי בתים מנגעי בגדים.

² ואמנם מצינו (ב"ב קטז.) 'מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים', וכבר התבאר לעיל (פר' יתרו) מה מעלתו של 'חכם' בתפילה על אחר, ולמה לא יתפלל החולה עצמו אל בוראו, ומפני מה אין הביקוש לתפילת חכם נחשבת כתפילה דרך אמצעי, וכאן הנידון הוא אחר שרואה שרצון השי"ת לייסרו ולזככו, איך יתפלל לשנות רצונו, ולמה תועיל תפילתו זו.

³ ודוחק לומר שתפילתו היתה לרפואתו, ולא על צער השכינה. ולכך נחשב פגם בקבלת יסורים מאהבה, כי הרי היסורים הם לתיקון פגם, ולהשלים את החסרון הגורם לצער השכינה.

לתפילה להסיר את הצרה, וכנודע שאף לדעת הרמב"ן שאין חיוב תפילה בכל יום, הרי בעת צרה חל חיוב דאורייתא של תפילה, ומה הוא צד החסרון בתפילה זו.

ולולי דברי נפש החיים היה מקום לחלק בפשוטו, שסתם עת צרה, אינה באה על חטא מסוים, אלא להפנות לב ישראל אל אביהם, ולכך אמר דוד 'ביום צרתי אקראך', אך ביסורים לזיכוך חטא, אמר 'הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני', ויתכן שזו גם התביעה על חזקיה, כי הרי הנביא ביאר לו על מה נתבע לקיצור ימיו. אולם בדברי נפש החיים מבואר שהתפילה על צער השכינה, ראויה אף כאשר היסורים למירוק פשעיו.

וכן משמע גם מדברי הברייתא שהשוותה את יסורי חזקיהו ליסורי אברהם בעקידה, ולכאורה בעוד יסורי חזקיהו ודוד באו על חטא, ויש בהם צער השכינה, ולכך ראוי להתפלל להסירם, הרי שאצל אברהם באו לנסיון, שתכליתו היא להתעלות של נס להתנוסס, ואם כן לא שייכת תפילה למנעם, כי על כך גופא נסיונו, אם יקבל את הגזרה ויקיים את רצון השי"ת, ובפשוטו משמע שבכל אופן יש חסרון בתפילה למניעת היסורים.

והדבר צריך תלמוד, שהרי אמרו (יבמות סד.) מפני מה היו האבות עקורים, שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. וכן אמרו (סנהדרין מד:) לעולם יקדים תפילה לצרה, שנאמר (איוב לו, יט) היערוך שועך לא בצר, הרי שראוי להתפלל על כל צרה שלא תבא, ואף כאשר באה יש לתלותה שהקב"ה מתאוה לתפילה להסרתה, והצדדים העולים מכל האמור טעונים הכרע.

התפילה אינה סותרת לקבלת הדין

אכן, מקרא מפורש הוא מפי דוד המע"ה, שביאר לאנשי ביתו את גדרי התפילה (שמואל ב יב טו-כג), 'ויגף ה' את הילד אשר ילדה אשת אוריה לדוד ויאנש. ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה. ויקומו זקני ביתו עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא ברא אתם לחם. ויהי ביום השביעי וימת הילד וגו' ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלותיו. ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור הילד חי צמת ותבך, וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם. ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני ה' וחי. ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד.

הרי שלמרות בקשת דוד 'הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני', אף הוא התפלל לסילוק הגזרה, ורק כאשר חלה הגזרה, ומת הילד, אזי קיבלה בלב שלם. ומבואר שאין סתירה בין התפילה קודם חלות הגזרה, לקבלת הגזרה באהבה, והיינו, שודאי יש לאדם לקבל יסורים כדי להזדכך מחטאיו, אך בכל עת שנגזרה עליו גזרה, הרי היא עת תפילה, כי תכלית הדין הוא לגלות את מדת הרחמים, ובכך גופא להסיר את הגזרה, כמבואר (ברכות י.) שכך השיב

¹ אמנם רש"י (איוב שם) פירש 'וכי באת לערוך צעקה שלא תבואך שום צרה ושום מאמצי כח לאונסך, אם כן במה יגבה את חובו', ולכאורה הוא היפך האמור בגמרא, שמקרא זה מלמד לבקש בטרם עת שלא תבא עליו צרה. ומסתבר, שבכל צרה ראוי להתפלל להסרתה, ואפילו להקדים לה תפילה למונעה, אך א"א לבקש שלעולם לא תבואהו צרה, אלא דיה לצרה בשעתה, להתבונן בתכליתה, ובכך להסירה.

חזקיה לישעיה, כשאמר לו 'כבר נגזרה עליך גזירה', אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא [דוד, רש"י], אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים^ח.

ובזה חלוקה טומאת נגעי בתים מנגעי בשר ובגדים, כי בכל הנגעים הנידון הוא רק על האדם או הבגד הנטמא, ובהם הגזרה מתגלית עם הופעת הנגע, ואף שדין טומאתו תלוי במאמר הכהן, הלא עצם הנגע כבר חל בהם, אולם בנגעי בתים הנידון הוא מה יטמא בתוך הבית, ועל הכלים לא חלה הגזרה עד אשר יאמר הכהן את דברו, ולכן אין הכהן נותן בהם שהות לתפילה.

ואף בנגעי בתים, הזמן הראוי לתפילת המצורע הוא בטרם פינו את הכלים מן הבית, אך אחר שטימאהו, כבר חלה הטומאה על הכלים, כי יכולת התפילה אחר שנראה הנגע הוא רק משום שחסה התורה על ממונו, והיינו על הכלים שטרם נגלית בהם הגזרה, ואף זאת בכלל 'בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם', כי תכלית נגעי בתים היא לגלות את ההנהגה הפנימית שכולה לטוב.

תפילת צדיק על חולה ומצורע

ועדיין שומה עלינו לבאר עניינה של תפילת הכהן על המצורע, וכן את האמור בכל חולה (ב"ב קטז). 'ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים', שלכאורה לא שייך בו הטעם האמור בתפילת חולה על עצמו.

וכבר ציין בעל הטורים (במדבר יט ט) על הכתוב בפרה אדומה 'ואסף איש טהור', שכן מצינו גם בצרעת נעמן שאמר 'הנה אמרתי אלי יצא ועמד וקרא בשם ה' אלהיו, ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע' (מ"ב ה יא)^ט, וביאר עפ"ד הספרי (לעיל יב יב) שהמצורע הוקש למת, וכשם שאפר פרה מטהרת כך תפלת הצדיקים גם כן מטהרת. ומבואר מדבריו ש'תפלת הצדיקים מטהרת', פעולתה כטהרת אפר פרה, ונבא לבאר עניינה.

^ח ואמנם מצינו גם באברהם (יל"ש וירא קא) שאמר 'יראה לו השה לעולה בני', וכוונתו 'אם לאו השה, לעולה בני', הרי שחפץ שלא תתקיים העקידה ביצחק, ועוד שם (רמז פב) 'היו דמעות מנשרות ונופלות מעיני אברהם עד שהיתה קומתו משוטטת בדמעות. א"ל בני הואיל והתחלת על רביעית דמך, יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך, ועל יצחק שנינו (אבות דר"ג) 'באותה שעה היה יצחק מסכים בפיו ובלבו היה אומר מי יצילני מיד אבי, אין לי עוזר אלא הקב"ה', הרי שאף העומדים בנסיון מייחלים להמלט מן הגזרה, ואף שא"א להתפלל על כך, כי זה גופא הנסיון לקבל את הגזירה, הרי הבטחון הוא שישגלה תכלית הטוב בכל הנהגה, ואף בקשת רחמים אינה סותרת לקבלת הגזרה, ואף שעל ביטול נסיון אין מקום לתפילה, הרי יש מקום לבטחון שיתגלה איך תכלית הנסיון היא לטוב.

^ט והביא עוד שכן נאמר לעתיד לבא על המשיח (ישעיה יא יב) 'ואסף נדחי ישראל', וביאר שאז יתקיים 'ואסף המצורע' דכתיב (ישעיה לה ו) 'אז ידלג כאיל פסח', ומבואר בתנחומא (מצורע ב) שלעתיד לבא כל בעלי מומין מתרפאין. וכן לא יצטרכו לאפר פרה דכתיב (שם כה ח) 'בלע המות לנצח' ומבואר בנדה (ע.) שהגוף הקם לתחיה לא יהיה צריך טהרה, כי יתחדש, ואילו הנשמה לא נטמאת.

^י ראה במו"ק (כח.) למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת, וביערות דבש (ח"ב דרוש יא) 'מה פרה מטהרת אף מיתת צדיקים מטהרת'.

תפילה על חולה

הנה על תפילת חולה אמרו (ב"ר נג יד, הובא ברש"י בראשית כא יז) 'יפה תפילת חולה על עצמו יותר מכל', וכאן מבואר שיש מעלה לתפילת צדיק לטהרו, אך לא מצינו שהציעו לו לבקש מהצדיק להתפלל עליו [ורק לנעמן אמרו כן], אלא 'ילך אצל חכם ויבקש רחמים'. ואמנם מצינו את התפילה מיוחסת לכמה בעלי דרגות, 'תפילה לעני' 'תפילה למשה', 'תפילה לדוד', 'תפילה לחבקוק'^{יא}, ועניינם הוא, 'תפילה לעני' היא עצם העמדת האדם בתפילתו כעני לפני השי"ת, כי בהיותו חסר, ועומד ככלי ריק, הרי הוא ראוי לקבל שפע ברכה, ושלימות דרגה זו היא בהכרת צער השכינה בחסרונו, וזו היתה 'תפילה לדוד' שהיה מעמיד עצמו כעני (ח"א קסח:). ולמעלה ממנה 'תפילה לחבקוק' כמבואר בזהר (ח"א ז:): ש'חבקוק' מלשון 'חיבוק', ונקרא כן כי נולד מתפילת צדיק, הוא אלישע שהבטיח לשונמית (מלכים ב' ד טז) 'למועד הזה כעת חיה את חובקת בן', ו'חבקוק' משמעו חיבוק כפול, בימין ושמאל, כי באופן זה המחבק נותן למחובק קיום והעמדה עצמית, ותפילת צדיק ממשיכה קיום ומעמידה את השכינה מעפר. אך הדרגה העליונה היא 'תפילה למשה', היא תפילת חכם, כי בכח התורה חל ביטול מוחלט של האדם אל השי"ת, והיא בחינת 'נישוק' של הקב"ה עם כנסת ישראל, בו עובר הבל הפה מזה לזה, וחלה 'השקה' ביניהם^{יב}.

נמצא איפה, שבעוד תפילת החולה תלויה אם בתחושת צערו הוא חש בצער השכינה, הרי בתפילת הצדיק מצינו (סוכה יד. יבמות סד.) שמהפכת מדת דין לרחמים, כי היא מרוממת את מדת הדין ומגלה שתכליתה לרחמים, ובשיתוף מדת הרחמים היא נותנת קיום לעולם^{יג}, ועל כך אמר נעמן 'והניף ידו אל המקום ואסף המצורע', כי ה'מקום' הוא המקיים את הנמצא בו^{יד}, ותיקונו הוא כאשר נאסף אל שרשו, ובזה תפילת צדיקים מטהרת, כמו ששינונו בפסיקתא (פר' ויחי) 'מהו האספו, הטהרו, כמו ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{יא} וכבר נגענו בעניינם לעיל (פר' ויגש) עפ"ד הגר"א, עיי"ש.
^{יב} ואמנם האר"י (שעה"כ חזרת העמידה ה) סידר שלשה דרגות בסדר תפילת י"ח, שהם שלשה מיני זיווגים, חיבוק, נישוק, זיווג, ובמק"א יתבארו יחוסי התפילות כנגדם.
^{יג} והיינו כי תפילת צדיק יש בה העלאת מ"ן, ובכחה יורד מ"ד כנגדה, ועל היפוך זה אמרו שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, כמבואר לעיל (פרשיות בא, יתרו).
^{יד} כן מבואר בספר העיקרים (מאמר ב פי"ז), ולהרחבת הענין ראה ספר המקדש (פר' כי תבא).

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

פסח כנגד אברהם - דם מילה ופסח, קמחא דפיסחא

וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וּנְתָנוּ עַל שְׂתֵי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמְּשָׁקוֹף עַל הַבְּתִימִים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בַּיָּמִים (יב,
(ז

איתא במכילתא (בא פר' ה', מובא ברש"י שמות יב, ו) "מפני מה הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ארבעה ימים היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיע שבועה שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל את בניו ולא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה וגו' ערום מכל מצות נתן להם הקב"ה שתי מצות דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו' ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו לכך הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים שאין נוטלין שכר אלא על ידי מעשה".

מבואר בדברי המכילתא שיש שייכות בין דם פסח ומילה לקיום ההבטחה לאברהם שיגאל את בניו, וצ"ב. גם יש להבין שמאחר שהגיע זמן קיום השבועה, מה הכונה ש"לא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו", הרי בהבטחה לאברהם בברית בין הבתרים, לא היה מוזכר תנאי זה.

ואמנם מצינו שהגאולה היתה רק בזכות האבות, וכפי שאומרים חז"ל במדרש (שמו"ר א, לו) עה"פ (שמות ב, כה) "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים", ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו בעבור הברית שכרת עם האבות, וכן הוא אומר (שם, כד) "ויזכור אלהים את בריתו". ועוד אמרו (שמו"ר טו, ד) "אמר הקב"ה, אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל, אינן נגאלים לעולם, אלא למי אני מסתכל לאבותיהם הקדושים כו' בזכות אבותם אני גואלם, לכך כתיב (שה"ש ב, ח) "מדלג על ההרים" ואין הרים אלא אבות כו'", עיי"ש.

ואכן מקרא מלא הוא, כפי שנאמר (דברים ז, ח) "כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים". ומבואר שלצורך גאולת ישראל ממצרים, היה נצרך גם "מאהבת ה' אתכם". ויש להבין, שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו על הגאולה, וא"כ מדוע נצרך אהבת ה' אתכם, וזכות אבות, ומצות שיתעסקו בהם.

דם פסח ומילה - דרכו של אברהם

ונראה בס"ד, דהנה כתב הרמב"ם פ"י ממלכים ה"ז שרק מי שהולך בדרכו של אברהם הוא הנקרא זרעו של אברהם וז"ל: המילה נצטווה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה

וזרעך אחריו, יצא זרע ושל ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחוייבין במילה, עכ"ל.

מעתה נראה, שאכן היה הבטחה לאברהם וכבר הגיע זמן השבועה, ואלא שכל קיום ההבטחות ל"זרעו של אברהם" הוא רק למי שמחזיק בדתו, וכמו שכתב הרמב"ם על ברית מילה שרק מי שמחזיק בדתו הוא הקרוי "זרעו של אברהם", טו.

והנה ברית המילה ניתנה לאברהם, וענין המילה הוא "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו", והיינו, שהמילה מתייחסת לדורות אל "אברהם אבינו" שה"ברית" מילה דידן היא אות כריתת ברית של אברהם אבינו,

וזוהו שייכות של המילה שרק מי שהולך בדרכו של אברהם ונכנס בבריתו של אברהם אבינו הוא בכלל ההבטחה שהובטח לזרעו של אברהם.

ומצאתי בס"ד בהגדש"פ זבח פסח לאברבנאל בפיס' "חכם מה הוא אומר" שכ' שטעם שערל לא אוכל בפסח וז"ל: לפי שלא נעשה הנס כי אם לבני בריתו של אברהם אבינו והבנים בניו המה וכו' ר"ל ראוי הוא ומשפט ישר שכל בן נכר וכל ערל לא יאכל בו ושתהיה המצוה פרטית לכל עדת ישראל בעלי ברית אברהם, לפי שאותנו הוציא משם ולא אומה אחרת, עכ"ל טז.

ובדרך זו יל"פ ענין הקרבן פסח שענינו "משכו ידיכם מעבודה זרה" י, והנה אברהם אבינו היה מפרסם שמו ית' והוציא מליבות בני אדם דעות כוזבות של ע"ז, ולכן ב' מצוות אלו נתייחדו דוקא כדי לקיים הבטחת אברהם אבינו.

^{טו} [ועי' עירובין דף י"ט ע"א דאברהם מסיק מגיהנום לישראל, לבד מבא על הכותית דמשכא ערלתו, וי"ל שאברהם מסיק ל"זרעו" ולא מי שמשכא ערלתו, ועי'.]

^{טז} וכע"ז בלשונו עה"ת כאן: והיה זה לפי שלא נתנה מצות הפסח אלא להקנותו אמונה שלמה בו ית', ולא אכלו ממנו במצרים אלא המאמינים בו ובלתי מאמינים במזלות ובאלהים אחרים, ולכן אין ראוי שיאכלו לדורות ממנו אלא המאמינים בתורת ה' וכו' והדעת נותנת שצדקו דברי ר' יהושע כי הנה לאברהם צוה השי"ת שכאשר ימול את עצמו מיד ימול בניו ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעו הוא וכו' אבל אם אינו עושה כן והוא מעמיד ערלים בביתו בהיות מוטל עליו למול אותם נראה שאינו שם עם ה' באמונתו אחר שהוא מזלזל במצוה העקרית הזאת ולכך לא יאכל בפסח כי אינו משלומי אמוני ישראל. ובהמשך דבריו שם: כי כיון שהעמיד ערל בביתו ולא קיים המצוה שנתנה לאברהם אבינו אין ראוי שיאכל בפסח כשאר בני ישראל, עכ"ד. מבו' בדבריו שעיקר הטעם שהערל אינו אוכל בפסח הוא לפי שהגאולה היתה ל"בעלי ברית אברהם" ומחמת שהוא מיפר "המצוה שנתנה לאברהם", ועי'.

^י וכמו שאמרו חז"ל (שמו"ר טז, ב) "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עובדין אותה, שנאמר (יחזקאל כ, ח) "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו", אמר לו הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, הה"ד "משכו וקחו לכם", כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל, טו) "בשובה ונחת תושעון" עכ"ל. ושם בפי' העץ יוסף: "משום דבעי לפרש משכו וקחו לכם שימשכו ידיהן מעכו"ם ועי"ז יגאלו, מייתי סמך בשובה ונחת תושעון, ודריש ליה בתשובה מעכו"ם שבידם, ועשות נחת רוח ליוצרים במעשה הפסח תושעון". ועוד איתא (שמו"ר טז, ב): "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עובדין אותה, שנאמר "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו", אמר לו הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, הה"ד "משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקדוש ברוך הוא פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון".

ועי' לשון התנחומא וירא אות ד' דאי': וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם התחיל הדם מילה לטפטף אמר ליה הקב"ה בשכר חייך שבזכותך אני אחוס על בניך בשני דמים ואפרע משונאיהם שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך שני דמים שנא' ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם המילה, עכ"ל. מבו' שלב' דמים אלו זכינו בזכות אברהם.

הגאולה רק למי שהולך ב"דרכו של אברהם"

ויסוה"ד שההבטחה על הגאולה, היא ל"זרעו של אברהם", נוהיינו, רק למי שהולך ומחזיק בדרכו יש להביא לדברי הבית הלוי פר' בא עה"פ "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר וכו'" וז"ל בתו"ד: והנה בהגדש"פ אמרו ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנחנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, וכבר ידוע ומפורסם הפי' בזה דאם היו שוהין עוד איזו זמן במצרים לא היה להם מקום להגאל עוד לעולם. ולהסביר הכוונה בזה דהמצריים בשיעבודם החטיאו אותם באונס עד שישראל נשתקעו בעבירות ובטומאתן של מצרים ואם היו שם עוד, היו נשקעים כל כך בטומאה עד שלא היה נשאר בלבם שום רושם קדושה ממה שירשו מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב והיו מושרשים בטומאתן בלא שום הבדל ושוב לא היה להם שום יחוס לאבותינו ולא היה מקום להבטחת כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול דההבטחה הרי היה לגאול זרעו של אברהם ולא למי שאינו נקרא זרעו וכמו דעשו וישמעאל לא נקראו זרעו כמשא"כ כי ביצחק יקרא לך זרע ודרשו ביצחק ולא כל יצחק. זהו מה שנוכל להסביר ע"פ פשוט מה שהובא בשם קדוש ה' האריז"ל דאם היו שוהין במצרים היו נכנסים בשער החמשים של טומאה ולא היו נגאלים לעולם. והגם כי דברים בגו בכוונת הדברים האלה, רק ע"פ ההסבר הפשוט הוא כן, עכ"ד. למדנו מדבריו שההבטחה על גאולת מצרים לזרעו של אברהם היא רק להמחזיקים בדתו"י.

ועי' לשון הריטב"א בהגדש"פ על "ויהי שם לגוי אחד" שכותב: ואית דמפרשי מצויינין בעלי קומה בעלי פרצוף, וכן הוא בבראשית רבה, וכן יש גורסין מסויימין שם כלומר שהם

וע"ע בשל"ה (פר' בא תו"א אות ד): "מזל טלה שהוא הראשון של מזלות והוא הבכור שלהם, והראשון הוא בחלקו, והיו המצרים עובדים אותו על שם השר שלהם, על כן "תועבת מצרים כל רעה צאן", וממשלתו הוא בחודש ניסן כנודע. אמר הקב"ה "החדש הזה לכם", ובניסן נגאלו, וצוה השי"ת ליקח שם לשוחטו, ובזה הכניע מערכת שלהם שהוא טלה, ועשה משפט באלהיהם שהוא שר שלהם, להודיע כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, כי אין כח בשום שר ומושל. ובזה נתבטלו כל העבודות זרות", עכ"ד. וראה עוד באלשיך (דברים טז, ד): "והוא מאמרם ז"ל (יומא פו, ב) על שני מאמרי רשב"ל הסותרים זה את זה, הוא שאומר גדולה תשובה שזדוונות נעשים לו כזכיות ואחד אומר כשגגות, ומשני לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. והוא הנרמז בקרבן פסח כמו שאמרו ז"ל על פסוק "משכו וקחו לכם צאן כו'" משכו מעבודה זרה וקחו לכם כו', והוא, כי יעשו מהעון זכות, כי מהטלה שהוא היה עונם כי אותו היו עובדים הפכוהו לזכות לעשות קרבן לה', כי בזבוח אותו היו מכוונים להתיש כחו ולהכניעו עד דכא. וזה רמז פה באומרו "ולא ילין מן הבשר אשר תזבח כו'", כי מאשר תזבח להכניעו שהוא את הטלה אשר היה עון שלך, תהפך עתה לבשר קדש ליפסל בלינה. ועל כן "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך כו' כי אם אל המקום כו' שם תזבח כו'" כי תהפך לך לזכות", עכ"ד.

י"י [וע"ע בדבריו בפר' תולדות עה"פ "מכרה כיום" שבי' כן בד' הגמ' הנ"ל שאמרו "ולא כל יצחק" והיינו שרק המחזיק בדתו חשיב מ"זרעו", וכ"כ רצ"ה בכ"ד, וכע"ז מבו' במהר"ל בכ"ד על הגמ' בסנהדרין דף כ"ז שפוקד אבות על בנים הוא כאשר אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ואכמ"ל].

ניכרים במלבושיהם ובענייניהם כגון ציצית בבגדיהם וכיוצא בו, ודייקי לה מדכתיב ויהי שם לגוי גדול, כי כיון שיש להם כמה דורות שהיו שם ומשועבדים להם, אפילו רבו מאד היאך יהיו שם לגוי אלא ודאי לפי שהיו מצויינין שם או מסויימין בטכסיסיהם וכל רואיהם יכירום כי הם זרע אברהם אבינו, עכ"ל. מבואר שההצלה היתה ע"י שניכר עליהם שהם מזרעו של אברהם, וכמש"נ, ועי'.

דם פסח ומילה - העיקר ששתל אברהם

ונראה לבאר הענין יותר, דהנה כתב הרמב"ם פ"א מהל' ע"ז ה"ג שאברהם אבינו "התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה כו', עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה. וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה, עכ"ל^ט.

ואשר מבואר מדברי הרמב"ם, שבמצרים "כמעט קט" שנשכח כל מה ש"שתל אברהם אבינו". ורק שבט לוי הוא אשר שמר על מסורת "זרעו של אברהם בהיותו מתרחק מע"ז ושומר ברית מילה וכמו שהבאנו מחז"ל,

מעתה נראה שלכן כדי לחזור ליחשב בכלל "זרעו של אברהם" היו מוכרחים לעשות איזה ענין ליפקע מכל זה, וזהו ענין ק"פ ומילה שבהם הם הולכים בדרכו של אברהם, וכמש"נ.

ויש לצרף לזה הא דאיתא ב"יוצרות לשבת הגדול" [בפיוט אין אין אליך] דאיתא: ולמה נתינת דמו על המשקוף ושתי המזוזות שהן שלש מזבחות במקום רואים אותו לחזות, זכר שלש מזבחות של אב המון נרמזות^ט, עיי"ש. מבו' שהדם מילה ופסח בא להזכיר הקרבנות שהקריב אברהם.

^ט [מש"כ הרמב"ם על שבט לוי שלא עבדו ע"ז, הנה כמו"כ מצינו ששבט לוי שמר על ברית מילה גם במצרים וכמבו' ברמב"ם פ"ג מאיסור"ב ה"ב והביא מהקרא בפר' וזאת הברכה "ובריתך ינצורו", ומקוה"ד במד"ר כאן (י"ט, ה) וכן בפר' בהעלותך (במדבר ט"ו, י"ב) עיי"ש. ועי' רמב"ן ורשב"א ביבמות דף מ"ו ע"א, ובש"ך עה"ת פר' כי תשא עה"פ "מי לה' אלי" כ' ששבט לוי שהיו עסוקים בתורה ולא בטלו מילה במצרים, (ועי' ברש"י פר' וזאת הברכה שפירש הקרא "ובריתך ינצורו" דקאי על הזמן שהיו במדבר, וכ"מ בספרי שם, וליכאו' הוא דלא כהרמב"ם והמד"ר הנ"ל)]

גמילות חסדים - דרכו של אברהם

הנה נתבאר לך בס"ד שענין "דם פסח ודם מילה" הוא כדי שההבטחה שהובטח לאברהם שיוצאם ממצרים תחול עליהם בעי שייחשבו מזרעו של אברהם, וזרעו של אברהם זה מי שהולך בדרכו. ועפ"ז נראה לבאר עוד ענין בע"ה.

דהנה מבוי בחז"ל שהיו צריכים לזכות של גמילות חסדים בשביל יצי"מ, וכדאי בתנד"א פכ"ג: כשהיו ישראל במצרים, נתקבצו כולם וישבו יחד משום שהיו כולם באגודה אחת, וכרתו ברית יחד שיעשו גמילות חסד זה עם זה, וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב ולעבוד את אביהן שבשמים לבדו, ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן, ושלא ילמדו לשון מצרים מפני דרכי עכו"ם שבהם, וכו' אף דוד היה משבח את יוצאי מצרים כי אפילו המצוה האחת שהיתה בידם נוח לפני הקב"ה הרבה יותר מן כמה מצות שלנו ומהו המצוה האחת שהיתה בידם שנתקבצו כולם באגודה אחת וכרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה שישמרו ברית המילה וכו', עכ"ל. ועיי"ש ריש פכ"ד.

וע"ע בש"ך עה"ת (לעיל ב כ"ה) עה"פ: "וירא אלקים" וז"ל: שמעתי שנמצא במדרש מה ראה ראה שהיו מרחמים זה על זה כשהיה אחד מהם משלים סכום הלבנים קודם חבירו היה בא ומסייע עם חבירו, וכשראה הקב"ה שהיו מרחמים זה על זה אמר ראויים אלו לרחם עליהם, כל המרחם מרחמים עליו שנאמר (דברים י"ג, י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך, עכ"ל.

ובשפ"א פר' שמות תרל"ד ביאר הא דאי' במדרש "הבה נתחכמה לו" לשון יחיד למושיען של ישראל כדהובא ברש"י שם, שהכוונה "כי בחינת האחדות הוא הישועה של ישראל", עיי"ש. ויש לרמוז זה בבעה"ט עה"פ "הבה" נתחכמה לו ש"הבה" גימט' י"ב שבטים וי"ל שרצו לבטל ה"אחדות" של י"ב שבטים, ועי'.

וכן יש לרמוז במה שהקב"ה אמר למשה "לך ואספת את זקני ישראל" היינו שיהו באסיפה ואגודה אחת, וכמו אצל יעקב שאמר לבניו "האספו" ושם הכוונה שעיי"ז תבא הגאולה כדאי' במפרשים שם, וכן כאן אמר הקב"ה למשה שיאסוף כל זקני ישראל שיהו באגודה אחת, ובזה תבא הגאולה, וכמש"נ.

והנה אי' ילקו"ש בשלח (רמז רנא) עה"פ (שמות טו, יג) "נחית בחסדך עם זו גאלת" - זו גמילות חסדים. וביאר החפץ חיים באהבת חסד גמ"ח פ"ה בהגה ופי"ד ע"פ מה שמובא בתנא דבי אליהו שהבאנו לעיל על הנהגת ישראל במצרים, ש"ישראל במצרים נתקבצו וישבו שהיו כולם באגודה אחת וכרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה. וישמרו

^כ ויש לציין למש"כ החת"ס בדרשות דף רס"ה: כבר כתבתי כי ענין הסיפור אינו לפלפל בהלכה כי הפלפול הוא ברור הקליפות מהקדושה, ולזה בכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, כי חמץ בגי' חל"ק רמז על מחלוקת הפלפול אובים בשער, ע"מ להעשות מצה שלום בסופו, מצ"ה בגי' "קהל" היפך החלוקה וכו' אמנם בלילה הזה ליל שימורים אין אחיזה לקלפיה כלו מצה ושלום, ורק אך לספר בניסי ה' ונפלאותיו, עכ"ל. מבוי' שה"מצה" בגימ' "קהל" הוא כנגד החלוקה, וכמש"נ שפסח הוא זמן של "קהל" היפך המחלוקת.

בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב, שלא יניחו לשון בית יעקב אביהם וילמדו לשון מצרים, מפני דרכי עבודה זרה".

ומבאר הח"ח, שכאשר ראו ישראל שאין שום עצה להציל מגזרותיו של פרעה, והשעבדו הולך ומת גבר מיום ליום, נתקבצו כולם וטכסו עצה לילך בדרכי ה', וכתרו ברית שכולם (בין העשירים ובין הפחותים) לגמול חסד זה עם זה, ועי"ז יתעורר חסד של השי"ת עליהם. וכך היה לבסוף, שדבר זה היה סיבה לגאולה וכאמור "נחית בחסדך עם זו גאלת" - זו גמילות חסדים. ומוסיף הח"ח שזה מה שאמר הכתוב (ירמיה ב, כ) "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך" - היינו מה שעשו חסד בימי נעוריהן במצרים. וע"ע בדבריו בחומת הדת פי"ד מש"כ בזה שכך צריך לנהוג בזמן הזה, והוא הדבר שיזרו את הגאולה השלימה, עיי"ש.

מעתה נראה, דהנה איתא בכתובות דף ח' ע"ב איתא פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו שנאמר "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. ופרש"י: בבריתו של אברהם, שגמל חסדים דכתיב" ויטע אשל ר"ת אכילה שתיה לוי, עכ"ל. מבואר ברש"י שלהחזיק בגמ"ח הוא בכלל ה"מחזיקים בבריתו של אברהם אבינו".

וכ"ה לשון הירושלמי בפאה פ"ח ה"ו: רבי בא בר זבדי אמר איתפלגין רב ורבי יוחנן חד אמר מדקדקים בחיי נפשות וחרנא אמר אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו, עיי"ש. וכ"ה במד"ר פר' בהר (ויקרא ל"ד, י) שאין מדקדקין בכסות מפני בריתו של אברהם, ועיי"ש ברד"ל שציין לגמ' בכתובות הנ"לכא.

וע"ע בפחד יצחק בקונטרס החסד (נד' בפח"י ר"ה) שאילו היה ברכה על חסד היה ב' ברכות הא' על מצות חסד והב' ברכה להיכנס בבריתו של אברהם אבינו, וכמו במילה שמברכים על המילה ועל הכניסה בברית של אברהם אבינו, ועיי"ש מה שביאר הענין.

וי"ל שאשר לכן הוצרכו גם לזכות גמ"ח בשביל שיתקיים בהם ההבטחה, כי כאמור ההבטחה היא לזרעו של אברהם, וזרעו של אברהם זהו המחזיקים בדרכו, ומבואר היטב

^{כא} וכן עי' בביצה דף ל"ב ע"ב וביבמות דף ע"ט ע"א כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו, עיי"ש. מבו' שהנהגת רחמים שייכא ל"זרעו" של אברהם. ועיי"ש במהרש"א ביבמות שכ': ולענין ג"ח אמר דכתיב כי ידעתיו גו' ואע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה הוציאו מן הכתוב הזה ג"כ גמילות חסדים והוא בכלל ושמרו דרך ה' גו' כי הגמילות חסדים נקרא דרך ה' שילך בה האדם אחרי מדותיו ית' ב"ה כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר להלך אחר שכינה כו' אלא להלך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים כו', עכ"ל. מבו' שחסד נכלל ב"כי ידעתיו וכו' האמור אצל אברהם" וכאמור שהליכה בדרכי החסד הוא בכלל "זרעו [היינו דרכו] של אברהם" וכמש"נ.

^{כב} וכיסוד זה מבו' במד"ר פר' וישלח (פר' ע"ו, פיס' ד') עה"פ: (ל"ב, י): "ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק" וז"ל: הא לעשו לא. אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם אינו מתקיים עליו. וביאר שם ה'עץ יוסף' שהאוחז מעשי אבותיו הוא המתייחס אחריהם ותעמוד לו זכות האבות. ובאהל יעקב פר' לך לך למגיד מדובנא ביאר שבאו להורות שעשו לא יכול לומר "אלוקי אבי אברהם" או "אלוקי אבי יצחק" כי אינם נחשבים "אבות" רק אל הבנים האוחזים בדרכם, אבל מי שאינו הולך בדרכם אינו מתייחס אחריהם.

שלכן מילה ק"פ וגמ"ח שייכי להדדי, בהיותם האופן ל"החזיק בדרכו של אברהם" והם הנקראים מ"זרעו של אברהם".

ונפלא לפי"ז לשון התנחומא וירא אות ד' הנ"ל דאי: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם התחיל הדם מילה לטפטף אמר ליה הקב"ה בשכר חייך שבזכותך אני אחוס על בניך בשני דמים ואפרע משונאיהם שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך שני דמים שנא' ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם המילה, עכ"ל. מבו' שבעודו עוסק בחסד שרץ לאורחים עד כדי שנטף ממנו דם ברית, אז בשרו הקב"ה על ב' דמים שבזכותם יגאלו בניו, והיינו שנצטרף כאן "ברית חסד" עם "דם ברית המילה" שנטף ממנו, ולזה נתבשר עתה "אני אחוס על בניך בשני דמים", ודו"ק בזה.

צדקה בערב פסח - להיכלל ב"זרעו של אברהם"

הנה נתבאר לן בס"ד שענין דם פסח ודם מילה הוא דבעי להיכלל ב"זרעו של אברהם" וזהו ע"י מילה ופסח דשייכי לאברהם, וכמש"נ, וכן נתבאר עוד שענין גמ"ח שייך לאברהם. והנה כ' הרמב"ם פ"י ממתנו"ע ה"א: חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, עכ"ל. והרמב"ן ב"דרשה על דברי קהלת" (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' רד) כ': וכן הצדקה חמורה מאוד והיא מצוותו של אברהם אבינו לזרעו כי בצדקה יכון כסאו, עכ"ל. מבואר שנתייחדה מצות צדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם".

ואכן מצינו ענין צדקה במיוחד בפסח וכמש"כ הרמ"א או"ח סי' תכ"ט ס"א וז"ל: ומנהג לקנות חיטין ולחלקן לעניים לצורך פסח וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה, עכ"ל. ובמ"ב שם שהוא מנהג קדום מזמן הגמרא והובא דבר זה בירושלמי פ"ק דב"ב. ועי' בשער הציון שם סק"י שהעיר מה נשתנה חג הפסח משאר המועדים שאין בהם תקנה מיוחדת לתת צרכי החג לעניים וביאר בזה וז"ל: ואפשר דמשום זה תיקנו קדמונינו בפסח יותר משאר רגלים לחלק לעניים לצורך פסח שהוא זמן חירות ויושבין ומסובין כל אחד הוא וביתו ברוב שמחה ואין זה כבוד לה' שהעניים יהיו רעבים וצמאים, עכ"ל. ומבואר מדבריו שזהו דין מיוחד בפסח משום שהוא "זמן חירותנו" וכבר האריכו האחרונים ז"ל דדין נתינת "קמחא דפיסחא" אינו רק מדין מצות צדקה הכללית שיש בכל השנה אלא זהו דין מיוחד מהל' פסח ולכן הביא זה השו"ע בדיני פסח ולא בדיני צדקה ביו"ד. ולהמבואר בלשון הרמב"ם שנתייחדה מצות צדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם" יש לומר שמשום כן יש לנו לנהוג בפסח בצדקה כדי שתאיר עלינו השפעת הגאולה דפסח שהיא ל"זרעו של אברהם".

וכמו"כ מה שאומרים בפתיחת ליל הסדר בהגדש"פ "כל דכפין ייתי ויאכל כל דצריך ייתי ויפסח וכו'", ובשעה"צ בסי' תע"ט כ' ש"מבואר בכמה ספרים בשם הזוהר הקדוש דמצוה

להזמין אורח עני בחג ובפרט בפסח שאומר כל אחד כל דכפין ייתי וייכול", עיי"ש. וי"ל, כי הכנסת אורחים הוא "בריתו של אברהם אבינו", ולכך כדי לעורר עלינו השפעת ימי הפסח שהוא כנגד אברהם לכך מיד בפתחת הסדר אנו אוחזים ב"בריתו של אברהם" בהכנסת אורחין.

והנה איתא בב"ב דף י' ע"א כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז, ויתכן שלכך נצוונו בפסח שעיקרו "משכו ידיכם מע"ז" על הצדקה. וכן כדי ל"הכלל בזרעו של אברהם" נצטוונו על הצדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם" וכנגד "עבודה זרה" שכנגדה נלחם אברהם וכמש"נ.

ועי' לשון מהר"ל בנתיב הצדקה פ"ב שכתב לבאר מה שאחז"ל "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה", וז"ל: ואם מעלים עיניו כאילו אינו אחיו, הרי הוא פורש מישראל שהם עם אחד ובשביל שישראל הם עם אחד יש להם אל אחד, וכמו שאנו אומרים "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ולפיכך אם מעלים עיניו מן הצדקה ואינו מרחם על ישראל הרי הוא יוצא מן מה שישראל הם עם אחד והם לאל אחד, והיציאה מן האחדות נחשב כאילו דבק בע"ז לגמרי שהוא יוצא מן האחדות. ולפיכך כתיב בפסוק זה "ורעה עינך באחיך האביון", שכוונת הכתוב שכיון שהוא אחיך והוא אביון יש לך לרחם עליו, עכ"ל. ומבואר מאד שלכך יש ענין מיוחד בעבודת הפסח בעבודת הצדקה שהיא להעמיד את ה"עם אחד", וכנ"ל מהמהר"ל.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

נסכי קרבנות מצורע

ובימים השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אֶחָד שָׁמֶן (יד, י)

וברש"י: "ושלשה עשרונים - לנסכי שלשה כבשים הללו, שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים", בפסוק לפנינו כתוב רק שהמצורע צריך להביא מנחה, ורש"י מוסיף שהוא צריך להביא גם נסכים, והיינו שהמנחה הזו היא 'מנחת נסכים', אמנם צריך לדעת מדוע לא כתבה התורה כאן שהוא צריך להביא גם נסכים, וגם מהו המקור לכך?

וסוגיא זו שנויה במשנה ובגמרא במנחות, המשנה (מנחות צב, א) אומרת: "כל קרבנות הציבור והיחיד טעונין נסכים, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח והחטאת והאשם, אלא שחטאתו של מצורע ואשמו טעונין נסכים", הגמרא (שם צא, א) דורשת זאת מהכתובים ואומרת: "אלא שחטאתו של מצורע ואשמו טעון נסכים. מנא הני מילי? דת"ר: ושלשה עשרונים סלת מנחה - במנחה הבאה עם הזבח הכתוב מדבר; אתה אומר: במנחה הבאה עם הזבח, או אינו אלא במנחה הבאה בפני עצמה? כשהוא אומר: והעלה הכהן את העולה ואת המנחה, הוי אומר: במנחה הבאה עם הזבח הכתוב מדבר; ועדיין איני יודע אם טעונה נסכים ואם לאו, ת"ל: ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד, עולה - זו עולת מצורע, זבח - זו חטאת מצורע, או לזבח - זו אשם מצורע".

וצריך להבין מדוע את מנחת הנסכים כתבה התורה במפורש בפרשת מצורע, ואילו את נסכיו היא ריבתה רק בפרשת שלח לך?

והראב"ד בתורת כהנים (מצורע פרשה ב אות י) כתב שהגירסא שלנו בגמרא מנחות הנ"ל "ועדיין איני יודע אם טעונה נסים ואם לאו" משובשת וכל מה שצריך ללמוד מהפסוקים הוא שהמנחה האמורה במצורע היא מנחה הבאה עם הקרבן ושהיא נוהגת גם בחטאתו ואשמו של מצורע, אך אם יש מנחה אין צריך פסוק שצריך גם נסכים, אמנם רש"י ורש"י כתב יד גורסים כגירסא שלפנינו, ומבואר שיש מקום לומר שצריך רק מנחה ולא נסכים, ויש לעיין בטעם הדבר.

ונראה לבאר בזה לפי מה שכתב הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פ"ב ה"א): "היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראין נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים", ודייק הנצי"ב מדבריו שאם התנדב אדם מנחת נסכים הוא מקריב מנחה ואינו מקריב נסכים, וכן ראיתי מביאים בשם מרן הגרי"ז זצוקללה"ה בדעת הרמב"ם, וכן כתב גם המקדש דוד.

אך בדעת רש"י (מנחות קד, ב ד"ה מתנדבין) ותוספות נקטו הנצי"ב והמקדש דוד שמנחת הנסכים כוללת גם את הנסכים, ואם התחייב להביא מנחת נסכים, הוא חייב להביא גם נסכים.

ונראה שהראב"ד בתורת כהנים סובר שמנחת הנסכים והנסכים חד הם, ואם התחייב להביא מנחת נסכים הוא חייב להביא נסכים עמה, וכדעת רש"י והתוספות הנ"ל, ולכן הוא סובר שאם ריבתה התורה מנחת נסכים לחטאתו ואשמו של מצורע התרבו ממילא גם נסכים, ואין צריך פסוק נוסף לרבותם.

ואילו הגירסא שלנו בגמרא מנחות צא, א סוברת שמנחת נסכים לחוד ונסכים לחוד, ויתכן שמביאים מנחת נסכים ואין מביאים נסכים, ולכן צריך פסוק לרבות קרבנות מצורע לענין נסכים, אף אחרי שכתבה בהם התורה מנחת נסכים במפורש.

ואף שהבאנו שרש"י גורס כגירסא שלנו, והוא עצמו סובר שהמתנדב מנחת נסכים מתחייב להביא נסכים, והיינו לכאורה משום שהנסכים הם חלק ממנחת הנסכים, ואם כן איך היתה הוה אמינא שמצורע מביא מנחת נסכים בלי נסכים, ויש לומר בדעתו שאף שהשם 'מנחת נסכים' כולל גם נסכים, אם התנה במפורש להתחייב מנחת נסכים בלי נסכים חל נדרו באופן זה, והוא מביא מנחת נסכים בלי נסכים, והיינו שהמנחה והנסכים הם שני דברים, אלא שבסתמא הם באים יחדיו, וכך נקטו השפת אמת והרש"ש במנחות שם בדעתו, ולכן היה מקום לומר שחטאתו ואשמו התרבו רק למנחת נסכים ולא לנסכים, ואילו הראב"ד סובר שזהו ממש קרבן אחד ולא שייך להפרידם זה מזה, ואם התרבו למנחת נסכים התרבו ממילא גם לנסכים.

ועדיין צריך לבאר מדוע את מנחת הנסכים כתבה התורה בפרשת מצורע, ואילו את הנסכים היא ריבתה בפרשת שלח לך, ונראה לבאר על פי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם שמנחת הנסכים והנסכים הם שני קרבנות ושני דברים נפרדים, יש לומר שמנחת הנסכים של מצורע היא מעצם חובת קרבנותיו, שהתורה חייבה אותו להביא קרבנות [שהם: אשם, חטאת ועולה] עם מנחת נסכים, אך נסכים אינם מתחייבים מעצם דיני קרבן מצורע, אלא שיש ריבוי בפרשת נסכים האומר שאחרי שריבתה אותם התורה למנחת נסכים, יש דין גם להביא עמהם נסכים.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

אין רואים את הנגעים בשבת

וַיֵּצֵא הַפֶּהַן אֶל מַחוּץ לְמַחֲנֶה וְרָאָה הַפֶּהַן וְגו' (יד, ג)

בנגעים (פ"א מ"ד) איתא שאין רואין את הנגעים לכתחילה באחד בשבת, שאם יסגירוהו שבעת ימים יצטרך הכהן לראותו ביום השביעי שהוא שבת, ואין רואין את הנגעים בשבת. ואף שיוכל לראותו ביום השמיני דהיינו ביום ראשון, אין להיכנס למצב של שיהוי מצוה, ולכך עדיף לדחות ההסגר למחר.

והנה למהר ראיית הכהן מסתמא יש בה משום "זריזין מקדימין למצוה", ואעפ"כ עדיף לדחות הראיה ראשונה כדי שלא יצטרכו לדחות ראיה שניה, ופשוט שהוא מן התימה מאיזו סברא נדחה השתא "זריזין מקדימין" בגלל שלא אפשר לקיים ה"זריזין מקדימין" בראיה הבאה, ובפרט שראיה ראשונה מחוייב בה עכשיו ובראיה שניה עדיין לא התחייב.

ונראה החילוק, דראיה שניה היא כבר אחר התחלת המצוה, וא"כ לגבה אינו רק "זריזין מקדימין" אלא "חביבה מצוה בשעתה" שמעלה זו דוחה שבת, לכך אין להתחיל במצוה שיצטרכו לדחותה מ"שעתה". [וצ"ע למה מחביבות המצוה אין רואין הנגע גם בשבת, ואולי משום הפורענות שבה אם פוסק שנטמא].

וכן נראה מהרמב"ם (מע"ק פ"ד ה"ג) שכתב "אע"פ שמותר להקטיר אברים ואימורים בלילה אין מאחרין אותן לדעת, אלא משתדלין להקטיר הכל ביום חביבה מצוה בשעתה", הרי שחביבות המצוה היא שלא לאחר אבל לא שצריך להקדים.

אלא שרשב"ם (פסחים קה: ד"ה עיולי יומא) כתב דמחבבין ועבדינן קידושא מאורתא "דחביבה מצוה בשעתיה וזריזין מקדימין למצוה", הרי ש"חביבה מצוה" היא מאותו הדין ד"זריזין מקדימין" ולא דין בפנ"ע מחמת שכבר החל במצוה. ובשלמא אי הוה נקיט "זריזין מקדימין למצוה וחביבה מצוה בשעתה", הי' אפשר לפרש שכל הזריזות היא מחמת שכבר התחיל במצוה, אבל השתא שהקדים דין דחביבות נראה מדבריו ד"שעתה" לאו היינו שהחל בה אלא שהגיע זמנה. וצ"ע.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת מצורע

יד, ב: זאת תהיה תורת המצורע.

עיינ רש"י [פסוק ד] דנגעים באין על לשון הרע. באורחות צדיקים [שער הענוה] כתב כי כבר היה אחד מן החכמים שסיפרו עליו רע, וכשנודע הדבר לחסיד שלח לאותו שסיפר עליו דורון וכתב לו אתה שלחת לי דורון מזכויותיך ואני גמלתי לך בדורון זה ששלחתי לך, כי ליום הדין מראים מצוות להרבה בני אדם שלא עשו אותם מצוות ויאמרו הלא לא עשינו זה, וישיבו להם אותם שסיפרו עליכם רע הם עשו אלו המצוות ונוטלים אותם מהם ונותנים לכם וכו'. וכ"כ רבינו בחיי בשער הכניעה פרק ז'.

במכתב מאליהו [חלק ד' עמ' 214] כתב דמה שזכויות אלו נאבדו מראובן הוא משום שהוא שיעבד אותן לעבירתו כי בהן הרי הגדיל את רעת הלשון הרע, **כי אם לא שבני אדם מחזיקין אותו לצדיק מחמת זכויותיו לא היו דבריו נשמעין כל כך.**

והגר"מ לוונטל שליט"א הקשה ממה שמבואר בגמ' ערכין [טז, א] דלשה"ר הוי בלא אהני מעשיו, ובכהאי גוונא הרי לא היו דבריו נשמעין כלל, ואפ"ה לוקחין ממנו המצוות שעה ונותנין אותם למי שדיבר עליו עכ"ד.

ובפירוש עלי אורח [על אורחות צדיקים] כתב בזה"ל "והוא מבואר כי יש בזה מידה כנגד מידה כי בעל הלשון מגדיל את עצמו ע"י הקטנת זולתו, ולכן הקב"ה מגדיל את הנפגע ע"י הקטנת הפוגע, ומסתברא דהני מילי במי שהוא בעל לשה"ר דהיינו שרגיל בכך, אבל לא במי שנכשל בלשה"ר, ומסתבר עוד שגם בעל לשון אינו מפסיד כל מצוותיו לאחד שמדבר עליו, אלא לוקחין ממנו מצוות כפי ערך הפגיעה שפגע בזולתו. אמנם אם הוא בעל לשה"ר ומדבר על אנשים בלי סוף יצא בסוף נקי מכל מצוותיו וכדכתיב יש מתעשר ואין כל וכו'".

*

יד, ג: וְרָאָה הַפֶּהן וְהָיָה נִרְפָּא נִגַע הַצָּרַעַת מִן הַצָּרוּעַ.

בחידושי חת"ס כתב פירוש שלא שב בתשובה מעצמו מהתעוררות לבו רק ע"י שנתנגע ושב, ואז נרפא מן הצרוע ולא מעצמו, על כן צריך עוד כפרה ציפורים וקרבנות, אע"ג דמיסורי דנגע איכפר ליה [ברכות ה, ב], מ"מ עדיין צריך כפרה על שלא נתעורר לשוב עד שהביא עליו יסורין, משא"כ אילו היה נרפא מחטאותיו בלא יסורין ובלא צרעת לא היה צריך לקרבן כי אדרבה זדונות היו נעשין לו כזכויות.

רואים מדבריו שזה לא התעורר מעצמו לעשות תשובה זוהי סיבה שצריך יותר כפרה על מה שחטא, יש בנותן טעם להביא מה שכתב במעלות המידות [מעלת התשובה ד"ה בני השתדלון] בזה"ל בני השתדלו לעשות תשובה קודם ביאת הפורענויות והצרות כי אם ישוב

האדם לבוראו אחר ביאת הצרות והפגעים הרעים איננה תשובה שלימה, ושמא לא יקבל הבורא תשובתכם אע"פ שהוא ארך אפים ומלא רחמים, אמנם התשובה השלימה היא כשאדם יודע בעצמו שחטא לבוראו יתחרט חרטה גמורה על העבירות שעשה ויעזוב דרכי חטאיו ואל ישנה עליהם, ויבקש עליהם מחילה לפני בוראו וייטיב מפעליו קודם שיבואו עליו הצרות והפגעים הרעים, שכך אחז"ל [אבות ד, יא] תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות.

וחזינן עוד מדברי החת"ס דהא דאמרינן דזדונות נהפכו לו כזכויות, אינו רק בעבירות שבין אדם למקום, אלא גם בעבירות שבין אדם מחבירו, כמו הכא שחטא בלשה"ר אי שב מעצמו בלא יסורין וצרעת זה גם נהפך לזכות.

*

יד, ז: וְשִׁלַח אֶת הַצֹּפֵר הַחִיָּה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה.

בפמ"ג בספרו תיבת גומא [כאן] הביא קושיית המקום שמואל [סימן פ"ו] למ"ד אין מבטלין איסור מדרבנן, א"כ מאי קאמר בקידושין [נו, א] "לא אמרה תורה שלח לתקלה", הא יכול לבטל ברוב שיקח ב' ציפורים עמו.

ויש ליישב עפמ"כ הנודע ביהודה [יו"ד תניינא סימן מ"ה] דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה מדרבנן הוא רק בלח בלח דנמצא שהאיסור בטל מן המציאות בעולם, אבל יבש ביבש לבטל האיסור והוא נשאר בעין והוא בעולם ובאיסורו עומד שאם יבוא אליהו ויאמר שזו היא החתיכה האסורה הרי הוא עומד באיסורו הקדום, אלא כל זמן שאין מכירין אותו גזירת הכתוב אחרי רבים להטות ועכ"פ האיסור בעין ויכול לחזור לאיסורו בזה לכו"ע לדעתי לא התירה התורה לבטלו לכתחילה, ואיך אפשר שדבר שאפילו אחרי הביטול אם יוכר יהיה אסור, יהא מותר לבטלו עתה והרי עתה הוא מכירו עכ"ד. נמצא דהכא דהוי יבש ביבש הוי איסור לבטלו לכתחילה מהתורה ואתי שפיר.

והנה יש כמה אחרונים שהקשו לא מצד ביטול אלא מצד הלך אחר הרוב, דאיזה תקלה יש כאן בשילוח הציפור החיה, והלא המוצא יכול לתלות שבא מרוב ציפורים דעלמא שהם מותרות.

ומו"ר הגר"ש אלטמן שליט"א אמר ליישב דפשיטא דכיון דמציאות האיסור קיימת בעולם ודאי למי שיודע שזה אסור אין לו לכתחילה להניח לפני אחרים שלא יודעין שזה איסור ויתלו ברוב המותרין ויאכלו זאת, וא"כ שפיר קאמר רבא דעל כרחק שרא רחמנא דלא אמרה תורה שלח לתקלה.

*

יד, יח: וְהַנּוֹתֵר בְּשֶׁמֶן אֲשֶׁר עַל פֶּה הַפֶּה יִתֵּן עַל רֹאשׁ הַמִּטְהָר.

תנן [פ"י דזבחים מ"ח] דלוג שמן של מצורע מתחלק בעזרה, ובתפא"י שם אות ל"ו כתב שהוא לאכילת כהנים. ותמוה בזה דברי רבינו המהרש"א [שבת יד, א בד"ה פרש"י ד"ה האוכל] שכתב דליכא שום שתיה של קודש, והרי קמן דאיכא לוג שמן של מצורע, ואם

תמצי דאזוקי מזיק, הרי אפשר ע"י אניגרון וכברכות לו, א וצ"ע [מהרה"ג רבי משה ברוך שליט"א].

*

יד, כח: וְנָתַן הַפֶּה מִן הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל פִּיו עַל הַנּוֹךְ אֶזְנֵן הַמִּטְהַר הַיְמָנִית וְגו' עַל מְקוֹם דָּם הָאֲשֵׁם.

הנה על המצורע מזים גם דם וגם שמן, ולכאורה איך יזו את השמן על אותו בוהן ימנית שהיזו מקודם את דם האשם, והרי לכאורה יש כאן חציצה, ולכן איתא בגמ' במנחות [ג, א] "על דם האשם, על מקום דם האשם" למאי אתו הני צריכי... ואי כתב רחמנא על מקום הוי אמינא דוקא נתקנח אבל איתיה אימא הוי חציצה קמ"ל על דם האשם. א"כ מבואר בגמ' דלולי הפסוק היינו אומרים שאם נתן השמן ע"ג הדם לא יצא כי הדם הוי חציצה.

ויש להקשות שהרי מבואר בזבחים [לה, א] דהדם והדיו והדבש והחלב לחין אין חוצצין ולכן אם הכהנים היו הולכים ע"ג דם לח במקדש, לא היה זה חציצה, הרי שדם לח אינו חוצץ, וא"כ מדוע צריך פסוק לומר שהדם אינו חוצץ בין השמן למצורע? והרי לח אינו חוצץ.

בחידושי הגרי"ז כתב שהפסוק חידש שאפילו אם הדם התייבש שגם אז אינו חוצץ, וכן מבואר בפנים יפות כאן [פסוק יט ד"ה ובוזה נראה להבין]. ובנחלת יעקב יהושע כתב דאפילו אם הדם לא התייבש לגמרי אלא שהתחיל להתייבש הוא כבר חוצץ, עיין שם.

*

יד, לד: פִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לְאֶחְזָה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֶחְזָתְכֶם.

פירש"י בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן. וקשה שהרי אמרו חז"ל שנגעי בתים באין על צרות עין [ערכין טז, א].

ונראה דהא והא איתנהו, שהמעין בפרשה יראה שיש אופן שהנגע חוזר ופושא בבית אחרי שהקצו את האבנים אשר בהן הנגע ואחרי היטוח ואז צריך לנתוץ את כל הבית, ויש שאינו חוזר הנגע שוב. והנה באופן הראשון לא מוזכר שצריך להביא קרבן, [א"ה והדבר מוכרח שהרי כתוב שלוקח ציפורים לחטא את הבית [פסוק נב], וזה לא שייך כשכבר נתץ כל הבית ואיננו בעולם], וצריך לומר שזה נגע שבא כדי לגלות את המטמוניות ולכן חוזר ופושא בבית כדי שיצטרכו לנתוץ את כל אבני הבית ואז ימצאו את המטמון. אבל באופן השני שאין הנגע חוזר לפשות אז מביא קרבן [כמו שכתוב בפסוק מט] ובאופן זה הנגע בא בעבור צרות העין. [מתוך ספר תורת משה להגאון ר' משה לוי זצ"ל כת"י].

*

יד, לד: וְנִתְּתִי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אָרְץ אֲחֻזְתְּכֶם.

תיבת "ונתתי" משמע לשון מתנה מדלא כתיב "ויהי" כמ"ש רש"י בשורה הוא לכם שהנגעים באין עליהן, לפי שהטמינו אמורים מטמוניות של זהב בקירות בתיהן כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, וע"י הנגע נותץ הבית ומוצאן עכ"ל.

ולכאורה קשה אמאי הטמינו בקירות הבית, הא אמר שמואל [בב"מ מב, א] כספים אין להם שמירה אלא בקרקע.

ואולי י"ל דלזה דקדק רש"י כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר ר"ל ולא קודם לכן, לפי שעד אז הטמינו בקרקע, אבל כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר הרי ידעו שהם באים לכבוש את הקרקע מידם ומסתמא יחפשו המטמוניות בקרקע ששם היא הדרך לשומרון, לכן כדי שלא ימצאו ישראל אותם אמרו נחביא אותן בקירות הבית, שאין אדם מעלה על דעתו לחפש שם. לכן סיבב הקב"ה משמים שיהא נגע בבית וינתצו אותו וימצאו אותם.

אמנם ראיתי בזוהר שכתב שלא היה כאן רווח כספי אלא אי מניעת הפסד, **דכפי דמים של נתיצת הבית ובנייתו מחדש כן מצא הסכום הזה במדוייק בנתיצתו הבית ומזה שילם, נמצא שלא הפסיד כלום עי"ז.**

*

יד, לד: וְנִתְּתִי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אָרְץ אֲחֻזְתְּכֶם.

איתא בסנהדרין [עא, א] דבית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר, כמאן כר"א בר שמעון דאמר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כב' גריסין על ב' אבנים בשני כתלים בקרן זוית אורכו כב' גריסין ורוחבו כגריס. והיינו שנדיר במציאות שיצא דוקא באופן כזה.

וקשה דברמב"ם סוף הל' טומאת צרעת כתב דצרעת האמור בבגדים ובבתים אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן על לשון הרע.

ואם בין כך זה לא דבר טבעי ממנהגו של עולם אלא פלא, א"כ למה לא שייך שימצא פלא כזה באופן שר"א בר' שמעון סובר שזה מטמא, ומנלן דלא היה ולא עתיד להיות וצ"ע. אמנם אתי שפיר לפי מה שכתב בפירוש הספורנו בסוף פרשת תזריע [יג, מז], עיין שם.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס

כניסה לעיר בזמן האור

פִּי תְּבֹאוּ אֶל אֶרֶץ פְּנֵעַן (יד, לד)

וכתב הכלי יקר: "לכך נאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה כי לא בחרבם ירשו ארץ זורועם לא הושיעה, כי אם ימין ה' רוממה לתת להם נחלת גוים" ובענין שמירת ה' על האדם ההולך בדרך, איתא בב"ק (ס, ב) אמר רב: לעולם יכנס אדם ב'כי טוב' ויצא ב'כי טוב'. ופירש"י: בעוד חמה זורחת ילין במלון, ולא ימתין עד שתחשך, ולבוקר לא ישכים לצאת עד שיאיר.

וכונתו, שאע"ג שמשעלה השחר עד צאת הכוכבים, הוי יממא, מ"מ לא יצא עד נץ החמה, ויכנס מקודם שתשקע החמה, אע"ג דלא הוי לילה משתשקע החמה ועד צאת הכוכבים (ברכות ב, ב; מגילה כ, ב).

ובריש פסחים (ב, א) פירש"י (ד"ה בכי טוב): ומה היא טובתו, מפני החיות מפני הלסטים. והנה בפרק 'ברכי נפשי' נאמר: 'תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער' (תהלים קד, כ).

וצ"ע, כי אם הטעם מפני החיות, אף שאינו יכול לצאת מעלות השחר מקודם הנץ שהחיות רומשות עד הנץ החמה, וכדכתיב (תהלים שם, כב): 'תזרח השמש יאספון', מ"מ אחר שתשקע החמה קודם צאת הכוכבים עדיין יכול ליכנס, כי החיות רומשות רק בלילה מצאת הכוכבים ולא משתשקע החמה, וכדכתיב הכא בקרא: 'תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער' [ואף גבי לסטים דוחק לומר שלאחר השקיעה, קודם שיהא לילה, כבר יוצאים הם ל'מלאכתם', שהרי עדיין זמן אור הוא כל זמן שלא מתקיים 'תשת חושך']].

ת. ראשית, אציין מקור לדברים שהובאו בשאלה, כי אכן יש לאדם לבוא לעיר כבר בעת שקיעת החמה, והדברים מפורשים במדרש שכל טוב (בובר, פרשת מקץ פר' מ"ד פס' ג'): "הבקר אור. כלומר האיר המזרח: והאנשים שלחו המה וחמוריהם. מלמד שלא פטרם עד אור הבקר, מכאן אמרו רבותינו לעולם יצא אדם בכי טוב, ויכנס בכי טוב פי' יצא לדרך לאחר שהאיר היום, ויכנס לעיר עד שלא ישקיע האור, שנאמר וירא את האור כי טוב" עכ"ל.

עוד ראיתי לציין את ההקשר שעשו בילקוט שמעוני על תהילים (רמז תתס"ב), שעל הפס' "תשת חושך ויהי לילה" ציינו את דברי חז"ל: "לעולם יכנס אדם בכי טוב", הרי שגם מדבריהם מובן שהטעם שקבעו חז"ל שהאדם יכנס בכי טוב, הוא מחמת שליטת החיות בלילה.

ולעצם השאלה, מדוע הקפידו חז"ל שיכנס האדם לעיר בכי טוב, נראה דמכיון שישנו זמן קצר בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים, נקטו חז"ל את זמן שקיעת החמה לזמן שבו ראוי לאדם להכנס לעיר, שהרי מדובר כאן באדם הנמצא בדרך והולך מעיר לעיר, שצריך לתכנן את זמן הליכתו שיכנס לעיר מבעוד יום, וכיון שמדובר בזמן ארוך, חששו חז"ל שהאדם לא ישער נכון את הליכתו, ויטעה בזמן מועט, ויכנס לעיר בזמן צאת הכוכבים שהוא זמן סכנה. ובשלמא על זמן יציאת האדם מעירו, שם באמת האדם קם ממצב של מנוחה למצב של יציאה מהעיר, ושם אין חשש שהאדם יחליט לקום מוקדם ולסכן את עצמו, שהרי הוא לא נמצא בדרך אלא בעיר, ולכן שם נתנו חכמים את הזמן המדויק מתי כבר אין חשש סכנה לצאת לדרך.

אבל בבא מן הדרך, יש חשש גדול שהאדם יהיה קרוב לזמן הסכנה בבואו מן הדרך ובכניסתו לעירו, לפיכך, אע"פ שבאמת זמן יציאת החיות הוא רק בלילה מעת צאת הכוכבים, מ"מ שבמקרים כאלה עדיף לא לתת את השיעור המדויק, שכן קשה לצמצם, ויש חשש לסכנה, ולכן קבעו לו חז"ל שיכנס לעיר "בכי טוב" דהיינו עד עת שקיעת החמה, בעוד שהשמש על הארץ.

ומצאתי כעין רעיון זה, בדבריו של הרב פענח רזא בפרשת שלח, שרמו ענין זה שהכניסה צריכה אזהרה יותר מן היציאה, בדבריו של משה רבינו אל המרגלים, ובתוך דבריו ביאר שכן מדוקדק מדברי חז"ל בענין, ואלו דבריו: "וישלח אותם משה, סופי תיבות חמ"ה, לומר כי יכנסו בחמה לעיר, ורמו זה דוקא בסופי תיבות, להורות על משפט זה שיהיה בסוף, דהיינו שיכנסו עכ"פ בכי טוב, דאע"פ שכמו כן ראוי לצאת בכי טוב, מ"מ ביציאה אין משפט זה נוהג לעולם, דביציאה ראשונה שמביתו אין צריך, דבקרום למקומו הוא בקי ורגיל וניכר לכל באופן שאין לו לירא שם לא מלסטים ולא מחיות רעות ולא מקוצים וברקנים ופחתים ולא מכלום, דזהו לדעת הענין שהקדימו בגמ' הכניסה, לומר "לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב", הזכירו הכניסה תחלה, אשר הרגישו בזה התוס' שם וכמעט כל המפרשי'. **אלא משום דבכניסה דוקא צריך אזהרה לכל כניסה וכניסה אפי' ראשונה, שהרי היא עכ"פ בריחוק מהלך יום מביתו, אשר כבר גם שם אינו בקי להזהר, אבל ביציאה אין הזהר אלא בשל יום שני ומשם והלאה, הרי כי כניסה המחויבת להזהר קדמה ליציאה המחויבת, וגם שבזה הסדר סמך הכניסה למלת לעולם לומר לעולם יכנס וכו' לאפוקי ביציאה לא יאמר לעולם ומטעם הנזכר, והנה כ"ש שבמרגלים לא הי' שייך הזהר ומורא ביציאתם הראשונה לכן רמו אותיות חמה בסופי תיבות, להזהירם ביותר על סוף היום שהוא כניסה ראשונה וכן על יציאות שלבסוף כלומר שאחר כניסה זו לא על יציאתם מן המחנה מתחלה" עכ"ל.**

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עיה"ק

המדבר לשון הרע בעי צרעת של תגלחת וציפורים

בערכין דף ט"ז אייתי דעל ז' דברים נגעים באים ואילו בדף ט"ו אייתי רק לשון הרע, וביאר המהרש"א דלכך הוציא את לשון הרע מהכלל כי כולם אפשר שיכופר גם במצורע מוסגר משא"כ בלשה"ר דלא יכופר רק במצורע מוחלט ובעי בטהרתו תגלחת וצפרים, ע"כ.

מבואר במהרש"א דללה"ר בעינן מצורע מוחלט כדי שיהא בטהרתו תגלחת וצפורים והנה צפורים מבואר בגמ' דהוא משום שהוא עשה מעשה פיטפוט לכך הוא מביא נמי צפורים שעושים ציף ציף אך צ"ב מה שכתב דהוא בעי תגלחת וצ"ב.

ונראה ע"פ מה דאיתא במדרש תנחומא (ובמדרש רבה בפחות פירוט) דהיה כהן שביקש לצאת לחו"ל לפרנסתו ולימד אשתו הלכות נגעים כדי שתראה במקומו ולימד אותה שכל שערה ושערה יש לה מעין משלה ואמרה לו א"כ ק"ו שאתה יש לך מעין משלך ואינך צריך לילך לחו"ל, נראה לפ"ז דזהו הטעם לתגלחת דלא יהא קנאה כמו דאין כל נימה ונימה נוגעת בחברתה ומצורע הרי נפל במידת הקנאה לכך הוא צריך תגלחת.

ולפ"ז מבואר דהציפורים באים על הדיבור של הלה"ר ואילו התגלחת באה על הסיבה שמביאה לדיבור דהוא הקנאה והא בלא הא לא סגי שצריך לעקור גם את הסיבה.

ומעתה למדנו דאף אם אדם ילמוד הלכות לה"ר זה לא יספיק כי בעינן שגם ילמד לא לקנא דהיא סיבת הלה"ר, ופשוט.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה

בענין ציפור המשולחת

וְשַׁלַּח אֶת הַצֶּפֶר הַחַיָּה אֶל מַחוּץ לְעִיר אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּגּו' (יד, נג)

כתב הרמב"ם פ"ט מהל' טו"צ ה"א וז"ל ומשלח את הצפור וכיצד משלחה עומד בעיר וזורקה חוץ לחומה ואינו הופך פניו לא לים ולא לעיר ולא למדבר שנאמר מחוץ לעיר אל פני השדה שלחה וחזרה חוזר ומשלחה אפילו מאה פעמים ומקורו בתוספתא פ"ח דנגעים ה"ד [לפי גי' המל"מ] שלחה וחזרה חוזר ומשלחה אפי' מאה פעמים.

א] הנה הק' בחסדי דוד על התוספתא שם בפ"ח שם דמתוספתא משמע אפי' הרבה פעמים ואילו בתו"כ אי' אל פני השדה הא אם שלחה וחזרה לתוך ידו תהא מותרת באכילה ופי' הר"ש [בנגעים פי"ד מ"ב] דנעשית מצותו לאחר השילוח.

ב] עוד הקשה בחסדי דוד שם למה הכריע הרמב"ם כדעת התוספתא דאפי' מאה פעמים ולא כדברי התו"כ דיוצא ידי חובתו בשילוח אחד.

ג] כמו כן יש לעיין למה אין הגמ' מביאה זאת בב"מ ל"א. בין שאר הלימודים של מאה פעמים. השבת אבדה, תוכחה שילוח הקן, פריקה וטעינה.

ד] זאת ועוד, איך למדים "אפילו מאה פעמים" מקרא דושלח, הרי אין שם לשון כפולה. כמו השב תשיבם שלח תשלח. הוכח תוכיח הקם תקים שמשם לומדים כנ"ל. ובפרט לדעת הרמב"ם בפיה"מ ב"מ דלשון השב בעצמו הוא לשון מקור ומזה גופא נלמד חיוב מתמשך וממשמעות לשון זו נראה שאפילו מאה פעמים. [נומזה למד התו"ט בפ"ו דחולין דשאני וכסהו דכיסוי הדם].

אכן בביאור הגר"א על התוספתא פי' שלחה וחזרה קודם שהגיע לשדה אפי' חמש וששה פעמים חייב לשלח, חזרה אחר שהגיע לשדה מותרת באכילה. ומבואר בזה שהחויב לחזור ולשלוח הוא אך ורק מפני שעדיין לא נתקיים חיובו לשלוח על פני השדה ולכן חייב לחזור ולשלוח עד שיתקיים חיובו הנ"ל, ולאחר ששלח על פני השדה נתקיימה מצותו ומותר באכילה. ובא לומר שדין ע"פ השדה מעכבת במצות השילוח עכ"פ.

ומיושב לפי זה הסתירה לכאו' מהתוספתא והתו"כ, שכן בתוספתא מיירי שלא שילח עדיין ע"פ השדה וכנ"ל מדברי הגר"א ; ואילו בתו"כ מיירי שכבר שלח ע"פ השדה ונעשית מצותו. ואדרבה משם גופא מקור לדברי הגר"א שכן מדויק מאד מה שנדרש בתו"כ "אל פני השדה" הא אם שלחה וחזרה לתוך ידו תהא מותרת באכילה, שכן התם נתקיים חיוב שילוח ע"פ השדה. ודו"ק.

ובזה מבואר כמו כן שאין מקום הלכה זו בין שאר חיובי מאה פעמים שהוא מחמת גזה"כ אפי' שכבר קיים חיובו בשלימות. שכן חובת מאה פעמים דהכא הוא לפני קיום ע"פ השדה וכמ"ש הגר"א.

וגם מיושב למה לא נלמד מלשון כפולה כהשב תשיבם וכביאור הפיה"מ שהוא "לשון מקור". שכן כנ"ל אין זה חיוב לחזור ולעשות כהשבת אבדה, אלא הוא חיוב לקיים ממש וכל עוד שלא שילח ע"פ השדה לא נתקיימה המצוה אפילו פעם אחת. והדברים שמחים.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

המאמר מוקדש לעילוי נשמת אבי מורי ועט"ר הגאון הצדיק חכם מנשה מנשה בן רחמה זצוק"ל.

מספר לשון הרע - עובר על חמשה ספרים

זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו (יג, נט)

במדרש (ויק"ר טז, ו) אמר ר' יהושע בן לוי חמש תורות כתובות במצורע. א. "זאת תורת נגע צרעת". (יג, נט). ב. "זאת תהיה תורת המצורע". (יד, ב), ג. "זאת תורת אשר בו נגע צרעת". (יד, לב). ד. "זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק". (שם נד). ה. "וזאת תורת הצרעת (שם נז). ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמשה ספרי תורה. לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להן זאת תהיה תורת המצורע, תורת המוציא רע.

והקשו המפרשים במה שאמר שהמדבר לשון הרע עובר על 'חמשה ספרים' ולא אמר בפשטות כאילו עובר על כל התורה. ובספר עקידת יצחק כתב לבאר שהיות ובכל אחד מהחמש ספרים יש סיפורים מפורסמים ומיוחדים שראוי לקחת מהם מוסר השכל לגדור האדם עצמו מאיסור לשון הרע. לכך אמרו שהוא עובר על חמשה ספרים דווקא.

בספר בראשית: מובא החטא הראשון שהיה בהיסטוריה, ששינה את המציאות העולמית. וראשיתו החל במה שהנחש בא לפתות את חווה בדברים, וסיפר לה לשון הרע על מלכו של עולם. באומרו "כי ידע אלוהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלוהים ידעי טוב ורע". (ג, ה). והמדבר והשומע והמקבלים גרמו מיתה וענשים חמורים אחרים על עצמם ועל זרעם לדורות, איש כפי קללתו, ודי בזה תוכחה לכל בעל דעת.

ועוד מסופר שם על החטא של מכירת יוסף, שעד היום אנו אוכלים מפירותיו, (כמבואר בספרים). שראשיתו החל בלשון הרע כמבואר בכתוב "ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם". (לז, ב). ומזה התגלגלו עם ישראל לגלות מצרים.

ואמנם בסוף הספר נמצא כמה הועילה הלשון מדברת רכות ונכוחות, כי האחים באו אל יוסף ואמרו לו: "אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך..". (נ, טז-יז). ומזה נלמד בחוש מאמר הכתוב "מות וחיים ביד לשון (משלי יח, כא).

ובספר שמות: שתחילתו עוסק בגלות מצריים, נמצא חטא לשון הרע שהביאו דתן ואבירים על משה רבינו, כמו שנאמר: "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי". (ב, יז). ותגובת משה רבינו הייתה "אכן נודע הדבר". ודרשו חז"ל נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך, שיש בהם בעלי דילטוריא.

וכן משה רבינו באומרו על עם ישראל "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי". (ד, א). ומיד כתיב: "ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג". (שם ו).

ובספר ויקרא: בפרשתנו ובפרשת מצורע, מדבר על נגעי הצרעת על המדבר לשון הרע. וכן מה עונשו לשבת בדד מחוץ למחנה כי גם הוא הרחיק בלשונו אוהבים רבים.

ובפרשת קדושים נאמרו מצוות מיוחדות על חטאי הלשון כגון. "לא תקלל חרש... לא תלך רכיל בעמך. ולא תעמוד על דם רעך". שיש לומר שהקשר בין הולך רכיל למה שאמר "לא תעמוד על דם". כי המדבר לשון הרעה הורג שלשה. (ערכין טו:).

ובספר במדבר: התפרסם מה שדיברה מרים במשה, שמחמת זה נצטרעה, וכל עם ישראל התעכבו לה עד שהתרפאה.

וחטא המרגלים שהוציאו דיבה על הארץ, ומיתתם במגיפה. ועונש המקבלים לשון הרע שלא נכנסו לארץ וקבעו בכיה לדורות (תענית כט.). ואנחנו היום עונותיהם סבלנו.

ומחלוקת קרח ועדתו שנבלעו כולם באדמה, וכל מקרבי הקטורת נשרפו חיים, שכל זה חטא זה התגלגל מהלשון הרע שסיפר קרח על משה ואהרון, וקיבלו דבריו.

וכן מסופר שם "וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר... וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל". (כא, ה- ו).

ובספר דברים: משה רבינו בתחילת הספר עמד והוכיחם על מידה מגונה זו באומרו "בין פארן ובין תופל". על שהוציאו דיבה על המן. וכן אמר להם "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו".

ונצטוינו בייחוד בפרשת כי תצא "השמר בנגע הצרעת... זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים, בדרך בצאתכם ממצרים". [והוא אחד מי' זכירות שחייב אדם לזכור בכל יום].

ובסוף הספר, ציווה משה את עם ישראל לתת הברכה והקללה בהר גריזים והר עיבל, ואחד מהם "ארור מכה רעהו בסתר". וביארו חז"ל שהכאה בסתר הוא לשון הרע כמו שאמר "לכו ונכהו בלשון". (ירמיה יח, יח).

ריאה - דיבור

והנה בגמ' חולין (מזו.) מבואר שבריאה יש חמשה אונות, ושלוש אונות נמצאים מצד ימין והשנים נמצאים מצד שמאל, ואם חסר אונא אחת, או שיש אונא יתירה או שהוחלפו האונות שהיו שלש אונות משמאל ושתים מימין הבהמה טרפה. ואיתא בזוהר (תיקון כה) שחמשה אונות אלו הם כנגד חמשה ספרים.

והנה כח הדיבור בא מהריאה ששם משכן 'הרוח'. וכמו שנאמר "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". (בראשית ב, ז). ותרגם 'הות באדם לרוח ממללא'. ואמנם בגמ' ברכות (סא.) איתא שהקנה מוציא קול, וריאה שואבת כל מיני משקין. וביאר רבי צדוק (לקוטי מאמרים עמו' סב) שיש חילוק בין 'קול' - 'לדיבור'. שהדיבור הוא הדיבור מחמש

מוצאות הפה. אבל הקול הוא מהריאה^{כג}. [הוסיף שם שלכך לדגים אין להם קול כי אין להם ריאה כידוע, אבל דיבור יש להם. דזהו עיקר חיות].

ולפ"ז יש לפרש שמה שאמר ריב"ל שהמדבר לשוה"ר עובר על חמשה ספרי תורה, הוא כי הדיבור בא מכח הריאות שיש בהם חמשה אונות, שהם כנגד ה' ספרים, נמצא שעל ידי דיבורו הרע משתמש כביכול בה' ספרים לדבר לשוה"ר.

ודבר נפלא להתבונן בו, שמסופר בגמ' (כתובות עז:): על בעל המאמר ריב"ל, שהיה מתדבק ונכרך עם 'בעלי ראתן' [חולה שיש לו שרץ במוחו]. ומבואר בגמ' שם שעיקר הצורה להדבק במחלה זו, היא על ידי האוויר שיוצא מפי החולה, ולכן נזהרו החכמים לא לשבת מול הרוח הנושבת ממושבים של חולי ראתן, כדי שלא ידבקו מהן. ואמנם השומר על פיו ולשונו ואינו מוציא אוויר מהריאות שלא כהוגן, הרי שיש עליו שמירה מיוחדת שלא ידבק מהם.

מצרע חסר וא"ו

הגאון רבי יהודה גזפאן זצ"ל (מחכמי תימן בעל מנחת יהודה) דרש מדוע נכתב המצורע בכתב חסר וא"ו 'מצרע'. וביאר שבכך עולה לגימטרייה ארבע מאות, ובא לרמז שהמספר לשון הרע מושך עליו רוח טומאה ושולטים עליו ארבע מאות קליפות של טומאה הנרמזים בפסוק "וארבע מאות איש עימו". (בראשית לג, א).

עוד נרמזו שבתבת ארבע מאות. מתחילה באות א' ומסיימת באות ת'. כי המספר לשון הרע עובר על כל חמשה חומשי תורה, שבניינם הוא בכ"ב אותיות התורה מא' ועד ת'. עוד ביאר הרב כי 'מצרע' הוא אותיות 'מרצע'. ובא הדבר ללמדנו שהקב"ה מוסר את בעל לשוה"ר בידי כוחות הרע להלקותו ברצועה עד שישוב בתשובה ויתקן את חטאו.

^{כג} ושו"ר שכן הוא בזוה"ק (פנחס רכ"ז ע"ב) שהקול הוא מריאה. "כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפיים יגיד דבר". כי הפה מקבל הדיבורים מהכנפי ריאה.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

שיחת כשרי ישראל וצדיקיהם בדברי תורה וחכמה

זאת תהיה תורת המצרע (יד, ב)

הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת מרחיב לבאר ענין הצרעת שאינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע, שהמספר לשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית ואם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהיא הליצות ולשון הרע וכו', וזה הוא דרך ישיבת הליצים הרשעים בתחלה מרבין בדברי הבאי וכו' ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים וכו' ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים וליתן דופי בדבריהם וכו' ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר וכו', זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר, אבל שיחת כשרי ישראל וצדיקיהם אינה אלא בדברי תורה ודברי חכמה, ולפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, עכ"ל הרמב"ם.

ויש להתבונן בסוף דברי הרמב"ם על כשרי ישראל וצדיקיהם ששיחתם היא רק בדברי תורה וחכמה, והרי הרמב"ם בסוף הלכות תשובה (פ"י ה"ה) כתב שתורה לשמה הוא דוקא בלימוד מאהבה אך לימוד מתוך יראת העונש או לקבל שכר הוי תורה שלא לשמה, אמנם כאן הרמב"ם מפרש דדוקא מתוך יראת שמים אין שיחתם אלא בדברי תורה וחכמה.

שהנה הרמב"ם הזכיר "כשרי ישראל וצדיקיהם" - ומקור דברי הרמב"ם הוא מהפסוק "אז נדברו יראי ה' וכו'" והיינו שהרמב"ם מפרש את הפסוק על ענין זה שיראי ה' נדברים בדברי תורה והרי הפסוק נקט הלשון יראי ה', ומוכח דענין זה שייך ליראי ה' ולכן כתב הרמב"ם כשרי ישראל וצדיקיהם.

ובאמת יש לעמוד על ביאור הפסוק אז נדברו לפי מה שמפרשו הרמב"ם שהרי פסוק זה נכתב במלאכי פרק ג', ושם מהלך הענין קודם לפסוק זה מדבר על האומרים ח"ו שוא עבוד אלקים וכו' ומאשרים זדים וכו' ואז כתוב אז נדברו וכו', אך לרמב"ם שמדובר על העסק בדברי תורה צ"ב מה השייכות לפסוק זה שם.

אלא דהאמת דזה גופא כונת הפסוקים דבאותו דור שיהו אנשים המצדיקים את הרשעים ויאמרו שהרשעים מצליחים, אז יהא את יראי ה' שבדור שלא יתפעלו מאותם ליצנים ורשעים והם נדברים לדבר דברי תורה ולידע האמת שהתורה היא החיים והיא מנחילה את הדרך האמת שיש לילך בה.

וזה כונת הרמב"ם שמזכיר כאן הענין של ליצנים ורשעים והמשמעות של ליצנות הוא זלזול בדרך האמת וזה מקביל לרשעים שעושים רשעה, והליצנות מצדיקה את הרשעה בכך שהליצנות מזלזלת ומקררת את היחס האמתי לחיי התורה והמצוות, והתשובה לכך היא יראת שמים אמיתית שעל כך נאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו.

וזה כנגד אותם ליצנים ורשעים שכתב הרמב"ם שעוסקים בדברי הבאי ובכך באים לבסוף לגנות הצדיקים ואח"כ לגנות הנביאים ועד לכפירה ר"ל.

ויש לעמוד בזה שהרמב"ם מדבר על גנות לשון הרע בעובדה שמזלזלים בצדיקים ולכאוף החסרון בלשה"ר הוא מצד חבירו שמגנה אותו, ואף הרמב"ם מדמה רשעים לליצנים וצ"ב, ומשמע כאן שיש חיסרון בלשון הרע מלבד גנות חבירו בעצם הדבר שבא לזלזל בעצם מעשי המצוות בעובדה שבא לספר על אנשים שאינם מקיימים את המצוות כראוי, ובכך בא לזלזל שאין כ"כ הכרח לקיים את המצוות שהרי אותו פלוני אף הוא אינו מקיימים כדין, וזהו המשותף בין ליצנים לרשעים שהליצנים מצדיקים את הרשעים, וזהו אותו הענין הנאמר בספר מלאכי על הצדקת הרשעים לומר שהם מצליחים.

ויתבאר בזה מה שאחז"ל שבלשון הרע שלשה נענשים האומרו והמקבלו וזה שמספרים עליו וצ"ב מדוע נענש זה שמספרים עליו, אך להתבאר שיש חסרון בסיפור לשה"ר בעצם הדבר שבא לספר ולומר שאין הכרח ח"ו לקיום המצוות שהרי אותו פלוני אינו מקיימם כנדרש, א"כ זה שמספרים עליו שהוא בעל המעשה הרי גורם אותו לזלזל בעצם המעשה שעשה ועל כן הוא נענש, נוהרי לשה"ר מדובר על דבר אמת ולא כמוציא שם רע שהוא על שקר וא"כ יש מקום לעונש על המכשול היוצא מכח העבירה שעושה שעכשיו הוא נודע לרבים וגורם זלזול בקיום המצוות.

ועכ"פ מתבאר הדבר מה שהתשובה לכך היא יראת שמים כמו שלמד הרמב"ם ממה שנאמר בפסוק אז נדברו יראי ה', ומתבאר גם מה שהוא כנגד הלצנות, ובזה מובן דאף שלימוד התורה לשמה הוא מאהבת ה', אך כאן מדובר על הענין של היחס הנכון לדברי תורה שזהו הסיבה שיראי ה' שיחתם היא רק בדברי תורה וחכמה ואין אצלם מקום לדברי הבאי, כיון שכשיש להם יראת שמים ויודעים היחס הנכון לתורה ומצוות שהם החיים האמתיים אין מקום כלל לדברי הבאי

נמצא דאף שצורת לימוד התורה היא מאהבה כמבואר ברמב"ם בהל' תשובה, אך הענין המבואר ברמב"ם שכל העסק הוא רק בדברי תורה וחכמה ולא בדברי הבאי, הוא נובע מיראת ה' כנאמר "אז נדברו יראי ה'".

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ פְּנֵעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לְאַחֲזָה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם
(יד, לד)

ביאור חז"ל מדוע מנתץ אבני הקיר:

וּפְרַשׁ"י (לד) וּנְתַתִּי נֶגַע צָרַעַת. בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: וכן מבואר במדרש ויקרא רבה (וילנא) פרשת מצורע פרשה יז-ו בשם רבי שמעון בן יוחאי.

שאלות:

א) שואל הזוהר אם הקב"ה רוצה לבשר את עם ישראל בבשורה טובה ולגלות את המטמונים מדוע צריך להיות על ידי נגעים טמאים ולא על די דבר יותר משמח? (ב) זאת ועוד שואל הזוהר בפרשתנו אם רק בכדי לגלות את המטמון מטרת הנגעים אם כן מדוע יש מצבים שצריך להרוס ולזרוק את חומרי הבניה מחוץ לעיר?

הבנת האדם לעומת דעת תורה:

נקדים ונאמר שבדרך כלל האדם אינו מייחס חשיבות או נותן את דעתו על כל החפצים הסובבים אותו הן המבנה והן הריהוט ואינו חושב אלא מבחינה ויזואלית שיראה יפה בעיניו, אבל מבחינה רוחנית אינו מתאר לעצמו שהדבר יש לו משמעות וערך עליון כי הדבר בעל השפעה על גורלו של האדם ועל מזלו ועל נשמתו, ולכן התורה מלמדת אותנו שאין לזלזל במשמעות של חומרי הגלם וחפציו הסובבים אותו, ועד כמה מעשיו של האדם מושפעים ומשפיעים על האדם כאשר נבאר.

מעשה עם הגר"ח קנייבסקי:

סיפר רבי יצחק זילברשטיין שליט"א לפני שנים רבות הגיע גאון אחד אל גיסי רבי חיים קנייבסקי שליט"א וסיפר לו על נסיונות שעשה להקים ישיבה בעיר אחת בחוץ לארץ ולמרות כל המאמצים לא עלה הדבר בידו בשום אופן, כששמע רבי חיים את שם העיר, פתח ספר חסידים והראה שנאמר שם בפירוש שבעיר זו לא תקום ישיבה מפני כח הטומאה

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

שיש בה, אדם צריך לדעת שכאשר הוא פועל דברים לא טובים הרי שאבן מקיר תזעק האבנים רואות וקולטות את הנעשה והכוחות הללו ישפיעו גם לאחר שנים רבות.

רכש דירה ממחלל שבת:

בספר דרך שיחה נשאל רבי חיים קנייבסקי שליט"א שכר דירה של אדם שאינו שומר תורה ומצוות והדירה גמורה ומסויידת אם יעשה בה איזה שינוי כי שמא תהיה חס ושלום איזו השפעה שלילית וענה כדאי לעשות בה איזה שינוי שיסייד שוב את חדר השינה.

יסוד הזוהר מדוע אינו מחזיר האבנים שהוא משפיע ומושפע מהקירות:

ובזה נבוא לביאור פרשתנו נפתח בדברי רבי שמעון בר יוחאי בזוהר אשר משלים את ביאור העניין בפרשת תזריע דף נ ע"א ותקציר דבריו שהוא שואל אם כל המטרה בכדי שימצאו מטמונים קשה מדוע התורה מחייבת לזרוק את האבנים הרי אחרי שמצאו את המטמון הגיעו למטרה ויכולים להחזיר את האבנים? אלא אומר רשב"י בהכרח כי יש מטרה נוספת והוא שצריך האדם לדעת כי האדם בפיו מקדש את מעשיו על ידי שאומר שהוא עושה אותם לעשות רצון השם, כמו במשכן כל דבר נתקדש בגלל שהם אמרו שמטרת הבאת התרומה להשרות השכינה בין עם ישראל, כך כל אדם שבונה בית צריך לומר שמטרת בניית הבית כדי לעשות בו רצון השם ועל ידי זה שורה השכינה הברכה והצלחה באותו בית, ולכן כתב הזוהר שזה הטעם לעשות חנוכת הבית בכדי לסלק כל השפעות שליליות מהבית ולהכניס בו אנרגיות חיוביות של קדושה ברכה והצלחה. בדומה לכך הפוך אם אדם אומר שהמטרה שלו לבנות הבית לעבודה זרה וכדומה הופך הבית למקום השראת טומאה ואין השכינה יכולה לשרות באותו בית, וכיון שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל והקב"ה רוצה להשרות השכינה בניהם והם אינם יודעים מה היה עם הבית של הגויים, לכן הקב"ה עשה חסד עם בני ישראל והביא נגעים על הבתים בכדי לגלות להם איזה בתים נבנו בטומאה וחייבים לחדש אותם בכדי לטהר אותם ויוכל הקב"ה להשרות שכינתו בבית, וכותב בזוהר כי צריך לדעת כי בית שנבנה לטומאה מאוד מסוכן לגור בו כי בטוח שהם ינזקו בגופן במחלות או בממונם שיפסידו רכושם בעסקיהם ועדיף לגור ברחוב ולא באותו בית, ולכן חובתו של כל אדם כאשר בונה בית שיאמר שהוא בונה בשביל לקיים בו תורה ומצוות ועל ידי זה תשרה הברכה וההצלחה והשכינה באותו בית. נמצא עולה ומתברר כי אמנם הקב"ה רצה לגלות את המטמון הכספי, אך בנוסף לכך רצה לגלות את המטמון הרוחני של הבית אשר כל גורלו של האדם מושפע מכך.

בית תינוק ואשה סימן:

ובזה נבין את המבואר במסכת חולין דף צה ע"ב תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר בית תינוק ואשה, אף על פי שאין נחש יש סימן. אמר ר' אלעזר והוא דאיתחזק תלתא זימני, דכתיב יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו. וכן נפסק בשו"ע יו"ד סימן קעט סעיף ד בית, תינוק, ואשה, אף על פי שאין נחוש, יש סימן. הגה: אם הצליח אחר זה ג' פעמים או

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

לא (ב"י בשם רש"י) עכ"ל. וביאור הדבר כי הבית משפיע על גורלו ומזלו והצלחתו ובריאותו של האדם כמבואר בזה"ל.

עובדות מהשטח:

אני עד לכך כאשר התגוררתי בבני ברק בבניין הסמוך הייתה דירה שעומדת להשכרה ותמיד הושכרה לזוגות צעירים ולצערנו כל זוג שהתגורר שם התגרש כך כמה זוגות, כמו כן היה בניין בפרדס כץ שרח"ל שרוב דיירי הבניין נפטרו צעירים מהמחלה.

מה גדולתן של מעשה חייא:

עוד מבואר עד כמה יש חשיבות אפילו ליצירת חומרי הגלם של המצוה במסכת כתובות דף קג ע"ב, וכן מבואר במסכת בבא מציעא דף פה ע"ב 1. ריש לקיש היה נוהג לסמן את מערות הקבורה של החכמים כדי שלא יכשלו הכהנים לעבור עליהם ולהיטמאות, ונמצא שאירעה תקלה על ידי צדיקים. כשהגיע לסביבות המערה של רבי חייא, נעלמה ממנו ולא היה יכול למצוא את מקומה. חלשה דעתו של ריש לקיש. אמר רבוננו של עולם וכי לא פלפלתי תורה כמותו עד שאינני ראוי למצוא את מקום קבורתו? יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו אמנם פלפלת אולם תורה כמותו לא לימדת לאחרים. ולכן אינך ראוי למצוא את מקום קבורתו. כשהיו מתווכחים ביניהם, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא וכי אתי אתה מתווכח? והלא חס ושלום, אם תשתכח תורה מישראל, אני יכול להחזיר אותה על ידי פלפול שלי. אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא אני עושה שהתורה לא תשתכח מישראל. כיצד אני עושה שלא תשתכח התורה מישראל? אני זורע כותנה, וקולע מהכותנה רשתות, וצד צבאים ומאכיל את בשרם ליתומים, ומהעור אני מכין קלף, ואני כותב על הקלף חמשה חומשי תורה, חומש אחד על כל קלף. ואני הולך למקום שאין שם מלמדי תינוקות, ומלמד חמשה תינוקות בחמשה חומשי, לכל תינוק חומש אחר, ומלמד בעל פה לששה תינוקות ששה סדרי משנה, לכל תינוק סדר אחר. ואני אומר להם: בינתיים לימדו זה את זה כל אחד את חומשו, לימדו זה את זה כל אחד את סדר המשנה שלו. וכך אני עושה לתורה דלא תשתכח מישראל. היינו דאמר רבי כמה גדולי מעשי חייא. ללמדנו שכל גדולת מעשה חייא הוא מכוח שאפילו יצירת הקלף ללמד בו תורה עשאו לצורך המצוה בזה ששתל פשתן ועשה ממנו רשת לצוד וצד צבי ושחט וחילק בשרו לעניים ועיבד את הקלף הכל למטרת לימוד תורה ובזה נעשה הלימוד יותר מקודש ולא נשכח מהלומד.

בית הכנסת הנבנה מתחילה לשם שמים:

אמר רבי אברהם בשם אחיו הגר"א זצ"ל על בניית בית הכנסת שאם היו בונים בית כנסת מתחילה כראוי היינו שאף הקרדום שחוטבים בו עצים מן היער היה עושה ישראל במחשבה לשם שמים בכוונה לא היו מתפללים באותו בית הכנסת במחשבה זרה והוא שאמר רבי חייא לרבי חנינא בבא מציעא פה אני עשיתי שלא תשתכח תורה מישראל על ידי שגם את זריעת הפשתן ועיבוד העורות הכל עשה לשם שמים לצורך לימוד התורה

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

עיין שם כי המחשבה והמעשה דבוקים יחד הוספות לספר מעלות התורה לרבי אברהם אחי הגר"א זצ"ל.

אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים על מעשיו:

אחר הדברים האלה יובן היטב דברי חבקוק פרק ב (יא) **פִּי אֶבֶן מְקִיר תִּזְעַק וְכַפִּיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה**: ואמרו חז"ל **במסכת תענית דף יא ע"א**. וכן מבואר **במסכת חגיגה דף טז ע"א** שמא תאמר מי מעיד ביד אבני ביתו וקורות ביתו של אדם, הם מעידין בו, שנאמר [חבקוק ב'] כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. שאדם על ידי מעשיו או שהוא מרומם את כל חלקי הבריאה או שהוא מוריד אותם מובן הדבר שגם באבני ביתו וקורות ביתו של אדם אם מקיים בביתו מצוות אז הם מקבלים עליה רוחנית ואם חס ושלום עובר עבירות הם מקבלים ירידה רוחנית מטומאת עוונותיו. וכן כתוב בזוהר ח"ב פרשת וארא דף כח ע"א.

בית שיש בו קול תורה:

ובזה יובן המבואר **במסכת עירובין דף יח ע"ב** ואמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה - שוב אינו נחרב. עוד מבואר **במסכת סנהדרין דף צב ע"א** ואמר רבי אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - אש אוכלתו, ואין הדברים כמוסר בלבד אלא כך פסק מרן השו"ע לכל אדם מישראל, **כן נפסק בשולחן ערוך אורח חיים הלכות ק"ש ותפלה של ערבית סימן רלח סעיף א** צריך ליזהר בלמוד הלילה יותר מבשל יום, והמבטלו עונשו מרובה. והוסיף לבאר **בשולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף כד**. כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו. ללמדנו עד כמה השפעת קול התורה על הבית.

עבירות משאירות רושם של טומאה במקום קיומם:

במסכת תענית יא אמרו בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטין לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני וכו'. הקשה הבן איש חי' בבן יהוידע' שם יש לדעת מה צורך לסיים המקומות שבהם הוא חטא ונראה לי בסעייתא דשמיא דידוע אם אדם עשה עבירה הוא מניח כח טומאה באותו מקום שיהיה שורה שם תמיד ואז גורם נזק לאחרים אחר כך לאותם הבאים לדור שם באותו מקום שיהיה להם אותו כח טומאה למכשול להכשילם בחטא וכן במקום שעשו בו תורה ומצוות גם כן שורה שם קדושה ויהיה עזר לדורים שם כידוע ולכן מסיימים מציינים לו מקום שעשה בו עבירה כי מלבד עונש שיגיע לו מגוף העבירה שלו עוד יגיע לו עונש מסיבת המקום שטמאו ועשה בו כח טומאה ועל ידי כך היה מכשול לאחרים שבאו בו אחר כך. וכן כתב החתם סופר' על התורה בהפטרה לפרשת מסעי בדיבור המתחיל ואמר. **ואכן כתב בספר חסידים סימן תשע"א** שלא לישב בבית הכנסת בכסא שהיה רגיל לשבת עליו אדם רשע וכו' כי אין קטיגור נעשה סגור.

שריפת עיר הנידחת והרס סדום:

כתב בספר מעין גנים" פרשת ראה האדם משפיע לרעה על כל חלקי הבריאה דומם צומח חי ומדבר אלא אפילו את המקום" עצמו שחטא בו מטמא כל כך עד שלפעמים אין למקום זה תקנה, כך אנו מוצאים אצל אנשי עיר הנידחת דברים יז שאחרי שהתורה כותבת ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל להשם אלהיך" מוסיפה התורה והיתה תל עולם לא תבנה עוד" אסור יותר לבנות את העיר הזו לעולם ומהו הטעם כי הטומאה שנמשכה על מקום זה כל גדולה עד שאין תקנה לעולם למקום הזה ומי שיגור במקום זה אפילו לאחר כמה אלפי שנים עדיין יוכל להיות מושפע לרעה מטומאת המקום, כך גם מצאנו אצל אנשי סדום שטומאתם היתה כל כך גדולה עד שכל מקום מושבם נהפך למקום שומם. 2. והאריך בזה בית הלוי.

קול קריאת התהלים החזיר בתשובה:

בספר ילקוט האיגוד הובא המעשה הבא בנו של יהודי אחד יצא לתרבות רעה רחמנא ליצלן כמה שדיבר האבא עמו לא עזרו הדברים והיה הבן מלגלג עליו ועל הדת כולה יום אחד שמע האבא על הסטייפלער זצ"ל מבני ברק הלך אצלו וסיפר לו את צרתו אמר לו הרב מהיום כל פעם שיכנס בנך לבית תשב אתה ותקרא תהילים בקול מכל הלב עד שהדבר ישפיע עליו ענה האבא אבל מה זה יעזור הוא יצחק עלי ועל התהלים שלי אל תבהל השיב הצדיק אתה תקרא בקול שהקירות בבית ישמעו תהילים שבאוזניים שלו יכנסו דברי תורה כשהוא ימצא בבית קדושת הדברים היא לבד כבר תשפיע עליו עשה האיש כן חודש ימים בלי להתייאש והנה רוח אחרת ניעורה בבנו והוא חדל מדרכיו החל להתקרב עד שחזר ליהדותו.

למה הישיבה מצליחה:

לפני כמאתיים וארבעים שנה הוקמה בעיר וואלוזין בליטא ישיבה לבחורים שהייתה הישיבה הראשונה בסגנון הישיבות של ימינו ראש הישיבה היה רבי חיים מוואלוזין זצ"ל תלמידו של הגאון מוילנא בישיבה למדו מאות בחורים והיא היתה לשם דבר בכל רחבי המדינה כדוגמת ישיבה זו פתחו רבנים אחרים גם הם ישיבות כמה שנים לאחר פתיחת הישיבה פגש את רבי חיים ראש ישיבה אחר אשר בישיבתו למדו מנין בחורים בלבד הלה היה מיצר על שאין ישיבתו מתפתחת כל כך ושאל את רבי חיים יגיד לי כבודו למה הישיבה שלי לא מתפתחת כמו שלכם איזו זכות עומדת לכם יותר ממני השיב לו רבי חיים בשאלה יגיד לי כבודו מה עשיתם בחנוכת הבית של הישיבה מה פירוש תמה ראש הישיבה עשינו סעודה גדולה לכבוד התורה ושרנו ושמחנו אה אמר רבי חיים אני מלאתי את יסודות הבנין בדמעות סוערות של תפילה להשם על הצלחת הישיבה לכן היא מתפתחת ומצליחה ומכאן המסקנה כי קירות הבית מושפעים ומשפיעים על קדושה וטהרה בביתו של אדם.

מקום בו מתפלל אדם נקבע למקום קדושה:

סיפר החפץ חיים זצ"ל כאשר שהה רבי איצלה מוולוז'ין זצ"ל בעיר הבירה פטרבורג בשנת תר"ב עבר פעם באישון לילה ליד מגרש שומם ולפתע הגיע לאזניו קול בוכים לאמר וי לה לשכינתא בגלותא עצר והתבונן סביביו והבחין בחייל העומד על משמרתו התברר שהוא חייל יהודי ששפך נפשו בתיקון חצות, וכעבור ארבעים וארבע שנים נבנה באותו מגרש בית כנסת מרכזי ליהודי פטרבורג, סיים החפץ חיים דמעה תפלה ותחינה מביאים להשראת השכינה והשראת השכינה מביאה לקביעות מקום לקדושה, ונמצא שכל יהודי בכל מעשיו בכל תפילה מצוה וברכה הרי הוא כזורע גרעיני תבואה בדרך הילוכו וזמן רב לאחר מכן תנבט התבואה וירבו אלומותיה והכל מכוחו. ספר חפץ חיים החדש פרשת ויצא עמוד רל"א.

ביקור החפץ חיים במקום ששימח אותו:

בדומה לזה מסופר עוד על החפץ חיים כאשר הגיע לביקור בעיירה ברוסיה בהיותו שם ביקש ממלוויו שיקחוהו לכתובת מסויימת בהגיעם לאותו המקום ראו שיש במקום בית הכנסת חייך החפץ חיים משנשאל לפרש חיוכו ענה החפץ חיים לפני כארבעים שנה נקלעתי לעיירה זו באחד מימי הסליחות לפנות בוקר כשהלכתי לסליחות שמעתי מאיזה בית קול בכי של אשה נכנסתי לבית ושאלתי אותה מדוע היא בוכה האם היא צריכה עזרה השיבה האישה מעולם לא למדתי עברי ולכן אינני יכולה להתפלל מתוך סידור אך ידעתי שימים אלו הם ימים קדושים לכן בכל יום כשהולכים לסליחות אני משכימה ובוכה להשם ומתפללת שהשם יקבל את בכיי כאילו הייתי מתפללת אמר החפץ חיים הייתי בטוח שבמקום בו אשה בכתה להשם בכזו תמימות וצדקות המקום ישאר קדוש לכן כעת שנקלעתי לכאן שוב רציתי לראות מה עלה בסופו של אותו בית וכשראיתי שיש כאן בית הכנסת כמובן ששמחתי.

דוגמאות מחז"ל כיצד אפילו בהמתן הושפעה מהן:

ומבואר במסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ח כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות. אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע"א, שנאמר ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים (בראשית כ"ד ל"א) ואנכי פניתי את הבית מתרפים. ומה ת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל הע"א מפניהם: מעשה בחמורו של רבי חנינא בן דוסא שגנבוהו לסטים וחבשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורים ומים ולא היה אוכל ושותה. אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר. עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה והיתה מנהקת והולכת עד שהגיעה אצל רבי חנינא בן דוסא. כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה א"ל אבא דומה קולה לקול בהמתנו אמר לו בני פתח לה את הדלת שכבר מתה ברעב. עמד ופתח [את] הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן. עוד מסופר במסכת חולין דף ז ע"א [על חמורו של רבי פנחס בן יאיר] אקלע להווא אושפיזא, רמו ליה שערי לחמריה לא אכל, חבטינהו לא אכל,

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

נקרינהו לא אכל, אמר להו דלמא לא מעשרן? עשרינהו ואכל, אמר ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים. עוד מסופר במסכת תענית דף כד ע"א על חמורו של רבי חנינא בן דוסא, הויא ליה ההוא חמרא, כדהו אגרי לה כל יומא, לאורתא הווי משדרי לה אגרה אגבה ואתיא לבי מרה. ואי טפו לה או בצרי לה - לא אתיא. יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה, ולא אזלה עד דשקלונה מינה, והדר אזלה. עוד מבואר במסכת יומא דף ט ע"א אמר רבי יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה. וכתב בחידושי הריטב"א במסכת יומא דף ט ע"א א"ר יוחנן בן תורתא. אמרו בירושלמי (עי' תו"י) שנקרא כן על שם שמכר פרתו לכותי ולא רצתה לחרוש בשבת עד שהלך ולחש לה באזנה. וכתב בתוספות הרא"ש מסכת יומא דף ט ע"א ר' יוחנן בן תורתא. בפסיקתא מפרש שנתגייר על ידי פרה. הראת לדעת שאפילו חפציהם הגשמיים של צדיקים מושפעים לטובה ושורה עליהן קדושה.

מקלו של רבי מאיר:

בירושלמי נדרים פ"ט ה"א ובמועד קטן פ"ג ה"א מסופר על רבי שמעון שנדר נדר ולא מצא פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני גליל ויש אומרים רבי שמעון בן אלעזר היה ומצא לו פתח לנדרו ושאלוהו החכמים איך עלה בדעתך כזה אופן של פתח לנדר והשיב להם מקלו של רבי מאיר היתה בידי והיא מלמדת לי דעה הרי לנו שחפץ של צדיק מתקדש כל כך עד שיכול להשפיע שפע אלוקי וחכמת התורה למי שמחזיק בו.

משקפי הפני יהושע:

בעיר לבוב היה איש עיור אחד מבטן ומלידה ונער אחד היה מנהלו פעם אחת בא לבית המדרש להתפלל ומשש בידי ומצא בין הספרים משקפים בריללען בל"א ושם אותם על עיניו ומה מאד נשתומם כי פתאום נפתחו עיניו וראה כאחד האדם וכאשר הסיר המשקפים מעל עיניו היה עיור כמקודם ומדבר זה היה רעש בכל העיר כי היה זאת לפלא בעיני כל אנשי העיר וחקרו ודרשו אחרי הדבר ונתודעו כי המשקפים הללו הם רבינו הפני יהושע' שעזבם שם והיתה זאת הרבה שנים אחרי פטירת רבנו הפני יהושע' מני אז פטר העיור את מנהלו ונעשה סוחר כאחד האדם מספר עטרת יהושע פרק יג' אות ג' תולדות הגאון בעל הפני יהושע חיברו הרב דוד אריה ליב צינץ תרצ"ו.

צעיפו של הכתב סופר:

שמעתי מרב אחד מעשה מופלא על הכתב סופר" ששמע את הסיפור מאביו שגם הוא היה רב מפורסם ואביו שמע מסבו ולמעלה בקודש עד דורו של הכתב סופר' יהודי בפרשבורג חלה אנושות והגיע עד שערי מוות בימים ההם לא היו בנמצא כל כך הרבה תרופות למחלות השונות כך שהרופאים שבאו לבדוק את החולה נדו בראשם לבני המשפחה והיו פסימיים מאוד באשר לסיכוייו של החולה להירפא באו בני המשפחה אל המרא דאתרא בעל הכתב סופר" סיפרו לו על מצבו הקשה של אביהם וביקשו שיסייע בעדם והנה הוציא להם לפתע הגאון מצווארו את הצעיף שבו התעטף מסרו לקרובים

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

המודאגים והזורה להם להניח את הצעיף על מצחו של החולה ובעזרת השם הוא יקום ממחלתו הבטיח וכך היה תלמידיו של הגאון שנכחו בשעת מעשה שאלוהו לאחר מכן האם השתמש במעשה זה בשמות הקודש ניענע להם הגאון בראשו לאות שלילה והסביר צעיף זה הנמצא על צווארי ספג את עמל התורה הקדושה שאני הוגה בה תדיר וכיון שהתורה היא המרפא לכל התחלואים בעולם הרי שספיגה" זו דינה כסמי המרפא הטובים ביותר וכשהיא יוצאת החוצה בכוחה לרפא גם חולים מסוכנים מהסוג הגרוע ביותר כמו זה שהגיע לפני. [עלינו לשבח ויקרא ע' קל].

כובעו של רבי ישראל מסלנט:

סיפר רבי יצחק הוטנר זצ"ל כאשר הלך לעולמו אבי תנועת המוסר רבי ישראל ליפקין סלנטר זצ"ל התברר שהוא נפטר בעוני ובחוסר כל נותרו אחריו רק מעט מאד חפצים חומריים והנה בכל זאת הצליח אחד משכניו של רבי ישראל להשיג את כובעו של הנפטר הדגול היה זה כובע מקומט ובלוי מרוב שנות שימוש למרות זאת נחשב הכובע בעיני אותו אדם כאוצר בלום והוא נהג לחבוש אותו אך ורק ביום השבת מדי שבת בשבתו הגיע האיש לבית הכנסת בכובעו המרופט ותחילה לא הבחינו בכך יתר המתפללים כעבור זמן החלו ללעוג לו על כך כיצד יכול אתה לחבוש כזה כובע" שאלו אותו בבוז הרי זה כובע מזוהם קרוע ובלוי כובע כזה ביום שבת פרושו זלזול בכבוד השבת האיש הביט בהם בתמהון גדול ושאל בשפל קול האם תסכימו איתי שיש משום הידור מסוים בהימנעות מדיבור לשון הרע בשבת" ודאי נאלצו הלועגים להודות בעל כרחם כאשר אין מדברים לשון הרע בשבת יש בכך משום כבוד השבת" אם כן עליכם לדעת המשיך שכנו של אבי תנועת המוסר שכאשר אני חובש את כובעו של רבי ישראל אינני מסוגל להוציא מפי אף לא מלה אחת של לשון הרע. מהגדה של פסח ארזי הלבנון.

חלוקו של האביר יעקב

סח הבאבא סאלי זיע"א שפעם בא רבי מסעוד אבוחצירא זיע"א לפני אביו האביר יעקב זיע"א וביקש ממנו ברכה ומזכרת לקח חלוק ישן שלו ונתן לו הבחין שבנו מצטער על שקיבל ממנו חלוק ישן אמר לו בני יקירי נתתי לך חפץ של ברכה אך אם ברצונך לקבל חלוק חדש הריני מוכן לתת לך שמע כך ומיד התרצה וקיבל את החלוק הישן בשמחה יום אחד בא לפני הצדיק רבי מסעוד אדם חולה וביקש את ברכתו נזכר רבי מסעוד כי ברשותו חפץ ברכה מאביו הקדוש נתן לו את החלוק והורהו להתעטף בו בעת שנתו בבוקר קם האיש בריא מיד עשתה לה השמועה כנפיים והחולים החלו נוהרים לבית רבי מסעוד מתעטפים בחלוק ונרפאים ורואים שמי שלובש חלוק שהצדיק עטף בו את גופו הקדוש דבק בבחינת מה באורו וקדושתו של הצדיק. מעין השבוע במדבר עמוד תקע"ד.

ומעשה שהיה בהרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זיע"א

ומעשה שהיה בהרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זיע"א שבעת פרידתו מרבו הרבי ר' שמעלקא זיע"א נתן לו צידה לדרך ככר לחם דינר והקפוטה שלו, והגם שהדבר היה לפלא

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

בעיני הררמ"ל מ"מ לא הרהיב בנפשו להרהר אחר רבו, והנה בעודו בדרכו שמע קולות מבור אחד וכאשר התקרב לבדוק הדבר התברר שיש בבור מוכסן אחד שנתחייב לשלם שכר דירה וכאשר לא היה לו לשלם נתנו הפריץ בבור יחד עם ב"ב, בשמוע הררמ"ל כך נתן להם קודם כל את ככר הלחם ועודדם שהשי"ת יעזור להם, אח"כ הלך לפריץ ונתפטר עמו שיוותר על חלק מהחוב והשאר ישלם לו הוא ונתן לפריץ את הדינר, והנה הפריץ בראותו כי רק דינר אחד הוא נותן לו כעס מאד וחמתו בערה בו על כי הוא מבזה אותו ונותן לו רק דינר על כל החוב, וצוה למשרתיו לכלאו ולא נח מרוגזו עד שצויה להשליכו לכלביו המורעבים שהיו יכולים לטרוף אדם בכמה רגעים, אמנם הררמ"ל התעטף בקפוטה של הרר"ש והכלבים ברחו ממנו ולא נגעו בו, והפריץ בראותו כך הזדעזע מאד ממראה עיניו ואמר להררמ"ל, אני רואה שאתה אדם קדוש והסכים לוותר על כל החוב ושחררו לגמרי זכותם יגן עלינו ועכ"י אמן.

מוסר השכל:

עלה בידנו ללמוד עד כמה מעשיו ודיבורו של האדם בכוחם להשפיע לרעה על כל חפציו ועל קורות ביתו במעשיו ודיבוריו הרעים, ובדיבור לשון הרע בבית משפיע להביא צרעת בקירות הבית וק"ו שמשפיע על בני ביתו לרעה, וממילא גם ההפך הן משפיעים לרעה על האדם ואף גורלו תלוי בכך כמבואר בזוהר, ומאידך כפולה ומכופלת מידה טובה עד כמה יכול האדם לקדש ולרומם את כל חפציו הגשמיים ולהפכם לרוחניים כעין חפציהם ובהמתן של צדיקים, וקל וחומר לקדש את גוף האדם עצמו שיש בו נשמה חלק אלוקה ממעל שעל ידי מעשיו ודיבורו שעושה בכדי לעשות רצון השם יתברך מקדשים את האדם ומרוממים אותו וכלשון חז"ל בברכות אשר קידשנו במצוותיו. ולזאת בכל בית שנשמעים בו דברי תורה הבית מתקיים וההפך אם אין נשמעין בו דברי תורה אש שורפתו, והעצה להשמיע בקול שיעורי תורה ומוסר בבית, והוא הטעם לעשיית לימוד חנוכה בית בכניסתו לבית חדש, וממילא זוכה שבניו אשר גודלים בבית מקודש ששורה עליהן רוח של קדושה ונעשים זרע אשר ברך השם.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

*

מקורות:

כן מבואר במסכת כתובות דף קג ע"ב, וכן מבואר במסכת בבא מציעא דף פה ע"ב ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן, כי מטא למערתיה דרבי חייא איעלמא מיניה. חלש דעתיה, אמר: רבונו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו? יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת. כי הוו מינצו רבי חנינא ורבי חייא, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא: בהדי דידי קא מינצית? חס וחלילה, אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפול! - אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא: בהדי דידי קא מינצית? דעבדי לתורה דלא

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

תשתכח מישראל? מאי עבידנא, אזלינא ושדינא כיתנא, וגדילנא נישבי, וציידנא טבי ומאכילנא בשרייהו ליתמי, ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי, וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי, ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי, ואמרנא להו: עד דהדרנא ואתינא - אקרו אהדדי ואתנו אהדדי, ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל. היינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא. **וכתב המהרש"א במסכת בבא מציעא דף פה ע"ב א"ל ר"ח לר' חייא בהדי דידי קמנצית כו'.** יראה בזה שהשיב לו ר' חייא דידי עדיפא מדידך דאי משתכחת תורה ח"ו ודאי דהוה דידך עדיפא שעל ידי פלפולך תחזירה אבל אנא עבידנא שלא תשתכח, וא"כ דידך אינה אלא בכח ודידי הוא בפועל ויותר משובח דבר שהוא בפועל מאשר הוא בכח, ואמר מאי עבידנא אזלינא ושדינא כתנא כו' שכל מעשה הזה לתורה הוא בתחלה לש"ש ולא היה בו שום שתוף ד"א וכוונה אחרת שלא לש"ש, כי אלו קנה בהמה לעורה היה בו מצד המוכר שיתוף ד"א, אבל מתחלת גידול הכתנא היה לשם תורה ולמצוה כדמסיים ומאכילנא לבשרייהו ליתמי ואריכנא מגילתא כו' עד דאתינא אקרו ואתנו אהדדי כו' שכל אחד נעשה לומד ומלמד שהוא מעלה העליונה בתורה וע"י זה לא תשתכח תורה מישראל, ומסיק ודקדק דאמר רבי גדולים מעשה חייא שהם עדיפים וגדולים מדר' חנינא מפני דר' חייא הם במעשה ובפועל ודר' חנינא אינן אלא בכח: ועיין **מה שביאר בשו"ת משנה הלכות חלק יג סימן קמט.**

דברי בית הלוי בהשפעת דור המבול על הבריאה:

והאריך בזה הבית הלוי בראשית פרק ו פרשת נח (יב) וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. אמרו במס' סנהדרין (דף ק"ח) וכו' ויש להבין דבשלמא האדם הוא בעל בחירה אבל הבהמה הרי אין לה יצה"ר לעניינים כאלו ועשייתה הוא רק בטבעה והיאך תעשה כדברים הללו. וכו' ועיין בזה"ק (ח"א ס"ח ע"א) וז"ל אי בני נשא חטאן בעירי ועופא שמיא ושאר בריין מה חטו, א"ל בגין דכתיב כי השחית כל בשר כולו הוה מחבלי אורחיהו שבקו זינייהו ודבקו בזיני אחרי. הרי דבאמת תירץ כן דמש"ה השחית גם להבהמה. אמנם עיין במהרש"א שכתב דקשה לעשות פלוגתא בין הני שני מימרות שהובא בגמרא סמוכים זה לזה יעו"ש. רק הענין דכמו דהאדם פועל בעצמו ע"י הרגילו במעשיו הרעים ועושה בעצמו טבע שניה להיות טבעו משתוקק ונמשך לעשות כמעשיו הקודמים, וגם אם בשכלו מכיר כי לא טובים הם וכמו שאמר הכתוב (הושע ה) לא יתנום מעלליהם לשוב דגם אם בשכלו רוצה לשוב עכ"ז מעלליהם הקודמים אינם מניחים אותו לשוב כי הם השרישו בגופו טבע שניה להרע. וכמו כן הוא פועל במעשיו בכל העולם התחתון בכלל, ולא מבעי אם חטא בפרהסיא הרי ודאי דגורם לאחרים הרואים שילמדו ממנו, אלא אפילו אם חוטא בצניעא בינו לבין עצמו מ"מ ע"י המשכו אחר איזו תאוה הוא מגביר כחה של התאוה הלזו עד שמשריש זה בטבע של כל הברואים ובהעולם להיות טבעם נמשך לזה יותר ממה שהיה מקודם, כי כן יסד מלכו של עולם בהטביעו טבע לכל בריותיו להיות טבעם נשתנה ונמשך אחר מעשה האדם והרגלו, וכפי רוב עשיית האדם כן ישתנה טבע של כולם אם מעט ואם הרבה. ולא לבד בבריות החיים אלא גם בדוממים

קורות ביתו וחפציו של האדם מושפעים ממעשיו ומשפיעים עליו

נעשה טבע חדשה הגורמים להשוכן בתוכם להיות להם נטיה לזה. וכמו שאמר הכתוב (ירמיה ב') ותבאו ותטמאו את ארצי, דע"י מעשיהם טמאו לגוף הארץ, **כי טבע המדינות חלוקים ג"כ** וכמו שאמרו בגמרא (קדושין מט) עשרה קבין זנות ירדו לעולם תשעה נטלה כו', וכן בכל המדות, וענין זה הגם כי לא נוכל להשיגו בשכל מ"מ כל אדם יוכל להרגישו בחוש ממש בבואו לאיזה מדינה אחרת חדשה שהיא פרוצה באיזו פרט מן הפרטים ימצא גם בעצמו איזו נטיה והמשכה לזה הפרט יותר ממה שהיה לו כשהיה במדינה אחרת: וזהו שאמר הכתוב (חבקוק ב) **כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה**, ואמרו בגמרא (תענית יא) דאבניו וקורות ביתו מעידים על האדם בשעת הדין, **דמכל פרטי מעשיו נעשה איזו שינוי בהעצים הגם דאינם נרגשים לעיני בשר בזה העולם** וממילא כשיביט עליהם לע"ל יתברר על ידיהם כל מעשיו בכל פרט, ובכל מקום אשר יפנה להביט ימצא כתובים וחרותים מעשיו. וכן היה בדור המבול שהגבירו כל כך התאוה להזדקק לשאינם מינם עד שנעשה כן בטבע ונתחדשה זאת הטבע גם להבהמה לעשות כן עכ"ל:

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

מעבדות לחירות

הגדה של פסח, לקראת סוף 'מגיד':

לְפִיכֶן אֲנַחְנוּ חַיִּבִּים לְהוֹדוֹת... לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים הוֹצִיאָנוּ
מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת. וכו'.

ה' הוציא אותנו - מעבדות.

לפרעה היתה מומחיות מיוחדת לעבדות. הוא היה 'דוקטור' בזה. אם זה היה היום, הוא
היה מעביר קורסים ב'זום' על הנושא 'כיצד משעבדים אומה'.

עבדיו המצרים 'סגרו' עלינו מכל הכיוונים. עבודת אנשים לנשים ולהיפך; מכסות עבודה
בלתי אפשריות; נוגשים אכזריים המקיזים את דמינו כפשוטו ממש; התעללויות ורצח בלי
סוף.

היינו משועבדים לגמרי. בכל נימי נפשנו.

בין היתר - חיינו בתחושת פחד תמידי. לא ידענו מה עלול להתרחש בדקה הבאה. ובכל
רגע נתון היו שם 'המחשות' מזעזעות, שהעמיקו את הפחד.

- כל אלו - יצרו שליטה מוחלטת.

עבדות, היא גם חוסר עצמאות.

- היינו 'מצורפים' - למצרים (עי' מהר"ל גבו"ה נא).

עבד אמיתי, אין לו אלא - רצונו של אדונו. כל המחשבות שלו הם משהו בסגנון של: 'מה-
אתה-אומר-אני-עושה'.

העבד חי ב'צרות מוחין'. המוח שלו 'צר'. אין דרך 'לנטות' ימין ושמאל.

- הוא רוצה לשאת חן בעיני האדון, והרצון הזה - תופס את כולו. אין לו דבר מבלעדיו.
אין 'פניה' לשום מקום אחר.

וכך, הוא שואב את ה'חיים' שלו - מהאדון. אין לו מציאות עצמית בכלל.

והגאולה היא - גילוי המציאות העצמית.

'שאין ענין הגאולה רק שיוצא ואין לו שום צירוף אל זולתו, לא כמו העבד שאינו עומד
בעצמו ויש לו צירוף אל זולתו הוא האדון' (מהר"ל שם).

*

חופשה בחו"ל

ובשלב הראשון של הגאולה, משה רבינו מופיע.

ובהתחלה זה הולך יפה. הוא עושה את האותות לעיני העם, והעם משתף פעולה. הם - מאמינים לו. 'ויאמן העם'.

וכשזה מתחיל ב'יחסי אמון', אז כל מה שלאחר מכן - עובד נפלא. הם שומעים שה' פקד את בני ישראל, וראה את עוונם וצרותיהם.

והתגובה של העם היא - 'ויקדו וישתחוו' (שמות ד, לא).

עד כאן - הפלא ופלא.

אבל בהמשך, הכל מתהפך.

משה מקבל עוד מסר עבור בני ישראל. והוצאתי. והצלתי. וגאלתי.

היינו מצפים שהעם הזה, שקיבל בצימאון ובשקיקה את דבריו הקודמים של משה, יחזור על כך גם הפעם. שהם יאמינו. שהם יקדו וישתחוו.

ומה שקרה - זה שהם אפילו לא 'שמעו' אל משה.

נכון, היה שם קוצר רוח. וגם עבודה קשה.

- אבל מה היה להם קודם לכן? ה'עבודה קשה' יצאה לחופשה בחו"ל?

מדוע כעת היה קוצר רוח, וקודם לכן היה 'ויאמן העם'? מה ההבדל בין הפעם הראשונה לשנייה?

*

שני אדונים

אומר המדרש (בתי מדרשות ח"א פקודי ד"ה דבר אחר):

'שאלה מטרונה אחת את ר' יוסי בן חלפתא. אמרה לו: כתיב תמיד עיני ה' אלוקיך בה. אי אפשר שאין הקב"ה מזיז עיניו ממנה!

- אם באתי אני להביט בשפחותי הנאמנות, אינם יכולים לעמוד מן הסרחון שאני מוצאת להם. ובארץ - הקדוש ברוך הוא מביט בה תמיד, שנאמר - תמיד עיני ה' אלוקיך בה!'

נתאר לעצמנו מצב, בו אנחנו באמת מצולמים כל הזמן.

- כל הזמן ממש!

בדרך. בבית. בסלון. במטבח. בשולחן האוכל. בחדר השינה. בבית הכסא.

והמצלמה הזו קולטת גם דיבורים, ואפילו קוראת מחשבות. הכל נרשם ומתועד.

- ועל כל מעשה, או דיבור, או מחשבה - יש תגובה!

לזה שה' משגיח עלינו תמיד, התרגלנו קצת. זה כבר לא הכי 'עושה לנו את זה'.

[אגב, כאן בפסוק שהמטרונה הביאה - מדובר רק על ארץ ישראל. ומה עם ההשגחה הפרטית שבכל מקום בעולם?

והתשובה היא - שארץ ישראל זה משהו אחר לגמרי. זה 'עיני השם'. והארכנו על כך בגליונות קודמים.]

אם היינו מתועדים באיזה לוח בקרה ממוחשב, 'גשמי' לחלוטין, והיינו יודעים שבכל רגע נתון צופים עלינו בדקדוק רב - לא היינו יכולים לעמוד מפני הסרחון!

והמטרונה הזו לא מדברת על שפחותיה הסוררות, אלא על אלו ה'נאמנות'!

אם יש מישהו שהוא 'נאמן', שזו מעלה עצומה, ומי שמשגיח עליו ימצא תמיד משהו 'לתפוס' אותו, משהו של 'סרחון' - האם יש לו סיכוי?

נשאל את זה אחרת:

- מישהו רוצה את זה? מישהו יכול להצהיר שהוא היה בוחר בזה בנפש חפצה??

כך שאלתה של המטרונה.

- וזו שאלה מאוד קשה! כיצד אפשר לעמוד ב'לחץ' של 'עיני ה' אלוקיך בה'!

ר"י בן חלפתא עונה לה כך:

'אמר לה. לפיכך את מוצא בני ארץ ישראל מיוסרים לוקים במכות מה שאין כן בחוצה לארץ. בכל דבריהם לוקים ומתיסרים'. [יש המשך לתשובה, והוא יוזכר להלן].

- הוא מסכים איתה!!

ואם כן -

- האם אנחנו לא היינו מסכימים עם בני ישראל, ש'לא שמעו אל משה'??

מה שהיה במצרים - היה מאוד דומה לזה. כך מלמדים אותנו חז"ל (מדה"ג שמות ו, ט):

'וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה. אמר ר' יהודה וכי יש לך עבד שאומרין לו צא בן חורין ואינו יוצא?

אלא כך אמר משה לישראל: מולו ערלתכם, ופרשו מעבודת מצרים, והטהרו - וקבלו את התורה.

אמרו לו, וכי יש לך עבד שקונה לעצמו שני אדונים??

הרי אנו עבדים לפרעה. היאך נעבור על גזירותיו? הרי אנו מתיראים!

- לכך נאמר מקצר רוח ומעבודה קשה. מכאן שאין אדם נתפש על צערו.

שני אדונים!

ה' הוציא אותנו מעבדות. זה מובן לנו.

- אבל - האם זה היה מעבדות 'לחירות'?

הלא אלו 'שני אדונים'! אנו יוצאים מהאדון ששמו פרעה, לאדון - להבדיל א"ה - ששמו ה' יתברך!

- אז למה שנרצה את זה??

אולי התשובה היא - שאין לנו ברירה.

ה' 'כפה עלינו הר כגיגית'. הוא האדון שלנו, ואין בלתו. אין לנו 'בחירה' בזה. וזה קשה. לכאורה.

כי אם זה כך - מדוע אנחנו כל כך מודים לו על ש'הוציאנו מעבדות'?

*

מלך או אלוך

ולאחר שנים רבות.

שמואל הנביא בערוב ימיו. הסיפור הנ"ל חוזר על עצמו, בצורה קצת שונה.

עם ישראל - מבקשים מלך.

- 'שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם' (שמואל א, ח, ה).

ככל הגויים!

- מה כאב להם?

איך הם הגיעו למצב כזה, שהם רוצים להיות כמו הגויים?

ואולי נשאל יותר:

- מה באמת ההבדל בין יהודי לגוי?

קבלנו תורה. נכון. לנו יש תרי"ג מצוות, ולהם יש רק שבע.

ועוד משהו: לנו יש עולם הבא גדול יותר. והגן עדן שלהם - קטן יותר. נמוך יותר.

- אז ההבדל הוא בכמות? אנחנו 'יותר' והם 'פחות'?

אין הבדל מהותי יותר?

אומר האלשיך (שמואל שם, ו):

'כל יתר עמים משרה אותם אלקים על ידי שלישי, הוא שר צלם אשר הופקד מאתו יתברך על כל אומה ולשון.

לא כן אנחנו עמו צאן מרעיתו, כי מרוב אהבתו אותנו הוא האלקים בשמים והוא הרועה אותנו על כל הארץ מתחת, מפתו נאכל ומיינו נשתה ושמלתו נלבש מאתו ובידו שלא על ידי שר ומושל, כאשר ראינו בעינינו במצרים ובמדבר, אשר עין בעין נראה אלינו ועננו עומד עלינו לנחותינו הדרך ולהאיר לנו.

כל העמים - מונהגים על ידי שרים.

- הוא יתברך תמיד נמצא 'מאחורי' הכל. 'סיבת הסיבות'. הוא ה'סיבה' - של כל ה'סיבות'.

אבל יש - 'סיבות'. שרים, מזלות. זה כמו 'שליש' כזה, העומד בין עומק ההנהגה - לעם שאותו הוא מנהיג.

אין להם הנהגה ישירה. אין 'עיני ה' אלוקיך בה'.

- אין אצלם מצב של 'אין הקב"ה מזיז עיניו ממנה'.

לא כן אנחנו. עמו וצאן מרעיתו.

- צאן 'מרעיתו'!

הוא 'רועה' אותנו בעצמו ממש. בידו. הוא 'מאיר' לנו, מאכיל אותנו, מלביש אותנו. אין בינינו איזה 'שר' או 'מושל' או 'מזל'. הכל - ישירות בידי יתברך.

ואת הגויים - ממש לא!

הוא 'מסובב' את זה שיהיה להם. הוא לא רוצה איתם קשר ישיר.

איתנו, הוא כן רוצה קשר ישיר. 'מרוב אהבתו אותנו'.

זה ההבדל בין 'אלוקים' - ל'מלך'.

הוא תמיד 'אלוקים'. אלוקי כל העולם. הכח שעומד מאחורי הכל. הוא מנהל את הכל - 'מלמעלה'.

מלך, זה קשר ישיר. מנהיג ישיר.

ואת הקשר הישיר הזה - הם לא רצו. זה היה יותר מידי עבורם.

ה' יתברך הסביר את זה לשמואל הנביא (שם, ז):

- 'לא אתך מאסו, כי אתי מאסו ממלך עליהם'.

הם מאסו את ה' - כמלך. 'ממלוך עליהם'.

וכך מבאר שם האלשיך:

'כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו. אך אין המאיסה חס ושלום גמורה, כי אם ממלוך עליהם, שהוא מהיות אני המנהיגם בארץ כמלך הארץ את עמו, אך לא מהיות אלוק חלילה'.

הם 'מאסו'!

וזו האשמה חמורה ביותר.

- אבל קשה שלא להבין לליבם.

וכפי השאלה ההיא, של המטרונה דלעיל.

*

לשמור מרחק

כך היה גם באירועים רבים נוספים.

- וכפי שה' ממשיך להסביר שם לשמואל הנביא (שם, ח):

'בְּכָל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשׂוּ מִיּוֹם הָעֲלִיתִי אֶתְּכֶם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה'.

ה' רוצה קשר ישיר, בלתי אמצעי; וחלק מבניו רוצים קצת - 'לשמור מרחק'. לא כל כך קרוב. זה קשה לנו מידי.

ננסה לנתח:

- למי זה קשה?

יש לנו נשמה אלוקית. חלק אלוך ממעל. מקורה ושורשה - מה'בינה' העליונה. הנשמה הזו, רוצה את הקשר הזה. זה ברור. היא רוצה את האמת - 'מפני שהוא אמת' (עי' רמב"ם תשובה י, ב).

מי שמתנגד לזה, זו ה'נפש' שלנו.

- היא רוצה - 'להשתחרר'. לאכול, לשתות. למלא את תאוותיה. לעשות ככל העולה על רוחה, בלי שהיא תצטרך לתת 'דין וחשבון' על מעשיה, על רגשותיה. על הנאותיה. ומה שעלינו לעשות, זה להשליט את הנשמה שלנו - על הנפש. על הגוף. על ה'סוס'. - לרסן. לעצור. לשלוט. ללמד את הנפש - להתאפק. לכוון אותה, להוביל אותה. הבעיה היא, שלעשות 'האמת מפני שהוא אמת' - זו 'מעלה גדולה מאוד'. 'ואין כל חכם זוכה לה' (רמב"ם שם).

אפילו כל החכמים לא זכו לזה. רק יחידי סגולה.

עלינו לעבוד על כך! ובאמת אין אנו 'בני חורין' לעשות ככל העולה על רצונה של ה'נפש' שלנו!

וככל שנעבוד על כך - נתחבר יותר ויותר ל'נשמה' שלנו. ואז נוכל יותר להשלים עם המצב. נוכל אפילו לאהוב את הקשר הישיר הזה.

אבל גם כשנגיע לזה - זה לא יהיה מושלם. תמיד תהיה לנו סתירה פנימית. אלא אם כן נהיה מאותם חכמים יחידי סגולה.

ועד שנהיה כאלו - האם נגזר עלינו לחיות תמיד בסתירה הפנימית הזו? לחיות בתוך 'דחף' לברוח מהעול?

עצם הקשר הישיר הזה - הוא נפלא! להבין שה' מנהיג אותנו, ואוהב אותנו, ורוצה בנו - זה משהו שאפילו הנפש הנמוכה שלנו יכולה לאהוב. בין היתר - היא רוצה שיהיה לה משהו חזק, עוצמתי, שהיא יכולה להישען עליו. להישען על כוחו האדיר, על יכולותיו האינסופיות.

- רק התוצאות של זה, ה'עיני ה' אלוקיך בה' - קשות לה. לנפש שלנו.

*

מי היחיד שאינו רועד

לעיל הבאנו את שאלת המטרונה. וגם את תשובת רבי יוסה.

- אבל לא את כל התשובה.

רבי יוסה ממשיך שם:

'אבל לעתיד לבוא, כשיבוא הקדוש ברוך הוא, כל הארצות - רועדות.

- וארץ ישראל - אינה ניזוקית!
שנאמר - המביט לארץ, ותרעד.
למה הדבר דומה: למלך - שעלה לביתו.
כיון שכל השפחות רואות אותו - הן בורחות ממנו!
ואיזו עומדת לפניו בקלות ראש?
- אותה שהיא מניקה את בנו!
כך בני ארץ ישראל, בני בעליהן, חונין עליה - שהיא של אברהם אביהם! שנאמר - ברוך
אברם לאל עליון.
אע"פ שהם מיוסרין בעולם הזה, אלא כשיגלה הקב"ה לעתיד לבוא להביט בכל הארצות
- כולם רועדות, וארץ ישראל אינה ניזוקת. הוי - תמיד עיני ה' אלוקיך בה'. עד כאן דברי
המדרש.
- יש לנו את הכח - לעמוד לפניו בקלות ראש!!
אנחנו לא בורחים. לא מואסים. זה לא באמת קשה לנו. זה אפילו סוג של 'קלות ראש'.
- ומדוע?
כי יש כאן קשר של משפחה. של 'בנו'.
מה זה אומר לנו.
'ברא - כרעא דאבוה'.
הבן, הוא משהו מ'עצם' האדם, מ'עצמו' של האב, שיוצא אל החוץ. שמתפקד לבד.
- אבל הוא נשאר תמיד - חלק מהאב ממש.
וזו 'מלכות' אמיתית.
כי למלך יש - שתי מהויות.
האחת - זה האיש עצמו. המהות שלו. הרצונות, השאיפות, התחושות. ה'נשמה' שלו.
והשנייה, זו המציאות הזו - שהוא 'מלך'. התפקיד הזה.
- וזה לא רק 'תפקיד'. זה משהו מעצם מהותו. בין היתר - זה הרצון הפנימי שלו, זה
התכונות שמאפשרות לו למלוך.
אז יש את האיש עצמו - ויש את ה'מלכות' שלו. שבו.
ומצד שני - יש את העם. אלו ש'מקבלים' את מלכותו.
- וזה לא באמת 'צד שני'. כי אם הם לא יקבלו - הוא לעולם לא יהיה מלך. זה תלוי בהם
לגמרי. ברצון שלהם. 'מלכותו ברצון קיבלו עליהם'.
אז אם ננסה לסכם:
ה'מלכות', קיימת אצל המלך - ואצל העם.

- ובשני המקומות הללו, זו אותה מלכות ממש. אותה מציאות ממש.
וכשעם מקבלים את מלכותו - אז יש כאן 'מלכות' אחת שלמה. המלך - והעם.
ומכאן למלכותו יתברך. 'מבשרי אחזה אלוק'.
יש את מידת ה'מלכות' של ה' יתברך. הוא יתברך זה ה'איש' כביכול, ויש לו 'מלכות'.
הוא מתגלה כ'מלך'.

וזה לא הכי דומה למלכות בשר ודם.

- כי אצל בשר ודם, המהות הזו ששמה 'מלכות', היא לא משהו שאתה יכול 'לשים עליו'
את האצבע'. זה רצון העם, קבלתם את המלך, וכל מה שיש אצל המלך - שמאפשר לו
לממש את הקבלה הזו.

אבל במלכות שמים, זו מציאות ממש. ויש לה גם שם לעצמה:

- 'שכינה'.

וכפי שהבנו, היא נמצאת אצלנו. בלב שלנו. במהות שלנו.

- משהו 'ממנו' יתברך - נמצא אצלנו ממש!

ובזה - אנחנו כמו בנים ממש. 'כרעא דאבוה'.

- חלק שלו - נמצא במציאות שלנו.

*

פנימיות התורה

בדורות עברו, היה קשה להגיע לתובנה הזו.

- זה התגלה לנו בדורות האחרונים. במה שנקרא 'פנימיות התורה'.

ה'פנימיות' הזו, היא מהות ה'לעתידי לבוא'. היא המציאות האמיתית. היא נקודת אור
הגאולה, שהולכת וגדלה. הולכת ומתגלית.

- 'ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר - יפקון ביה מן
גלותא' (זוה"ק, רע"מ נשא קכד ע"ב).

ומה מתגלה כאן?

פנימיות התורה היא עמוקה ורחבה מיני ים; אבל הסוגיא שלנו מופיעה שם. והיא אחת
מהסוגיות העיקריות.

- ואולי היא העיקרית שבהן.

ה' רוצה - למלוך עלינו. להתחבר אלינו בקשר ישיר.

וזה קשה לנו.

כי ה' נמצא מצד אחד, והרצונות שלנו - מהצד השני. ויש 'התנגשות' ביניהם.

ה'פנימיות' מגלה לנו, שזה ממש לא 'שני צדדים'.

- שהחלק ה'פנימי' שבנו - רוצה את זה. לגמרי רוצה.
שהמלכות שלו יתברך, היא חלק מאיתנו. מהרצון שלנו.
- שהיא 'יורדת' - עד הנפש שלנו ממש!
שהיא לא רק שוכנת ב'נשמה' האלוקית, ב'חלק אלוך ממעל' שלנו, אלא גם במקומם של
התאוות והרצונות ה'נמוכים'.
שם היא נמצאת. ופועלת. ו'רוצה'!
יכול להיות מצב, שה'נפש' שלנו - רוצה את ה'! שהיא משתוקקת אליו נואשות!
- ולא בגלל שהנשמה 'שיכנעה' אותה, אלא - היא עצמה רוצה ממש! כמו שהיא רוצה
לאכול, לשתות, וכל שאר ה'רצונות' שלה.
אנחנו, הדור האחרון, יכולים לגלות את הנקודה הפנימית הזו שלנו. יש לנו את הכח. יש
לנו את האפשרות.
ובפרט - בארץ ישראל. בארץ בה דרה השפחה ש'מניקה את בנו'.
אנחנו יכולים להתחבר אליו יתברך, ולא 'לרעוד' ממנו. להיות איתו במה שחז"ל קוראים
- 'קלות ראש'!!
אין איתנו יודע 'קלות' זו מהי. וחלילה לנו לנסות אותה.
מה שעלינו לעשות זה - לנסות להכניס לעצמנו את ה'דעת' הזו. להבין, להפנים, לשנן.
כי ה'דעת' - היא זו שמחברת. היא זו שבכוחה 'להדליק' את הנקודה הפנימית הזו שלנו.
[עיי' היטב ברמב"ן ויקרא יג מז, שמבאר מדוע רוח ה' שעליהם היתה רק לאחר כיבוש
וחילוק, כי רק אז 'נתיישרה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם'. כשיש דעת
- יש השראת השכינה.]
וכך נוכל באמת לצאת מה'עבדות' הנוראה - ל'חירות' אמיתית. כזו שאני עושה באמת
רק את מה שאני רוצה לעשות.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

שייכות טומאת נגעים בבית המקדש

כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לְאֶחְזָה וְנִתְּמִי נֹגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֶחְזָתְכֶם
(יד, לד)

איתא ביומא דף י"ב ע"א והתניא אחוזתכם אחוזתכם מטמאה בנגעים ואין ירושלים מטמאה בנגעים אמר ר' יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד [שכשקנה דוד את גורן מארונה היבוסי גבה הכסף מכל שבט ושבט כדאמרינן בספרי ובשחיטת קדשים [זבחים קטז:]- [רש"י]. הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מטמאין בנגעים ואע"ג דכרכים נינהו אימא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד.

מקשה רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מה היא הסלקא דעתא דמקדש נתמעט מטומאת נגעים הלא משנה מפורשת בנגעים (פי"ב מ"ב) שאין מטמא בנגעים אלא בית שיש בו עץ, ובבית המקדש הלכה שאין עושין מעץ, ז"ל הרמב"ם (פ"ו מע"ז ה"י): "אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר (דברים טז-טז) "כל עץ". אלא כל האכסדראות והסבכות היוצאות מן הכותלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ".

מיישב רבינו בהקדם לשון הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"ט): "ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד". מדיוק לשון הרמב"ם מוכח דדוקא בולט אסור הא שאינו בולט מותר. וביאר (וכיון לזה גם הקרית מלך) שמקורו מהך דראש השנה דף ד' ע"א דשלמה המלך שיקע את העץ בבנין וסדו בסיד. והיינו כדי שלא יהא בולט.

והנה בנגעים (שם מ"ד) מבואר דסגי אם יהיה תחת המשקוף, וזה אינו בולט, א"כ מבואר איפוא הס"ד שמקדש נתמעט מטומאת נגעים משום העץ שהיה בו שקוע בבנין. [מקור: צ"פ מהדו"ת 48 טור ב']

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

שורשו של חטא

לאחר שבפרשת תזריע נכתבו דיני המצורע, עוסקת התורה בתחילת הפרשה בטהרתו של המצורע. וזה לשון הפסוקים (פרק יד פס' ב-ד) "זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן. ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. וצנה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב." ודקדקו המפרשים, שמתחילה נאמר "והובא אל הכהן", הרי שהאדם בא מעצמו אל הכהן, ואילו לאחר מכן נאמר "ויצא הכהן אל מחוץ למחנה", הרי שהכהן הוא שבא למצורע ולא להיפך (יעויין בספורנו ועוד). ובאלשיך הק' העיר כמה הערות בפסוקים ונביא חלקן. ראשית, מהו שכתוב "והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע" שתיבות 'מן הצרוע' נראות כמיותרות, שפשוט שהצרעת הייתה בצרוע. ועוד, שאחרי שנרפא כבר אינו צרוע, והיה לו לומר כי נרפא הצרוע מצרעתו. ועוד, למה נאמר "נגע הצרעת" היה לו לומר "הצרעת" ותו לא.

עוד יש לדקדק מהו שנאמר "וצנה הכהן ולקח וגו'" שהכהן מצווה לקחת ד' דברים לטהרתו של המצורע. ויש להבין, מדוע תלו ציווי זה בכהן, והרי גם בלי ציווי מחוייב האדם להביא דברים אלו בשביל טהרתו. ובביאור ד' הדברים שמביא המצורע: צפורים, עץ ארץ, שני תולעת ואזוב, הביא רש"י את דברי חז"ל, שכל הדברים הללו מרמזים לנו את עיוותו ותיקונו של המצורע, הצפורים - על פטוטי הדברים שדיבר, עץ ארז כנגד גאוותו, ושני תולעת ואזוב - לרמז על שיש לו להנמיך עצמו. ויש להבין, שלכאורה בפרשה מדובר במקרה שהמצורע כבר התרפא, ומדוע ציוותה התורה שלאחר שמתרפא עליו להביא את כל הדברים הללו. ויותר היה לו לקחת דברים אלו כשהיה מצורע מוחלט ולא לאחר ריפוי.

ונראה בביאור פרשה זו, על פי היסוד, שלכל מעשה שאדם עושה יש שורש בנפש, וכן לכל עבירה יש שורש פנימי. וכשאדם שב בתשובה, אין זה מספיק שהוא שב בתשובה על עצם החטא, אלא הוא צריך לעקור גם את השורש שהביא אותו לחטא. וכפי שמצאנו אצל ראובן שבלבל יצועי אביו, שאע"פ שהוא חזר בתשובה על מעשיו, בכל זאת הוכיחו יעקב אבינו טרם פטירתו, ואף לקח ממנו את המעלות שהיו ראויות לו מכח הבכורה - כהונה ומלכות. וכפי שאמר לו יעקב אבינו (בראשית מט ד) "פָּחוּז פְּמִים אֶל תּוֹתֵר", שאף שחזרת בתשובה על המעשה, אבל שורש המעשה הגיע מחמת מידת הבהילות. שכשראית דבר שלא כראוי לפי דעתך, מיד מהרת לפעול, ולא התיישבת בדעתך לשאול. ושורש זה שעדיין קיים אצלך, מנע ממך את הכהונה והמלכות.

ואף אצל המצורע, יש לחטאו שני חלקים, השורש הפנימי שעיקרו הוא מידת הגאווה, וכאשר הגאווה גרמה לו לדבר לשון הרע, הוא לקה בצרעת. וכפי שייסדו רבותינו

(אברבנאל אלשיך ועוד) שהצרעת בה עוסקת התורה אינה מחלה גופנית כשאר מחלות, אלא זוהי מחלה פנימית המקוננת בפנימיות האדם, והצרעת היא רק הביטוי החיצוני לאותו נגע פנימי. והראיה, שבמחלה טבעית ריפוייה הוא על ידי יציאה למקום פתוח, ואילו במצורע מצווה התורה להיפך, שהוא ייסגר בבית. ולכן רק בעניין הצרעת, מצווה התורה שיש למצורע ללכת לכהן ולא לרופא, שכיוון שזוהי מחלה ששורשה בנפש, יש ללכת לאהרן ובניו שלהם ניתן התפקיד להדריך את העם בטהרה ובקדושה, כפי שנאמר (דברים כד ח) "הַשֹּׁמֵר בְּנֶגַע הַצֵּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר יְיָ וְלֹא יִשְׁמָר לְעֵשׂוֹת" וכן נאמר בפרשת וזאת הברכה על שבת לוי (דברים לג י) "יֹאמְרוּ מְשֻׁפְטֵיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁמְרוּ קְטוֹרֶה בְּאֶפְרַיִם וְכִלְיֵל עַל מִזְבְּחֶךָ".

והנה, כדי להתרפא מהצרעת החיצונית, די לשוב בתשובה מעצם החטא של סיפור לשון הרע. אך עדיין נדרש מהמצורע להמשיך ולתקן את השורש הפנימי של מידת הגאווה. ולכן מדגישה התורה "והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע" שרק 'נגע' הצרעת היינו החלק החיצוני שנראה בבשרו בחוץ התרפא, אבל הוא עדיין 'צרוע' בפנים (אלשיך). ולכן, לאחר שהאדם התחיל בתהליך התשובה מעצמו "והובא אל הכהן" - רק אז יכול הכהן להדריכו "וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן אֶל מַחוּץ לְמַחֲנֶה וְגו'" - כיצד לתקן את הנגע הפנימי. ולכן נאמר "וציוה הכהן וגו'" - שהכהן מלמדו כיצד לתקן את מידת הגאווה ולהנמיך עצמו, ונרמזו הדברים בד' הדברים שנצטווה לקחת, שעניינם להנמיך ולתקן את הגאווה הפנימית, ובכך יתוקן שורש הפגם הפנימי, ויגיע המצורע לידי התיקון השלם.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב

ברטמן, טורונטו

"שבת הגדול!"

כתוב בספר הפרדס המיוחס לרש"י ז"ל: "שבת שלפני הפסח נהגו העם לקרותו "שבת הגדול" ואינם יודעים למה, שהרי אינו גדול מכל שבתות השנה".

בשולחן ערוך (סימן תל) כתוב: "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו". בסימן זה לכאורה לא נפסקה הלכה, אלא רק ידיעה בעלמא, שלשבת זו קוראים "שבת הגדול". אמנם מצינו בספר מחזיק ברכה להחיד"א (או"ח סימן תל) שכתב וז"ל: "ונהגו המדקדקים שבמקום מה שאומרים בשבתות דעלמא שבת שלום מבורך, אינהו דאמרי בשבת זה שבת הגדול מבורך".

והנה, בשולחן ערוך לא מבואר מהו הנס שנעשה בו, ובמשנה ברורה (סק"א) כותב שבשנה שיצאו ממצרים חל עשרה בניסן ביום שבת, ולקחו כל אחד מישראל שה לפסחו וקשרוהו בכרעי המיטה, כמצות הכתוב. וכשראו המצריים את מעשיהם, שאלו, למה זה לכם? והשיבו, לשוחטו בשם פסח במצות ה' עלינו. והיו שיני המצריים קהות על ששוחטין את אלוהיהם, ולא היו רשאים לומר להם דבר. ומפני שהיה אז עשירי בחודש, ביום השבת, על כן קבעו לקרות שבת שלפני הפסח לעולם, שבת הגדול.

ובבאר היטב מביא שהקשו דלפי טעם זה ראוי היה לקבוע לקרוא לעשירי בניסן היום הגדול, גם כשהוא חל ביום חול, מפני שהנס אינו קשור ליום השבת דווקא, אלא לעשור לחודש.

ישנו הסבר אחר המובא במהרי"ט בשם אביו המבי"ט, ואלו דבריו: "כשהיו ישראל במצרים, שאל משה מפרעה יום אחד של מנוחה ותפס לו יום שבת. מכל מקום, בכל מוצאי שבת, תיכף היו יוצאים ממנוחה ועונג ליגיעה ועינוי. אבל בשבת הזו לא חזרו להשתעבד, לכך נקרא שבת הגדול".

הסבר נוסף כתוב בספר התודעה (פרק תשעה עשר): "ועוד יש בענין זה דברים של טעם לחכמי ישראל האחרונים, שאמרו כי הנה התורה נתנה שני טעמים למצות שבת, בדברות הראשונות נאמר: זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וּגּוֹ' כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וּגּוֹ', ובדברות האחרונות נאמר: שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וּגּוֹ' וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וּגּוֹ'. והנה עד שנגאלו ישראל שמרו את השבת מפני הטעם הראשון בלבד, ובשבת זו האחרונה במצרים, שהיא שבת הגדול הראשון, נוסף להם גם הטעם השני בשמירת השבת - וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וברבות להם טעמי השבת - כאילו גם עצם יום השבת נעשה גדול יותר".

*

עבודת הניקיונות לפסח

כתוב בספר "קב וישר" שבכל מאמץ שיהודי עושה בערב פסח בניקיונות לכבוד הפסח, בכל שפשוף ובכל מירוק, הוא מסיר מעצמו מחלות וייסורים.

*

שמחת המועדים

כתוב בספר כוזרי (ב, נ): "כללו של דבר, כי תורתנו נחלקת בין היראה והאהבה והשמחה, תתקרב אל אלקיך בכל אחת מהנה, ואין כניעתך בימי התענית יותר קרובה אל האלקים משמחתך בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכוונה ולב שלם. וכמו שהתחננונים צריכים מחשבה וכוונה, כן השמחה במצותו ובתורתו צריכים מחשבה וכוונה, שתשמח במצוה עצמה מאהבתך המצוה בה, ותכיר מה שהטיב לך בה, וכאילו אתה בא באכסנייתו, קרוא אל שלחנו וטובו, ותודה על זה במצפון ובגלוי. ואם תעבור בך השמחה אל הנגון והרקוד, היא עבודה ודבקה בענין האלקי".

הרב שלמה ולבה זצ"ל מביא את הדברים בספרו 'עלי שור' (פרק עשירי - שמחת מועד) וכותב: "להבין דברים אלה בכל עומק משמעותם - זהו תוכנה של שמחת המועדים. שפתיים ישק רבנו יהודה הלוי בעד דברים נלהבים ונשגבים אלה".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת

יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי

זצ"ל

**פימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות - בכל דור ודור
עומדים עלינו לכולתנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם**

וידבר ה' אל משה לאמר. זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הפה... וצנה
הפה ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב (יד, א-ד)

וברש"י, ...לפי שהנגעים באין על לשון הרע, שהוא מעשה פטוטי דברים, לפיכך הוזקקו
לטהרתו צפרים, שמפטטין תמיד בצפצוף קול. ועץ ארז, לפי שהנגעים באין על גסות
הרוח. ושני תולעת ואזב, מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו, כתולעת וכאזוב.

ובאבן עזרא, והנה המצורע, והבית המנוגע, וטומאת המת - קרובים, והנה גם הם כדמות
פסח מצרים. ודברים הללו הובאו בשם אומרם ברמב"ן על התורה כאן.

ובפשטות כוונתו לומר, שמצינו שטהרת מצורע, וטהרת הבית המנוגע, וטהרה מטומאת
מת, שוין בכך שבכולם נצטוינו שיהא בהן אגודת אזוב, והם גם כן כדמות פסח מצרים. כי
גם בפסח מצרים נצטוינו על אגודת אזוב.

והנה בספר השל"ה הקדוש, מסכת - פסחים דרוש ג' לשבת הגדול שחל בפרשת מצורע,
מאלפינו בינה לדעת שייכות פרשת מצורע לשבת הגדול, וכתב כדברים האלה:

הפרשה - וענינו של יום - דהיינו ענין יציאת מצרים - יש להם דמיון.

כי בצרעת מצינו בהגואל, [משה רבינו ע"ה] הנביא אשר לא קם כמוהו, ידו מצורעת. וכן
להיפך בגדול שבתועבות מצרים, הוא פרעה שאמר לי יאורי כו', כתיב וימת מלך מצרים,
פירשו רז"ל (שמ"ר א, קיד) שנצטרע כו'.

וכן לענין טהרה, ישראל היו במצרים כמצורע מוסגר שאין עבד היה יכול לברוח, ובטהרה
בפסח מצרים כתיב ולקחתם אגודת אזוב כמו הכא במצורע.

ובזוהר (ח"ב לה, ב) תנא כתיב, ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל
המשקוף ואל שתי המזוזות, אגודת אזוב למה. בגין לבער רוח מסאבא ולאחזאה בפתחיהו
בהנהו תלת דוכתי מהימנותא שלימתא, חד הכי וחד הכי וחד בגווייהו. ובגין כך ופסח ה'
על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, משום דחמי שמייה קדישא רשים על
פיתחא, ע"כ.

וקרוב לזה כתב הראב"ע, וז"ל בפרשה זו אפסוק עץ ארז ואזוב, וזה לשונו, והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת מת קרובים, והנה גם הם כדמות פסח מצרים. עד דבריו הקדושים והמחכימים.

וביאור דברי השל"ה הקדוש נוטים, שבא לפרש דבפסח מצרים היו צריכין בני ישראל ליטהר מסרך טומאת החטאים, ולכן נצטוו לקחת אגודת אזוב ובזה בדווקא לעשות הסימן והאות על הבתים אשר ישראל שם, כי הוא ענין טהרה מטומאה כאשר מצינו כן בטהרת מצורע ונגעי בתים וטהרת טמא מת.

והנה ענין אגודת אזוב מבואר ברש"י פרשת מצורע הנ"ל שהוא ענין שפלות. ונמצינו שישראל באותה שעה דיציאת מצרים, שהיתה שעתם הגדולה של בני ישראל לדורותם, היה עליהם לחוש בדווקא, שפלות הרוח.

ואף שהיו יוצאין ביד רמה, דרך חירות והתרוממות ע"ד ורוממתנו מכל הלשונות, אמנם אין זו סתירה להרגשת שפלות. כי העובדה שאנן עבדי ד' ולא עבדי פרעה, לא מעוררת אצלינו גאווה כי אם להיפך, ענוה ושפלות, ואולם בזה גופא מתבטאת החירות - שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. בעצם היום הזה יצאו כל צבאות השם מארץ מצרים - כלומר יצאנו ממצרים בתורת צבאות השם, והוא מתוך קבלת עול מלכות שמים ברצון, ובזה הפכנו בני חורין.

והנה יש לומר עוד בדרך אפשר, שאגודת איזוב, מורה על שעם ישראל, מתוך הענוה והשפלות, הם נעשים אגודה אחת, ומגיעים לאותה דרגה של כאיש אחד בלב אחד, וזו ההכנה הגדולה לקבלת התורה, שהיא בעצם תכלית יציאת מצרים.

ולא זו בלבד אלא שאדרבה היסוד הגדול של הרגשת עם הנבחר, מביאה בעקבותיה אהבה לכל יחיד ויחיד מעם ישראל, וכמובן ריחוק מכל סירכא של לשון הרע ורכילות.

והנה השנה במוצאי שבת פרשת תזריע, דבר נפל בישראל, שכמו שבאותה שנה בה יצאנו ממצרים - הראנו הקדוש ברוך הוא נסים גלויים עוד לפני ליל שימורים, - כך גם בשנה זו, לפני חג הפסח הבא עלינו לטובה, הראנו כבר הקדוש ברוך הוא נסים ונפלאות, כאשר פסח הקדוש ברוך הוא על בתי בני ישראל, ולא נתן המשחית לבא אל בתינו לנגוף. אז זה היה שבת הגדול.

השנה זה היה במוצאי שבת הגדול, שלפני שבת הגדול...

ואולם הנסים היו גדולים מאד וגלויים מאד. כנגד כל סטטיסטיקה. ללא שום פיספוס. ואם היה פיספוס כלשהו, גם הוא היה בהשגחה פרטית.

מי עיוור ועינים לו, שאינו רואה בעליל את מעשה השם הגדול והנורא. מתקפת טילים בליסטיים כטבמי"ם וטילי שיוט, שהכילו יחד בין ששים לשמונים טון של חומר נפץ - שנפלו בתוך כרבע שעה - ולא עשו כי אם נזק מינורי לחלוטין. הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו?

וכי תימא שהכלי נשק לא היו יעילים מספיק. הרי אוקריינה תוכיח, שספגה אבידות נוראות בנפש ותשתיות, מכלי משחית מהסוגים הללו בעצמם.

אין זאת כי הקדוש ברוך שהוציאנו ממצרים הראנו נסים ונפלאות, באופן שרק אפיקורסים ללא תקנה, יכולים לחשוב ולטעון, כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה... אולם מי שמוח בקדקדו רואה בעליל כי יד ד' עשתה זאת.

ובליל התקדש החג, זכור נזכור את הטובות שגמלנו, את הנסים הגדולים ההם.

וכי ישאלך הבן הרשע לאמר: מה העבודה הזאת לכם? (לכם ולא לו). וטענתו בפיו - מדוע אתם רואים בכל דבר נסים גלויים, הלא הצבא שלנו הוא שעשה וחולל את הנפלאות המחוכמות הללו. אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו, איפה היה הצבא המהולל לפני חצי שנה בשמחת תורה? הלא כנגד כמה ערביים לא יכל, ואף כי כנגד מדינה גדולה וחזקה... ואילו היה שם בלא התפילות, ובלא זכות התורה - ח"ו לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר מה זאת? מדוע בשמחת תורה ניזוקנו כל כך קשה, ועתה ניצלנו בנסים גלויים כל כך? ואמרת אליו, בחוזק יד הוציאנו ד' ממצרים. וכל כך על ידי שזעקו ונמלטו, וזה היה ההבדל, לעניות דעתי. בשמחת תורה ישננו לבטח, ולא התפללנו. ואילו במוצאי שבת האחרון, שמענו, חרדנו, והתפללנו. ונושענו...

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ד' אלקינו אתכם... כי הלא כל מה שהאלקים עשה, בא לעורר אותנו, לדעת ש... אֲשֶׁרֵי אִישׁ שִׁישְׁמַע לְמִצְוֹתַיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׁים עַל לְבוֹ. ובודאי שהמאורעות האחרונים באו לעורר אותנו ליתר חיזוק בשלושת עמודי עולם. ולכן הוא בא בשאלה לאביו, ברצותו לדעת ולהבין תפקידינו בשעה מיוחדת זו, לאור המאורעות האחרונים.

ושאינו יודע לשאול - את פתח לו. בעבור זה עשה ד' לי... כלומר בעבור התורה והמצוות והתפילות הצילנו ד' מיד הקמים עלינו...

...וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ... שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שְׁבָכָל דוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ - וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מֵיָדָם.

והנה בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. אבל בדורינו אנו, זה יותר קל להבין ולהרגיש, כי בכל יום ויום תמיד, אנחנו חווים נסים וישועות מקיפות... ולפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. ובסיומו של ההלל הגדול נתפלל ונאמר: עַד הַנֶּה עֲזָרוֹנוּ - רַחֲמֵיךָ, וְלֹא עֲזָבוֹנוּ - חֲסְדֵיךָ, וְאֵל תִּשְׁנוּ ד' אֱלֹקֵינוּ לְנִצָּח...

ויהי רצון שנזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים - השתא הכא בארעא דישראל אמן סלה

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

על מה נתונים מעייניו של גדול הדור?

בשולחן ערוך, בפתיחת הלכות הפסח: "שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום", והוסיף הרמ"א: "ומנהג לקנות חיטים לחלקן לעניים לצורך פסח". ושאלו שלכאורה אין קשר בין שני הדינים, ומדוע כתב הרמ"א דינו בוא"ו החיבור?

אמר המשגיח רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: את התשובה הבנתי במעשה שהיה, ובי היה מעשה.

כשהגרמנים כבשו את פולין מצד זה והרוסים מצד זה, נתבצר מקום בגיהנום בליטא החופשית שהוקמה בתוך, והמוני בני הישיבות מצאו מקלט בעיר וילנה.

רציתי להכנס אל גדול הדור רבי חיים עוזר גרודז'נסקי. מקורבו, הרב חזקיהו יוסף מישקובסקי קבי לי תור למחרת היום.

כל הלילה לא ישנתי מרוב התרגשות, ושיננתי את סוגיות מסכת יבמות שיהיו שגורים על פי, שאם ישאלני לא אגמגם אלא אומר לו מיד: "חמש עשה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום". וכולי וכולי.

הגעתי במועד, ומצאתי כשלושים איש ממתנינים לתורם, כל אחד וסאת צרותיו. לפתע נפתחה הדלת והרב מישקובסקי קרא לי להיכנס. התרגשותי גאתה. עמדתי לפני רבם של ישראל. הייתי בטוח שהשאלה הראשונה תהיה: מה אתה לומד? השאלה השניה: מה חידשת? והשאלה השלישית: ומה עוד חידשת?

במקום זה, שאל שלוש שאלות אחרות. הראשונה: "מתי קיבלת לאחרונה מכתב מההורים?". ענית: "כבר חצי שנה שנותק הקשר". הם נשאלו בצד הרוסי, ואנחנו ברחנו לליטא מהצד הגרמני.

השאלה השניה: "האם יש לך שמיכה?". על מקום שינה לא שאל. לרבים לא היה. ישנו על ספסלי בית המדרש. אבל בלי שמיכה, עלולים היינו לקפוא למוות. ענית שיש לי, ונחה דעתו.

השאלה השלישית: "האם אפשר לראות את נעליך"?

התביישתי, אבל לא הייתה לי ברירה. הרמתי את המכנס המטולא, ונעלי נראו במלוא הדרן. בנובהרדוק היו אומרים על נעלי הבחורים: כולם אהובים כולם ברורים, וכולם פותחים את פיהם...

מיד נתן לי כסף לקנות זוג נעליים, ואמר: "כאן ביתך, הוא פתוח עבורך עשרים וארבע שעות ביממה!"

ואני, כששמעתי, במקום לשמוח, התחלתי לבכות. מהתרגשות. הרגשתי שלמישהו אכפת ממני. -

לא חקר אותי על צרותיהן וצרות צרותיהן של היבמות, אלא עניינו אותו צרותיי וצרות צרותיי שלי.

כאלו היו גדולי ישראל!

וזה שרומז הרמ"א זצ"ל: "שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלוש יום" - טוב ויפה, אבל קודם תראו שיהיה לעניים מה לאכול!

ובענין זה: "שואלין ודורשין", בפה. "ומנהג לקנות חיטים", בפועל. כי שמעתי אומרים, שפעם היו מנשקים את ספר התורה בפה, וצדקה נתנו ביד. כיום מנשקים את הספר התורה בהושטת יד, וצדקה נותנים בפה: מבטיחים, ודיים.

הנודבים נהיים שבעים מההבטחות, אבל העניים לבטח אינם שבעים מהן!

(מקור: לקראת שבת מלכתא, פסח פג)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות:

Blu.israel@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

מתחדשין כצפרים

קול צפצוף הצפרים המתחדש בכל בוקר, והנשמות המתחדשות עם בוקר האביב ומה הקשר בין 'צפרים' ל'צפרא טבא' ו'צפרניים' ומהו ענין טהרת מצורע על ידי צפרים? וההתמקדות בהוה והתחדשותו ולא בשאיפות העתיד - אנוכיותם כבדותם וערלתם.

וְצִוָּה הַפֶּהּן וְלָקַח לַמִּטְהָר שְׁתֵּי צְפָרִים חַיִּים טְהוֹרִים... (יד, ד)

יש לעיין בשורש 'צפר', השורש של 'צפורים', ושל 'צפיר העזים', ושל 'צפירת תפארה', ושל 'צפרניים', וגם בארמית יש לנו את ה'צפרא-טבא', מה הקשר והשייכות בין כל אלו.

ומהו ענין העבודה המיוחד לטהרת מצורע על ידי צפורים, והנה רש"י כתב "לפי שהנגעים באין על לשון הרע, שהוא מעשה פטוטי דברים, לפיכך הווקקו לטהרתו צפרים, שמפטטין תמיד בצפצוף קול", אולם צריך להבין למה צריכין דוקא שניים, ולמה אחת נשחטת ואחת נטבלת ומשתלחת וכו'.

ובפרט בעמדנו בימים של קרבנות הנשיאים, ובתפלה המובאת בסידורים לאמרה לאחר קריאת פרשת הנשיא של כל יום, מבקשים שם: "...שתאיר היום בחסדך הגדול על נשמתין קדשין דמתחדשין כצפרים ומצפצפין ומשבחין ומצלאין...", מבואר שבימי ניסן יש נשמות קדושות המתחדשים כצפורים, וצריך להבין ולדעת מה הם הנשמות הללו, ומהו ענין ההתחדשות שלהם, ומהי העבודה של 'מצפצפין ומשבחין ומצלאין'...

צפר

כל דבר שאדם רוצה מאד חזק, שהמשהו הזה מאד חשוב ונחוץ לו, וכמה שמצטייר לו שהוא יותר מתקרב או קרוב אליו, כך גודלת התרגשותו ופעימות לבו - כך לעומת זאת מתעורר אצלו רגש פחד שמא לא יזכה להשיג אותו, אולי יתאכזב לבסוף, ועל כן בוחן עצמו שוב ושוב האם עושה את השתדלותו וכל מה שביכולתו - בשלמות ובעקביות, ללא עצלות ורפיון ידיים...

והנה כל חישובי הזהירות הללו, מגיעים מתנועת הנפש של 'יראה', שיש לאדם פחד מ'הפסד' או הרגשה מרירה וכואבת אחרת, אדם מוכן לעשות הרבה פעולות בחיים מתוך ה'יראה' הזו, והיינו, שעושה הרבה פעולות ועבודות לא מחמת שאוהב וחושק בהם, אלא פשוט לא מוכן לסבול את ההפסד או הצער או חוסר-הנעימות שיהא לו כאשר יחסר לו המשהו הזה.

מתחדשין כצפרים

ונמצא שלפעמים דוקא מחמת שאדם רוצה וחושק במשהו מאד מאד, דוקא לכן נגרר למצב שהיראה מתחזקת כל כך, עד שאין שכלו ולבו פנויים להרגיש את רגש אהבה, ואת חפץ הלב הנמשך כלפי הענין אשר כל כך רצוי וחשוק בעיניו...

והנה לא שייך לעורר יותר ויותר את האהבה, כי כמה שאהבה תתחזק, כך יותר תתגבר היראה, שהרי כל עומק היראה מגיע מתוך החשש שיפסיד את המשהו שכל כך אהוב בעיניו,

ועל כן מובן שמהראוי למצוא איזה הרגשה מפשרת הכוללת את שני הרגשות ביחד, משהו הממזג בין ה'אהבה' ל'יראה'...

ולכאורה העצה היא לתפוס שאדם יכול להביט על הנושא בשני מבטים שונים, יכול להביט על ציור העתיד, ויכול להביט על התקדמות ההווה!

והנה ה'יראה' מתגברת מחמת שאדם מביט על העתיד, ורואה משהו מאד רצוי, וממילא מתעורר בלבו פחד שמא לא יצליח להגיע לאותו עתיד, וממילא כדי להרגיע את ההתגברות הזו, צריך להתחזק להביט ולחשוב יותר ויותר על התנהלות ההווה...

ולמשל, אני כותב את המאמר כעת, ברצוני לבאר את כל עניני השורש, עדיין אינני יודע כיצד אכן יתקשרו כל הדברים ויתבארו השאלות, אלא מתוך ידיעות שונות יש לי הרגש שהענין שהחלתי לכתוב יוביל אותי להבנת הדברים, והנה כאשר אני מביט על השאלות שרציתי לבררם, מתעורר פחד, אולי הרעיון יתקע ולא יצליח להבהיר את הדברים, אבל כאשר אני מביט על ההתקדמות, הנה כבר כתבתי התלבטות נפשית מסוימת, וכבר זכיתי למצוא את הכיוון היכול להרגיע, והנה זה משהו מספיק לעצמו, גם אם השאלות לא יתיישבו, בכל זאת הגעתי לידיעה היכולה לכאורה להועיל הרבה, וכמו שאכן כאשר אני מתעקש לחשוב על זה ולא על השאלות, הלב נעשה שמח ומרוצה, והפחד מהעתיד נדחה, כי פשוט המחשבה עסוקה במשהו מרגיע, ואינה פנויה לעורר את הפחד מהעתיד.

ה'צופר והצפירה'

והנה בספר שופטים פרק ג' מסופר שהתקבצו אל גדעון לצאת למלחמה עם מדין, וה' אמר לגדעון שרצונו להגדיל הנס ושלא יהיו כל כך הרבה לוחמים וכך נאמר שם: "וַעֲתָה קָרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי יֵרָא וְחָרַד יֵשֶׁב וַיִּצְפֹּר מֵהָר הַגָּלְעָד וַיָּשֶׁב מִן הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אָלֶף וַעֲשָׂרֵת אֲלָפִים נְשָׂאָרוּ", וביארו המפרשים שביאור יֵשֶׁב וַיִּצְפֹּר הוא שבבוקר שהוא הנקרא בארמית 'צפרא' אז כל ירא וחרד - ישוב אל ביתו.

והביאור דחוק לכאורה, כי מישוהו המקדים לקום ב'צפרא' - אפשר לומר שאדם זה 'יצפור', אבל אם מישוהו עומד לעשות משהו מסוים בשעות הבוקר, לא שייך לתאר אותו כמקושר לענין של הבוקר, שהרי את הפעולה הזו אפשר לעשות במשך כל היום, והיה צריך לומר 'ישוב בצפר', ואז נבין שהכונה שישוב עם הבוקר. גם צריך להבין שהנה תמיד נזכר בתנ"ך הלשון 'בוקר', ולמה פתאום קוראים לבוקר 'צפר'?

מתחדשין כצפרים

אך לפי המבואר, הרי המדובר כאן הוא ממישהו ה'ירא וחרד', היראה שלו שמא לא יגיע לתוצאה המבוקשת גוררת אותו לחרדה, אין לי ישוב הדעת לחשוב מחשבות אחרות, להתמקד במה שעושה, והמצב הזה שייך ל'בוקר' שהוא מלשון ביקורת, כי אדם קם משכים בבוקר ומתחיל לחשוב על תכניות היום, מבקש לתקן את כל החדלונות שהיו לו אתמול ובעבר, זהו מצב של ביקורת, רואה את בעיות העבר וחושש על העתיד, מחפש עצה לעתיד, והתיקון למצב זה הוא לקרוא ל'בוקר' - 'צפר'! לומר לעצמו שכעת הוא זמן שמפסיקים להביט על העתיד עם הביקורת והחרדות שהוא מעורר, ובמקום זה נהנים לראות את התחדשות הבריאה, את הרעננות של היום החדש, נהנים מהזכות להתקדם ולפעול בעוד יום מימי בראשית -

ועל כן כאשר רואים מישהו 'הירא וחרד' אומר לו, לשוב מהמבט על העתיד, אומרים לו תהפוך את הבוקר ל'צפר', תתאחד עם המצב של 'צפר', אל תרוץ למלחמה שכולה בתנועה כלפי הנצחון, אלא תעסוק בעבודת ה' של יום זה, תשמח להיות עבד ה' עוד יום.

ולפי זה מה שנאמר (יחזקאל ז, ז) - בָּאָה הַצְּפִירָה אֵלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ, והכוונה שהגיע זמן הגזירה, הרעיון בזה הוא שתמיד כאשר שמעו שתגיע גזירה עסקו בתכניות וביקורת כלפי העתיד, חשבו מה יעשו וכיצד יסתדרו, אך הנה כעת באה ה'צפירה', הגיע הזמן שמפסיקים לחשוב על העתיד, העתיד נעשה הוה...

ומה שנאמר (ישעיה כח, ה): בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צָ-אוֹת לְעֵטְרַת צְבִי וְלְצִפִּירַת תְּפָאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ, יהא הפירוש כך, שהנה ביארנו (בפרשת שמיני) ש'עטרה' רומזת ליעד ותפקיד האדם כלפי העתיד, וכאשר היא 'עטרת צבי' כנראה מדובר ביעד מאד מעניין ומושך, אך לעומת זאת 'צפירת תפארה' הוא התחזקות להביט על ה'תפארת' של עכשיו, והיינו, שגילוי כבוד ה' שיהא, יעורר מצד אחד תשוקה חזקה כלפי הידיעות וההתעלות של העתיד, אך לא משום כן יסיחו את הדעת מכל התפארת של ההוה,

[והנה הרד"ק מפרש ש'צפירת תפארה' הוא כמו 'צניף תפארה', והכוונה למצנפת העשויה מהרבה סיבובים שמסבבים את הבד סביב הראש, ויתכן שהצניף הזה יש לו צורה הרומזת כלפי העתיד, ואז הוא 'עטרת צבי', ויש תנועה של ריצוי במה שעכשיו ואז הוא 'צפירת תפארה', כמו אור בוקר המאיר, מאיר את התפארת של עכשיו. עוד יש להעיר שבמשנה כלים (טז, ג) נאמר ששיעור קבלת טומאה ל'קופה' הוא משיעשה בה שתי צפירות, והכוונה שיעשה שני סיבובים של קליעת הקופה, והמפרשים שם כתבו ש'צפירה' הוא סיבוב החוזר למקומו, וביארו כן גם את הפסוקים 'ישוב ויצפור' וכן 'באה הצפירה', וזה ביאור שונה ממה שכתבנו, אך למעשה הכל חוזר למקום אחד, שהכוונה שמהו מתארך ופונה כלפי העתיד - חוזר למקומו, מתרצה במקומו הראשון].

צפור צפיר וצפורן

וכעת נעיין בענין של 'צפור' המוזכר בפרשה, הרד"ק כותב ש'צפור' הוא שם הכולל לכל מיני עופות, אך יש מין אחד שהוא רב ביותר מכל מיני העופות והוא שם הפרטי שלו הוא 'צפור', והיות שהוא הרוב לכן קוראים לכל העופות 'צפור'.

מתחדשין כצפרים

וכידוע הצפורים משמיעים קולם מיד עם אור הבוקר, והם מעופפים בעולם להנאתם, אין להם דאגות לסדר ענינים, ולכן הבוקר הוא להם זמן של שירה על הזכות להתחיל יום חדש, והנה הם 'מצפצפים' כי כידוע ענין 'צפצוף' הוא קול הדוחה קבלת עול וביקורת, וכנראה מהפסוק (ישעיהו י, יד) '...וּפְצָה פֶּה וּמְצַפֵּץ', ולכן הקול שלהם נלחם עם ה'בוקר', דוחה את הביקורת של הבוקר.

גם מה שמצינו 'צפיר העזים' שהוא 'שעיר עזים', זה מפני שהעזים מנהיגים את עדר הכבשים, הם המסבבים את הכבשים ממקום מרעה אחד למקום אחר, כי כנראה כאשר כלה המרעה במקום שנמצאים שם, והצאן משטטים ומעיינים בביקורת למצוא איזה עשב, מחליטים העזים לעזוב את המקום וללכת למקום אחר אשר מיד מוצאים בו מרעה, לא צריך לחפש ולהתאכזב.

ומעתה גם הענין של 'צפרניים' הוא כי הידים פועלים ועושים, יכולים לטרוח בעד העתיד, אולם הצפרניים יש להם תפיסה דקה, יכולים לתפוס חוט דק מתוך פקעת גדולה, וזהו ענין שעוזבים את העירוב והבלבול, ומתמקדים בנקודות דקות ופשוטות.

גם בסמני הקטורת יש 'צפורן' ולפי האריז"ל הוא כנגד מדת היסוד, והנה ענין היסוד הוא העשיה בפועל, לא להסתפק ברגשות ורצונות בלבד, וזהו שוב הענין שלפנינו, לעזוב מחשבות מיותרות ולעסוק בעשיה של ההוה. והמנהג הנפוץ לברך בורא מיני בשמים במוצאי שבת על הצפורן, וזה גם מורה על עזיבת המצב הרעיוני של שבת, וההתרצות ב'ימי המעשה', אך ידוע שיש בצפורן חשש תערובת חמץ (יתכן שהיום אין חשש, וצריך בירור), ולכן לא משתמשים בו בפסח, רומזים לנו בכך להשגיח על ה'צפורן' לא לערב אותה בספיקות וחששות הגורמים ל'חימוץ', צריכים להיות זריזים המתעסקים במצוות בהוה.

רמזי צפורי המצורע

והנה המצורע מתעסק בדיבורים מיותרים, בגסות הרוח, מדמיין את גדולתו ועתידו שלו, וכלפי אחרים רואה רק ביקורת, ולכן לוקח צפור המפטטת ושוחט אותה, להורות שצריך להפסיק את הגרירה אחר כל מיני ענינים מיותרים, זה הרי גורם לתכניות והביקורת עם החרדות, אבל לעומת זאת צריך לדעת שיש לנו לימוד אחר מצפורים, לימוד מתקן, לימוד הפוך שלא מתעסקים עם תכניות וביקורת, מתענינים באור והשיר של ההוה, בראית הטוב, ואת הצפור החיה הזו טובלים בדם הצפור השחוטה, שתרגיש שכאשר מביטים על ההוה ושמחים בו, נעשים 'צפור חיה', חיים את ההוה, חיים כל הזמן, ואילו כאשר מתעסקים עם כל הענינים היתירים המטרידים ומדאיגים, שוחטים בכך את ההוה, שופכים את דם ההוה, לא חבל!?

נשמתין קדישין והתחדשותם

וכנראה בחודש ניסן, מתחילים חודשים חדשים, בוקר חדש, כל המצב מלא בהתחדשות, הנשמות הקדושות גם הם מתחדשות בשאיפות חדשות, למדרגות חדשים, להתנשאות חדשה, אולם אין זו התחדשות של מחשבות ותכניות מדאיגות ומטרידות, אלא 'מתחדשין כצפרים', מביטים על ההוה החדש, פונים מיד לעולם המעשה, לעשות משהו מיד ובהוה,

להתחיל עבודה חדשה, בחפזון, ללא השתהויות וספיקות והתחמצויות, מצפצפין הם על כל המחשבות המבקשות להטיל עול ופחד, ומשבחין את ה' על כל הטוב של ההוה, ומצלאין-מתפללים על עמא קדישא ישראל - כי תמיד צריך תפלה, לא צריך לחשוב הרבה על העתיד אבל צריך להתפלל ולקוות, התפלה אינה מכבידה, אלא משחררת - כביכול מוסרת את העול והדאגות לה', השלך על ה' יהבך, והתפלה היא 'להכניס את ה'ציפרא קדישא' למקום שנאמר בו 'עין לא ראתה אלקים זולתך', שהעולם הזה ובלבוליו לא יבלבל את הנשמות המתחדשות, ההתקדמות שלהם תהא כלפי העתיד הבלתי נראה שלהם, רק אלקים רואה אותו, וממילא אין ממה לדאוג, אפשר רק לסמוך על ה', ולעשות בשמחה ותקוה את ההשתדלות של ההוה.

להלן בביאור תומר דבורה, יבואר שהעבודה של 'דם הצפור השחוטה', הקשורה גם לעבודת ימי ניסן - מתקשרת היא גם כן עם הענין של דם פסח ודם מילה - העבודות של 'חסד נעוריק'.

*

'דְּבָרֵי שִׁיר' על 'תומר דבורה' (יא)

(לרפואת הרב צבי בן שרה פעסיל שליט"א)

תומר דבורה פרק ה

...שניה, למול את הולד היינו לעשות כתקוני מצותיו שכל איזה צד קליפה וערלה המטפלת אל היסוד ימול אותה, וירדוף אחר כל אותם הגורמים שם ערלה ויחזירם בתשובה באופן שבהיותו מל את ערלת לבבם גורם שיהיה הצדיק העליון בלי ערלה ויעמוד בחזקה לתקן כל הדברים הגורמים שם ערלה, ולזה פנחס כשמל ערלת בני ישראל זכה אל כהונה מפני שגמל חסד עם קונו בסוד המילה שמל היסוד מאותה ערלה זכה אל החסד, וכך מזה ילמוד אל כל שאר מדות החסד.

רבנו מבאר שהגומל חסד עם קונו, צריך לעסוק בענין של 'מילה', והיינו, שיתעסק לבטל כל צד קליפה וערלה הנטפלים ל'יסוד', הן להסיר אותם, והן לבטל את הסיבות הגורמות ליצירת הערלה, כי כל זמן שיש בעולם בחינות של 'ערלה' הם כביכול מפריעים ל'מדת החסד' של ה', כביכול עוצרים את החסד, וכאשר מבטלים בעולם את הפרעות הללו, כביכול ה' מתחיל לפעול במדת החסד, וכל מי שהתעסק בביטול ההפרעה, זוכה להיות כהן שמדתו מדת החסד. זהו תורף הדברים המבוארים כאן, וצריך להרחיב בביאורם.

מצד מדת החסד יש התעוררות לפעול ולעשות להשפיע לתקן ולהתרחב וכו', אולם כל רעיון שכזה זקוק להשקיע בתכנון וכו', לראות כיצד יוכל לבצע את רצון החסד בעולם המעשה, ומצוי מאד שהרבה הרבה רעיונות שכאלו נתקעים בשלבי התכנון ולא יוצאים לפועל, אינם מגיעים לשלב של 'מדת היסוד', שהיא המדה המוציאה לפועל -

והסיבה לכך היא שכאשר אדם מקוה למשהו, מצטרף לזה שאיפה להרבה הנאות ורוחים צדדיים ומיותרים, זהו ענין של 'קליפה' שהם מותרות לא נחוצים, והנה אדם בריא צריך

להבין שהמותרות הללו רק מכבידים עליו ומזיקים לו, וממילא לוותר עליהם, אך הנה אילו היה אדם ניגש לכל ענין כאילו בשליחות ה', כאילו שאין זה ענין אישי שלו המוטל על אחריותו, היה מסוגל לוותר על הנספחים התוקעים אותו ומונעים ממנו אפילו את המעט המזומן לו, אבל היות שהאדם נגרר בכל ענין להרגיש יותר את גדלות עצמו ואת ההנאה מעצמו, לכן קשה לו מאד לוותר על הנספחים שהם המציירים לו איך שירגיש מאד את עצמו והנאתו, והרצון האישי המשתלט הזה, מורה לאדם להתעקש דוקא על המותרות הללו לחשוב רק עליהם, ממש כופה אותו לכך, וזהו הענין של ה'ערלה', שיש לפנינו מדה הרוצה להביא חסד לעולם, רוצה לתקן את העולם בשביל להיטיב עם בריותיו, אבל על המדה הזו מתלבשת ערלה, של בשר שלא מוותר על עצמו והנאתו, רוצה ליהנות יותר ויותר, מתעקש לחשוב רק על עצמו וחומר, לא להקשיב לרצון הפנימי הממלא אותו, והיות שאדם כל כך עסוק עם עצמו, וסוחב את עול הצלחת הנאתו על כתפיו, ממילא נולדים כל החששות אשר גם עוצרות אותו מהרעיונות הטובים.

וענין המילה, הוא הסרת הערלה, לסלק את הרצונות האנוכיים המתרברבים הללו, להכריז 'לעשות רצונך אלקי חפצתי', אני מתחסד לתקן את עולם ה', ללא לחשוב הרבה על התוצאות וההנאות שלי, מה יהא התוצאה זה כבר 'עין לא ראתה אלקים זולתך', אין זה הענין שלי לדעתו.

והמלמד יהודים אחרים את היסוד הזה, זוכה 'לבטל את סיבת יצירת הערלה', וזהו ענין 'מילת ערלת הלב', ובכך מכשיר יהודים שיוכלו להיות שלוחי עליון לבצע את רעיונות החסד שנתן להם ה', כביכול נותן לזרם חסד ה' להימשך... וזה מה שעשה פינחס כשהרג את זימרי אשר בא בכח והתעקשות להתיר הנאות מיותרים, כאילו שלא שייך לוותר על הרצון האישי החפץ בכך, האיר בכך על נשמות ישראל את היכולת לשמוח בכל תנועה של חסד בהוה, ולכן זכה ל'כהונה' שכל ענינה הוא הימסרות לשרות ה', הכהן לא שייך לעצמו, קודש לה', וכל יהודי ראוי למדרגה הזו של 'ממלכת כהנים וגוי קדוש'.

ומסיים רבנו 'ומזה ילמוד אל כל שאר מדות החסד', דהיינו שצריך לראות שכל התעסקות של חסד, תהא כמה שיותר בנקיות מנגיעות אישיים, מלקיחת אחריות על עצמו, אלא תהא כמה שיותר מתוך הצטרפות ל'עולם חסד יבנה', לרצון ה' החפץ לתקן את עולמו במדות החסד, לצרף את העולם לאור הזה.

והנה רבנו בתחילת הפרק כתב: **עיקר כניסת האדם אל סוד החסד הוא לאהוב את ה' תכלית אהבה שלא יניח עבודתו לשום סיבה מפני שאין דבר נאהב אצלו כלל לערך אהבתו יתברך, והיינו שכאשר יהודי אוהב את ה', מוכן לעשות דברים למען ה' לא למען עצמו, וממילא אינו נתקע בחששות על כבוד והנאות עצמו הגורמים לו לבסוף להתבטל מעבודת ה' -**

וכידוע חג הפסח הוא 'חג אהבה', ולכן 'קרבן הפסח' שהוא ענין ההתקרבות של פסח, זקוק ל'דם מילה', כי כל זמן שהערלה הכופה על האדם לחשוב על עצמו ולא על ה' - לא שייך להצליח בפסיחה וההתקרבות לה'.

ובמאמר שלפנינו למדנו שהעצה כנגד גסות הרוח והצרכים המיותרים הללו, הוא הענין של 'הצפורים', להביט על ההוה ולשמוח בו, ולא לרוץ למבטים רחוקים של העתיד, זהו אכן הסוד של פסח, הסוד של אהבה, לצאת בחפזון, ללא מחשבות מיותרות וספיקות, להרגיש את הרצון הטוב המתחדש, את הנשמה החדשה, ולהינשאות עמה על כנפי נשרים, להאיר אותה 'בחסדך הגדול', ואולי זוהי אכן העבודה של שבת הגדול - משכו וקחו לכם.

אספקלריא לחג הפסח תשפ"ד

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

**"זכר לחיפזון" (ליל ט"ו כנגד ה'חיפזון' של מצרים, וכל שבעה
כנגד ה'חיפזון' של ישראל).**

וַיֵּאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ
לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם (יב, לט)

[א] בנוסח ההגדה אומרים: "מצה זו על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו
להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם מיד, שנאמר (שמות יב, לט)
"וַיֵּאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגוֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ
לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם".

ומעיר המהרש"א (פסחים קטז, ב): "ויש לעיין בזה, לפי טעם זה, היה ראוי להיות מצות
אכילת מצה אחר חצות לילה, שאז יצאו ממצרים ונתקיים "וַיֵּאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ
וגו'".

והגם שמבואר בסוגית הגמ' בפסחים (קכ, ב) שמצה איתקש לפסח, ולגבי הפסח מבואר
שם שסובר רבי אלעזר בן עזריה, נאמר כאן "ואכלו את הבשר בלילה הזה" ונאמר להלן
"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה", מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות^{כ"ד}.

אבל עלינו להבין את עומק הדבר, מה שציוותה התורה לאכול מצה קודם חצות, הגם
שהוא בא כנגד ה"בחפזון" שהתחיל רק אחרי חצות.

והגרי"ח (יד מצרים פיסקא אמר ראב"ע) מציין לסוגית הגמ' בברכות (ט, א), שם אמרו:
"אמר רבי אבא, הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב כו', וכשיצאו
לא יצאו אלא ביום כו', על מה נחלקו על שעת חפזון, רבי אלעזר בן עזריה סבר מאי "חפזון"
חפזון דמצרים, ורבי עקיבא סבר מאי "חפזון" חפזון דישראל".

ומבואר שלפי ראב"ע עיקר ה"בחפזון" הוא כנגד "חפזון דמצרים", ופירש רש"י שהכונה
למכת בכורות שמכח זה נחפזו למהר לשלחם, וזה באמת היה בחצות.

האומנם בשלמא כלפי הבחפזון של ישראל, מובן שיש ענין לזכור את ה"בחפזון" (וכפי
שביארנו במאמרי אהל מועד פסח מאמר כא), כי זה מורה שעם ישראל יצאו בלי זכויות.
אך יש להבין, מהו הענין לזכור את הבחפזון של מצרים.

^{כ"ד} הגם שמכת בכורות היה בחצות עצמו, מבאר הצ"ח שכאן אי אפשר לומר שציוותה התורה לאכול בחצות עצמו,
ולכן בהכרח הכונה היא עד חצות (ויעו"ש שמבאר מדוע אי אפשר לומר שהכונה מחצות ואילך).

ה'חיפזון' מורה שנגאלו קודם כלות זמן השעבוד

בן ולצורך ביאור הדבר נקדים בדברי חז"ל במדרש (שמו"ר פי"ט) שאמרו: "משל למה הדבר דומה, לסוחר שנכנס לשרות בפונדק, עמד שם כל היום, בלילה עמד ונטל כל אשר לו ויצא לדרכו, עמדה הפונדקית בבוקר והתחילה צווחת, ראו הפרגמטוטוס עמד בלילה ונטל כל אשר לי ויצא לו, שמע אותו הפרגמטוטוס ואמר, מי גרם לי לשמוע כך אלא מפני שיצאתי בלילה, לפיכך נשבע אני שלא אצא בלילה עוד.

כך התקינו ישראל עצמן בלילה לצאת בהשכמה, עמדו המצרים אחר שהלכו להם ואמרו נרדוף אחריהם מפני שנטלו כל אשר לנו שנאמר "וירדפו מצרים אחריהם". אמר להם הקב"ה, מי גרם לכם כל אלו? חפזון שיצאתם בו, מיכן ואילך "כי לא בחפזון תצאו".

ובביאור הדבר מדוע מה שיצאו בחפזון זה סיבה שהמצרים ירדפו אחריהם, מבאר המגיד מדובנא (אהל יעקב פר' בא), דהנה נגזר על ישראל להיות במצרים ד' מאות שנה, ובפועל הרי לא היו רק מאתים ועשר שנים. וכבר ביארנו בשם רבותינו (מאמרי אהל מועד פסח מאמר ב-ה), שאילו היו ישראל משלימים את הגלות ד' מאות שנה, לא היו גולים עוד בשאר גלויות, אבל מאחר שהיה הכרח לגאלם לפני כלות הזמן, עלינו להשלים את גלות מצרים בד' הגלויות.

וזהו הענין מה שאמר הקב"ה למשה לפני שליחותו לפרעה לגאולת מצרים "אהיה אשר אהיה", ואיתא בגמ' בברכות (ט, ב) שאמר לו הקב"ה למשה, אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בגלות אחר. ובא להורות לו שמאחר שגאולת מצרים הוא קודם הזמן, לכן יש תנאי שישלימו אותו בגלות אחר.

ועפ"ז כותב המגיד מדובנא: "ולעילה זאת צוה יתברך לאכול הפסח כאותו שנחפז לנסיעתו וירט הדרך לנגדו נעלו ברגלו מקלו בידו, לרמז בזה אל העם היוצאים, כי יציאתם היא תוך זמן גלותם בחפזון ובמהירות ועליהם להשתעבד עוד^{כ"ה}. וזהו מה שהזכיר הכתוב פעמים רבות "כי בחפזון יצאת כו'", ואין הכוונה על השעה קלה כזאת שלא המתינו עד אור הבוקר ויצאו בלילה, כי גם חפזון הרגעים האלה היו סבה מאת ה', אך להורות להם כי קודם זמן הגאולה הם יוצאים".

ומבואר מדבריו, שעיקר הענין לזכור את ה'בחפזון' הוא, לזכור מה שיצאנו משם לפני כלות הזמן.

ועפ"ז מבאר המגיד מדובנא את כונת המדרש, שבגלל שיצאו בחפזון, דהיינו שיצאו קודם כלות הד' מאות שנה, לכן זה גרם שהמצרים רדפו אחריהם.

^{כ"ה} ראה במאמרי אהל מועד פסח (מאמר ב) מש"כ בשם הבית הלוי על ענין אכילת הביצים בליל הסדר, שהוא רמז לט' באב, שבא ונולד מכח מה שיצאו ממצרים.

וכפי שאומרים חז"ל (ילקו"ש שמות רמז רמא): "בשעה שיצאו ישראל ממצרים, פתח עוזא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו, רבש"ע אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי עליה דין כו'. אתה גזרת על אומה זו שיהו משועבדין תחת ידי אומה שלי ת' שנה שנאמר "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" ועדיין לא עבדו בהן אלא פ"ו שנה משנולדה מרים ועדיין לא הגיע זמנם לצאת, אלא תן לי רשות ואחזירם תחת ידי אומה שלי עד ת' שנה כו'".

ומעתה נראה, שזהו הענין לזכור את ה"בחפזון של המצרים". שהרי כאמור מבואר מדברי חז"ל, שהיה למצרים זכות שעבוד לשעבד את ישראל תחת ידם ד' מאות שנה, והוצרך הקב"ה לעשות חפזון לגרום למצרים לשלח את ישראל.

והטעם שבאמת לא המתין הקב"ה עד כלות ד' מאות שנה, כבר כתבו המפרשים בשם האריז"ל, שאילו היו ממתנינים עוד מעט קט, היו נכנסים לנ' שערי טומאה, ולא היו נגאלים עוד.

וממילא כנגד זה בא הזכרון, לזכור שהקב"ה הוציא אותנו משם "בחפזון", דהיינו בעל כרחם של המצרים, שזה מסמל שעדיין לא היינו ראויים לצאת משם, ועכ"ז הוציאנו משם בלי שהיינו ראויים לכך.

החפזון של ישראל הוא חפזון רוחני

ג] עתה נבוא לבאר מהו הענין של "בחפזון של ישראל", שהוא כאמור חפזון שהיה ביום, בעת שיצאו בפועל ממצרים.

הנה במכילתא (פר' בא) אמרו: "יכול אף לעתיד לבוא יהא בחפזון? תלמוד לומר (ישעיה נב, יב) "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלוקי ישראל".

ומבאר הגר"א שם: "כי החיפזון הוא או מחמת שבורח מאיזה דבר, וזהו הנקרא "במנוסה". או שהוא נחפו ותאב לאיזה דבר טוב וחיביב. וזהו מאמר הפסוק כי לעתיד לא תחפזו ללכת כדי לבוא לאיזה תכלית טוב "כי הולך לפניכם ה' וזהו תכלית הטוב בשלימות, "ובמנוסה לא תלכו" לנוס מאיזה פחד ומורא מאיזה דבר, "כי מאספכם אלהי ישראל" שומר אתכם מכל מכשול ותקלה".

ומרחיב בזה הגר"א אברהם בן הגר"א (בהגדתו גאולת אברהם פיסקא ויגר שם): "כי מרוצת האדם בדרך הוא מפני ב' דברים שונים, או מפני חפזו וגודל תשוקתו להגיע אל מחוז חפזו, או בעבור רדיפת אויבו ומבקש רעתו. הא' נקרא "חפזון" שנחפו לדרכו, והב' נקרא "מנוסה".

וההבדל ביניהם להכיר אם הוא חפזון או מנוסה, בזאת יבחן, אם הוא נחפו בתחילת יציאתו, הוא בעבור חמדתו וכלות נפשו לבוא למחוז חפזו, כי בתחילה החפזון יותר, וכאשר הוא שאינו רחוק מבית אביו (דהיינו שהוא כבר מתקרב ליעדו) אינו נחפו כל כך.

והניסה אינו בתחילת היציאה, כי אז הוא נחבא לברוח בלי ידיעת האויבים, ובהליכה מדאגה בדבר, אולי נודע הדבר מתחיל לנוס ולהמלט על נפשו.

ולכן אמר אצל היציאה חפזון ואל הליכה מנוסה. ונתן טעם לדבריו, כי למה תחפזו לבוא לארץ הקודש לראות פני אלוקים, כי ה' הולך לפניכם גם כן בדרך תחזו מראות אלוקים. ולמה תנוסו מפני פחד אויב ואורב בדרך, הלא "מאסיפכם אלוקי ישראל" ההולך מאחריכם כמו דן שהיה מאסף לכל המחנות לשמור מאחוריכם".

ואת הדברים הללו מביא גם המגיד מדובנא (אהל יעקב פר' יתרו) בשם הגר"א, ומוסיף: "והנה שני בחינות האלו היו ביוצאי מצרים, שהיו ממהרים וחרדים לנוס ולהתרחק מפחד המצריים הרודפים אחריהם, וגם היו נחפזים להתקרבות השכינה לבוא ולהשיג מבטחם הנכבד שהבטיחם ה' "תעבדון את אלהים".

ומבואר מדבריו דבר נפלא, שה"חפזון" של ישראל אינו מה שברחו ממצרים [ואדרבה בעת שיצאו ביום כבר לא היו בחפזון], אלא החפזון הוא חפזון רוחני, שהיו נחפזים להגיע ליעוד שאמר להם הקב"ה "תעבדון את האלוקים על ההר הזה".

וכפי שכותב הר"ן (פסחים כח, א בדה"ר): "ובהגדה גם כן אמרו, בשעה שאמר להם משה "תעבדון את האלהים על ההר הזה", אמרו לו ישראל, משה רבינו, אימתי עבודה זו? אמר להם לסוף חמשים יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן".

אך בדברי הג"ר אברהם בן הגר"א (שם) מצינו שמבאר את הבחפזון של ישראל קצת שונה, ואלו דבריו:

"וחפזון של ישראל במצרים היה, שלא ראו עוד מראות אלוקים. עד שבאו לים סוף ואמרו "זה אלי ואנוהו" - שהיינו נחפזים אליו בדרך. "אלוקי אבי" - שהיה מאסף כל המחנות שלי. "וארוממנהו" - כי הרוממות הוא דבר שלמעלה מחוק האנושי ושכל הטבעי, שידעו בעצמם שאלו היו עובדי ע"ז ואלו היו עובדי ע"ז, וניצולו מיד פרעה ושש מאות רכב בחור איש לא נעדר".

ומבואר מדבריו, שהחיפזון של ישראל היה, שבמצרים ראו את יד ה' בכל עשרת המכות ובעיקר בהתגלות מכת בכורות שהיה גילוי שכינה, ואחר כך הפסיקו לראות את יד ה', והיו נחפזים לראות שוב את יד ה' בקריעת ים סוף, ולכן היו נחפזים להגיע לקריאת ים סוף שם ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי.

חפזון של בעת ימי הפסח

דן והנה לפי דבריו של הג"ר אברהם בן הגר"א הרי עולה, שהענין של הב"חפזון" הוא ענין מסויים מתחילת יציאת מצרים עד לקריעת ים סוף.

ונמצא שיש ב' עניני זכרון של "בחפזון". הענין הראשון הוא החפזון של המצרים, שהיה צריך לגרום למצרים חפזון לשלחם מן הארץ, וזה מורה שעדיין לא הגיע זמן הגאולה. והענין השני הוא החפזון של ישראל, מה שהיו נחפזים להגיע ליעד לידי קריעת ים סוף שהוא סוף הגאולה הרוחנית.

ולפי"ז יתכן שזה כונת הכתוב (דברים טז, ג): "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך".

ונראה להציע, שחובת המצה בליל ט"ו בא כנגד החפזון של מצרים, שהוא כאמור בא להורות שיצאו לפני כלות הזמן, ולכן אכילתו הוא עד חצות - הזמן שהיה החפזון של המצרים וכנ"ל. אבל כל שבעת ימי הפסח יש ענין שלא לאכול חמץ - והמטרה לעשות זיכרון לחפזון שהיו ישראל נחפזים להגיע לקריעת ים סוף.

ויש לצרף בזה את דברי הגריא"ח (הגדש"פ יד חזקה ד"ה הא לחמא) שכותב: "והיא מצוה ראשונה שנצטוו באכילת הפסח, למשוך מע"ז שבידם, והראה להם הבורא יתברך שעיקר בריאת האדם הוא רק לעבודתו ויראתו, ושלא יעשה עיקר בעניני הבלי הזמן ותענוגיו, ואף הלחם אשר עליו יחיה האדם ואי אפשר לו להיות בלעדו, לא יעשה ממנו תענוג ליתן בו יין שמן ודבש למען רבות להתענג במותרות שאינם הכרחיים לחיי האדם, אלא כך דרכה של תורה, פת המלח תאכל, לחם עוני בלי שום תיקון מותר, רק מה שיספיק לחייו על צד ההכרח, ולכן נצטוו לאכול אז פסח ומצה בחפזון, להראות שכל עניני עולם הזה צריך שיעשה אותם האדם על צד ההכרחי לבד, ולא יבלה זמנו עליהם, ויקדיש כל עתותיו לה"י".¹⁰

ומבואר מדברי הגריא"ח, שהמטרה באי אכילת החמץ כל שבעה, הוא כדי להתנתק מתענוגות העולם הזה. וזה מתאים לדברים הנ"ל שנתבארו, שזה זכר לחפזון שהיו ישראל נמצאים בו, החל מעת יציאת מצרים עד שבאו לקריעת ים סוף, שהיו נחפזים לזכות לעוד מראות אלוקים ורוחניות, ולכן בעת ההיא אינו ראוי לאכול בו מאכלות ותענוגות, אלא על האדם להתנהג בחפזון רוחני לקראת היעד והתכלית המבוקש.

¹⁰ עוד כותב הגריא"ח (שיח יצחק דרוש לפר' בשלח): "ועל ענין נפלא הזה נצטוו ישראל על אכילת מצה בליל פסח ואיסור אכילת חמץ כל שבעה, כי ע"י חטא אדה"ר נכנס בו יצה"ר ונתגשם חמרו להמשך אחר תאות מגונות והוא שאור שבעיסה הגורם קלקול הנפש. וביציאת מצרים שנבחרו ישראל להיות לו לעם נצטוו באכילת מצה שלא נחמץ ולא נתקלקל, שבזה יהיה הכנה לטהרת גופם שלא להיות נמשך כל כך אחר תאות יצרו המגונה. וכן כל אדם מישראל בזמן הזה שכל פסח מתעורר אותו הארה הגדולה שהיה בעת יציאת מצרים וגורם לו טהרת נפשו, ולכן כתיב (שמות יב, יט) "כי כל אוכל מחמץ ונכרתה הנפש ההיא" שאין טהרה לנפשו ועי"ז ח"ו נכרת משרשו. ולכן החילוק בין חמץ למצה הוא באות ה' שמח' נעשה ה' שהח' רומז ליצה"ר שהיא פתוחה למטה כמ"ש רז"ל שלכן ה"א פתוחה למטה שכל הרוצה לצאת יצא ופתוח פתחו למטה לשאול תחתית, ופתח השני שיש למעלה אצל גגו הוא כדי שיתקבל בתשובה ויהיה לו תקנה כמ"ש (מנחות כט, ב) מ"ט תליא כרעא דהא דאי הדר ליעול בהך והבא ליטהר מסייעין אותו. ונמצא שפתיחת הה"א מן החי"ת הוא רומז לתקנת האדם מחלאת וזהמת אשר בקרבו שנשאר בו ע"י חטא אדה"ר ובאכילת מצה בפסח ואיסור חמץ יש לו הכנה להיות נתקן מקלקול כמ"ש עכ"ד.

אכילת הפסח בחפזון

ה] ועתה נעמוד לבאר מה שציוותה התורה לאכול את קרבן הפסח בחפזון, וכפי שנאמר (שמות יב, יא) "וככה תאכלו אותו, מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחפזון", ופירש רש"י: "בחפזון - לשון בהלה ומהירות, כמו (שמואל א כג, כו) "ויהי דוד נחפז ללכת", (מלכים ב ז, טו) "אשר השליכו ארם בחפזם".

וכבר הבאנו לעיל מה שביאר בזה המגיד מדובנא: "ולעילה זאת צוה יתברך לאכול הפסח כאותו שנחפז לנסיעתו וירט הדרך לנגדו נעלו ברגלו מקלו בידו, לרמוז בזה אל העם היוצאים, כי יציאתם היא תוך זמן גלותם בחפזון ובמהירות ועליהם להשתעבד עוד".

והגריא"ח כותב: "ולכן נצטוו לאכול אז פסח ומצה בחפזון, להראות שכל עניני עולם הזה צריך שיעשה אותם האדם על צד ההכרחי לבד, ולא יבלה זמנו עליהם, ויקדיש כל עתותיו לה'" [נוזה מתאים עם דברי התרגום יונתן בן עוזיאל שכותב: "ותיכלון יתיה בבהילו דשכינת מארי עלמא"].

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

אין עוד מלבדו - כוחו של בטחון!

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והפיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח. אני ה', אני הוא ולא אחר. בעל ההגדה אמר כאן, שבילל הגאולה, עבר בארץ מצרים הקב"ה בכבודו ובעצמו והכה שם כל בכור, ולא ע"י שליח, לא ע"י מלאך, לא ע"י שרף, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. ויש לבאר מה אכפת לך אם נעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, או ע"י שליח.

ביארו המפרשים שתכלית כל הנסים שנעשו ביציאת מצרים היה להשריש בנו את האמונה, וכמו שנתבאר בפסוקים שכמה פעמים אמרה התורה למען תדע כי אני ה' וכדו'. הקב"ה הראה שהוא השליט על כל העולם כולו, ואין הנהגת טבע כלל, רק הוא ית' מנהיג ובידו לשנות את הטבע כרצונו. כל הניסים באו להוכיח שהקב"ה מנהיג את הטבע, ולכן בידו לשנות את הטבע. וכיון שכן, הקב"ה בכבודו ובעצמו עשה את כל הניסים, להורות שהוא השליט ו"אין עוד מלבדו"! אילו היה נעשה ע"י שליח היה מקום לטעות ולומר, שחור"ש אפשר שיש כח אחר.

משה רבינו לא הוזכר בהגדה

ומטעם זה כתב הגר"א (הגדה של פסח) שלא הוזכר אפילו שמו של משה רבינו בכל ההגדה, שלא יטעו לומר, שיש איזה כח אחר חוץ מהבורא יתברך שמו.

כלל ישראל בטחו בה'

אמנם יש לפרש כוונת בעל ההגדה באופן אחר. דהנה יש כאן יסוד גדול במדת הבטחון. ונקדים: כתיב (שמות יב, יג): "והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים". פי' רבינו בחיי (שם): "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. אין הדם מונע הנגף ולא מניעתו מביא הנגף, אבל למדך הכתוב כי מי שהאמין בהקב"ה אמונה שלמה ותלה בו בטחונו ולא חשש לאימת פרעה וגזרתו וזבח בפרהסיא תועבת מצרים ונתן מדם הפסח על המזוזות ועל המשקוף, הרי זה צדיק ובטח בהקב"ה, ראוי הוא שיגין עליו מן הנגף והמשחית", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שעיקר הזכות שהייתה לכלל ישראל לינצל ממכת בכורות, ושהקב"ה 'פסח' על בתיהם, הייתה מחמת שהיה להם אמונה ובטחון. ובאמת, זהו העיקר בעבודת קרבן פסח. כדאיתא במדרש, שמטרתו הייתה לחזק האמונה בהשי"ת. וז"ל המדרש (שמות רבה פט"ז): "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה, שנאמר (יחזקאל כ, ח): "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו", אמר לו הקב"ה למשה: כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן

הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, הדא הוא דכתיב (שמות יב, כא): "משכו וקחו לכם", כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקדוש ברוך הוא פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל, טו): "בשובה ונחת תושעון". דבר אחר, משכו וקחו לכם צאן, הדא הוא דכתיב (תהלים צז, ז): "יבושו כל עובדי פסל", בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה: רבון העולם, הדבר הזה היאך אני יכול לעשות, אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן, שנאמר (שמות ח, כב): "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו", אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהיהם כלום, וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים, ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו, והיו המצרים רואים בכוריהם הרוגים ואלהיהן שחוטין ולא היו יכולין לעשות כלום, שנאמר (במדבר לג, ד): "ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים", הוי (תהלים צז, ז): "יבושו כל עובדי פסל", ע"כ.

מבואר שכלל ישראל זכו לגאולה רק ע"י קיום מצות קרבן פסח, ותכלית מצוה זו, שכלל ישראל יעקרו עבודה זרה מביניהם לגמרי, ויחזקו את עצמם באמונה ובטחון. ומכיון שהשהה הוא אלהי מצרים, נצטוו לקשרו לכרעי המיטה ארבעה ימים ואח"כ לשוחטו כדי לבא לידי אמונה שלימה בהשי"ת.

והוסיף הרמב"ן לבאר מצות קרבן פסח וז"ל: "טעם המצוה הזאת, בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול, כי הוא מזל הצומח, לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזרת עליון. ועל דעת רבותינו שהיו המצרים עובדים אותו (שמו"ר טז ב), כל שכן שהודיע במצוה הזאת שהשפיל אלהיהם וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו. וכך אמרו (שם) קחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים", עכ"ל.

כוחו של בטחון

לפי זה יש לומר, דכיון שכלל ישראל באותו לילה חזקו עצמם באמונה ובטחון, זכו לשמירה מעולה, כמו שהאריך המלבי"ם (תהלים צא) בענין הנהגת השי"ת עם הבוטחים בו וז"ל: "אבל ה' יאמר, לא אעזוב את שמירתו אל מלאכים שהם ישמרוהו בדרך הטבע שיתרחק מן המזיק ושינצל בדרך הקרוב אל הטבע, כי רק בעצמי אשמרהו בענין נעלה מדרך הטבע... כי אין שמירתך ע"י מלאכים ושלוחים בענין קרוב אל הטבע רק ע"י ה' בעצמו, כי אחר שבי חשק אפלטו בעצמי מן הצרה, הגם שיהיה במקום סכנה, וע"י שידע שמי, שהיא מדרגה יותר גדולה מן החשק, שזה כבר השיג את חשקו וידע שמי, אשגבהו שעוד יתגבר על המזיקין", עכ"ל. הרי שמי שבוטח בהקב"ה, הקב"ה בעצמו שומר אותו, ואינו מניח שמירתו אפילו להמלאכים. ואותה שמירה שהקב"ה שומר, אינה בדרך הטבע, אלא למעלה מדרך הטבע.

וא"כ יש לומר, שמטעם זה הקב"ה בכבודו בעצמו עשה את מכת בכורות, ובאותו לילה לא היה שום שליח, שהקב"ה רצה לשמור את כלל ישראל בשמירה מעולה, והמלאכים אינם יכולין לשמור, רק בדרך הטבע, לכן הקב"ה בכבודו ובעצמו שמר את כלל ישראל

בשמירה מעולה ביותר! ליל זה הוא "ליל שימורים", וע"כ לא עזב אותו הקב"ה אפילו לשמירת מלאכים, או לשליח.

הבוטח בהשי"ת זוכה להשגחה כבן

ומטעם זה גופא, כתב הגר"א (אמונה והשגחה סי' ז') לבאר מדוע כלל ישראל זכו לניסים גלויים כשיצאו ממצרים וז"ל: "והנה הנהגת המלך יתחלק לשלשה חלקים בכלל. א] הנהגת המלך עם בנו יחידו שנפשו קשורה בנפשו, ומשגיח עליו תמיד בעינא פקיא, בלא שום אמצעי כלל. ב] הנהגתו עם לגיון המיוחד לו, אשר הערו נפשם כמה פעמים למות על כבוד מלכותו. והנה גם עליהם משגיח המלך בעינא פקיא, אלא לא על ידי עצמו, רק על ידי משרתיו העומדים בהיכלו. ג] הנהגתו עם שאר העם יהיה על ידי הרבה אמצעים, שרי אלפים, שרי מאות כו'. כן בדמיון זה יתחלק הנהגתו יתברך את העולם לשלש מדרגות, למראה עינינו... וכמו שכתוב (הגדה של פסח): "אני ולא מלאך", והיה כהנהגת האב את בנו, כמו שכתוב (שמות ד, כב-כג): "בני בכרי ישראל כו'", "הנני הרג את בנך בכרך", וזכו לזה מפני תקף האמונה, שזבחו את אלהי מצרים לעיניהם בהיותם כואבים, מתבוססים בדמיהם, והשליכו נפשם מנגד, וזה שכתב (שם יב, יג): "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם". ויותר מזה נתגלה השגחתו בים, וכן כל הנהגתם היה שלא כדרך הטבע, במן, ובאר, ועמוד ענן, ובמלבושיהם, והיה זה לעמת תקף אמונתם בלכתם אחריו בארץ לא זרועה (ירמיהו ב, ב), וכן בשובם לפני פי החירות (שמות יד ב) [כמו שכתב רש"י שם], ובקפיצתם לים... עכ"ל.

מבואר מדבריו, שהבוטח בהשי"ת זוכה להשגחת השי"ת באופן נפלא! ממש כמו בן שזוכה להשגחת אביו! כמו שהאב תמיד משגיח על בנו בהשגחה גדולה, ותמיד דואג לכל צרכיו, מהדברים הגדולים ועד הדברים הקטנים ולכל פרט הנוגע לחייו, וגם יעשה דברים אשר הם למעלה מדרך הטבע, וימסור נפשו עבור בנו. וכל זה הוא רק על בנו, ולא על אחר, דמתוך גודל אהבתו את בנו, נגרמת הך השגחה.

וכך הוא גם ענין הנהגת הקב"ה עם כל אחד ואחד, דתלוי כפי מדת הבטחון. מי שמשים עצמו כבנו של הקב"ה זוכה שהקב"ה משגיח עליו, ודואג לכל צרכיו כאב הדואג לבנו. וזה שהאב דואג לבנו הוא מגודל אהבתו לבנו. ואם חו"ש אחד אינו בוטח בה', לא יזכה להך השגחה. הבחירה ביד כל אחד לבחור באיזה אופן ינהג עמו קוב"ה.

כל אחד יכול לזכות להנהגה למעלה מדרך הטבע, כמו שזכו כלל ישראל כשיצאו ממצרים, לניסים גלויים, מחמת שהיה להם אמונה ובטחון.

מעשה שהיה:

המעשה דלהלן שאירע אצל מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, התרחש בירושלים, כאשר האירועים הביטחוניים סביב מלחמת תש"ח גרמו למצוקה כלכלית נוראה, עד שנוצר מצב שלמשפחות רבות ממש לא היה מה לאכול.

פעם, לפני שבת, לא היה במטבחה של הרבנית צדקה ע"ה ולו מאכל אחד על מנת להכינו לסעודות השבת... בבית היה רק קצת אורז, אותו ייחדה הרבנית למאכל עבור הילדים ביום ראשון.

אבל כאשר שמע הגר"י צדקה שיש בבית אורז, הורה לאשתו להכין מהאורז הזה את מאכלי השבת. הרבנית הופתעה, ושאלה את בעלה, "ומה יהיה עם מאכלי הילדים ביום ראשון? האם הינך רוצה לסמוך על הנס, ולחשוב שיפול לנו מאכל מן השמים?"

והגר"י צדקה השיב: "כן, אל תדאגי! יפול לנו מהשמים!"

בני המשפחה אכלו את האורז בשבת, וקיימו מצות עונג שבת, כשראש המשפחה נוסך בהם בטחון בה' יתברך, ומבקש מהם לא לדאוג על המאכלים של ימי החול.

והנה, בשעות הבוקר המוקדמות של יום ראשון, אירע הנס. אורח מבגדד הגיע אל הגר"י צדקה, והביא איתו שק מלא כל-טוב, במאכלים טעימים, וגם באורז... [שמחה בבית, עמו' תשכ"ג]

לתגובות: adebstein@gmail.com

בנתיבות החיים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע

'בנתיבות החיים', מאנסי נ"י

שיעור בספר 'גבורות השם' למהר"ל - פרק ס' [כולל ביאור משולב]

מהי הרבותא שמכת בכורות לא היתה בישראל

רבן גמליאל אומר וכו'. כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור. פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה, על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים וכו'.

א] יש לשאול, הנה ראינו שהשם יתברך צוה על פסח על שום שפסח וכו', והרי ראינו שלא היתה שום מכה מן המכות בישראל, כה מבאר בדרך חיים (פ"ה מ"ד), הו' לשון קדשו: ... אלו עשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים הם עשר מכות שהביא בשביל ישראל להוציא אותם מארץ מצרים, לכך הביא הקדוש ברוך הוא המכות עליהם, ולפיכך המכות עצמן שהביא הקב"ה על המצריים הם הנסים שנעשו לאבותינו וגו'. הרמב"ם פירש (פירוש המשניות שם) כי מה שהיו ישראל נצולים מן העשר מכות שבאו על המצריים, דבר זה הוא מהנסים שעשה הקב"ה לאבותינו במצרים, כי הקדוש ברוך הוא הביא הצפרדעים על ארץ מצרים לא על המצריים בלבד, ולפיכך היה הנס לישראל גם כן כאשר היו נצולים מזה, וראיה לזה, והא חושך לא שייך לומר שהיה על מצרים בלבד, שהרי ישראל ומצרים היו יושבים ביחד והיה אור לישראל וחושך למצרי, ומזה נראה כי השם יתברך עשה נס לישראל שהצילם מן החושך, וכך הם כל הנסים, הציל הקב"ה את ישראל מן המכות, עכ"ל. לפי זה ולמה היה מסתבר שתהיה מכה זאת מכת בכורות יותר מכל שאר המכות בישראל. ונעמיק יותר, אם קרבן הפסח עניינו שבח השי"ת על שפסח על בתי ישראל, נראה שעצם גזירת מכת בכורות היתה מתאימה ח"ו גם על ישראל, ולמה תהיה בישראל יותר מתשע המכות שקדמו לה. וכן נשאל האברבנאל (שער צה), הלא המצריים נתחייבו במכת בכורות לפי שהחזיקו ושעבדו את ישראל, אבל מה עשו ישראל שתגיע עליהם המכה הזאת שנס היה שניצלו מזה יותר משאר המכות?

ב] ויותר מזה אמרו, שלא רק שלא היו שאר המכות בישראל, ופסחו על מקומם, כמו מכת ברד שנאמר בה כי בארץ גושן אשר גרו בני ישראל לא היה ברד, אלא שהיה גם דבר והפוכו בזמן אחד, שכשהיה שותה הישראל והמצרי, זה היה שותה דם וזה מים. וכן במכת חושך שהיה חושך למצרים וישראל היה אור במושבותם, ובכל מקום שהיו, אפילו כאשר נכנסו בבית של מצרי [לראות את כליו] היה למצרים חושך ולישראל היה אור, לילה כיום יאיר. ומאחר שגם בשאר המכות מצאנו שהבדיל השי"ת בין מצרים ובין ישראל, מה נשתנתה מכת בכורות שעושים הפסח לשבח על ההצלה בני ישראל הימנה?

ביאור הרבותא, המכות היו מהקל אל החמור

מיישב רבינו המהר"ל:

דע, כי לעולם היו המכות תמיד עולים ומתגברים, כל עשר המכות שהביא הקב"ה על המצריים היו מן הקלה אל החמורה, התחיל בשתיה, הלך החמיר, עד למכה האחרונה שהגיע עד נשמתם, ומפני כך שהמכות היו מהקלה אל החמורה אין לתמוה אם לא היתה המכה בישראל בכל שאר

תשע המכות, ואין בכך חידוש, מפני שמדריגת ישראל היא אכן יותר חשוב ויותר עליון במעלה ממדרגת מצרים, עד שלא היה כח במכה למשול בישראל גם כאשר יכלה המכה למשול במצרים.

מכה שהיא על ידי הקב"ה בעצמו היא חזקה מאוד

אבל כאשר הגיע למכת בכורות, שהיתה על ידי הקדוש ברוך הוא, שבערך אליו יתברך לא תוכל לומר שהיתה מדריגת ישראל חשוב כל כך עד כדי שלא היה כח במכה להיות מושלת בישראל, שהרי היתה זו מכה עם כח עצום מאוד, שהרי המכה היה הקדוש ברוך הוא בעצמו, ולפי כבודו וגדלו היתה המכה בכל, ואם כן באמת ייפלא למה לא היתה המכה בבכורי ישראל, ומובן מדוע משבחים על שפסח ה' על בתי אבותינו במכת בכורות, כי היה מסתבר שתהיה המכה גם בישראל.

ואיך באמת ניצלו ממכה כה חזקה? שאמר 'הכיתי כל בכור בארץ מצרים', ואיך בכורי ישראל יצאו מכלל זה?

שהלא מכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בכבודו בעצמו, ובעת שהקב"ה בכבודו בעצמו מביא פורענות על הרשעים, הלא אינו מבחין בין צדיק לרשע, איך במה ניצלו ישראל, איזו זכות היתה לנו? שאז היה הללו ע"ז והללו ע"ז ממש במיט שיערי טומאה, ובאיזו זכות ניצלו?

בני ישראל ניצלו ממכת בכורות כי הם חלק ה'

ומה שניצלו לא היה זה כי אם בשביל זה הזכות, כי ישראל הם לחלק הקדוש ברוך הוא בעצמו, נחשבים מעצמותו יתברך שמו כביכול, וכיון שנחשבים ישראל אל הסבה הראשונה לא היה בהם המכה. כי אף שהמכה היתה חזקה מאוד מכח שהיתה על ידי הקב"ה בעצמו, יכלו ישראל להתגבר עליה מכח שהם עצמם לחלק הקב"ה בעצמו.

כמו שאין ידו האחת של אדם מכה את ידו השניה כי זה מייסר אותו עצמו, כמו כן כביכול אנו מעצמותו של הקב"ה, ובשביל שישראל הם שלו יתברך, לא יכה אותם.

בכורי ישראל ניצלו ע"י שהקדיש אותם, בבחי' 'בני בכורי ישראל', וככתוב 'הקדשתי אותם לי', בו בזמן אשר גזר על כל בכורי ארץ מצרים, וגם בכורי ישראל היו צריכים להיכלל ביכל בכורי חלילה.

קדושת ישראל גדולה מקדושת הבכורה

ואם תאמר, הרי המכה היתה כל כך חזקה שהיתה יכולה לנצח את כח קדושת הבכורה, ומדוע לא תנצח גם את קדושת ישראל? התשובה לכך, שקדושת ישראל גדולה אף יותר מקדושת הבכורה, כי מי שמעלתו מצד העילה עצמה יותר גדול ממי שמעלתו מצד העלול, ומדריגת הבכור הוא מצד העלול פועל יוצא מהעילה שהוא השי"ת לא מצד העילה שהיא עצמותו יתברך, שאין מדריגת הבכור כעלול דבר לפני עצמו רק שהבכור הוא ראשית לכל אשר יצא לפועל [לכל הבנים אשר נולדו] אחריו, ולכן בבכור אין כאן מעלה מצד העילה אלא נתקדש בקדושת הבכור מהנולדים אח"כ, וקדושה כזו עוד לא יכלה להציל ממכת בכורות שבאה על ידי הקב"ה בעצמו, והקדוש ברוך הוא כאשר לקח ישראל אליו אז קנו ישראל את המעלה מצד העילה שהוא הקדוש ברוך הוא, שיש בהם חלק מעצמותו, ולכן לא הגיע להם המכה מכת בכורות. כי מדריגת ישראל שיש להם מצד שהם אל השם יתברך,

הוא יותר מן מדריגת הבכור, שמעלתו של הבכור היא רק מצד שהוא ראשית העלול, ואילו ישראל יש להם דביקות בעולה.

שאין לישראל שום מציאות ושום הויה רק בו יתברך, ואף כל הנמצאים קיום שלהם הוא מהשיית המקיים את הכל, בו בזמן שכל אומות העולם אין קיומם מצד אמיתת עצמם, ולפיכך בסוף מגיעים אל ההפסד, כמו שרואים שרוב העמים מאומות העולם אין מהם שום זכר, משא"כ עם ישראל חי וקים, שאנו יש לנו קיום נצחי כמו שהוא יתברך הוא נצחי, ואנו מעצמותו ולכן גם אנו נצחיים (דרוש לשבת הגדול) כי אין מדרגת המלכיות כמו מדרגת ישראל שהם לגמרי אל השם יתברך.

נראה להוסיף ביאור בזה, שכל מציאות היא השיית לבדו, וכל הנמצאים הוא דבר נפרד ממנו יתברך, ובלילה הזה במכות בכורות אז גילה הקב"ה דבר חידוש, שבעת שיש דברים נפרדים, המצויים, קנה אותנו במעלות שאנו חלקו ממנו יתברך ב"ה שהוא מציא כל הנמצאים, ואז נעשה בפועל הפרדת ישראל מכל שאר אומות העולם.

הפסח בא מפני מעלת ישראל שהם חלק ה'

ולכן מפני קנין המעלה הזאת שישראל חלקו של השיית כנאמר 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו' שהוא דבר חידוש שלא היה בכל תשע המכות עד מכת בכורות, ולכן צוה דייקא לע"ע להקריב קרבן פסח ומסביר כי מאחר שלא היו ישראל אפשר להיות נצולים מן מכות בכורות כי אם על ידי שהם נחשבים של הקדוש ברוך הוא והם לחלקו כנ"ל, ולכן, כדי לעורר את מעלתם זו, צוה להם להקריב קרבן, כי באיזה ענין הם שלו במה נעשים בני ישראל 'שלו', ומה הם צריכים לו מהו הדבר שמגדיר את היות בני ישראל 'של' הקב"ה, מה הם מקבלים מן העילה, כי אם להקריב לפניו לעבוד לו, ובעבודה הם שלו, ע"י עבודת הקרבנות אנו נעשים עבדי ה', כעבד העובד לרבו, שאין העבד שום מציאות לעצמו, כדן 'מה שקנה עבד קנה רבו', ואין קנין לעבד בלא רבו, ולמה דייקא בקרבנות נתגלה דבר זה יותר משאר מצות מעשיות, שמבאר (למעלה בפירוש המשניות) שכל ענין קרבנות כי הוא יתברך נבדל מכל חומר העולם, ולכן מקריבים אליו קרבנות, לדעת כי הדברים החומריים אין להם מציאות אליו כלל שהכל נקרב אליו, ובה יפנה העלול אל העלה, להשיב הכל אליו יתברך, ולהודיע כי השם יתברך יחיד בעולם ואפס זולתו, ואין כאן בריאה כלל. ובנתיב הענה' (פ"א), לכן המקריב צריך להתודות בשברון לב, שמבטל את עצמו אליו יתברך שאין הוא מציאות כלל, כמו שאדם הישראלי הוא מלך על כל העולם, ולכן בעת שהוא מקריב קרבנו גם הוא מתבטל למלך העולם, שזו כל הסיבה שבחר בנו, שאנו נייחד כל העולם באהדות ה', ובכך אנו משתייכים לה'.

וכיון שבעבודה בקרבן פסח הם נעשים שלו יתברך, לכך לא הגיע להם מכת בכורות כלל וניצלו.

פסח לשון רחמנות שכביכול חס על שלו שלא יאבד

ולפי זה מבינים ומפני כך נקרא הקרבן הזה פסח כתרגומו חייס שהוא לשון רחמנות כמו תרגום אונקלוס שמות יב, יג) זאחזי ית דמא ואיחוס עליכון ולא יהי בכון מותא לחבלא במקטלי, ורשיי (שם) כתב: יופסחתי - וחמלתי. וביאור ענין זה שכיון שאתם בני ישראל חלקו של הקדוש ברוך הוא, לכן שמירתו עליכם היא מצד שהוא מרחם וחס על אשר לו שלא יאבד, שעל ידי הקרבן פסח מחבר את ישראל לאביהם שבשמים, ומחמת זה מתעוררים רחמי שמים על עמו ישראל שלא יאבד, כלשון התפילה 'שומר ישראל, שומר שארית ישראל, ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל', וזהו ענין פסח מצד הרחמנות (כמבואר בנתיב התורה פי"ד) כי הרחמנות הוא מצד החיבור והאחדות שיש לשני דברים ביחד, כרחם אב על הבנים, כנאמר 'ונפשו קשורה בנפשו', כאשר תבין זאת כפי שיבואר בסמוך. ע"י עבודת קרבן פסח נעשים דברים בו יתברך ממש, וע"י לא יכולה לשלוט עלינו מיתה, שלא יאבד את שלו. זה הפירוש יופסחתי

עליכם שהרי אתם שלי, שלא להשחית ולאבד דבר שהוא שלו, ולכן צונו לשים הדם על מזחות בתינו, שהדם הוא אות שמגלה שאנו עובדים את עבודתו יתברך.

פסח לשון רחמים, שבזכות העבודה נעשים ישראל שלו ומרחם עליהם

עכשיו בא לבאר כיצד סיפא דקרא "פסח הוא לה" מבאר את רישא דקרא "וככה תאכלו אותו". שאין לומר כיון שפסח הקביה על בתי בני ישראל יש לאכול הקרבן ויקרא שמו 'פסח', ואע"ג דיש לומר בשביל שנתנו מן הדם של הקרבן על המשקוף ועל שתי המזחות, ואם זו הסיבה היה לו להביא מקרא 'וראה את הדם ופסח על הפתח', ולכן מבאר שהטעם שמביא ר"ג הפסוק זה הקא ממשיך וזהו פירוש הכתוב "וככה תאכלו אותו וגו' ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה",

פירוש, כי לכך יש לכם לאכול הקרבן הזה שהוא פסח לה' דייקא ולא על הדם שבמשקוף, כפי שנתבאר, שיהא מרחם עליכם להצילכם ממכת הבכורות בזכות ואמצעות קרבן פסח זה, בכח העבודה שאתם עובדים לפניו בקרבן הזה, שהעבודה היא החיבור מחבר אתכם אליו יתברך ועושה אתכם שייכים לו, ובזה - בקרבן הפסח שאתם מקריבים - אתם שלו, ולכן ראוי להשי"ת כביכול לרחם על ישראל, כי ראוי לו לרחם על שלו, כמו שנתבאר.

השי"ת שהוא יחיד בוחר באומה יחידית

והנה העניין מתקשר עם "אחדות", ולכן גם בקרבן הפסח יש עניינים של "אחדות":

ומפני שעניינו של הקרבן הזה להורות כי ישראל חלק של הקב"ה, שהשם יתברך לקח ובוחר בישראל בפרט מכל האומות להיות שלו, שזה נעשה ע"י הקרבת קרבן פסח, שהצילם ממכת בכורות, שאז היתה בחירתם של ישראל מכל האומות, ונאמר 'עם קדוש אתה לה' אלקיך וכך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה', מורה בזה שהוא הקב"ה יחיד, שכיון שהוא יתברך שמו יחיד, בוחר באומה יחידית, לא בכלל האומות, שזה נותן ענין האחדות להיות לו עם מיוחד, שאם אין כאן אחדות ה' לא היה בוחר באומה יחידית, אלא זה ביאור העניין, שכיון שהוא יחיד בעליונים ותחתונים, לכן בוחר ביחיד שהם עמו ישראל. נוסף נזכר: א. ישראל הם אומה יחידית ואינם בכלל האומות, וזה מורה על קדושתם, שהם קדוש לה' וקדושתם קדושת עולם. ב. יחידות יש רק אצל מלך, שבגלל הכח של היחידות שלו יכול לבחור ולעשות כרצונו, וכ"ש מלך מלכי המלכים הקביה שהוא ראשית בלי תכלית, אין יחידות כיהדותו, הוא בחר בנו לעבדו, ולכן מוטל עלינו כעבד להמליך המלך ג"פ ביום בעל מלכות שמים, כדאי בחז"ל (ברכות יג.) "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (דברים ו, ד) לקבל רק מלכותו יתברך, ומה ענין "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" אל מלכותו, מבאר (גויא במדבר כח, טו) שאין אחדות אלא למלך, שהוא יחיד בעמו, ועל ידו יתקשר הכל להיות כלל אחד. ג. ענין הבחירה באומה יחידית, יבאר ע"ד שמפרש (פרק טא) שחידוש שינוי מהטבע ומנהגו של עולם, מיוחד אל אחדות שמו יתברך, מפני כי הוא יתברך נבדל מן העולם ואין לו תלות בעולם, לכך הוא משנה את העולם ברצונו ומחדש בו אותות ונפלאות, ובזה הוא מיוחד מכל הנבדלים לשנות טבע העולם. לכך שינוי הטבע ומנהגו של עולם מיוחד אל שמו יתברך בעצמו אשר הוא יחיד בעולם, עושה מצד שהוא נבדל מן העולם ופועל בו כרצונו, ואילו כל האחרים הם 'נבדלים', מצד שהם מתייחסים אל העולם, שהרי הם חלק מהעולם, ואינם פועלים בעולם שום שינוי. ולפי זה שהכל נעשה ברצונו, היה יכול לבחור באומה יחידית, ע"ד שנתבאר (נצח ישראל פ"י) כי השם יתברך שהוא יחיד בעולם, איך לא תהיה לו בעולם אומה השייכת לו, שתהיה לה התייחסות אליו, שגם היא אומה יחידה בעולם הזה כמו שהוא יתברך יחיד, והם ישראל, שעליהם נאמר (ש"ב, ז, כג) 'ומי כעמך ישראל גוי אחד' עכ"ל. שאומרים 'אתה אחד ושםך אחד, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', שה' אחד וישראל אשר עובדים אותו יתברך הם אחד. חו מעלת ישראל משאר האומות שרומם אותם מכל הלשונות, קדשם במצוותיו, דבק לבם בתורתו, וקרבתם לעבודתו, שיהיו רק למען השי"ת, והרי מוכרח שתהיה אומה

יחידה בעולם שהיא אל השי"ת כיחידותו (ורשה לשבת הגדול), שזה מורה על אחדות ה' בתוך הריבוי שיש בעולם. ד. ומה הטעם ציוונו להקריב קרבן פסח, שעניינו אחדות ה' ואחדות ישראל, כפי שממשיך לבאר. ומה שכנסת ישראל קרויה 'יחידה ליחודך' רומז לשני ייחודים הכרוכים ומעוררים ותלויים זה בזה. וענין אחדות ה' מתקשר עם המציאות שעם ישראל הם כבשה אחת 'יחידה' בין שבעים הזאבים. ולאור הנ"ל מבואר שפיר כי הקרבת קרבן הפסח זוהי הכנתנו לגאולת מצרים ושנהיה לו לעם, שכבר יתגלה לכל באי עולם היחידה ליחודך של עם ישראל, שידעו גדל הרוממות שלהם.

וזאת העבודה קרבן פסח היא עבודה מ-אומה יחידה למי שהוא אחד, שהלקיחה שלקח השי"ת את עמו ישראל היא מפני שהוא יתברך אחד, ולכן בחר בעם אחד, ככתוב 'אֶתְּהָ הָרֵאָתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ', שאחר שראו את יחידותו בנס שעשה להם בעת הקרבתם את קרבן הפסח ביציאת מצרים, שחס עליהם והצילם ממכת בכורות, גילה להם זאת בבירור בעשרת הדברות בעת קבלת התורה, באומרו להם 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, לא יהיה לך אלקים אחרים על פני, וכלולה במאמר זה משמעות: אנכי מי שאנכי, ורק לכם יש אפשרות לומר 'אין עוד', כי רק אתם שייכים לאחדות ה'.

גם בקרבן פסח מוצאים את ענין האחדות

וזהו עצם הקרבן הזה, שעניינו עבודה של אומה שהיא יחידה, 'גוי אחד בארץ', ולכך היה כל העבודה הזאת של קרבן הפסח בענין אחדות דיקא, כי היה מצות הקרבן פסח קרבן 'אחד', לאכול אותו שלם 'על כרעיו ועל קרבו' דוקא, שזה מורה על האחדות שבו, שאין ראוי שיהיה הקרבן הזה מחולק, רק 'על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו', כי הדבר שהוא מחולק אינו אחד, שהרי יש בו חלקים, ופירוד לחלקים הוא היפך האחדות, אבל דבר שהוא שלם יש בו אחדות, וכמו שנאמר בענין המשכן 'וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד' (שמות כו, ח), והוא לפי שכל ענין עבודה זאת בקרבן הזה קרבן פסח להורות על האחדות, כמבואר שהקשר בין ישראל שהם אומה יחידית לה' שהוא אחד הוא בעבודתם של ישראל, וקרבן זה מעורר רחמי השי"ת אחר שבזכות העבודה נעשים ישראל שלו.

וכן מוצאים עוד את ענין האחדות בקרבן פסח, 'בבית אחד יאכל' וגו' כל הענין שאסור לחלק הקרבן לשתי חבורות או שאסור לאכול אותו בשתי מקומות כנ"ל, וכן שנצטוינו בו שיהיה 'שה תמים בן שנה', מפני כי בן שנה הוא אחד בשנים, ואם היה בן ב' שנים היה יוצא מן האחדות, וכל הדברים האלו אכילת הקרבן שלם, ובבית אחד, ובן שנה, נמשך לענין האחדות, כדי לעורר עלינו רחמי שמיים שיחוס עלינו ויצילנו בגלל שאנו חלקו יתברך ממש.

וצוה לנו לקחת אותו דיקא בעשור לחודש ניסן, שעשר הוא הכולל הריבוי אל אחד, חו העבודה שלנו, לקחת את כל הנפרדים וליחדם אל ה'אחד יחיד ומיוחד, שבחר בנו להיות לו לעם, ליחיד, ומכוח את כל העולם אל יחידותו יתברך.

סיכומם של דברים

כלל הדבר: כי ראוי שיהיה הפסח קרבן 'אחד' מפני שהוא מורה על השם יתברך שהוא 'אחד', כי העבודה הזאת של קרבן פסח שיש לישראל אשר באמצעותה הציל אותם ממכת בכורות, היא מצד האחדות, שעצם הבחירה בנו מכל האומות מתקשרת עם כך שה' הוא יחיד, שהוא יתברך אחד ולכך בחר באומה יחידי גם כן כיון שהוא יחיד, ומצילם מפני שחלק ה' עמו, כי ישראל נעשים שלו באמצעות עבודתם.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'

ציון

הסבה בכפיה

הגמרא אומרת שאם כפאודו פרסיים לאכול מצה הוא יצא משום שמצות אין צריכות כוונה, וכך פסק הרמב"ם, והקשה מרן הגרא"מ שך זצ"ל שהרי אין זו אכילה דרך חירות, וזה גרוע יותר מאכילה בלא הסבה שדנו התוספות האם יוצא ידי חובתו בה או לא, והרא"ש הכריע שאין יוצא.

והנה יש לעיין מדוע המשנה אינה אומרת במפורש שצריך להסב, אלא אומרת ש'אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב'?

עוד יש לעיין שבמדרש דרשו את דין ההסבה מהפסוק 'ויסב אלוקים את העם המדבר דרך ים סוף' ש'ויסב' הוא מלשון הסבה, ולמדו מכאן שאפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, וצריך להבין מדוע נרמז דין ההסבה בפסוק זה העוסק בלקיחת בני ישראל למסע דרך המדבר, ואיזו שייכות יש בין דין הסבה לנסיעה דרך המדבר?

עוד צריך להבין, מה טעם ההסבה היום שאין אנו רגילים כלל לאכול בצורה כזו ובאופן כזה, ואיזו 'דרך חירות' היא אצלנו? ואכן הראבי"ה כתב שהיום אין חובת הסבה, אך שאר הראשונים אינם סוברים כן, וכך אנו פוסקים ונוהגים וצריך להבין את טעם הדבר.

ויש לבאר בזה שהסבה באה להראות כאילו אנו יצאנו ממצרים ואנו מרגישים את הרגשת השיחרור מעבדות לחרות, וזה נעשה על ידי שאנו עושים בעצמנו את המעשים שעשו אבותינו בעת יציאתם ממצרים, כלומר, זוהי כעין 'הצגה' שאנו 'מציגים' שאנו יצאנו מעבדות לחרות, ומראים בעצמנו את האכילה בדרך של חירות כפי שהיתה אצל אבותינו. כלומר, ההסבה היא לא משום שעכשיו זה מה ש'מתאים' ו'נעים' לנו, אלא זה כדי להרגיש את ההרגשות שהיו לעם ישראל בעת היציאה לחרות, ובעת היציאה לחרות היתה הסבה ביטוי לכך שהם יצאו מעבדות נוראה להיות בני חורין הנוהגים בדרך חשיבות וכבוד.

ונראה עוד שההסבה שהיתה בעת שלקחם ה' דרך המדבר יש בה ביטוי עמוק להנהגת ה' את עם ישראל, ה' הראה להם בזה שאף שהם בעת בריחה מעבדות אשר נעשית על ידי הליכה במדבר, ה' דואג להם שיהיו במצב של 'בני מלכים' אשר אוכלים בדרך חירות, ולכן הוא נתן להם לאכול בתנאים כאלו של בני מלכים, ואת החוויה הזו אנו צריכים לחוות כל שנה בפסח, על מנת להפנים לעצמנו שבכל מצב שאנו נמצאים, אף במצבים קשים של עוני וסבל, אנו בעצם בני חורין ואף בני מלכים, כי ה' מנהיגינו ואנו בניו.

והנה התוספות כתבו שהחידוש בכך שאפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב הוא שאף שאין דרכו בהסבה הוא צריך להסב, ולמה שביארנו נראה שזהו משום שההסבה אינה משום שכך נוהגים אנו לאכול בפועל, אלא כדי להראות שאנו 'בני מלכים', ושאף במצב של עוני אנחנו באמת בניו של מלך מלכי המלכים, ולכן אמרה המשנה את דין ההסבה

הסבה בכפיה

בנוסח זה של 'אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב', שזה בא להראות את כל מהותה של ההסבה שהיא אינה מעשה של נוחות, אלא היא מבטאת את הענין שאף בעניינו בני מלכים אנחנו.

וזהו גם טעם ההסבה בעת אכילת מצה שהיא 'לחם עוני' ואינו לחם שבני מלכים אוכלים, אלא לחם שאוכלים בעת בריחה מעבדות, והוא מורה על חפזון היציאה, וזה בא להראות שאף במצב זה בני מלכים אנחנו הסמוכים על שולחנו של מקום נכמו שאומרת הגמרא ש'אתכא דרחמנא סמכינן'.

ובעצם זהו הטעם להרבה מצוות של ליל הסדר הנוהגות מהתורה באכילת פסח שהן באות להראות את היותנו בני מלכים, ולכן אוכלים כבש צלוי ואסור לשבור בו עצם ועוד כמה מצוות כמבואר בחינוך שזהו טעמן, שזה בא להיות 'הצגה' וליתר דיוק 'ניהוג' של בני מלכים, וזוהי מצוות לילה זה מדאורייתא ומדרבנן.

ומעתה יש לומר שלכן יוצא ידי חובה באכילה שכפאווהו פרסיים עליה, משום שאף שהוא אינו אוכל זאת משום שהוא רוצה לאכול, ואין זה מעשה 'נעים' ו'נחמד', אם הוא אוכל בהסבה שזה מעשה 'הצגה' של חירות, הוא מראה את הענין המהותי שאותו רצתה התורה ורצו חז"ל להראות בליל הסדר, שאנו בניו של המלך הגדול, שמנהיג אותנו בכל עת ובכל מצב נומדובר באדם שיודע שליל הסדר היום ושיש מצוה לאכול כמו שכתב הר"ן בראש השנה, אלא שסיבת אכילתו לא היתה כדי לצאת ידי חובה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

קרבת פסח בשבת

א. בפסחים (סח:) מבואר שבגלל ש"חביבה מצוה בשעתה" מחללים שבת, ומקטירין אימורים שאפשר להקטירם במוצאי שבת. ופשוט שיש לברר הגדר בזה, דהא אין סוף ל"מצוה בשעתה", וא"כ צריך בירור מתי מחללין שבת בשביל זה. והנה גם במנחות (עב.) נחלקו רבי וראב"ש, אם מחמת שחביבה מצוה מותר לקצור העומר בשבת או לא, דרבי מתיר וראב"ש אוסר. והגמ' (שם ע"ב) מקשה אם לראב"ש לא אמרינן דחביבה מצוה בשעתה, ומתרצת "שאני התם שהרי דחתה שחיטה את השבת", דהיינו שזהו דוקא גבי פסח שתחילתו דוחה את השבת, משא"כ עומר שאין תחילתו דוחה את השבת.

נראה מזה שנחלקו בהגדרת "מצוה בשעתה", דלרבי הוא כפשוטו "מצוה בזמנה", ולכך אם הגיע זמן העומר מותר לקצור בשבת דהא זהו "שעתו", אכן ראב"ש סובר ד"מצוה בשעתה" היינו מצוה שהתחיל בה ונכנס בחיוביה, ולכך דוקא שחיטת הפסח מותר לסיים בשבת, כיון שכבר התחיל בו והתחילתו ודאי דוחה שבת. אבל קצירת העומר שתחילתו לא דחי שבת, לא נכנסו עדיין בחיוביה ואינה "מצוה בשעתה", ואף דכבר הווה "זמנה" לא סגי בזה לדחות שבת עד שיפרש לך הכתוב כדרך שפי' בפסח ותמיד וקרבנות וציבור וקרבנות המועדים דמייתי כל זה שם. ובדברי ירמיהו על הרמב"ם (תפילין פ"ד ה"ח) גם הלך בדרך זו, ד"חביבה מצוה" הוא כשהתחיל במצוה ולכן אין להפסיק באמצע, ועפ"ז חילק בין "חביבה מצוה" ל"זריזין מקדימין" שעניינו להזדרז גם קודם שהתחיל במצוה. [משא"כ "אל תחמיצנה" הוא אכן מענין חביבה מצוה].

ומהרמב"ם (קרבת פסח פ"א ה"ח) נראה שפסק כראב"ש, שכתב דשחיטת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת - "שא"א לעשותן קודם השבת", אבל צליית הפסח והדחת קרביו אינן דוחין את השבת - "שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת", הרי שנקט ופירש כסברת ראב"ש, וא"כ גם להרמב"ם "חביבה מצוה בשעתה" היינו מצוה שהתחיל בה.

עוד נראה כן, דבתחילת ביצה אמרו שלב"ה אין לשחוט ביו"ט אם אין לו עפר מוכן, אבל מודים שאם שחט יחפור בדקר ויכסה. ובהגה"ה שבמרדכי (ביצה רמז תרנב) הקשה בשם ראבי"ה, למה לא יכפה עליו כלי עד שיעבור יו"ט ויכסה, ותירץ דחביבה מצוה בזמנה. והוסיף וכתב "ודכותה דייקנן הכא בירושלמי מנין שהתחיל במצוה אומרים לו מרוק". הנה מדהסמיך הראבי"ה ב' דינים אלו בהדדי, והביא ראיה לדין "חביבה מצוה" מדין "אומרים לו גמור" מוכח שסובר שגדר אחד להם. והנה "אומרים לו גמור" הוא בוודאי לאחר שהתחיל בחיוב, שכך מורה הלשון "גמור", וגם בהדיא הלשון שם בירושלמי "שהתחיל במצוה". ולפ"ז ה"ה "מצוה בשעתה" אי"ז רק מצוה שהגיע זמנה, אלא מצוה שהתעורר

חיובה, וכמו הכא שאכן כבר נשחט הפסח ונתעורר חיוב הקטרת אמוריו, והנידון הוא מתי להקטירם.

והרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ד ה"ג) כתב דאע"פ שמותר להקטיר אימורין ואיברים בלילה משתדלין להקטיר הכל ביום - חביבה מצוה בשעתה, ובחי' הגרי"ז (תמורה יד.) דייק מלשונו שאינו רק בקרבן פסח הקבוע לו זמן דוקא בי"ד ניסן, אלא אף בקרבנות שאין קבוע להם זמן, ותמה מנ"ל שגם בקרבנות שאין קבוע להם זמן אמרינן חביבה מצוה. ולהנ"ל נימא דאכן אינו ענין לקבוע לו זמן, אלא למצוה שהתחילו בה ונכנסו בחיוביה, ולכך גם קרבן שאין זמנו קבוע אם נשחט ונזרק דמו "מצוה בשעתה" הוא, ד"שעתה" לאו היינו זמן הקבוע לה אלא התעוררות חיובה.

והנה הרמב"ם (קרבת פסח שם) כתב דשחיטת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת, אבל צליית הפסח והדחת קרביו אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת. והקשה שם הלח"מ, דהקטר חלבים נמי אפשר לעשותן אחר השבת, וכנ"ל שהוא רק משום חביבה מצוה בשעתה, וא"כ מאי שנא הני. ותירץ דהקטר חלבים מצותן הוי ביום וזו היא מצוה מן המובחר, מה שאין כן בהני. ואולם עפ"י הנ"ל שמא אפשר עוד, דזריקה ומיחוי והקטר הוו ממצות השחיטה, ובמצוה זו כבר התחיל ע"כ אומרים לו גמור, משא"כ צלייתו והדחתו הוו ממצות אכילתו, שחיוב זה עדיין לא התעורר ולא מוטל עלינו עד ליל ט"ו, לכך אלו אינן דוחין את השבת. ואכן מדייקים ברמב"ם שהזכיר לצלייה במצות אכילתו (ס' המצוות עשה נו) ולא במצות שחיטתו (שם נה), וא"ש על נכון שצלייה אינה דוחה את השבת. [וצ"ע אם הרמב"ם סידר צלייה במכשירי האכילה ולא במכשירי הקרבן, מצד המציאות או שכך מפורש בחז"ל].

ובפסחים (קה:) דנו במי שיש לו כוס יין אחת לקידוש, שיקדש בלילה ולא ביום אע"פ שכבוד יום עדיף, דחביבה מצוה בשעתה. וג"ז מתבאר עפ"י הנ"ל, שהמצוה היא לקדש היום בכניסתו, וא"כ מתחילת היום חשיב עוסק במצוה זו ולכך מובן ששייך בה דין "חביבה מצוה בשעתה". ועוד דנו שם כוס של הבדלה, שמשמע דאילולי הסברא דאפוקי יומא מאחרינן, היה עדיף להקדים ההבדלה מדין זה ד"חביבה מצוה", שג"כ י"ל שמצאת השבת חייל עליה חיוב זה ולכך איתא לדין "חביבה מצוה" בשביל להקדימה.^{כו}

ובעבודת הגרשוני (ס"ס יב) הביא מתורת כהנים (ויקרא ס"ק שלח) כמה אופנים ודוגמאות ל"חביבה מצוה".^{כז}

^{כו} ותלוי בחקירת הגרי"ז בגדר הבדלה אם היא חיוב עצמי או מחמת השבת. ועוד יש לתלות זאת בנידון האחרונים בדעת הרמב"ם שהבדלה היא חלק ממצות הקידוש - להזכיר השבת בכניסתה וביציאתה, שא"כ מעת הקידוש הוא כבר התחיל במצות הבדלה.

^{כז} המהרש"א (פסחים צט:) כתב דמצוה שיש בה טעם מצוה אסור לאוכלה בערב פסח, אפילו אם מצד דיני המצוה אין יוצאין בה יד"ח. והאבנ"ז (או"ח שפ"ב) ומשך חכמה (ויקרא כד ח) כתבו בדעתו, דמה שבערב שבת שחל בערב פסח אכלו לחם הפנים אף שהיה לו טעם מצוה, צ"ל דחביבה מצוה בשעתה, ואם דוחה שבת בהקטרת אימורין כ"ש שדוחה איסור אכילת מצוה בערב פסח. ולהנ"ל צ"ב שאם לא התחילו באכילת לחם הפנים למה מיקרי מצוה בשעתה. ולהדברי ירמיהו א"ש, דדבר שיש לו זמן קצוב ג"כ מיקרי שהתחיל בו כיון שלאחמ"כ אסור לקיימו, וכיון שאם לא

יאכלו לחם הפנים בערב פסח תבטל המצוה, לכך שרי מדין חביבה מצוה. אכן אם "מצוה בשעתה" היינו רק אם התחיל בפועל במצוה, עדיין קשה איך אכלו לחם הפנים קודם שהתחילו במצוותו. ואפשר בתרתי, או שמצות לחם הפנים אינה רק באכילתו אלא בכל פרטיו מסידורו על השולחן ואילך, ולכך כשבא זמן אכילתו מיקרי שהתחילו במצוותו שהתחלתו היא בערב שבת הקודם כשסידרוהו על השולחן, וא"כ באמת מחוייבים באכילתו מדין "חביבה מצוה". א"נ י"ל דאי"צ להתיר אכילת לחם הפנים מדין "מצוה בשעתה", דהא איסור אכילת מצה בערב פסח אינו מדאורייתא אלא מחיוב מצוה - או כדי לאוכלה בלילה לתיאבון, או להיכרא, כמש"כ הפוסקים. וא"כ פשוט דהיכא שיש חיוב דאורייתא לאכול מצה דוחה חיוב מצוה אחרת שתחול בלילה. וכמש"כ החת"ס (או"ח נא) דהיכא דהפריהסיא מפורש מדינא או עדיפא ממצות זריזין. מלבד שלטעמא דהיכרא י"ל דאין היכר בלחם הפנים שיש לו צורה בפני"ע למצה דליל פסח.

וביד אליהו (להר"א רגולר, כללים אות ס' סק"ג) באמת סיבב בחבילי קושיות הא דהקדימו הבדלה לבהמ"ז מטעם דחביבה מצוה בשעתה: (א) הבדלה היא מצוה שאינה עוברת ובהמ"ז היא מצוה עוברת. (ב) בהמ"ז דאורייתא והבדלה דרבנן. (ג) בהמ"ז היא תדיר טפי מהבדלה. (ד) גם ברהמ"ז זמנה או בסוף סעודה שלישית, ולמה הבדלה נחשבת יותר "מצוה בשעתה". ותירץ דבהמ"ז נוהג בכל זמן והבדלה רק במוצאי שבת ויו"ט, מש"ה נקרא זה "מצוה בשעתה" כדוגמא דקאמר בזבחים שכן זמנה קבוע. וכך נראה שהבין די"ז בברית אברהם (סי' יד סק"ג). ולהנ"ל ג"כ נראה דקושיותיו מתורצות, דאמנם בהמ"ז היא מצוה עוברת ומדאורייתא ותדירה, אבל מ"מ לא התחיל בה, ופשוט שמצוה שהתחיל בה אי"צ להפסיק בשביל אחרות אף מטעמים הנ"ל, מלבד שחזינן ד"מצוה בשעתה" חמורה לדחות שבת, א"ש כ"ש שתדחה הנך סברות דעוברת דאורייתא ותדיר. ואף גם קושיא ד' שאז הוא גם זמן בהמ"ז, י"ל דנהי דמכזית הראשון מתחייב בה מ"מ לא מיקרי שהתחיל בה, והוי כיום שמיני דמילה שלא דיינינן בו מצד "מצוה בשעתה" אלא מצד "זריזין מקדימין".

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד

כיצד הגיב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל על הסכנה האיראנית?

[רמז: מתוך ההגדה...]

מתוך העיתונות: "מחצית מהטילים ששיגרה איראן לעבר ישראל במהלך המתקפה במוצ"ש, כשלו בשיגורם או התרסקו לפני שהגיעו ליעדם - כך אמרו גורמים אמריקניים לרשת ABC. לפי ההערכות, טהראן שיגרה כ-150 טילים בליסטיים וטילי שיוט במהלך המתקפה, שחלק ניכר מהם יורט על ידי מערכות ההגנה האווירית. צה"ל אמר אתמול כי 99% מתוך 300 "סוגים שונים של איומים" ששיגרה איראן הופלו בזמן ההתקפה, אך גורם אמריקני בכיר חשף בפני ABC שלפחות תשעה טילים הצליחו לחדור את מערך ההגנה האווירית ופגעו בבסיס נבטים ובבסיס אווירי נוסף בנגב. חמישה מהטילים פגעו בנבטים, וגרמו נזק למטוס הרקולס, למסלול המראה שאינו בשימוש ובמתקני אחסון ריקים. ארבעת הטילים הנוספים ששיגרה איראן, פגעו בבסיס אחר באזור, אך לא דווח על נזק משמעותי. לפי הפיקוד המרכזי בצבא ארצות הברית, מטוסי קרב וספינות קרב הפילו 80 כטב"מים ולפחות שישה טילים בליסטיים שהיו בדרכם לארץ ישראל. מדינות נוספות שהשתתפו ביירוטים היו בריטניה, צרפת וירדן. בנוסף לכך, וול סטריט ג'ורנל דיווח כי בלחץ ארצות הברית, העבירו ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הערביות מידע מודיעיני לגבי המתקפה המתוכננת של איראן, שתדרכה את מדינות המפרץ לגביה".

לפני מספר שנים שלח ידידי הטוב הגאון רבי ישי שנדורפי שליט"א מכתב לרבינו הגר"ח קניבסקי זיע"א, שעסק בחשש הגובר והולך מהאיום האיראני. הרב שנדורפי שליט"א האריך לפרט את עוצמת החשש, ומרן הגר"ח זיע"א השיב לו במכתב ארוך יחסית לתשובותיו הרגילות, בהם היה משיב בדרך כלל במילה - שתיים. וכך כתב לו מרן זיע"א: "וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שְׁבֻכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם".

מתי נודה על ניסיון העצומים של הקב"ה עמנו במוצ"ש האחרון? בליל הסדר. הנה, כך כותב לנו רבינו הרשב"א במפורש: "דַּע כִּי אֵין הַפְּנֵה... רַק לְזִכְרֵ בִּפְהַ הַנְּסִים שְׁעָשָׂה לָנוּ הַקֹּדֶשׁ לְיִתְבַּרְךָ שְׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם אַחַר שֶׁהָיִינוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה פְּרוֹכִים בְּלִי פֶחַ וְתַחַת סְבָלוֹת מֶלֶךְ קָשָׁה וְעַם רָב. וְעַם הַזְּכִירָה נִקְבַּע שֶׁהוּא יִתְבַּרְךָ וְיִתְעַלָּה הַמְּשַׁגֵּחַ וְהַיְכוּל שֶׁלֹּא יִמְנַעֵנוּ מוֹנֵעַ בְּשׁוּם צַד, וְעוֹד שִׁיתְחַזֵּק בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מֵדַת הַבְּטָחוֹן חֲזוּק רָב. וְעַל כֵּן בָּאָה הָאֲזוּהָרָה עַל זֶה בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה בְּתוֹרָה בְּזִכְרֵת הָאֲתוֹת וְהַמוֹפְתִים וְהַיָּד הַחֲזוּקָה. וְאַחַר הַיּוֹת הַתְּכָלִית

יום ההצלה הגדול מגזירת השואה

בזכירת הפה ביציאת מצרים מן הטענה הזאת, הנה גם התכלית ההוא שמור בהזכירנו קבוץ עם ממשך וממרט מעמים רבים נוראים מן הארצות הרחוקות מצפון ומים, ותהיה הפונה ההיא יותר חזקה בהיות הזכירה באותות ונסים יותר חזקים. אם פן אין מצוה מתבטלת בזה כלל. (שו"ת הרשב"א החדשות מכת"י, סימן שס"ח).

*

יום ההצלה הגדול מגזירת השואה

ההגדה של פסח אינה אסף ולקוט מאמרי חז"ל בעניני יציאת מצרים, אלא מבנה שיטתי ומסדר, המכניס אותנו לאוירת ה'אני עצמי יצאתי ממצרים' * על סדרה של ההגדה ושלביה, חובת התחושה האשית בספור היציאה הפרטית שלי ושלך ממצרים, ועל מה היה קורה אלו גדולי ישראל היו מבטלים את גזרת רציחת שש מליון יהודים בשואה * הגרש"ב גנוט שליט"א במסע מרתק בעקבות ההגדה

מגיד המישרים הנפלא, ידידי הרה"ג רבי משה סרצ'וק שליט"א, בדרשת ליל שבת פרשת שמיני האחרון, בביהמ"ד "זכור לאברהם" באלעד, תיאר בציוריות אופיינית סיפור מצב מעניין. "תתארו לכם אם הקב"ה היה מגלה לכמה וכמה צדיקים, חודש לפני פרוץ השואה הנוראה, את אשר הוא מתכוון לעשות לכלל ישראל לפרטי פרטים. רציחתם של ששה מיליון יהודים והעלתם למוקד, גירוש מיליוני יהודים מבתיהם והריגתם, שריפתם ושחיטתם, זקנים עם נערים. ושלושים צדיקים גדולים, גדולי הדור ומאוריו, ראשי ישיבות ומרביצי תורה, אדמו"רים ומקובלים קדושים, התאספו במערת המכפלה, בכותל המערבי ובקבר רחל, עלו גם לקבר הרשב"י זיע"א, התענו במשך שלושה ימים ושלושה לילות, לא אכלו ולא שתו ורק התפללו, קראו ספרי תהילים בזה אחר זה, אמרו סליחות, שבו בתשובה שלמה ותקעו בשופרות. שלושים צדיקים וגדולי עולם קרעו את השמים, ואז יצאה בת קול ואמרה להם, בהקיץ או בחלום: "ניצחוני בני! הגזירה התבטלה! לא תהיה שואה נוראה, שתחריב את כל קהילות מזרח אירופה! לא ימותו שש מיליון יהודים!".

כעת, לאחר שכל גדולי ישראל נשמו לרווחה מביטול רוע הגזירה, פרסמו הרבנים מכתב עוז לקהל רבבות בני ישראל, בו תיארו את הגזירה הנוראה שהיתה אמורה להתרחש על עם ישראל. הרבנים פירטו לפרטי פרטים את הירצחם המתוכנן של שש מיליון יהודים, אנשים נשים וטף, גדולי הרבנים והאדמו"רים, במשרפות באושוויץ, במחנות ההשמדה בדכאו ובירקנאו. הרבנים תיארו בפרוטרוט את שלל הגזירות שהיו אמורות להיגזר על כלל ישראל, המשרפות ותאי הגזים, הגטאות, הרעב, ההשפלות והדיכוי. ואז גדולי ישראל קראו לכל הציבור להודות ולהלל על הנס הגדול והמופלא, ולציין אותו בשמחה ובטוב לבב, בכל שנה ושנה על גאולתנו ופדות נפשנו!".

הרב סרצ'וק ממשיך לספר: "ניגשתי עם הסיפור הזה להרבה אנשים ושאלתי אותם, כמה אנשים יתייחסו, לדעתם, ברצינות, לעניין? האם עם ישראל כולו יתרגש עד כלות נפשו

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

וייצא בהלל והודאה מקרב לב? כולם כאחד אמרו לי שלא, זה לא יתפוס. אחד אפילו הרחיק לכת ואמר: "זה נשמע כמו גימיק של קופת צדקה מסוימת"....

"זאת תופעה שצריך לתת עליה את הדעת, מדוע אנשים מרגישים צורך חיוני להודות להקב"ה רק בדבר שחוו במציאות, בחיות ובפועל, אך לא על דברים תיאורטיים, שהם מאמינים בהם באמונה שלמה, אבל לא מרגישים ולא חווים אותם בפועל. אך זאת המציאות, קשה לנו להודות ולהלל באמת ובתמים על דבר שאנו רק יודעים - אך לא רואים בעיניים, לא מרגישים".

"בדיוק לשם כך אנחנו עושים דברים רבים בליל הסדר, יש לנו חובה שמובאת בגמרא ונפסקה להלכה, ש"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". חז"ל מחייבים אותנו לא רק לספר על מה שהיה אז, באותם ימים רחוקים של עבדות מצרים, אלא גם "לראות את עצמו", ובלשון הרמב"ם: "להראות את עצמו", כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים. אנחנו יודעים ומאמינים שזאת האמת לאמיתה, שאם הקב"ה לא היה מוציא את אבותינו ממצרים - "הרי אנו ובנינו היינו משועבדים לפרעה", אבל אנחנו לא מרגישים את זה, כפי שאנו מרגישים וחווים נס פרטי שקרה לנו. קל לנו להודות מקרב לב בלב עמוס רגשות הכרת הטוב, על מה שחווינו בעצמנו, שראינו בעינינו וחשנו על בשרנו, אך קשה לנו, כבני אדם, להודות על "אילו" ועל "כאילו". לכן, בדיוק לשם כך, אנחנו צריכים להתאמץ ולעשות לעצמנו ממש "דמיון מודרך", שאכן, אנחנו עצמנו יצאנו ממצרים, לא רק אבותינו הקדמונים. לכן חובה עלינו להסב בדרך חירות ולקיים עוד מדברי חכמינו בליל הסדר, הנסובים סביב הנושא הזה, של "חייב אדם לראות את עצמו", ו"החיצוני מעורר את הפנימי". זאת עבודה רוחנית לא קלה, לספר ביציאת מצרים מתוך תחושה שאנו, ובנינו, היינו משועבדים לפרעה. ומתוך כך נודה מעומק ליבנו להקב"ה ית"ש, שגאלנו, גאל אותנו, וגאל גם את אבותינו, הוציאנו מעבדות לחירות, מיגון לשמחה ומשעבוד לגאולה, מאבל ליום טוב ומאפילה לאורה, ואז מתוך תחושות נפלאות אלו: "נאמר לפניו הללויה".

*

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

מחבריהם של ההגדה והתקופה בה היא חוברה, אינו ברור לחלוטין. יש שיחסו את כתיבתה במהדורה הבסיסית לאנשי כנסת הגדולה ויש שכתבו כי מחבר ההגדה הוא התנא הקדוש רבי שמעון בן עזאי, שחי בתחילת המאה השנייה. לדעת רבינו האבודרהם, ההגדה בנוסח הסופי שלה היא בעצם שילוב של שתי הגדות שונות של האמוראים הקדושים אביי ורבא שחיו לפני כ-1,700 שנה.

הנוסח הקדום ביותר של "הגדה של פסח" מופיע בחיבורו של רב עמרם גאון, סדר רב עמרם גאון, ועליו מבוססים מרבית הנוסחים של קהילות ישראל בימינו. רב סעדיה גאון, שהיה ראש ישיבת סורא שישים שנה לאחר רב עמרם גאון, מביא בסידורו, סידור רב סעדיה גאון, נוסח אחר של ההגדה, שבו שינויים והשמטות מהנוסח המקובל כיום. הגדה על קלף,

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

אחת מההגדות העתיקות, שהתגלו עד כה בגניזה הקהירית, ככל הנראה מהמאה ה-10 או המאה ה-11 לספירה"נ, פתחה צוהר למנהגי הפסח של היהודים בימי הביניים. הנחיות ההגדה נכתבו בערבית-יהודית (ערבית באותיות עבריות), וההגדה מביאה מסורת ארץ-ישראלית, שנעלמה מהעולם סביב המאה ה-12 למניינם.

הפיוטים והפזמונים להגדה צורפו בימי הביניים. ההגדה זכתה למהדורות רבות מספור, ונכתבו אודותיה פירושים רבים החל מתקופת הראשונים ועד לזמננו. הנוסחים העיקריים הם: מנהג איטליה ומחזור רומא, מנהג בלקן ומחזור רומניה, מנהג אשכנז - צפון-צרפת - אנגליה, מנהג דרום צרפת, מנהג ספרד ומנהג תימן. בביבליוגרפיה של החוקר אברהם יערי, המונה הגדות מראשית הדפוס ועד 1960, נכללות 2,717 הגדות. בביבליוגרפיה מאוחרת יותר, שיצאה על ידי מפעל הביבליוגרפיה, בעריכת יצחק יודלוב, נמנו 4,730 הגדות שנדפסו עד שנת 1960.

כאמור, על פי המקובל, הרי שתחילת תקנת אמירת ההגדה ימיה בימות תקנות עזרא. הימים בהם תיקנו את נוסח התפילה ומבנה המזמורים שבה, הימים שאנשי כנסת הגדולה שבעיניים צופיות שמו אל ליבם את מצב הדור אשר התמעט כוחו מחמת הגלות, וכבר אי אפשר להורות לו את ההוראה הכללית על חובת התפילה ללא נוסח קבוע וללא סדר מסוים, והוא כבר ימצא את הנוסח הנכון עבורו, המילים שיגיעו אליו מתוך ליבו הנובע באהבה וביראה לבורא יתברך שמו. אלא, צריך לתקן סדר נוסח כללי לכל עם ישראל, וכל אחד ימצא בו את מקומו ואת ליבו להודות ולהלל ולשבח את השי"ת, על ניסיו ונפלאותיו תמיד, בימים ההם וגם בזמן הזה.

בדומה לכך היה גם בעניין ה"הגדה של פסח". בזמן המקדש כאשר העיסוק במצות "קרבן הפסח" היה רב מאוד, היו ישראל מספרים ביציאת מצרים כל אחד כפי מעלתו והרגשתו בין רב למעט, ובזה קיימו את מצות הלילה הגדול הזה. אולם כאשר ראו שהעיסוק הגדול סביב הקורבן היה רב מאוד עד שלא הספיקו לספר ביציאת מצרים, עמדו ותיקנו נוסח ההגדה. אך עדיין היתה ההגדה קצרה ביותר. הבן שואל את ארבע הקושיות כמובא במשנה, והאב משיבו עבדים היינו לפרעה במצרים, מוסיף את ברייתא שרבן גמליאל היה אומר בעניין "מצה זו" ו"מרור זה" ועוד אי אלו דרשות ובזה קיים את המצוה בשלימות.

כשחרב בית המקדש בעוונותינו ובטלה חלק מהעבודה העיקרית, חשכו עיניהם של ישראל. ומיני אז קבעו לנו חכמינו ז"ל את סדר ההגדה שבידינו כהיום, שהוא סיפור יציאת מצרים וכל ענייניהם המובאים במכילתא ובספרי, דרשות חז"ל על הפסוקים המובאים בה, כדי שיהיה בידינו כלי מפואר על פי סדר מדוקדק לקיים המצוה כהלכתה לכל פרטיה ודקדוקיה. אם נתבונן בהגדה, נראה שאין זה אוסף מאמרים גרידא, אלא סדר עלייה מיוחד במינו אשר יביאנו אל התכלית המצופה ממנו בלילה כיום יאיר זה. ישנו סדר שיטתי בהגדה, המעלה אותנו שלב אחר שלב במצוות הסיפור, ההלל וההודאה.

מפרשי ההגדה מסבירים, שכשנתבונן במבנה וסדר ההגדה, נראה כי ניתן לחלקן בכמה וכמה אפשרויות, אם על פי סימני הסדר, שנתבונן בסדר הסימנים ובמשמעותם הפנימית

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

על פי סדר עבודת האדם להיות עולה ומתעלה על פיהם. אפשרות נוספת ניתן להתבונן בחלוקת ההגדה על פי חלוקתן לארבע הכוסות. או שנחלקם לפי מצוות היום, שאף הן ארבע - סיפור יציאת מצרים, אכילת מצה, אכילת מרור ואכילת הפסח בזמן הבית שייבנה במהרה בימינו. ואף ההגדה מחולקת לפי זה מ"עבדים היינו" ועד הברייתא דרבן גמליאל כל שלא אמר שלושה דברים הללו בפסח וכו' הוא חלק שמכוון כנגד סיפור יציאת מצרים, כתשובה לשאלת הבנים, ולאחר מכן כל חלק מכוון כנגד מצוה אחרת כשאף הן דרך שאלה ותשובה, "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה" וכו', במצוות מצה, מרור ואכילת הפסח.

כל אלו דברים נפלאים ומיוחדים שראויים להתבוננות בפני עצמה. אולם אנו במסגרת זו נדון במהלך קטעי ההגדה המיוסדים נדבך על גבי נדבך, כאשר התוכן מיוסד עלי פרשה בתורה, הלא היא פרשת "ארמי אובד אבי" הנאמרת על ידי הישראלי שמביא את ביכורי פרי אדמתו לבורא יתברך שמו, ומדין חובת ההודאה להראות שאינו כפוי טובה הרי הוא מתחיל בארמי אובד אבי ומזכיר את הבטחת הארץ לזרעו של ישראל. הוא מזכיר את הניסים שעברו ישראל בכל מהלך השנים עד בואם אל ארץ נושבת, ניסים השייכים לכל כלל ישראל, עד ההודאה בפה מלא על הפירות הנאים והמשובחים הללו שזכה המביא להביא בית ה'.

את אותם הפסוקים תיקנו לנו חז"ל להזכיר במרכז ההגדה, ולפרשם על פי דרשות חז"ל לכל תיבה בפסוק כפי צרות ושעבוד מצרים המרומזות בכל תיבה מתיבותיהן, והתודה על המכות ועל הגאולה שאף הן מרומזות בהן. וכבר דייקו האחרונים מדברי הרמב"ם שריבוי הדרשות בפרשה זו דווקא, הוא ההידור הגדול בסיפור יציאת מצרים. וז"ל הרמב"ם: "שידרוש מ'ארמי אובד אבי' עד שיגמור כל הפרשה וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח".

עיקרי הדברים הבאים מבוססים על דברי "הגדת המלבי"ם", בה הוא מביא את מאמר "יסוד מוסד" בשם בעל מחבר ספר "משכיל לאיתן" ומבאר את מבנה סדר ההגדה שחז"ל קבעוהו על פי הפסוק שבו נצטוונו לספר ביציאת מצרים. (=אגב, למרות שהגדה זו נקראת בפי כל בשם 'הגדת המלבי"ם', הרי שישנן ראיות רבות שהדברים שבה הם של ה'משכיל לאיתן' ולא של המלבי"ם. לפני מספר שנים הוציא לאור ידידי הטוב הר"ה ג' רבי יוסף חיים אלבוים שליט"א הגדה חדשה בשם 'הגדת המלבי"ם', כשהיא כל כולה מתורת המלבי"ם עצמו, אך זה כבר נושא למאמר אחר...). חלק המאמר על מבנה ההגדה, מושתת על מאמר נפלא של רבי דוד משה הרשקוביץ שליט"א, בבטאון 'המבשר תורני', בתוספת נופך וניחוח אישי רב. הבה ניכנס אל תוכן הדברים ונדלה יחדיו אור חדש ומופלא.

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות י"ג, ח'). זהו הפסוק המגלם בקרבו את כל מצוות הלילה הקדוש של פסח, 'והגדת לבנך'.

שימו לב שהפסוק כולל שש חלקים של קיום מצות סיפור יציאת מצרים זו למעלה מזו, כשכל אחד עומד בפני עצמו: א. והגדת לבנך, ב. ביום ההוא, ג. לאמור, ד. בעבור זה, ה. עשה ה' לי, ו. בצאתי ממצרים. והכוונה בזה להורות על ששת חלקי המצוה: א. על מי חל

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

חיוב מצות הסיפור, ב. מתי חייבים, ג. ההוראה מה לספר, ד. באיזה מצב יהיה המספר, ה. הרגשת המספר, ו. הסיום בהודאה והלל. הפסוק מתחלק, בעצם, לששה חיובים ופרטים. הבה נעקוב אחריהם. מוכנים? יוצאים למסע...

החלק הראשון: למה שאספר, כשאני כל כל חכם ויודע את התורה?

החלק הראשון "והגדת לבנך" - "למי לספר" הוא כנגד החלק הראשון שבהגדה "עבדים היינו" ועד סופו "ואפילו כולנו חכמים", בו פותח בעל ההגדה בעצם חיוב לספר לבנינו ולבני בנינו עד סוף כל הדורות את עניין יציאת מצרים. ואם תאמר מה לי לספר לבניי את הסיפור היום, כאשר הסיפור היה לפני אלפי שנים, הולך בעל ההגדה ומבאר את טעם חיוב זה, שלא רק אבותינו היו משועבדים למצרים, אלא שאם הקב"ה לא היה מוציא אותם, גם אני ואתה, כולנו, אנחנו ואבותינו, בנינו ונכדינו, היינו עבדים במצרים. "אֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם וְבָנֵינוּ וְבָנֵי בָנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לַפְּרָעָה בְּמִצְרַיִם".

כדי לשמור ולקבוע מצוה זו לדורות עולם, הוטל החוב על כל איש ואיש לספר מידי שנה בשנה ואפילו החכם והנבון והיודע את התורה חייב לספר על יציאת מצרים, כך שהדבר אינו יכול להיות נשכח בשום זמן מהזמנים. אילו היו פוטרים סוג מסוים של אנשים מלספר, היה יכול להיווצר מצב שתישכח מצוה זו, שהרי כל אחד (לפחות כך כולם חושבים על עצמם...) סבור שהוא חכם ונבון ויודע ספר, ורובם ככולם יפטרו את עצמם מחוב זה, בחושבם כי הם כבר יודעים את הדבר. לכן נקבע חוק ולא יעבור על כל איש ואיש לספר ואין משמרת לזיכרון יציאת מצרים גדולה מזו. ולפי זה כוונת החלק הראשון בפסוק "והגדת לבנך", שכל אחד מכם מחויב לספר לבנו.

זהו המשך המעשה בקבוצת התנאים הקדושים, אנשים חכמים ונבונים היודעים את התורה, שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עם כל הגדלות בתורה של כל אחד ואחד מהם.

החלק השני: מתי לספר? הלילה!!

החלק השני, "ביום ההוא" - מתי לספר. אנו עולים לנדבך השני. אחר שאנו כבר יודעים שכולם חייבים לספר לבניהם, נברר מתי אנו מחויבים לספר. "יכול מראש חודש", "יכול מבעוד יום" עד שמסיים "לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך". כלומר, חיוב הסיפור הוא בליל פסח באמירת ההגדה.

החלק השלישי: להתחיל בשעבוד ולסיים בניסים

החלק השלישי, "לאמור" - "מה לספר". וכאן הוא עיקרו של הסיפור. מתחיל בגנות ומסיים בשבח "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". האריכות בהבטחת ברית בין הבתרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" עד היום, ואז מתחיל הסיפור בעצמו "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות" וכו', ואמרו חז"ל שצריך לפתוח בקושי השעבוד והעבדות ורק לאחר מכן לעבור לניסי ההצלה.

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

השמחה הפורצת מכל ההתבוננות הזו מסתיימת ב"כמה מעלות טובות למקום עלינו"
ו"על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת", והסיום שלאחר מכן "לפיכך אנחנו חייבים
להודות להלל ולשבח".

החלק הרביעי: להראות את הקושי אל מול החירות בליל הסדר עצמו

החלק הרביעי - בעבור זה - באיזה מצב יהיה המספר. "זה" תראה באצבע לבניך את
המצה ואת המרור, את ההפכים הכל כך בולטים, את דרך החירות מול הסימנים למרורים
שאכלנו שם, את הגאולה מול הגלות הנוראה. דווקא במצב זה שאתה יושב ועל שולחןך
מונחים כל המינים השונים המראים את ההפכים השונים, תוכל להכניס את עצמך ועל
ידי זה גם את צאצאיך הקשובים למוצא פיך. כך הגענו למעלה נוספת בהכנה הסביבתית
לסיפור הייחודי של יציאת מצרים.

החלק החמישי: להיות בתוך הסיטואציה

החלק החמישי - "עשה ה' לי" - באיזו הרגשה צריך להיות המספר. בחלק זה עולים אנו
נדבך משמעותי ביותר ביחס לסיפור היציאה ומודגשת בו הנקודה העיקרית והיסודית של
הסיפור בעצמו "עשה ה' לי", "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא
ממצרים". הנס נעשה לי עצמי ואני שמח בו. אני עצמי, אבא שלי רבי יעקב צבי, סבא שלי
ר' מכל, הבנים שלי אלי ומוטי, הבת שלי רחלי והנכדה שלי אפרת, היינו עבדים במצרים
והשתחררנו. כאבנו, סבלנו, וניצלנו.

השעה 11:30 בבוקר. אנו עובדים, כאן ליד הפירמידה. השמש המצרית של חודש אב
קופחת על ראשינו. חם לנו, הזיעה ניגרת מכל גופינו ואנחנו סוחבים אבנים כבדות. שרי
נפלה לפני רבע שעה על הקרקע, לא מסוגלת להמשיך הלאה, מרוב כובד. מנחם מנסה
לתת לה לשתות קצת מים, אבל המים החמימים לא נעימים בכלל. עדינה עוזרת לחיה
להרים יחד אבן ענקית, ששוקלת פי שלוש ממשקל הגוף של שניהן גם יחד ואבא גורר גזע
עץ ארוך במיוחד. למישהו יש פה מים קרים? אי אפשר לשתות מים חמימים, כשהשמש
בוערת במלוא עוזה. איך נחזיק מעמד יום שלם בשרב הקשה הזה? איך נצליח לבנות היום
את המגדל השמאלי, כשרבע מהעובדים היהודים בקושי מצליחים לעמוד על הרגלים?!
ומחר כנראה יהיה הרבה יותר חם ומחניק. מה יהיה הסוף? אוהו, הנה הנוגש המצרי מגיע.
הוא מרביץ בפרגולו השחור..

"אחו, כואב!", צועק דניאל, חש על בשרו את מכת הפרגול האכזרית.

דניאל אינו נמצא ברגע זה במצרים. הוא יושב ליד שולחן ערוך, גדוש במטעמים, ליד
שולחן הסדר של משפחתו. אביו יושב בכיסא גבוה עם משענת ולידו שלוש מצות עגולות
ורחניות, המונחות ליד קערת סימני הסדר. על השולחן מפה צחורה, ומבחר של כלי כסף
יקרים ומרהיבים, מפיונים מותאמים וגביעים מלאים ביין משובח וטעים. דניאל אמנם
נמצא כאן, בדירת הוריו. אך לבבו ונשמתו מצויים שם, במצרים הרחוקה. אביו, ר' דוד,
הצליח, גם השנה, להמחיש בצורה מוחשית כל כך את "עבדים היינו לפרעה במצרים",

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

ובהמשך ימשיך הוא להמחיש את "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", עד שדניאל בנו, וכל אחיו ואחיותיו, יחושו שהם הם עצמם יצאו, בזה הרגע, ממצרים!

מה הענין שנרגיש ונחוש שבדיוק ברגע זה אנחנו עצמנו יוצאים ממצרים? מדוע להפעיל את כח הדמיון והתחושה שאבותינו יצאו ממצרים? ומה לא טוב שנדע בשכל ובמוח?

כדי להבין זאת נשתמש במשל מחיי היומיום, משל שהביא הגר"ב רוזנבלום שליט"א, כמובא בשמו בהגדת "דורש טוב": אחד מחברי הזדמן לאוטובוס בירושלים שהיה בו פיגוע תופת. הוא עצמו ניצל בניסי ניסים ומלבד צפופים באוזן שנמשכו שבועיים או שלושה היה הכל בסדר. למחרת היום שוחחתי איתו, והוא סיפר לי את כל הקורות אותו- "בשעה פלונית יצאתי מקטמון, כשעליתי לאוטובוס אמרתי שלום לנהג, הוא מכיר אותי מצוין משום שכבר שלושים שנה אני נוסע באותו מסלול. עברנו את מלון קינג דייויד. נכנסנו לרחוב יפו, עלו כמה נוסעים וירדו כמה אחרים. בדיוק אז עלה אחד חשוד שהיה עצבני, המשכנו לנסוע עוד קצת ואז היה פיצוץ. תקרת האוטובוס עפה, ראיתי נעל של אדם, ואחר כך ראיתי את המראות הקשים של חצאי בני אדם..." והוא הוסיף ותיאר מראות מסמרי שיער.

למחרת פגשתי את אחיו. הוא אמר לי: "אתה יודע, יחזקאל היה אתמול באוטובוס, וברוך ה' לא קרה לו כלום". שלושה ימים מאוחר יותר פגשתי גם את גיסו והוא סיפר: "יחזקאל עושה סעודת הודיה. ברוך ה' לא קרה לו כלום!". מילים ספורות ותו לא.

מכאן למדתי, ככל שאדם קשור וקרוב יותר לעניין כלשהו, הוא מספרו ביתר צבעים וביתר פרוט עד לפרטי פרטים ממש, וככל שאדם מרוחק יותר, כך הוא מספר כבדרך אגב ובקיצור.

לפיכך אמר בעל ההגדה שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים- אילו היה הוא מספר על אביו שיצא ממצרים הוא היה אומר: "אבי היה במצרים, היה שם מעט בלגן ופרעה עשה קצת קשיים. ברוך ה' שיצאנו מזה"... תוך שלושה רגעים הוא מסיים את הסיפור כולו. אך כשיהודי מראה עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הוא לא מסיים לספר מיד, אלא מספר בפרטי פרטים ומקרב את האירוע ללב השומעים.

*

מה תעדיפו? מאמר על מה התרחש אתמול בטרמפ, או סיפור על הרמב"ם?

ישנם שני סוגים של כותבי מאמרים בעיתונות. ישנם גם שני סגנונות של דרשנים. יש את אלו שמספרים או כותבים סיפורים היסטוריים, מצטטים מעשיות חסידיות עתיקות או מספרים על גדולי תורה ומוסר מדורות קדומים. ויש את אלו שנוטים לספר על חוויות אישיות, לספר מה קרה איתם בבוקר בדרך לכולל, על השיחה שהתפתחה שלשום באוטובוס ואיך הם עצמם החליקו על קליפת בננה ושכנעו את השומר בחדר מיון לשמור שבת...

מי חיבר את ההגדה של פסח? ו- איך ממחישים?

לא לו שכותבים מאמרים או דורשים דרשות שאין בהם מימד אישי, ישנה מעלה גדולה של נכבדות, של הבאת דברי הוד של גדולים. קוראיהם ושומעיהם יודעים שכל דבריהם מבוססים על מקורות נאמנים ולא על 'הרגשים' אישיים ו'תחושות לב' לא מחייבות. הם מחברים אותנו לדמויות גדולות ונערצות, מפיהם או מפי כתבם. מצד שני, רוב האנשים אוהבים לקרוא ולשמוע אותך עצמך בסיפור, את החוויות האישיות שלך וכיצד הבנת והפנמת אותם. העובדות מדברות בעד עצמן. כשתספר על חוויותיך האישיות, על הדילמות והתחושות שלך, ייקראו וישמעו אותך יותר. אנשים מתקשים מעט להתחבר ולהזדהות עם דמויות מאד מאד גבוהות, רמות וטמירות, כאלו שאין לנו השגה בדרגתם הרוחנית העצומה. כולנו אוהבים להזדהות עם אנשים בשר ודם הדומים להם, לשמוע על ניסיונותיהם ועל ההתמודדויות שלהם ולראות את עצמם בתמונה, דרך משקפי השני.

כשאנו באים להחדיר את סיפור יציאת מצרים לצאצאינו, ואנו מבקשים לספר את הסיפור המקורי והמרתק ביותר ששייך לספר, לא נוכל להחדיר בליבותיהם את ההתפעלות הגדולה מסיפור שהיה רק אי שם, פעם, בעבר הרחוק.

רק אשר הסיפור יסופר כסיפור אישי, "עשה ה' לי", בצירוף התנאי הקודם - בעבור זה - בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, רק אז ההודאה שלו תהא אמיתית והסיפור יחדור עמוק עמוק בלב צאצאיו. לאחר שפירטנו את כל דרגות הסיפור כדי להגיע למעלה של השלמות בו, סיפרנו להם על כל ההשתלשלות של "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", הבאנו את כל מדרשי חז"ל במכילתא על פסוקי ההיסטוריה הללו שנאמרים בפי מביא הביכורים, ועשינו הכל שהם יהיו מוחשיים בכל דרך אפשרית, כאן הגענו אל התכלית שהיא "לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלה... ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה-ה", החלק המסיים את החלק המרכזי של ההגדה.

וכך כתב הריטב"א: "בְּכֹל דוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ. בְּלוֹמַר כֹּל יַחֲדֵי וְיַחֲדֵי צְרִיךְ שְׂרָאָה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא הָיָה עֹבֵד בְּמִצְרַיִם וְיֵצֵא לְחֵרוֹת, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם, וְכִבֵּר דְרָשׁוּ לְמַעַלָּה לִי וְלֹא לוֹ, מִכָּל דְּדַרְשִׁינָן- לִי עַל כֹּל אֶחָד וְאֶחָד הָאוֹמְרוֹ עֲכָשׁוּ בְּפִיו". לא כולנו, כקולקטיב, כקבוצה או כשבט- יצאנו ממצרים, אלא כל אחד, כל יחיד, יוצא הרגע ממצרים.

על הפסוק "ק-ל מוציאם ממצרים" מסביר האור החיים הקדוש כך: "שְׁבֹכֵל דוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, עַל כֵּן אָמְרוּ יוֹדְעֵי פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה כִּי כֹל לֵיל פֶּסַח מִתְבַּרְרִים כּוֹחוֹת הַקִּדְשָׁה מִהַקְּלָפָה וְנוֹסְפִים בְּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא הַבְּחִינָה עַצְמָהּ שֶׁל יֵצֵאת מִצְרַיִם, וְהוּא אוֹמְרוֹ "ק-ל מוציאם", כִּי לֹא יֵצֵאתָ רֵאשׁוֹנָה לְבַד, אֶלָּא בְּכֹל שָׁנָה וְשָׁנָה מוֹצֵיאֵם". בכל שנה, בליל הסדר, הקב"ה מוציאנו ממצרים, וגם אם אנו לא נמצאים פיזית במצרים, אלא בירושלים ובבני ברק, מסובים ליד שולחן הסדר, הרי שבאמת האמיתית אנו יוצאים כעת ממצרים, והקב"ה מברר את כוחות הקדושה מתוככי קליפות הטומאה, בדיוק כפי שאירע אז במצרים.

איך ממחישים? הבה נלמד מאחינו התימנים

כדי לזכות לחוש ולהרגיש שכעת אנו יוצאים ממצרים, עלינו להתכונן, ללמוד, להעשיר את ידיעותינו במדרשי חז"ל, עוד לפני ליל הסדר.

ההמחשה הויזואלית יכולה לתפוס מקום נכבד בתחושה שלנו ובהנחלה לילדינו שהנה, אנו יוצאים ממצרים כעת. בני קהילות תימן נוהגים שלאחר אמירת מה נשתנה, עומד הבן הקטן ואומר את נוסח "מֵא כָּבֵר", כדי שגם הנשים והקטנים יבינו את ענייני ליל הסדר. "מֵא כָּבֵר הִדָּה אֵלֵיךָ מִן גַּמִּיעַ אֵלֵיךָ", שפירושו הוא כזה: "מה דבר הלילה הזה שונה מכל הלילות?", והתשובה: "שיצאו זקנינו ואבותינו ממצרים בית העבדים. מה היו עושים? היו מערבים התבן בלבנים והלבנים בתבן. למי? לפרעה הרשע הגמור, אשר ראשו כמו מפלצת ובפיו כמו עין התנור, והביא ה' על המצרים הדם והצפרדעים, והכינים והפרעושים, והערוב והדבר והשחין והברד והארבה והחושך ומכת הבכורות. ואפילו זקנה קמוטה, יחולו עליה אלף קללות, היה לה נעבד (=אליל שעובדת לו) מבצק, מועמד על גבי התנור. נכנס הכלב השוטה ואכל את הנעבד המועמד, וצעקה באותו הלילה. והיתה צעקה גדולה, לקיים מה שנאמר "כי אין בית אשר אין שם מת", ונשאו הבצק על כתפיהם והתפללו לאלוקיהם וענה אותם, וטבעו המצרים בים סוף, ויצאו בני ישראל מתוכו". המאמר מסתיים במילים: "וְכִצְלָהֶם אֱלֹהֵי בְּיַד שְׂדֵי־הַיָּדָה וַיִּדְרָאֵם מִמִּדְוָדָה וְאַחֲכָאֵם עֲטִימָה וְאֵי־אֵת וַיִּבְרָאֵהֶן, על ידי משה רבינו עליו השלום", שפירושו הוא: והצילם ה' ביד חזקה וזרוע נטויה ושפטים גדולים ואותות ומופתים, על ידי משה רבינו עליו השלום...

הנה, הילדים עצמם עומדים ומספרים, בלשון מדוברת וברורה, מה קרה, איפה ומה...

כדי שנחוש שהנה, עכשיו אנו יוצאים ממצרים, עלינו לתאר בציוריות רבה מה היה בכל מכה ומכה, כיצד המצרים הציקו לנו במצרים, איך פרעה התרוצץ באמצע הלילה (עם או בלי פיז'מה...) לחפש את משה ואהרן, על עצם היציאה עצמה ועל מאות מדרשי חז"ל המיוחדים והכה מרתקים. בשוק ישנם המוני הגדות מצויירות נפלאות ומדוייקות, בהם הילדים יכולים ללמוד בעצמם, במהלך קריאת ההגדה, על כל השתלשלות הענינים, ולהעשיר גם את המבוגרים. חושבני שיש בכך קיום מצות עשה של "והגדת לבנך" בהידור רב וזהו בכלל הוצאות החג שהקב"ה משיב.

אצלנו בבית, כל ילד 'אחראי' על 'מכה' אחת. הילד מכין עליה חומר, מקריא או מציג בפנינו על המכה. כך סיפור יציאת מצרים מחולק בין כל הילדים והם חשים מעורבים וקשורים. מאחר שאי אפשר לשמוע כל כך הרבה באמצע קריאת ההגדה, אנו עושים זאת ב'שולחן עורך'. בין הדגים למרק ובין המרק לבשר נעמדים הילדים ומספרים. ממש מצוות עשה של "והגדת לבנך"

החלק השישי: כעת נוכל להודות מכל הלב

החלק השישי "בצאתי ממצרים" - הוא חלק ההלל וההודאה אין לך דבר המתאים להמשיך את הנדבך הקודם בהשלמה לתכלית הסיפור וה"הגדה". ההגדה, חוץ ממשמעות

נתינת כזית מצה לחברו על חשבון כזית ה'כורך' שלו עצמו

הפשט שהוא עניין הדיבור והסיפור - כבר דרשו בה שבתרגום על הפסוק "והגדתי היום לה' אלוקיך" הנאמר בפרשת ביכורים [ושאת הפסוקים הנזכרים שם אנו מעמידים במרכזה של ה"הגדה] מבאר התרגום "שבחית יומא דין". שבחית - ההלל וההודאה הן עיקר העיקרים של התוצאות המקוות מתוך הסיפור המוחש והחי שסיפרנו לצאצאינו. אנו יחדיו, אנו שעתה יוצאים ממצרים אוחזים יד ביד עם צאצאינו ויחדיו יוצאים לחירות עולם. ההתרגשות והשמחה מביאה אותנו להכרה בגואל, ובצורך לשבח ולהודות לו על טוב חסדו הגדול עמנו, "ונאמר לפניו שירה חדשה" כזו שירה שהשנה הזאת נתחדשה, לא שירה ששרו אז בימות עולם, אלא שירה חדשה ממש עתה אנו שרים מעומק ליבנו הגואה על גדותיו.

כשנספר כך את הסיפור, כשנחוש שאנחנו חלק אמיתי ממנו, נוכל לעמוד, להרים את הכוס ולומר בהתרגשות: לְפִיכֶן אֲנַחְנוּ חַיִּבִים לְהוֹדוֹת לְהֵלֶל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדָּר לְבָרֵךְ לְעִלָּה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים, הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֶבֶל לְיוֹם טוֹב וּמֵאֶפְלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ. להודות בשירת ההלל ברוב התרגשות ולמלא את פנימיותנו בהודאה על הכל, על החיים, השמש והאור, השמים התכולים והצמחיה המלבבת, על האשה והילדים, הבנים והבנות, על ההורים היקרים ועל סבא וסבתא, על הבריאות והשמחה, הנחת היהודית, על דף הגמרא היומי שלנו, על ה'קצות החושן', על השטייגען הנפלא בכולל והחברותא הטובה שלנו, האוכל הטעים שאנו אוכלים והשירים היפים שאנו שומעים, על הפרנסה, ועל המתנה שקיבלנו לאפיקומן. על הניסים והנפלאות העצומים שהקב"ה עשה לנו במוצ"ש האחרון, כאשר מאות טילים הגיעו לארצנו מאיראן הרחוקה וכלום לא קרה, בחסדי השי"ת ובניסי ניסים. שנים רבות שאנו חוששים, חרדים ודואגים מאיראן, והנה, הפלא ופלא - מאות מאות טילים, כטבמי"ם וכל מיני מרעין בישינ הגיעו לארצנו, והקב"ה ברוב רחמיו אפף אותנו בחומת הגנה. זה ועוד אלפי דברים, קטנים וגדולים, שמלווים את חיינו בעולמו של הקב"ה. הודו להשם כי טוב - כי לעולם חסדו!...

*

נתינת כזית מצה לחברו על חשבון כזית ה'כורך' שלו עצמו

חייל נמצא עם כמה מחבריו בעזה בפעילות בטחונית סודית, מנותק מסביבתו, במקום מסתור, עם כמה כזיתים של מצה. הנה אוכל הוא את הכזית מצה דאורייתא ויש לו עוד כזית לקיום הכורך דרבנן. האם יאכלנה ויקיים הדרבנן, או שיתן לחברו שאין לו כלל מצה, כדי שיקיים הדאורייתא?

חשבתי בזה כמה מחשבות מקופי"א: במשנ"ב תרע"א, ו כתב לגבי נרות חנוכה: "ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמנה ימים ולחבירו אין לו כלום מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחד כנ"ל ודוקא כשחבירו אינו מב"ב או שאינו סמוך על שולחנו אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדריין".

נתינת כזית מצה לחברו על חשבון כזית ה'כורך' שלו עצמו

ובמג"א תרנח, יב כתב: "אדם שיש לו אתרוג מיוחד ובעיר אחרת אין להם כלל מוטב שישלחנו לשם והוא יברך על של הקהל (מט"מ הג"ה במהרא"ק מ"צ)".

וכתב ע"ז בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ב לה): "לדברי הגאון בית יעקב סי' קי"ד שהביא דבריו באליה רבא סי' תרנ"ח ס"ק י"ב, שכתב בשביל רבים דוקא יעשה כן, אבל בשביל יחיד לאו" ואמנם שם הוא נושא של הידור מצוה מול זה שלחבירו אין כלל. ובנידו"ד הוא מצוה דרבנן שלו מול מצוה דאורייתא שלו. ומצד אחד, יש לו דין ערבות דאורייתא לדאוג לחברו. מצד שני, כך טען לי דודי הגרא"ש מאיר שליט"א, אם אין לחברו מצה, אזי הוא פטור מהמצוה כדין אנוס, ושוב אין לו דין ערבות. ואמנם אכתי יש לומר שחלק מענין הערבות, הוא גם לדאוג לספק את חפץ המצוה ליהודים ולא רק לערוב לו שיטלנו או יאכלנו.

והנה הובא בשם רבינו הגרי"ש אלישיב (תפילה כהלכתה עמוד נב) שמצוות חסד וביקור חולים דוחה מעלת ברוב עם. אך כל זה הוא רק בעניני מעלות. אך לכאורה לא מצינו שאדם צריך לוותר על דין דרבנן כדי שהשני יקיים דאורייתא.

ושו"מ שבשו"ת בצל החכמה ח"ג מ"ג כתב כך: ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ל"ח) הורה במי שיש לו שני כזיתים מצה כזית לכל לילה ולחברו אין כלום, שיתן לחברו כזית א' שיוכל לקיים מצוה דאורייתא בליל ראשון, אף שעיי"ז יתבטל הוא בעצמו ממצות מצה בליל ב' שהוא מדרבנן ע"ש. ועיי' בס' דעת קדושים (הל' מזוזה סי' רצ"א סק"ב) מי שיש לו מזוזה בחדר שפטור ממזוזה והוא קבעה שם לשמירה נכון שישאילה למי שחייב במזוזה ואין לו, ואם יש לו מזוזה בחדר שחיובו במזוזה אינו אלא מספק כגון בחדר קטן וארוך (ר"ל שאין בו ד"א על ד"א בארוך ורוחב) לתי' התוס' דרק בפשע חברו אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך הי' צד לומר דאף דקיי"ל דספק בדאורייתא מה"ת לחומרא י"ל שידחה הספק מפני הודאי כיון שלא פשע, וגם לתי' הב' שבתוס' דרק במצוה דרבים אומרים חטא בשביל שיזכה חבירך י"ל שמעליותא של ודאי על הספק עדיפא ממעליותא דרבים על דיחיד, אך אם אנוס פטור פשיטא שאין לדחות ספק בשבילו וע"ש עוד ובהגה שם. - ברור לפי"ז שאם יש לו מזוזה אחת יתירה ולחבירו אין מזוזה לקבוע בפתח חדרו המחוייב במזוזה, שהוא מחוייב להשאילה לחברו - אם יוצאין במזוזה שאולה עיי' דע"ק שם - או למוכרה לו כדי שיוכל לצאת יד"ח מצות מזוזה.

ואמנם ראיתי בשו"ת מחנה חיים (ח"א סוסי' כ"ט) נסתפק במי שיש לו ב' זיתים מצה משומרת אם יתן לחברו כזית א' והוא יצא בא', דחבירו שאין לו אנוס הוא ופטור וי"ל דלא שייך ערבות בכזה ע"ש בתחילת דבריו. מ"מ ביש לו כזית מצה יתר על הצריך לו גם לדידי' פשיטא שצריך לתת לו. ולדעת שאר אחרונים גם בזה צריך לתת כדי שיצאו שניהם יד"ח מעיקר הדין ואף שע"י כך יתבטל הוא עצמו מהידור מצוה, עכ"ד הבצל החכמה.

והנה התבוננתי בשו"ת מנחת אלעזר שציין לו הבצל החכמה הנ"ל, ושם עוסק הוא בדין חטא כדי שיזכה חברך, האם שייך בכה"ג. ולענ"ד יש לדון דכל דין זה שייך דוקא באיסורים, דאמרי' חטא כדי שיזכה חברך, וכאשר נחטא בחטא קל כדי שהשני לא יחטא בחטא גדול

חזרת ים סוף לקדמותו

יותר, הרי זה לא נחשב לחטא. משא"כ בקיום מצוה, שכל עניינה הוא שכאשר יהודי עושה מצוה, הוא מרויח, בחיוב ולא בשלילה, ומשתכר מכך. הרי כה"ג אכתי יש לדון האם כדאי לו ליהודי לוותר על מצוה מדרבנן ולהפסיד את שכרה, כדי שחבירו ישתכר במצוה גדולה יותר, במצוה דאורייתא. ולדבר זה לכאו' אין פשיטות מהסוגי' דחטא כדי שיזכה חברך.

ושוב הראוני דברי הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף, הכותב כך בשם אביו זצ"ל: "מי שיש לו שני כזיתים, ולחבירו אין אפילו כזית אחת, מצוה שיאכל הוא כזית מצה, ויותר על כזית אפיקומן, ויתן לחבירו כזית אחת. ובכך כל אחד יזכה בברכת על אכילת מצה, ובקיום מצוה מן התורה. וינהגו כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (בסימן תפב): מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל, וכשגומר סעודתו מברך על אכילת מצה, ואוכל אותה הכזית ואינו טועם אחריו כלום. ואם יש לפניו שני אנשים, וכל אחד מהם מבקש ליתן לו הכזית לקיים המצוה, לא יחלקהו לשנים, אלא יתן כל הכזית לאחד מהם, ויוכל ליתן למי שגדול בחכמה ובמעשים וכיוצא בזה. ואם שניהם שוים יטיל גורל ביניהם. [חזון עובדיה חלק א' סימן מז. ובחזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס"ג עמוד עה]."

*

חזרת ים סוף לקדמותו

ויאמר ה' אֶל מֹשֶׁה נִטְה אֶת יְדֶךָ עַל הַיָּם וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם עַל מַצְרַיִם עַל רֶכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו (שמות יד, כו). יל"ע שהרי טבע המים שחוזרים אחרי עומדן למקום שהיו אמורים ללכת כקדמותן, ומדוע הוצרך לציווי ונס נוסף, לפיו המים ישובו לקדמותן וישטפו את המצרים.

וצ"ל דאכן ב' ניסים נעשו כאן. שבתחילה הים נהפך לחרבה וממילא המים צריכים להימשך ולעלות כלפי מעלה ולא להמשיך במסלולם. וכעת הוצרכו לנס נוסף, לבטל את הנס הקודם וליצור ים חדש, כפי שהיה מתחילה. והיינו שבקריעת ים סוף לא היה נס לזמן קצר, ושלאחר שעברו ישראל ממילא ישוב הים לאיתנו, אלא מציאות חדשה נעשתה כאן, שים סוף הולך בצורה של 'וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְמִינָם וּמִשְׁמָאלָם'. וכעת הוצרכו לנס נוסף, המבטל את הנס הקודם ומשיב את הים לצורתו הקודמת.

ושו"ר באוה"ח שעמד בזה ויישב בדרכים אחרות. אך המלבי"ם ז"ל פירש כנ"ל, וז"ל: "ויאמר ה' נטה ידך. כמו שבדבר ה' הוחק חק טבעי למים שירדו במורד, כן בעת קריעת ים סוף חק בם חוק אחר שיתיצבו כמו נד ושהתהום יצוף למעלה, ובשעה ההיא היה כן הטבע שלהם, וע"כ אמרו חז"ל שכל מימי בראשית נבקעו, כי בעת ההיא הוחק חק טבעי לכל מימי בראשית להבקע, וכשהיה צריך שישובו המים היה צריך לבטל חק זה החדש ולתת לים חוקו שיהיו מימיו מוגרים במורד, והיה זה נס שני שוה אל הנס הראשון, והיה צריך שנית נטית יד משה אשר הולך ה' לימינו זרוע תפארתו."

*

הסיבה בזמן הכנסת המצה לפיו

הגר"ש גיסינגער זצ"ל מליקווד כתב שצריך להסב מיד כשמכניס את המצה לתוך פיו, דזה כבר נחשב תחילת האכילה, ואף אם לא יסב מיד ויאכל כזית אח"כ בהסיבה, לאו שפיר עבד, כיון דצריך לאכול הכזית ראשון בהסיבה, והביא ראייה מהא דקי"ל דאם אכל בריה של איסור לוקה אף אם הוא פחות מכזית, וכן אם אכל בריה י"א דנתחייב בברכה אחרונה אף אם הוא פחות מכזית. והרי הוא לועס המאכל קודם הבליעה ושוב אינה בריה, וע"כ דהאכילה נחשבת כבר משעה שמכניס את המאכל לפיו ואז הוא באמת בריה.

ולענ"ד יש לחלק, דכיון דא"א לאכול בריה בענין אחר א"כ לועסו קודם, לכן כשהקפידו על בריה, הכוונה היתה על רגע הכנסתו לפיו. אמנם אכתי ליכא ראייה מוכחת שהלעיסה היא חלק מהאכילה עצמה.

ולדבריו נמצא שצריך לחשב את הלעיסה כחלק מזמן כדי אכ"פ, ולדבריו אף מרגע הכנסת המצה לפיו. והנה לענין האם באיסורים ובחיוב ברכה ראשונה אזלינן בתר שעת הלעיסה או שעת הבליעה, שו"ט בזה הפוסקים, עי' שו"ת הריב"ש סי' רפ"ח, שו"ת חת"ס או"ח קכ"ז, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ר"ג, מחצה"ש סי' תע"ה סק"ד ועוד רבים. אולם כבר האריך בזה הרא"צ רייכמן בקובץ בית אהרן וישראל (שנה כא גליון קכד) וטען בטו"ט דשאני אכילת מצה דהלעיסה אינה חלק מהאכילה, דשאני משאר איסורים דבעי' הנאת גרונו או הנאת מעיו, משא"כ הבולע מצה יצא, עי"ש בהרחבה. והגר"ר שמואל אליעזר שטרן (בקובץ שערי הוראה ח"ב) הביא דהגרי"ש אלישיב הורה לו שצריך לחשב את זמן אכילת כא"פ דמצה משעת הלעיסה ואילו הגר"ח קניבסקי השיב לו דצריך לחשב משעת הבליעה ולא משעת הלעיסה.

אמנם שפיר י"ל כדברי הגר"ש גיסינגער זצ"ל, דסוכ"ס זאת צורת האכילה, והאכילה מתחילה מרגע הכנסת המאכל לפיו, ואף א"נ שמחשבים כדי אכ"פ מהלעיסה, מ"מ יש להסב כדרך האוכלים, המחשיבים את האכילה מרגע הכנסת המאכל לפיהם ומסיבים מרגע זה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס

'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

האם סיום של אחת משלשת הבבות הוי סעודת מצוה

נהגו ישראל שהבכורות מתעניין בערב פסח, והוא מנהג קדום הנזכר במסכת סופרים, ויש אומרים שאפשר לאכול בסעודת מצוה, כגון סיום מסכת, וכן פשט המנהג בדורות האחרונים [כנראה מחמת חולשת הדורות וריבוי המלאכה בערב פסח]. ויש לדון האם סיום של אחת משלשת הבבות ב"ק ב"מ ב"ב נחשב סיום מסכת שעושים עבורו סעודת מצוה, או שאין זה סעודת מצוה אלא אם סיים את כל שלשת הבבות, מהטעם שיבואר להלן.

דהנה יש הרבה מקורות לכך ששלשת המסכתות ב"ק ב"מ ב"ב, הם באמת מסכת אחת ארוכה, ששמה הוא 'מסכת נזיקין', ומחמת אריכותה חילקו אותה לשלשה חלקים, כל חלק י' פרקים, ולכל חלק קראו "בבא" דהיינו שער, ונביא את המקורות לזה:

א. אמרינן בויקרא רבא (יט ב) וכן בשהש"ר (ה ב) ובמדרש שמואל (ה ג): "מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים". ע"כ. הרי שלשת הבבות היא מסכת אחת של ל' פרקים^{כט}.

ב. אמרינן בברכות (כ.): "בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה", ופירש רש"י (ד"ה בנזיקין): לא היו גדולים בכל גמרא של ארבעה סדרים אלא בתלתא בבי שלנו.

ג. כתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה: "אחר כך נתעסק בחלוקת הדברים בסדר נזיקין, וחלק עניני המסכתא הראשונה לשלשה חלקים, והתחיל בבבא קמא וענינה בדיני הנזקים ומניעתם כגון השור, והבור, וההבער, והחבלות, ודומיהם. ומחובת הדיין להקדים תחלה סלוק הנזקים מבני אדם. אחר כך בבא מציעא וענינה בדיני הטענות והפקדונות, וההשכרה, והתביעות, והשכירות, וכל מה שראוי להסתפח לענין זה, כדרך שעשה הכתוב, אחר דיני שור ובור והבער וכי ינצו אנשים דבר בדין ארבעה שומריין. אחר כך בבא בתרא וענינה במשפטי חלוקת הקרקעות, ודינים השייכים בבתיים משותפים, ודיני שכנים, ובטול קשרי מסחר בהגלות מום, ודינים המסופקים בעניני מקח וממכר והיאך לדון בהם, ודיני ערבות והירושות" וכו'.

^{כט} וברש"י במשלי (יז כד) כתב: "איך אוכל לשנות סדר נזיקין שהוא ל' פרקים מסכת כלים ל' פרקים מסכת שבת כ"ד פרקים". ע"כ. ונראה פשוט דצ"ל 'מסכת נזיקין', שהרי בכל סדר נזיקין הרבה יותר מל' פרקים, וכנראה הטעות באה מאחד הסופרים שלא הכיר את מסכת נזיקין ולכן כתב סדר נזיקין.

ואחרי שביאר את סדר המסכתות של סדר נזיקין כתב: "ובזה נשלמה חלוקת הדברים בסדר נזיקין שמונה מסכתות" [=נזיקין, סנהדרין, מכות, שבועות, ע"ז, עדויות, הוריות, אבות].

ואחרי שביאר את סדר כל המסכתות כתב: "נמצא כלל מסכתות המשנה ששים ואחת". ובהמשך ההקדמה מנה הרמב"ם את המסכתות שיש עליהם גמרא, וכתב: "ומה שנמצא מהתלמוד מחבור רב אשי שלשים וחמש מסכתות" [ואם נחשוב את ג' הבבות לשלש יש ל"ז מסכתות].

וכן כתב המאירי בהקדמתו: "וסדר המסכיות שבסדר נזיקין כן, בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא סנהדרין מכות שבועות עדויות ע"ז אבות הוריות הכל עשר מסכיות, ולא נחשבו כי אם ח' להיות תלתא בני נחשבים במסכתא אחת".

ד. אמרינן בב"ק (מז:): "דתני רב יהודה בר סימון **בנזיקין** דבי קרנא הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות" וכו'. וכן בסנהדרין (ל:): איתא: "ותני רב אידי בר אבין בנזיקין דבי קרנא מודין חכמים לרבי יהושע בן קרחה" וכו'. ופירש הר"ח שם: "פירוש נזיקין דבי קרנא, **מסכתא נזיקין** משנה חיצונה שהיה שונה אותה קרנא". עכ"ל. כלומר שקרנא חיבר כעין תוספתא על מסכת נזיקין.

ה. אמרי' בירושלמי נדרים (פ"ה ה"ג): "תמן תנינן (ב"ק פ"ט מ"י) האומר לבנו קונם שאת נהנה לי אם מת יירשנו וכו' אמר ר' יוסי תנינן **בנזיקין** מה דלא תנינן בנדרים". ונדחקו המפרשים שהכוונה לסדר נזיקין, אך הנכון שהכוונה למסכת נזיקין.

ו. בירושלמי בב"ק פ"א ה"א "תולדות הבור כל פירקא תליתייא דתנינן **בנזיקין**". ע"כ. דהיינו, כל הפרק השלישי ששנינו במסכת נזיקין.

ז. כתב רש"י בסוכה (ל: ד"ה וקרקע אינה נגזלת): "כלומר, אינה קנויה לגזלן בשום יאוש, דלעולם בחזקת בעליה היא, דמקראי נפקא לן בהגזול בתרא (ב"ק קיז:): **בנזיקין**". עכ"ל. וכוונתו למסכת נזיקין.

ח. כתב בשכל טוב (בראשית כז כח): "והכי אמרינן **בנזיקין** בב"ב (נח:): כדברי ר' בנאה בריש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר באתר דלית חמר תמן מתבעי סממנין". ע"כ. ועוד כתב (שם מד יז): "ודימוהו להא דאמרינן בב"ק (נו). **בנזיקין** לענין בהמה שקשרה בחמה וברחה, כל טצדקי דיכולה למיעבד עבדא". ע"כ. ועוד כתב (שמות ג ב): "ויש לפשטו כי היא לבת והיא להבת, ודומה לו בדברי רבותינו מסר לו גחלת וליבה, בנזיקין (ב"ק ט:)" [ופשיטא שאין כוונתו לסדר נזיקין, כי דרכו תמיד לכתוב רק את שם המסכת או הפרק, וכדרך כל הראשונים].

ט. איתא בבמדב"ר (יח כא) ובתנחומא (קורח יב): "ששים המה מלכות ס' מסכתות", וכן הוא בזוהר (פינחס רטז. ברע"מ) ובתקו"ז (תקון כ"ד מד.). וכן כתבו בספר המנהיג (דיני תפילה) ובפירוש התפילה לרוקח (סי' מד וסי' קט) ובספר השם (לרוקח, בענין ברכת כהנים) שיש ס' מסכתות. ולפי חלוקת המסכתות שבידינו יש ס"ג מסכתות, אמנם הביאור הוא

ששלשת הבבות נחשבות למסכת אחת, וכן סנהדרין ומכות נחשבות למסכת אחת, כפי שהוא במשניות וירושלמי כ"י קויפמן, וכן הרמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש כתב "מסכת מכות בכמה העתקות היא מחוברת למסכת סנהדרין ונחשבת עמה" נואמנם הרמב"ם דחה דעה זו, ולפי שיטתו באמת כתב שיש ס"א מסכתות כנ"ל, אך המדרשים הנ"ל סוברים שהם מסכת אחת].

י. אמרינן בב"ב (קנז:): "אמר רבינא מהדורא קמא דרב אשי אמר לן ראשון קנה, מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן יחלוקו". ופירש הרשב"ם: "נמצא בתשובת רב האי ובפר"ח רב אשי חיה ששים שנה ובכל שנה מחזר לימודו בשני חדשי הכלה ניסן ותשרי ולכשהגיעו שלשים שנה סיים כל לימודו וכן עשה בשלשים שנים אחרונים" וכו'. ע"כ. ומה שגמר את לימודו דוקא בשלשים שנה ביאר באגרת רב שרירא גאון, בזה הלשון: "ונהג רב אשי רשוותא במתיבתיה קרוב לשתין שנין. והיינו דאמרינן בפרק מי שמת במהדורא קמא דרב אשי אמר לן הכי ובמהדורא בתרא דרב אשי אמר לן באנפא אחרי, דהכי תקינו רבנן למתני בכל שתא ושתא תרתין מסכייתא הן חסר והן יתר, דהדר תלמודא כוליה בתלתין שנין, וכיון דרב אשי מלך לקרוב שתיין שנין הוו הכי תרי מהדורי"ל. ע"כ. וכן כתב בספר העיתים (סי' קס"ח): "דלא מצינו מסכתא בעולם אלא שיתא סדרי דאינון ששים מסכתות, וכדכתיב ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ופירשו באגדתא אלו ששים מסכתות... ועל זה הסדר היא פירוש מה דגרסינן בבבא בתרא בסו"פ מי שמת אמר רבינא במהדורא קמא דרב אשי אמר לן ראשון קנה, במהדורא בתרא אמר לן יחלוקו והלכתא יחלוקו, ופי' מהדורא קמא ובתרא היא על דרך זה כי רב אשי האריך בישיבה ששים שנה והתלמוד כולו היא ששים מסכתות והיה לו שני מהדורות לכל מסכתא ומסכתא כי שתיים למדו בכל שנה ושנה אחת באדר ואחת באלול".

יא. כתב בשינויי נוסחאות ריש ב"ק: בכתב יד קעמברידוש נקראות הג' בבות בשם אחד 'נזיקין', ובבא מציעא נקראת בבא תנינא, והפרקים מנויים שם מן מספר א' עד שלשים, ובסוף פרק ל' (בסוף ב"ב) כתוב שם 'חסלת נזיקים'. ע"כ. וראה גם בשינויי נוסחאות סוף ב"ב, שכתב: "בכתב יד קעמברידוש... חסלת נזיקים פרקים ל', שלשלתא דתלתין מרגלין כל מן דזכה תליא בצואריה" [-נסתיימה מסכת נזיקים, פרקים ל', שלשלת של שלשים מרגליות, כי מי שזכה תלויה בצוארו].

וכן כתבו הרבה אחרונים בפשיטות שלשלת הבבות הם מסכת אחת, כמו שנביא להלן מהשל"ה והתוס' יו"ט והחת"ס והנצי"ב, ועוד, וכ"כ המלאכת שלמה בהקדמתו למשניות.

^ל תרגום: ונהג רב אשי ראשות בישיבתו קרוב לשישים שנים, וזהו שאמרנו בפרק מי שמת 'במהדורא קמא דרב אשי אמר לנו כך ובמהדורא בתרא דרב אשי אמר לנו באופן אחר, שכך תקנו רבנן לשנות בכל שנה ושנה שני מסכתות הן חסר והן יתר [-בין אם המסכת ארוכה בין אם היא קצרה], שחזר התלמוד כולו בשלשים שנים, וכיון שרב אשי מלך לקרוב שישים שנים היו כך שתי מהדורות.

ביאור המחלוקת אי כולה נזיקין חדא מסכתא וכמאן קיי"ל

והנה ידוע מחלוקת רב הונא ורב יוסף בב"ק (קב.) ובע"ז (ז.) האם כולה נזיקין חדא מסכתא או לא, ופירש רש"י שם: "נזיקין כולהו. תלתא בבי". וכן מוכח ממה שכתב באגרת רב שרירא גאון "ומחלוקת ואחר כך סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם, אבל בתרתי מסכתא לא אמרינן, משום דאין להם סדר. ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אומר בבבי דנזיקים דכלהו חדא מסכתא נינהו". ולפי פירוש זה נמצא שנחלקו בזה רב הונא ורב יוסף, שלדעת רב הונא שלשת הבבות הם ג' מסכתות, ולדעת רב יוסף הם מסכת אחת.

וכתב הריטב"א (ע"ז ז.) דהלכה כרב יוסף. וכן כתב השל"ה (כללי התלמוד כללי לשונות סוגיות אות קו"ף), וז"ל: "דע כי שלשה בבות דהיינו, קמא, מציעא, בתרא, כולם מסכתא אחת, ונקרא מסכת נזיקין, ונחלקת לשלשת בבות. ואף על גב דהסדר כולו נקרא נזיקין, מכל מקום ההיא מסכתא נקרא גם כן נזיקין, דמצינו לפעמים הפרט נקרא בשם הכלל. וכן סדר טהרות, ומסכת אחת מזה הסדר נקרא 'טהרות'. וכן שבעה כוכבי לכת, והאחד מהן נקרא בשם 'כוכב'. וכן כתב הרמב"ם בהקדמת זרעים על סדר הזה, וזה לשונו: חילק המסכתא הראשונה לשלשה חלקים, והתחיל בבבא קמא כו'. ובפרק הגוזל עצים דף ק"ב פליגי רב הונא ורב יוסף, דרב הונא סבירא ליה כולה נזיקין לאו חדא מסכתא היא, ורב יוסף סבירא ליה כולה חדא מסכתא היא. והרמב"ם פסק כרב יוסף משום דמסתברא כוותיה, מדקרי להו רבינו הקדוש, קמא, מציעא, ובתרא, שמע מינה דשייכי אהדדי וחלקי חדא מסכתא". ע"כ. וכמעט באותו לשון כתב גם התוס' יו"ט בהקדמתו למסכת ב"ק, ע"ש. וכן מוכח ממה שכתב המאירי הנ"ל כדברי הרמב"ם. וכן מוכח ממה שכתבו באגרת רש"י ג' וספר העיתים והמנהיג והרוקח הנ"ל שיש ס' מסכתות.

ובדפוסים ישנים של הסמ"ג בסוף הספר כתוב שיש במשנה ס"ג מסכתות וסימנך ז'לבך יהי גס בהם', ובהקדמת יש סדר למשנה להגר"י פיק זצ"ל כתב דבר זה בשם הסמ"ג, וכתב דס"ל דהלכה כרב הונא. ורבים נמשכו אחריו וכתבו כן בשם הסמ"ג. אמנם בשו"ת חת"ס (קובץ תשובות סי' ס"ד) כתב על דבריו: "ומה שכתב זה הגאון בשם סמ"ג שהם ס"ג מסכתות וסימנך יהיה לבך ג"ס בהם, במחילת כבודו לא מסמ"ג הוא, אלא המדפיס בסוף ספר סמ"ג הוציא סימן זה מלבדו, דיהיב רמב"ם במנין מצות עשה הנוהגין בזמן הזה בספר מצות שלו, והחליפו המדפיס הזה במנין מספר המסכתות. וקחשיב לג' בבי לתלתא, ואם כן גם ג' בבי דמסכת כלים יחשב לתלת ופשו להו, יעויין תוספתא דכלים, ואנן קיימא לן פ"ק דע"ז (ז.) כולהו נזיקין חדא מסכת, וחילוק בבי אינו מוסיף מספר לא במסכת נזיקין ולא במסכת כלים. והואיל ונפיק מפומיה דהרב המדפיס האי סימן, יש לחשוב מסכת פסחים פסח ראשון ופסח שני ופרק ערבי פסחים לתלתא, ואז יהיה לבו ג"ס בהם". עכ"ל.

ובחידושי הר"י מיגאש (שבועות ב:) בתירוץ השני כתב: "אי נמי יש לומר, דההיא דאמרינן התם ורב יוסף כולה סדר נזיקין כחדא מסכתא היא לאו אתלתא בבי בלחוד קאמר אלא אכולה סדר נזיקין דהויא ליה מכות ושבועות בכלל". ע"כ. וכן מוכח במהרש"א ריש ב"ב שהבין שלדעת רב יוסף כל סדר נזיקין הוא חדא מסכתא.

ובחי' הרמב"ן שם הביא את דברי הר"י מיגאש ותמה עליו. וז"ל: "הרב ר' יהוסף הלוי ז"ל הקשה הא קי"ל אין סדר למשנה ומנא ליה דממכות סליק, ופריק כולה נזיקין חדא מסכתא היא ולא אתלתא בבי בלחוד איתמר אלא אכוליה סדר נזיקין והאי תירוצא אתיא אליבא דרב יוסף (ב"ק קב.), אבל רב הונא לא סבירא ליה כוליה נזיקין חדא מסכתא היא. ועוד **דמשמע דאבבי בלחוד איתמר דאינהו חדא מסכתא נינהו בודאי**, וכן תלתא בבי דבמסכת כלים, אבל סדרי אחרוני לאו כחדא מסכתא נינהו, דאי הכי הוה לן למימר חדא סידרא כחדא מסכתא דמי, והכי אמרינן בהגדה בויקרא רבה (יט ב) נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים, דתלתא בבי מקרו מסכת נזיקין ואקרו מסכת כלים, וכך ראיתי בכיצד נכתבה המשנה (=כוונתו לאגרת רב שרירא גאון הנ"ל) דאמר רב יוסף בבבא דנזיקין דחדא מסכתא היא".

וכ"כ הריטב"א שם: "וכי תימא כדכתב הרב בן מיגאש ז"ל דכולה נזיקין חדא מסכתא היא, הא פלוגתא דאמוראי היא, **ואפילו מאן דאית ליה הכי לא אמרה אלא משום תלת בבי בלחוד כדפרישית התם**". וכ"כ הריטב"א בע"ז (ז.ו): "פירוש נזיקין קרי השתא תלתא בבי כדפרש"י ז"ל, וכדכתיבנא בריש בבא בתרא בס"ד, והלכתא כרב יוסף ל"א. וכ"כ המאירי בפתיחה למסכת ב"ק: "וכבר ידעת מה שנזכר במסכת עבודה זרה (ז.ו) והוא אמרם כלה נזיקין חדא מסכתא היא, ופרשנו ענין המאמר בתלתא בבי ששלשתם מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים, ונקרא הראשון בבא קמא, ר"ל השער הראשון, כי השער יתורגם בלשון ירושלמי בבא, ונקרא השני בבא מציעא, והשלישי בבא בתרא". ע"כ. וכ"כ המאירי בע"ז (ז.ו): "ומכל מקום דוקא במסכת אחת אבל בשני מסכיות אין סדר למשנה ואי אפשר לעמוד עליהם איזה קודם ותלתא בבי הרי הם כמסכת אחת לענין זה. אף על פי שבכאן נאמר כולה נזיקין אתה צריך לפרשה על תלתא בבי בלבד, וכן פרשוה רוב מפרשים. וסעד לדבר מצאתי בתלמוד המערב, הטפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקים שלשים פרקים כלים שלשים פרקים והפקח אומר הריני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר אין עלי הדבר לגמור ואיני בן חורין ליבטל הרי למדת שהוא קורא לתלתא בבי נזיקין שהרי יש בתלתא בבי שלשים פרקים". וכ"כ התוס' רא"ש (שבועות ב: ד"ה מ"ש): "ואפילו למ"ד כוליהו נזיקין חדא מסכתא היא, דוקא בתלתא בבי קאמר".

וראה גם ביד מלאכי (סי' שלח): "ויש לתמוה מעתה על מוהרש"א ז"ל שבחידושי הלכות שלו ריש בתרא נראה שמפרש לה על כוליה סדר נזיקין, וכבר הושג על זה מהר"ב תפארת שמואל בדף ל"ה עמוד ג', לך נא ראה". ע"כ. וכן ביד דוד ריש ב"ב כתב: "מהרש"א הבין דכולה נזיקין חדא מסכתא היא היינו כל סדר נזיקין, וזה באמת דעת ר"י אבן מגאש, אמנם דעת רוב המפרשים אינו כן, אלא דוקא הני תלתא בבי חדא מסכתא נינהו אבל כל הסדר לא שמענו. וכבר השיג הרב יד מלאכי בארוכה על מהרש"א בסימן של"ח". ע"כ. וכ"כ בדברי מלכיאל ריש ב"ב: "עייין במהרש"א שהקשה דילמא פריך בשבועות אליבא דמאן דאמר כולה נזיקין חדא מסכתא היא, עייין שם. ונעלם ממנו פירוש רש"י בעבודה זרה (ז.ו).

^{לא} ותימה על מהר"ץ חיות בב"ק קב. שכתב בשם הריטב"א דכל סדר נזיקין חדא מסכתא.

שפירש דהיינו רק התלתא בבי, עיין שם, וכן מורה הסברא, דאיך אפשר שהבבות עם עבודה זרה או הוריות יהיה ענין אחד". ע"כ. וראה גם בחידושי החת"ס ריש ב"מ ובחידושי הנצי"ב שם (על תוס' ד"ה שנים).

ולכאורה תמוה מה יענה הר"י מיגאש על כל המקורות המעידים ואומרים שג' הבבות הם מסכת אחת, אך אפשר דאדרבה, כל זה סייעתא לדבריו, דכיון שכ"כ מוסכם הדבר שג' הבבות הם מסכת אחת, היה קשה בעיניו שרב הונא יחלוק על זה, ולכן פירש שכל המחלוקת היא על כלל סדר נזיקין, אך כולי עלמא מודו שג' הבבות הם מסכת אחת.

ובסוף ב"ק (קיט:): אמרינן: "אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא". וכתב התורת חיים שם: "אף על גב דלאו אורחא דהש"ס לסיים מסכת כי אם בדבר טוב, כמ"ש התוס' סוף מסכת נדה, וקפדנות לאו מעליותא הוא. שאני הכא דכולה סדר נזיקין חדא מסכת הוא כדאיתא בפרק הגוזל קמא". עכ"ל. ונראה שהבין כדעת המהרש"א שכל סדר נזיקין חדא מסכתא, אך לדעת רוב המפרשים הנ"ל הוא משום שג' הבבות הם חדא מסכתא.

ובב"מ (י.) אמרינן: "אמר אביי מוטיב רבי חייא בר יוסף פיאה אמר רבא מוטיב רבי יעקב בר אידי נזיקין", ופירש רש"י "אמר אביי מוטיב ר' חייא. עלה תיובתא ממתניתין דמסכת פיאה. ואמר רבא מוטיב ר' יעקב. עלה ממתניתין דסדר נזיקין. עכ"ל. וכתב התורת חיים שם: "הא דלא נקט המסכת כמו אביי, והוה ליה למימר מוטיב רבי יעקב בר אידי מציעא, משום דכולה נזיקין חדא מסכת היא, כדאמרינן בבבא קמא". ולכאורה כוונתו שכל הסדר הוא מסכת אחת, אך לדעת רוב המפרשים שרק ג' בבי חדא מסכתא צ"ל שכוונתו למסכת נזיקין. ומסתבר דגם ברש"י צ"ל 'ממתניתין דמסכת נזיקין'.

להלכה לכולי עלמא כל הג' בבות הם חדא מסכתא

על כל פנים נמצא שלהלכה ברור לכולי עלמא שכל הג' בבות הם מסכת אחת, לא מבעיא לדעת הר"י מיגאש ומהרש"א שאין כל מחלוקת בזה, אלא גם לדעת רוב הראשונים שלפי פירושם לרב הונא הם ג' מסכתות, מכל מקום גם לדידהו להלכה קיי"ל כרב יוסף שהם מסכת אחת, כמו שהובא לעיל מהריטב"א והשל"ה והתוס' יו"ט ומהראשונים שכתבו שיש ס' או ס"א מסכתות, ולא מצאנו חולק עליהם [גם לא הסמ"ג].

ועל פי כל זה הרווחנו גם ענין סגולי, דהנה כתב בספר מגיד תעלומה (להגה"ק רצ"א מדינוב בעל הבני יששכר, ברכות כ.): "ששמעתי מרבותינו נוחי נפש שהיו מקפידים שלא ללמוד מסכת מסדר נזיקין בפעם אחת, רק להפסיק בינתיים בלימוד מסכת אחרת משארי סדרים, והמשכיל יבין שהוא נגד מדת הוד שנהפך וכו'". ולפי המבואר שהג' בבות הם מסכת אחת י"ל דאין קפידא שלא ללמוד אחת מג' הבבות בבת אחת, כי אין זה מסכת שלימה, ודי בזה שלא לומדים את כל ג' הבבות ברצף בזה אחר זה.

לכאורה אי אפשר לעשות סיום מסכת על אחת הבבות

ואחר כל הדברים והאמת האלה, לכאורה פשוט שלא מועיל לעשות סיום על אחת משלשת הבבות, כדי להתיר אכילה לבכורים בערב פסח, כי אין זה סיום של מסכת שלימה אלא רק שלישי מסכתא. ואמנם ודאי יש לנו שמחה רבה גם במי שסיים את אחת משלשת

הבבות, שהם מהחמורות שבש"ס [בפרט אם למד את הכל עם רש"י ותוס', וכ"ש אם למד ב"ב עם רשב"ם ותוס'] שודאי היה לו בזה עמל ושקידה רבה יותר מהרבה מסכתות קצרות וקלות שעושים עליהם סיום. אך מכל מקום לא שמענו שאפשר לעשות סיום על חצי מסכת גדולה [כגון חצי משבת או סנהדרין], גם אם הושקע בה עמל רב מאוד.

וראיתי בספר אחד שכתב שאפשר לעשות סיום גם על אחת הבבות, כי מה שאמרו שכולה נזיקין חדא מסכתא הוא רק לענין יש סדר למשנה, אבל לענין סיום כל בבא נחשבת מסכת שלימה. עכ"ד. אך לפי כל מה שהובא לעיל פשוט שדבריו לא נכונים כלל, כי ראינו שג' בבי הם מסכת אחת לכל דבר וענין, גם לענין שם המסכת, גם לענין מנין המסכתות, גם לענין מנין הפרקים, גם לענין שלמדו את כולה בירח כלה אחד, וכן שלא הקפידו לסיים ב"ק בדבר טוב כי הוא אמצע מסכת^{לב}.

ובספר אחר כתב דאף שג' הבבות הם מסכת אחת, מכל מקום כיון שנהוג לחלק אותם לג' חלקים ולתת לכל חלק שם בפני עצמו, ממילא כל בבא היא חטיבה בפני עצמה, ולכן אפשר לעשות סיום על כל אחת. עכ"ד. ובענין לא מצאתי נחת בדבריו. שהרי המקור לסיום מסכת הוא מהא דאמרין בשבת (ק"ח): "ואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן". ע"כ, 'סיום מסכת' שמענו 'סיום בבא' לא שמענו. והרי גם כל פרק הוא חטיבה אחת ולא עושים עליו סיום [גם אם הוא פרק גדול יותר ממסכת קטנה], וגם את מסכת פסחים חילקו הראשונים לשני חלקים 'פסח ראשון' ו'פסח שני', ולא שמענו שאפשר לעשות סיום על אחד מהם. ועוד תימה לפי דבריו למה לא עושים 'שמחת תורה' אחרי כל חומש, הרי כל חומש הוא חלק בפני עצמו עם שם מיוחד. אלא על כרחך שאין גדר סיום אלא על גמרו של ספר שלם.

וגם אין מקום להתחכם ולומר שרק במשניות הג' בבי הם מסכת אחת אך בגמרא הם שלש מסכתות נפרדות, דמלבד שאין בזה שום סברא, הרי הבאנו לעיל שכתב הרמב"ם "ומה שנמצא מהתלמוד מחבור רב אשי שלשים וחמש מסכתות", ושרש"י והשכל טוב קראו לגמרא דתלתא בבי 'מסכת נזיקין', ושבישיבות בבל למדו את הגמרא דתלתא בבי בירח כלה אחד. וכן שהגמרא לא הקפידה הגמרא לסיים את בבא קמא בדבר טוב.

ואף שיש הרבה צדדים להקל בתענית בכורות לדורות החלושים דידן, כמבואר בפוסקים, מכל מקום לפי שורת הדין לכאורה אי אפשר לסמוך על סיום של אחת הבבות. ואם השעה דוחקת להקל, לכאורה נכון יותר לסמוך על סיום ספר קטן בני"ך, כגון עובדיה או יונה, שהוא ספר שלם ואפשר לגמרו בכמה דקות.

^{לב} ואדרבה, אם נלך בדרך זו, היה יותר נראה לומר לאידך גיסא, שגם רב הונא מודה שכל הג' בבי הם מסכת אחת, וכל מה שאמר שאינם חדא מסכתא הוא רק לענין סדר למשנה, שבזה יש לכל בבא סדר בפני עצמה [וכן לשיטת הר"י מיגש ומהרש"א שכל סדר נזיקין חדא מסכתא, יש סברא גדולה לומר דהיינו רק לענין סדר המשנה, ולא שהכל ממש מסכת אחת ארוכה, שהרי כל מסכת היא ענין אחר לגמרי, ומהיכ"ת שהכל יהיה מסכת אחת].

כמובן לא באתי להורות הלכה לאיש, כי לא באתי למדה זו, וכל דברי רק לפולא
ובירורא דמילתא, אם כי אודה ולא אבוש שלענ"ד הדברים ברורים מאוד.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עיה"ק

בדברי הבית הלוי דראב"ע וחכמים נחלקו האם גאולת מצרים היא גאולה עוברת או קבועה

הבית הלוי בפרשת בא הקשה מדוע איתא בהגדה של פסח מעשה בר"א ור' יהושע וראב"ע ור"ט ור"ע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביצ"מ כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם כו'. ואח"כ מובא הא דאראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות עד שדרשה בן זומא וכו' הרי הך מימרא דראב"ע הוא משנה סוף פ"א דברכות ולא קאי כלל על ליל ראשון של פסח דבזה כ"ע מודים דהמצוה היא רק בלילה דכתיב בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. וקאי על לילות של כל השנה שנחלקו ראב"ע וחכמים אם צריך להזכיר יצ"מ בלילה כמו ביום. ומאי שייך להביאו בהגדה של פסח ומאי שייטיה לליל פסח.

עוד הקשה מה סבר ראב"ע קודם שדרשה בן זומא מדוע צריך להזכיר יצ"מ בלילות ותירץ הבית הלוי דבמס' ברכות (דף ט') נחלקו ראב"ע ור"ע במצות אכילת פסח אם הוא כל הלילה או עד חצות דראב"ע סבר עד חצות ור"ע ס"ל כל הלילה. ואמרינן שם דהכל מודים דנגאלו בלילה, פי' דרשות ניתן להם מפרעה לצאת בלילה ויצאו ביום, לא נחלקו אלא על שעת חפזון דראב"ע סבר חפזון דמצרים והוא היה בלילה ור"ע סבר חפזון דישראל והוא היה ביום. וחידש הבית הלוי דפליגי בעיקר הנס אימתי היה העיקר אם העיקר היה חפזון דמצרים כשאמר להם פרעה קומו צאו מתוך עמי, ובמדרש (ילקוט תהלים רמז תתעב) איתא שאמר להם פרעה בלילה הרי אתם ברשותכם, הרי אתם עבדים של הקדוש ברוך הוא, או עיקר הגאולה הוא ביום שעת יציאת ישראל ממצרים, וא"כ י"ל דראב"ע לשיטתו דס"ל דעיקר הגאולה היה בלילה מש"ה לשיטתו ס"ל דצריך להזכיר יצ"מ בלילה גם בלא ריבויא דכל דהרי ודאי דגם לרבנן החולקים על ראב"ע מ"מ ס"ל דהפסוק דכתיב בו למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך רק כל ימי, גם אינו מיעוט למעט לילות דהרי כמה פעמים מצינו בפסוק לשון יום וקאי על לילה והרי הא דכתיב והגדת לבנך ביום ההוא בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לכ"ע לא קאי רק על לילה לחודא וכדנפקא לן מדרשה דבעבור זה. רק דעת חכמים הוא דאע"ג דאינו מיעוט כיון דכתיב רק ימי אין לנו להביא גם לילה בכלל זה בלא ריבויא דקרא. וראב"ע לשיטתו ס"ל כיון דכתיב ימי ידעינו מיניה כ"ש לילה דהיה אז עיקר הגאולה, ונקט הפסוק לשון יום להביא גם הימים בכלל זה. ור"ע ור' יהושע לשיטתם דס"ל דעיקר הגאולה היה ביום לדידהו לא ידענו לחייבו גם בלילה אם לא ע"י ריבויא דקרא. ובזה מבואר המשך של בעל האגדה דבתחילה הביא הך מעשה

דכל החכמים אלו הי' מספרים ביצ"מ כל הלילה עד זמן ק"ש של שחרית, והרי חיוב סיפור יצ"מ בליל פסח תלוי בזמן אכילת פסח וכמו שדרשו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש פסח מצה ומרור מונחים לפניך, וא"כ הם שהיו מספרים כל הלילה הרי קבעו אז ההלכה דאכילת פסח הוא כל הלילה, ואף על גב דגם ראב"ע היה שם באותה מסיבה מ"מ רבו עליו וקבעו הלכה כר"ע וממילא נסתרה סברתו שהיה סובר דצריך להזכיר יצ"מ בלילה, וזהו שאמר ראב"ע אחר מעשה זה דלא נצח לחכמים עד שדרשה בן זומא מריבויא דכל וא"כ גם לדעתם צריך להזכיר. וזהו שסמך בעל האגדה הני שני דברים זה לזה.

והוסיף הבית הלוי דמחלוקתם האם עיקר הגאולה היתה ביום או בלילה היא מחלוקת יסודית בעיקר הגאולה האם גאולת מצרים היתה גאולה עוברת או גאולה קבועה דאיתא במדרש (שמו"ר יח יא) בעוה"ז עשה להם נסים בלילה על שם שהוא נס עובר אבל לע"ל יעשה להם נסים ביום על שם שהוא נס קיים, וכבר ביארנו בפרשה וישלח דהגלות נמשל ללילה ומש"ה כשהגאולה באמצע הלילה הוא סימן דעדיין הם באמצע הגלות ויצטרכו עוד להשלים החשבון אבל לע"ל יהיה הגאולה ביום שהוא סימן שכבר נשלם הלילה והגלות, והענין דלא היו במצרים רק רד"ו שנה דגאלם באמצע הזמן והזמן שחסר הניח הקדוש ברוך הוא שישלימו אותו ישראל לסוף בגלות האחרון ויציאת מצרים היה רק פקידה באמצע הזמן והיה הכנה לגאולה העתידה כדי שיוכלו להגאל אח"כ כשישלימו הזמן.

ולפי"ז נמצא דעיקר ההבטחה שהיתה בברית בין הבתרים שיגאלם בסוף הזמן כמו שאה"כ (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא נתקיימה עדיין ויתקיים אח"כ כשיושלם הזמן, וזהו שאמר במדרש איכה (רבתי ג יג) השביעני במרורים הרוני לענה מה שהשביעני במרורים בלילי פסח הרוני לענה בליל ט"ב, דליל ט"ב לעולם חל בליל שחל בו פסח העבר, והוא לכוונה זו דע"י שגאולת פסח היה באמצע הזמן והוצרכו להשלים החשבון בגלות אחר ויצא מזה ליל ט' באב, ובאמת הוא חיזוק הלב שאנחנו בטוחים להגאל דכל ברית בין הבתרים עיקרו לא נתקיים עדיין, ובזה נבין הא דאיתא בברכות (דף י"ב) כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות, ולכאורה הרי הני שני ברכות הם ענין אחד והם ברכות הגאולה ולמה באמת נחלקו בשתי לשונות הללו, ולפי מ"ש מובן היטב דגאולה שהיא בשחר היא קיימת וגאולה של לילה היא עוברת רק מביאה לידי אמונה ובטחון לגאולה העתידה ומש"ה בגאולה של שחרית תיקנו אמת ויציב דפירושו שהוא קיים ובשל ערבית תיקנו אמת ואמונה דהיא עוברת רק נאמין דבודאי יהיה גאולה העתידה דגאולה הזאת מביאה לאמונה על העתיד. וזהו הטעם שאוכלין ביצים בליל פסח, ואיתא בש"ע (תעו ב) שהוא זכר לאבילות של תשעה באב והקשה הגר"א (במעשה רב) למה להזכיר האבילות בליל פסח. ולפי"ז ניחא דמראין דמגאולה זו שהיתה באמצע הזמן צמח ליל ט"ב ובא לחזק לב האדם שכל ההבטחות נאמרו על ביאת המשיח ועדיין לא נתקיימו לגמרי.

ולפי זה ביאר הבית הלוי את עיקר פלוגתתם של ראב"ע ור"ע דתלוי במחלוקת של המדרשים דלא היו ישראל במצרים רק רד"ו שנה, דלהסוברים דהחשבון התחיל מלידת יצחק אם כן היה הגאולה בזמנה דנשלם כל הזמן, ולדבריו ס"ל דעיקר הגאולה היה ביום דאם הגאולה ביום הוא סימן דזה הגלות כבר נשלם והלך לו. אבל לדעת המדרש דהגאולה היתה באמצע הזמן ועל תנאי שישלמו אותו כשיהיה עוד גלות ולדידהו עיקר הגאולה היתה בלילה לסימן שעומדים באמצע הגלות ולא נשלם והגאולה היא גאולה עוברת.

והוסיף הבית הלוי דהרי בברית בין הבתרים נאמר "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ור' אליעזר אמר (בב"ב דף ק') המהלך בשדה לארכה ולרחבה קנאה שנאמר קום התהלך בארץ לארכה וגו' ורבנן אמרי דלא קנה והתם קאמר רחמנא לאברהם צא וכבוש הדרך לפני בניך, וא"כ לר"א דאברהם קנה קנין גמור את ארץ ישראל לא מצי ס"ל דחשבון הגלות התחיל מלידת יצחק דיצחק כל ימיו היה בארץ ישראל והגזירה היה בארץ לא להם וע"כ דבאמת לא נשלם הזמן ומש"ה ר"א ס"ל בברכות (דף ז') דפסח נאכל רק עד חצות כי הגאולה היתה בחצות כי עוד לא נשלם הזמן ולעתיד לבא הגאולה תושלם. ולרבנן דס"ל דלא היה קנין גמור לאברהם מצי סבר דהתחיל מלידת יצחק. אלו דברי הבית הלוי והדברים נפלאים.

ואפשר להוסיף ע"פ דבריו עוד מחלוקת לשיטתם דראב"ע קאמר שבסוף דרשה בן זומא דסבר דמכל דרשינן לרבות הלילות ולחכמים ס"ל דדרשינן לרבות ימות המשיח ולראב"ע לא דרשינן לרבות ימות המשיח ולא יזכירו ולחכמים יזכירו וצ"ב במה נחלקו, ונראה דהוי ג"כ לשיטתם דהא דבעי דרשה לרבות ימות המשיח, ביארו משום דאיתא בירמיהו פרק ט"ז (י"ד ט"ו) "ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתי על אדמתם אשר נתתי לאבותם:" לכן לולא הדרשה לא היו מזכירים, ולראב"ע באמת לא יזכירו כפשטא דקרא "לא יאמר עוד". ונראה דלרבנן דגאולת מצרים הוי גאולה קבועה לכן יזכירו גם לעתיד לבא אף דאז הניסים יהיו יותר גדולים מ"מ גם ניסי מצרים היו נסים גדולים ומצוה לזוכרם, ולפ"ז ביאור הפסוק הוא שלא יתפעלו כ"כ מניסי מצרים כי הניסים לע"ל יהיו יותר גדולים אבל מ"מ יזכירו, אך לפי ראב"ע ור"א דגאולת מצרים הוי גאולה עוברת ולכך לא יזכירו לע"ל ניסי מצרים משום דגאולת מצרים היא רק באמצע ורק הגאולה של העתיד לבא היא הגאולה הקבועה והיא השלמה לגאולת מצרים. ולפי זה ביאור הכתוב הוא "ולא יאמר עוד" שאין מקום להזכיר גאולת מצרים כלל ולכן ודאי חייבים לדרוש כל הלילות ולא לעתיד לבא שאז יזכירו רק את הגאולות של היום ולא של הלילה וכמו שכתוב בפסוק.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה

בחובת סיפור יציאת מצרים

כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ב מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד אם היה קטן או טיפש, אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזו פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן עכ"ל. יש לעיין דהא לא נזכר שמו של משה רבינו בנוסח ההגדה בענין הנסים, ומנ"ל שיש חיוב מדיני סיפור יציאת מצרים להזכיר זאת.

והנה פתח הרמב"ם בה"א בעיקר החיוב וז"ל מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת וכו' וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח. וראיתי בפ"י הגש"פ "מעשה ברבי אלעזר" נלהגאון ר' אלעזר פלעקלס תלמיד הנוב"י זכר צדיקים לברכה] שעיקר סיפור יציאת מצרים הוא על הגאולה בליל הפסח וכמ"ש זכור את היום הזה, ומ"ש שהמרבה לספר הרי זה משובח, היינו שמספר בנוסף לניסי ט"ו, גם בדברים שנעשו קודם לכן. וכך מפרש הגאון ההוא בהגדה מצוה עלינו לספר בניסי ט"ו כולל מכת בכורות, - וכל המרבה היינו בנסים שקדמו ליום זה.

ועל פי זה יש לבאר שפיר את דברי הרמב"ם, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו. שיתכן שהתכוון הרמב"ם בזה רק לסימנא, כלומר שלתינוק קטן וכו' מקיים את עיקר המצוה של סיפור יציאת מצרים דהיינו ניסי היציאה בליל ט"ו. ומגיד לו שבלילה הזאת פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות וזה נעשה לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח

אמנם בבן גדול וחכם יותר אם לפי דעתו קולט יותר, אז מקיים עמו "כל המרבה" וכנ"ל שמגיד לו ג"כ נסים שנעשה לנו ע"י משה והיינו ניסי המכות הקודמות למכת בכורות ולאו למימרא שחייב להזכיר לו שנעשו ע"י משה ודו"ק.

ובזה מבואר ביותר הבאת דוגמה מזכור את יום השבת, שכן שם מיירי בזכרון יום מסויים בלבד, וכמו כן כאן עיקר המצוה הוא בזכרון יום ט"ו בלבד. זהו הקיום דאורייתא של סיפור יציאת מצרים ואילו המרבה בנסים שקדמו שבח הוא לו ולא מעיקר מצוות הסיפור.

*

שם. ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה ומקורו במתני' פסחים קט"ז. והנה יש להתבונן בלשון "והוא שידרוש" [ולא כתב "ודורש" כלישנא דמתני'] דמשמע שזהו עיקר בצורת סיפור יציאת מצרים.

והנה ידועים דברי הגר"ח זצ"ל בהוספות החיובים של סיפור יציאת מצרים לעומת זכירת יצי"מ של כל יום, והיא לספר לאחר, מתחיל בגנות ומסיים בשבח וטעמי המצוות דרבנן גמליאל, ומטו בי מדרשא מבנו הגרי"ז זצ"ל שהוסיף ג"כ העסק בהלכות הפסח.

אכן לפי משמעות דברי הרמב"ם כאן שכתב "והוא שידרוש" שהוא מעין לשון תנאי בסיפור יצי"מ [אם כי לא כתב על זה עיכוב כדלהלן ה"ה בטעמי המצוות דפסח מצה ומרור] אולי יש לצרף גם ענין דרש זה, שההגדה תסובב על סדר דרשת מקראות אלה שבפ' כי תבוא.

ויתכן שבא לפרש בזה דברי מתני' פסחים קט"ז. מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה כלומר שאין כאן שני דברים נפרדים [כמשמעות "מתחיל" - "ודורש"] אלא שהתנאי בקיום סיפור זה דמתחיל בגנות הוא שיעשה זאת דווקא ע"י שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה ולא יאמר דברים מלבד בלבד אלא ע"פ הדרשה כנ"ל. וכן כ' הרמב"ם להלן פ"ח ה"ג בסדר ההגדה ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.

מאחורי החג / הרב יצחק לובנשטיין

הכנה לפסח - כך הסדר יהיה חוויה נעימה ומרוממת לכל המסובים

יש דברים שכתבתי קצת ב'הומור', העיקר להבין את רוח הדברים ולהתאים את ההכנות לכלל הנפשות הפועלות.

הנקודות במאמר זו הם רק רעיונות, ויתכן שתרגישו שחלקם מתאימים יותר מאחרים, תשתמשו בהם כפי הצורך ובהתאם לנפשות הפועלות.

כולנו קבלנו בירושה את הדרך שצריכים לנהל 'ליל הסדר' וע"פ רוב זה זורם להפליא, וכל משתתפי ה'סדר' יוצאים מהחוויה בצורה מרוממת וקיימו כל מצוות הלילה בשמחה בהידור ובסיפוק.

אכתוב בלשון 'זכר' אבל לא למעט הבנות.

יש משפחות שיש נערה/ה [גיל 9-99] ש:

1) - רעבים עוד קודם תחילת הסדר, או בשעת עריכת הסדר עוד הרבה לפני 'שולחן עורך'.

2) - יש להם מתנה שנקרא 'קשב וריכוז', וקשה להם להתמקד כמה שעות רצופות בתוך שום ספר ['הגדה'].

3) - לא בדיוק מבינים את כל ריבוי ה'דברי תורה', ו'משתעממים', ולפעמים זה גורם שיתחילו להציק שאר המשתתפים.

4) - קשה להם 'לחכות' בחוסר מעש, בזמן שעורך הסדר עסוק בטקסים פחות מהותיים [כגון 'ריבוי האמירות של ה'מה נשתנה' או 'חלוקת הכזיתים' וכד'] ואז הם מאבדים ענין.

5) - שהחויב - כאילו שיש כזה - להסתכל בתוך ה'הגדה' למשך זמן רב, מזכיר לו איזה חוויה שלילית, ויתעורר אצל הילד איזה פחד וריאקציה. ליל הסדר הוא לא הזמן לטפל בזה.

6) - שקשה לו כל תחושה של 'חוסר ודאות' [כגון בטקס 'חלוקת ההגדות' 'סידור המקומות' וכו'] (שיחות מוסר מאמר סב).

מאוד חשוב לנו שכל הנוכחים בליל הסדר:

1) - יקיימו מצוה דאורייתא של 'ושמחת בחגך' (שו"ע או"ח תקכ"ב), ושלא יהיה שום הפרעות לרגשי 'שמחה' שלהם.

2) ישמחו להישאר בשולחן ליל הסדר, לקיים ריבוי מצוות הלילה [כולל לעזור לאב לקיים המצוה של 'והגדת לבנך' (פרשת בא יג ב)].

3) שיהיה לכולם איזה חוויה מתקנת - למקרה שבשנים עברו החוויה היתה פחות

חיובית.

כמה 'סגולות' בדוקות ומנוסות והם:

- 1) כדאי שכולם [ילדים ומבוגרים] ינוחו קצת אחר הצהריים בערב פסח.
- 2) נכין כמות של **אוכל** שיהיה מוכן כבר מאחרי צהריים בערב פסח, ולמשך כל היום, ועד סוף ה'סדר' [ואם ילד מתגנב למטבח באמצע הסדר לטעום ממאכלי החג ... קחו את זה כמחמאה].
- 3) במידה שיש לכם **אורחים** לליל הסדר, תשתדלו שיהיו האורחים לרצון של כל הילדים.
- 4) נכין **לוח זמנים** שיכלול הזמן הצפוי והמשוער של: הליכה של אבא לבית הכנסת / זמן חזרה מבית הכנסת / מה נשתנה / רחצה / אפיקומן / 'דיינו'!
- 5) נכין מראש **'תוכנית ישיבה'** שיהיה מוסכם לכל המסובים. [לא לשכוח שיש ילדים שמאוד חשוב להם לשבת בצד ימין או שמאל של רגל מסויים של השולחן, ובו זמני לא לשבת על יד, או מול, או מול באלכסון, של אח או אחות גיס או גיסה מסויים. תמיד יש מישהו במשפחה שיודע לסדר פוליטיקה משפחתית, מי מותר, מי מתפשר].
- 6) שיהיה מוכן מראש **הגדות** לכל אחד מהנוכחים, ושכולם יהיו מרוצים עם ההגדה; גודל הכתב, כמות העמודים, רמת הציורים וכו'.
- 7) נכין מראש 5 **שקיות** לכל אחד. (1) מצה. (2) מצה של כורך. (3) מרור. (4) מרור של כורך. (5) אפיקומן. כשיוצאים ל'רחצה' תוך דקה מחלקים 4 שקיות לכל אחד [השקית של אפיקומן מחלקים בסוף הסעודה], וכבר חושכים הרבה עצבים, והמתנה מיותרת. [תשאלו רב מה נחשב ל'כזית' - קצת לא פייר שהכזית של כרפס כל כך קטן והכזית של מצה כל כך גדול - ולא להעמיס 'חומרות' לאלו שקשה להם, כגון לבלוע שיעור חזון איש של שתי כזיתים של מצה בבת אחד כשהלעיסה לא עורך יותר מ2 דקות].
- 8) מכינים מראש **'כוסות' ל'צלחות'** לכל אחד מהמסובים. שכל אחד יהיה מרוצה עם סוג וגודל הכוס וכו' [תשאלו רב לגבי השיעורים, לא צריכים להגזים, ובפרט למי שקשה לו].
- 9) נתאמן היטב לפני פסח איך לשבור מצה לשתים - יחץ - כך שהטקס לא צריך להימשך יותר מדאי זמן. חבל לאבד אותם על ההתחלה.
- 10) נקנה לכל הנוכחים **'מתנות'**. (א) לפני החג שכל אחד [כולל המבוגרים] יקבל איזה מתנה שיתן לו להרגיש טוב כבר עם כניסת החג [ובפרט הנשים עם איזה בגד חדש]. (ב) **מתנות 'אפיקומן', 'לכולם', [לא רק למי ש'גנב' את האפיקומן], [כמובן שאי אפשר מוקצה וכדומה], כך שכולם ירצו לישאר עד הסוף.**
- 11) נכין לכל אחד במקום שלו, איזה כוסית קטנה עם **מי מלח וכרפס** בתוכו, [ולא לשכוח איזה 'מזלג' פיצי, ואז יראה ממש מושלם]. כמובן שיהיה גם קערה גדולה עם 'כרפס' לאמצע השולחן לכל ה'רעבים' מבין הנוכחים [לאכול יותר מכזית אינו עבירה!].

גם ננסה לזכור:

- (1) - לא לתת שום ביקורת, [גם לא לעצמינו], לאף אחד מהנוכחים, ויהי מה! [וכמובן נשתדל לא לנעוץ בכלל]. [לא לשכוח שאין 'חיוב' לשבת עם 'כובע וחליפה' בשולחן ליל הסדר וכו'].
- (2) - כשיישפך כוסות יין, לא ננעס הרי כל בית שיין נשפך כמים והוא שלא כועס, יש בו סימן ברכה (ט"ז או"ח רצו א).
- (3) - לא נתעצבן כשילד לא יעקוב בפנים! זה לא עבירה! תורמו עם זה!

ובמגיד

- (1) - לגבי 'מהירות' וה'זמן' ל'מגיד', כדאי להיות 'רואה את הנולד' ולהתאים אורך ה'מגיד' לכלל הנפשות הפועלות (ע"ן שו"ע או"ח תעב א, מ"ב ג ושעה"צ ב). לא נאריך כל כך עד שיוצא את טעם הטוב מהילדים. עדיף 'מגיד מקוצר' ו'ילדים שמחים'. לא רוצים שהילדים יגידו לנו 'דיינו' עוד לפני שקיימו כלל מצוות הלילה. [ו'אשה' גם תשמח שיש יותר זמן לאכול מהאוכל שהכינה. נזכור ש'לאכול' מהסעודה זה מצוה מן התורה, ואלו 'להרבות בסיפור יציאת מצרים' אמנם 'הרי זה משובח' אבל אינו חיוב מן התורה]. מי ש'קורא' את כל ה'מגיד' [ומבין את הפשט, לפחות בחלקים העיקריים], ודאי קיים מצות 'סיפור יציאת מצרים' ו'זהגדת לבנך' [ויתכן שאפילו זכה ל'כל המרבה']. אפשר להוסיף בצחות הלשון קצת אנימציה בקטעים המתאימים, ולהשוות את הגלות והגאולה של אז למציבתנו אנו, אבל לא להכביד [כדאי לשאול רב מה נקרא 'סיפור יציאת מצרים' כדי לא לבזבז זמן יקר של הלילה בדברי תורה שאינם תואמים את מצוות הלילה].
- (2) - שכל הילדים יאמרו 'מה נשתנה' ביחד פעם אחד! [הם לא באמת יודעים ההבדל בין 'מה נשתנה' ו'מעוז צור' ו'שושנת יעקב'. ילד המתעקש, יכול לומר לבד אח"כ באמצע 'שולחן ערוך' או אחרי 'נשמת'].
- (3) - למשך כל זמן ה'סדר' לחלק איזה ממתקים, או קופונים שניתן להמיר אח"כ לאיזה 'פרס' או 'שקלים', ולחלקם על כל 'שאלה', ועל כל התנהגות טובה, ותזכרו להיות נדיבים.
- (4) - לגבי בחירת ה'דברי תורה' וה'וארטים' שיאמרו, תחשבו לפני ליל הסדר איזה 'מסר' אתם רוצים להעביר, ותתמקדו על זה למשך ה'מגיד'. [כדאי להכין 'הקדמה קצרה' לכל קטע - שיתאים לגיל ולרמה של השומעים - כדי שכולם יהיו בענינים. יש אומרים שאם לא יבינו את ההגדה, לא יצאו ידי חובתם].
- (5) - אין מצוה של 'זהגדת לאביך', ולכן הגדולים המבינים את זה, יכולים להתמקד ב'שמיעה' ולא ב'דיבור' ויורווח לכולם. [לפעמים יעזור לחבר ילד / נער דוקא על ידי שמבקשים ממנו להכין איזה 'דבר תורה' לומד בשעת הסדר].

וכן נשתדל:

- (1) - לשדר 'רוגע' ו'שמחה' מתחילת הלילה ועד סופה!
- (2) - שכל ילד יצא עם הרגשה של 'מכובדות' ו'אהבה', ואז היציאה ממצרים והכניסה

לעול תורה ומצוות יזכר לטוב בס"ד!

תמיד תזכרו:

- 1) אפשר להשיג את כל המעלות והרוממות של ליל הסדר, גם ללא 'פחד אימים' ו'אימה יתירה'. תזכרו שאין השירה שורה אלא מתוך שמחה!
- 2) הילדים לא בהכרח יזכרו למשך זמן רב את מה ש'אמרתם' אבל תמיד יזכרו איך 'הרגישו'!

*

הגדת 'והשיב'

הקדמה

לכל ההורים הנפלאים הקוראים חוברת זה, ברצוני להביע הסתייגות. ישנם שני סוגי בתים שונים בפסח; יש את הבתים של ה'מושלמים' שבהם נראה כביכול שהכל וכולם הולכים בתלם, שמחים, בטוחים, מרוצים ומשגשגים, להם אינני דוחף לאמץ את הרעיונות המפורטים בחוברת זה לשלחן הסדר שלהם.

אולם ישנם בתים אחרים שבהם יש לפחות אחד מבני הבית שנראה שמתמודד עם הזרות שלו; בקשר שלו עם עצמו, עם הקב"ה, עם התורה ומצוות ועם החיים בכלל. לפעמים אפשר להחמיץ את הזעקה הפנימית השקטה - לפעמים אכן שקטה, ולפעמים הרועמת - של אותן הנשמות הנאבקות.

הילדים האלה מחכים נואשות לקריאה השמימית המופנית אליהם ואומרת "אולי אתה חושב שאתה נמצא אי שם בשאול תחתית, אבל גם אני שם, אני איתך, אני אוהב אותך, אני אמשוך לשאת אותך, אני מאמין בך, אני רוצה אותך, אני מבין את הכאב שלך, רק תחזיק מעמד שם, החושך ייגמר בקרוב, ואתה תאיר את העולם יותר מכל ה'מושלמים' בחוץ - נאום: הקב"ה. [נ.ב: ואל תשכח, אני גדול הרבה יותר מכל מה שאי פעם יכולת לעשות נגד רצוני, לעולם אל תתייאש]". זהו הרעיון העובר כחוט המשולש בחוברת זו.

הרבה מהרעיונות הנמצאים ב'הגדת-והשיב' נמצאים ומבוארים בארוכה בספר 'תינוק שנשבר', והמתמודד עם מתמודד בבית כדאי להשיג את הספר ותמצאו נחת בס"ד.

[הגדת-והשיב נכתבה בלשון זכר אבל רק להקל על הכותב ועל הקורא ולא למעט ח"ו את הנערות המתמודדות].

הורים יקרים: ליל הסדר הוא הזדמנות שבה ניתן להעביר את המסר הזה באמצעות ההגדה. בואו נעבור יחד על כמה חלקים עיקריים של ההגדה ונעניק את אותה ההשראה לדור שלנו עם יופי פנימי גדול כל כך, אולם כעת עובר את ייסורי הלידה האחרונים של הגאולה. בואו נהיה הקול הזה, ונעשה את השינוי הזה, בואו נעניק לכל אדם ואדם שזכה להשתתף בליל הסדר את התקווה הדרושה לו כדי להצליח ולשרוד.

קדש:

המסר של קדש הוא: "אשר בחר בנו מכל עם ... כי בנו בחרת" - אנחנו העם הנבחר. אין שום תנאים בדבר. כל אחד ואחד נבחר באופן אישי על ידי הקב"ה. הקב"ה אומר 'אני רוצה אותך'!

כרפס:

משהו כאן לא הגיוני: כל העניין של כרפס הוא לעורר שאלה שגם לא תהיה עליה תשובה - "כדי שישאלו התינוקות". ילדים יקרים, יש כל כך הרבה שאלות וקושיות בחיים, ושאלות טובות, כאלה שבהחלט מגיעות לנו תשובות עליהן, אבל הקב"ה גבוה יותר ולמעלה מיכולת ההבנה שלנו. עוד יבוא היום והכל יהיה ברור, אבל בינתיים אנחנו לא יכולים להבין את כל מה שקורה. אם אתה מתמודד עם שאלות קשות, זה בסדר. בספר התהלים דוד המלך שואל אינספור שאלות, ולא מקבל אפילו תשובה אחת. זה בסדר שיש שאלות קשות. עם זאת, עלינו לזכור שזה חלק מליל ה"סדר" - יש מנצח על כל התזמורת הזו - הקב"ה, אשר בהבנתו הכל מובן, מתוכנן ומסודר. זה יכול לנחם אותנו. גם הבלגן הכי גדול שאנחנו חווים הוא חלק מהסדר. להקב"ה יש את כל התשובות לכל שאלות הקשות, אנחנו רק מוכרחים להחזיק חזק ולסמוך עליו.

יחץ:

ההגדה ומסריה מתייחסים למצה 'שבורה'. מצה 'שלימה' לא תבין את עומקה של ההגדה. אם אתה מרגיש שבור, אתה במקום הנכון. בשלב הזה של ההגדה, הכל נראה לנו שבור ומרוסק. תחזיקו מעמד. עד שה'סדר' יסתיים נתמלא בתקווה וציפייה לעתיד מזהיר יותר.

מגיד:

העניין המרכזי כאן הוא לדבר, להביע. תהיה לנו הזדמנות לבטאות את הכאב שלנו, את הקשיים שלנו, את תקוותנו, ובסופו של דבר את התקווה לגאולה שלנו.

הא לחמא עניא:

'מגיד' מתחיל באזכור של 'לחם עוני' לחם של אנשים מיוסרים וכאובים.

כולנו יודעים שהנערים המתמודדים הם הילדים הכי אדיבים, רכים ורגישים, הם הראשונים שרוצים לעזור לאדם אחר שקשה לו. רבים מהם התחייבו לעצמם שכשהם יהפכו למבוגרים בריאים ומבוססים הם יעשו כל שביכולתם כדי למנוע מילדים אחרים להיפגע.

כאן בהגדה הדבר הראשון שאנו אומרים, הוא "אם אתה זקוק לעזרה, אם חסר לך משהו, אם אתה מיוסר וכאוב, בבקשה הצטרף אלינו כי אנחנו מכירים באופן הכי אישי ואינטימי את הכאב והייסורים שלך, אנחנו לא מוכנים בשום אופן לאפשר לך להמשיך לסבול לבד". יחד אנו מקווים ש"בשנה הבאה" נהיה משוחררים מכל הכאב הזה.

מה נשתנה:

כפי שכבר הזכרנו, הלילה הזה הוא לילה של שאלות וקושיות, שום דבר איננו הגיוני, הכול מלא בשאלות, קושיות וחוסר הבנה.

עבדים היינו:

התחלנו כעבדים, סבלנו כעבדים, היינו בנקודת השפל פיזית, רגשית ורוחנית, אבל בזכות זה שלא ויתרנו על תקווה לישועה, בסופו של דבר זכינו לגאולה, והפכנו לעם הנבחר. לא היינו צריכים להיות צדיקים כדי לזכות לצאת ממצרים, כל מה שהיה דרוש מאיתנו היה תקווה, ולהיות מוכנים לזרום עם התהליך של היציאה ממצרים.

מעשה:

החכמים שהוזכרו, היו צריכים להתחבא ולהסתתר מחשש שייתפסו מקיימים מצוות, למרות זאת הם החזיקו חזק באמונה ובתקווה שהחושך יסתיים במהרה.

ברוך המקום:

הקב"ה מכונה 'מקום', הוא מקומו של עולם, והוא נושא את כל היקום. לקב"ה יש מקום בשבילך, לא משנה מי אתה ואיך אתה מתנהג, לא משנה מה עברת. כאשר ה' נתן לנו את התורה, הוא נתן אותה לכל יהודי, ללא כל קשר למעשיו, הנהגתו או רמתו הרוחנית.

ארבעת הבנים:

שים לב: גם אם אתה מניח - כנראה בטעות - שאתה שייך לאותו 'בן' הפחות אטרקטיבי, עדיין אתה אחד מהבנים. אתה בן יקר של הקב"ה, הקב"ה הוא אבא שלעולם ובשום מצב לא מתכחש לילד שלו.

שים לב שהבנים אינם מסודרים עם מספרים - בן ראשון, שני, שלישי או רביעי. כל אחד הוא 'אחד', כל ילד אהוב ומיוחד אצל הקדוש ברוך הוא. כל אחד מהילדים הוא חלק בלתי נפרד מליל הסדר שלנו, כל אחד מהילדים הוא חלק מהגאולה של עם ישראל שהחלה לפני 3335 שנה, ותסתיים בקרוב בעזרת השם.

אפילו אם אתה מרגיש רשע ומנותק, זו רק התפיסה שלך - 'הוציא את עצמו מן הכלל', הקב"ה לא מוציא אף ילד מן הכלל. גם אם אתה "כופר בעיקר", בעיקרי היהדות, עדיין אנחנו מבינים שאתה בסך הכל מדבר ומביע כאב וסבל ורק את זה נראה. הדרך שלנו 'להשתיק' אותך תהיה על ידי זה שאנחנו לא נתייחס לדיבורים שלך אלא לצעקה הפנימית ולכאב העמוק שלך שהם הרבה יותר חזקים מהדברים שאתה אומר. נראה את מי שאתה באמת, ילד מדהים של הקב"ה שעובר תקופה כל כך קשה, נרגיש כמה היינו רוצים שתרגיש טוב עם עצמך, כמה היינו רוצים שתהיה לך תקווה לגבי העתיד שלך, וגם נוכיח לך שאתה לא רשע - שכן הרשעים כלל לא יצאו ממצרים, ואתה יושב איתנו כאן בליל הסדר, אתה חלק מהגאולה, וודאי שמגיע לך עתיד טוב ומזהיר (פרי צדיק פסח ח).

אם אתה מרגיש שאין לך מה לומר - אינו יודע לשאול - אל תדאג, אנחנו נדבר עבורך. אנו מבינים אותך ואת המגבלות הזמניות שלך. פשוט תחזיק מעמד. חוסר היכולת שלך לשאול שאלות מהגיע ממקום של חיבור פנימי שהוא עדיין רק בתת מודע, ובהמשך ההגדה נבסס את ה'תקווה' שלנו - "עשה ה' לי", "לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - מתוך שיחת הלב איתך. ה' הבטיח את הגאולה, בשיחתו עם אלו שלא יודעים לשאול.

כופר בעיקר

עיקר העיקרים שאדם מאמין בעצמו, ובזה שהעולם [ובוראו כביכול] צריכים אותו, ויש לו מקום מיוחד בעולם עם תפקיד שרק הוא יכול לקיים.

הרשע שלא מאמין שעבודתו צורך גבוה, ואף אחד לא יכול למלאות את מקומו, וכל מציאותו וחיותו חשובים ביותר, וגם כל פעולותיו במחשבה דיבור ומעשה.

מתחילה

אם אתה חושב שאתה לא ראוי להיגאל מהסבל שלך, בגלל שאינך מחובר לרוחניות כלל, בוא נלמד קצת היסטוריה. אברהם אבינו בא ממשפחה שעסקה בעבודת אלילים, ולא רק זה, אברהם אבינו עצמו עסק בעבודת אלילים מ"ח שנים (רמב"ם). כך הייתה נראית תחילת הדרך של העם שלנו. הסביבה ומצב חייו של אברהם אבינו הם שהביאו אותו לאן שהגיע.

מה שייחד את אברהם אבינו, היה זה שהוא חיפש את האמת. הוא שילם ביוקר על הבחירה שלו, והיא כמעט עלתה לו בחייו, אבל הוא נשאר חזק. רק לאחר עשורים רבים הבחירה הזו הובילה לכך שהוא הפך לצור מחצבתם של כלל ישראל.

למרות ההתחלה השפלה והנוראה הזו של עבודת אלילים, ה' בחר בנו ורוצה שנתקרב אליו. הוא בחר בנו כעם שלו, ולימד אותנו שגם כשאנחנו עוברים סבל וכאב בלתי נתפסים וגם כשאנחנו בשפל המצב, אסור לנו לאבד את התקווה, בסופו של דבר הקב"ה יעלה אותנו באופן אישי בחזרה מעומק התהומות, וייקח אותנו למקום שבו הוא באמת רוצה שנהיה.

זו ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו: תהיו סבלניים - ואני אפרדה אתכם, ואביא אתכם למצב שבו יתברר שהכל היה שווה!!

והיא שעמדה:

המסר הזה מהדהד בנו לאורך הדורות בכל הטראומות שעברנו כעם, כמו גם באופן אישי. תמיד יהיו פושעים שינסו לשלול מאיתנו את הטעם בחיים, אבל בסופו של דבר הקב"ה יחלץ אותנו מהכל ויביא לנו רפואה שלימה.

ברוך שומר הבטחתו ... יצאו ברכוש גדול:

כלל ישראל בעברם את הים סוף עדיין היום בשפל המדריגה, ואעפ"כ זכו ל'רכוש גדול'. [ודאי שהקב"ה שמר את הבטחתו שאותו זקן - אברהם אבינו - שזרעו יקבלו רכוש גדול, אבל האם לא הספיק ביזת מצרים, והאם העיתוי היה נכון, וכי לא היה יותר מתאים להמתין על לקבלת התורה]. הקב"ה גילה לנו שאם רוצים לקרב את הרחוקים אחד

מהדרכים היא להעניק להם רכוש ללא גבול, ואולי עי"ז יתקרבו להקב"ה .

צא ולמד:

המשמעות העמוקה הטמונה בקטעים אלו - קטעים מרכזיים מאוד בהגדה - הוא שדרוש מאיתנו 'לצאת' מן המקום האפל שאנו נמצאים בו.

האמת, שקשה מאוד להיאחז בתקווה, אבל צריך רק לעשות צעד אחד קדימה. לתת לעצמנו את ההזדמנות להתחבר לחלק הפנימי של מה שבאמת קורה איתנו וסביבנו. צא ולמד.

וירד מצרימה:

בראש ובראשונה, נציין שהצמיחה של עם ישראל הייתה דווקא ובעיקר בזמנים ובמקומות בהם ניסו הכי חזק לפגוע בנו. כשהעולם היה נגדנו, מצבנו איכשהו הביא אותנו לגבהים חדשים. לעולם לא נוותר.

וירעו:

למרות האמור לעיל - זה כואב. החיים לפעמים הופכים לבלתי נסבלים. אנשים זוממים לפגוע, פוגעים בנו, וגורמים לנו לטראומות, איך אפשר להמשיך לחיות כך?

ונצעק:

כשהמצב הוא בתחתית שבתחתית, הדבר היחיד שאנחנו יכולים לעשות הוא לצעוק ולזעוק. רק נזכור להפנות את האצבע לעבר מי שאכן אחראי במצב ונותן למצב הזה להתרחש - לקדוש ברוך הוא. לא חס ושלום מתוך זלזול או השפלה, אלא מתוך תחינה. נאמר לה: "אני יודע שהכל ממך, הכל זה אתה, רק אתה מסוגל להעביר אותי כל כך הרבה כאב. אני לא יכול יותר. בבקשה תוציא אותי מהחושך הזה".

ויוצאינו:

קשה להאמין, אך בסופו של דבר נזכה לראות את פרי זעקתנו. אנו נרגיש שהשם לוקח אותנו ביד ומוביל אותנו אל הגאולה. לפתע נרגיש את האור המלטף הנעים והחם של אבינו שבשמים שעוטף אותנו ומביא לנו את הישועה שאנו כל כך מייחלים לה. ניסים יתרחשו בחיינו, והכל יתהפך לטובה.

אני ולא מלאך

לה' לא הייתה שום בעיה לשלוח מלאך שימית את הבכורות ויקיים את המכה העשירית, לא היה צורך שהוא יבא לעשות זאת בכבודו ובעצמו. הזוהר מלמד אותנו שדרגת ה-49 של טומאה במצרים דאו הייתה מטמאת אפילו מלאך! שימו לב לעוצמת הדבר, ה' לא היה יכול לצפות אפילו ממלאך להיכנס לדרגה ה-49 של הטומאה מבלי לסכן את המלאך שיסטה מהדרך!

האור החיים הקדוש מוסיף שבדור שלנו - הדור האחרון לפני ביאת המשיח - העולם ירד לדרגה ה-50 של הטומאה.

הורים יקרים: כל כך הרבה מאיתנו מתמודדים עם ילדים שמתקשים להתחבר לערכים שלנו, אבל בא נבין, אנחנו מצפים מילדים שישרדו מבחינה רוחנית בדור שאפילו מלאכים לא היו מצליחים. זה לא מצדיק מרידה, אבל חשוב שנבין את האתגרים האדירים שבני הנוער שלנו עומדים מולם.

להשם יש אסטרטגיה מתוכננת עם ועבור הילדים המתמודדים הללו. הבה ונניח להם, ונססה לא להיות עם יד על ההדק. דברים גדולים קורים. נקבל עצות מהאנשים הנכונים כיצד להתמודד איתם!

ואתם, הנוער המתמודד, הקב"ה מבין את הקושי והמאבקים שלכם והוא מעריך מאוד כל דבר קטן שאתם עושים. בסופו של דבר כולכם תצאו מהמצב הזה ומהסבל והכאב, מחוזקים יותר ותאירו את העולם.

מכות:

לא רק שה' יגאל אותנו, הוא עוד יראה לנו איך הבחין בכל פיסת כאב שעברנו. למרות שה' אפשר לזה לקרות - מסיבות שאיננו יכולים להבין עדיין - הוא לא יאפשר לפושעים ולתוקפים להתחמק מעונשם. המסע שלנו, הכאב שלנו, וה'עונש' שיקבלו הפוגעים, יגלו בסופו של דבר את מידת הדין והצדק של הקב"ה.

דיינו:

כעת, כאשר אנו בדרך לרפואה ולגאולה, זה הזמן להעריך כל שינוי חיובי בחיינו. כל חיוך של חבר קרוב או בן משפחה, כל פעם שמישהו זוכר להתקשר אלינו להגיד שלום, כל הצעת עבודה, כל מטפל אכפתי וטוב, ועוד. אם נתחיל לחפש את אותם החסדים שנשלחו לנו משמים, המרחיקים אותנו מהגלות האישית שלנו, פתאום נשים לב לכל כך הרבה טוב שיש בחיינו.

בואו נודה על כל אחד ואחד מהם. ברור שבסוף המסע המתגור והקשה הזה שאנחנו עוברים, מצבינו הרוחני ישתפר ונהיה בריאים יותר, ואז בסוף הקב"ה יכפר ויסלח לנו על כל מה שעברנו מתוך אונס, ובעקבות הטראומות שחווינו.

פסח:

בזמן שה' העניש את הרשעים, הוא דילג על בתי היהודים. מדוע לדלג על הבתים? כנראה שאלמלא דילג עליהם, גם הם היו נפגעים ממכת בכורות.

ואכן, המצב הרוחני של כלל ישראל עדיין היה רחוק מלהיות כראוי, ובכל זאת ה' מכריז "אני בוחר בכם רק בגלל מי שאתם, אתם שלי לנצח". ואכן אנחנו מוצאים שעם ישראל הודו לה' גם על הבנים שלא יתנהגו כראוי (רש"י פרשת בא יב כז, פרי צדיק פסח ח).

מצה:

התחלנו את הערב בכך שהמצה 'שבורה וחצויה' אבל עכשיו לשבירה יש 'משמעות' ו'מטרה' והמצה נהפך מסמל השבירה לסמל הגאולה שלנו.

מרור:

כעת, כשיש משמעות ומטרה לגלות, אנו יכולים להודות להקב"ה תוך כדי המרור על המרור [סמל קושי הגלות המר].

זה לא אומר שיש לנו את כל התשובות, החיים נראים לפעמים כקטטרופה אחת גדולה, אבל עכשיו אנו יודעים שהכל משתלב באיזה סדר מופלא ושמימי, שבסופו של דבר ינצח ולא ישאיר אף אחד מאחור.

בכל דור:

בשלב זה נוכל להתחיל לראות את האור בקצה המנהרה, ולדמיין את עצמנו חווים גאולה אישית וכללית.

לפיכך:

כעת, לאחר שהגענו למסע כה עמוק, כל מה שאנו יכולים לומר הוא "תודה לך ה'". תודה על המסע שלי, תודה שנשארת לצידי בזמן שעברתי אותו ותודה שלא עזבת אותי מעולם.

הלל חלק ראשון:

עם זה נוכל להתחיל לשיר בשמחה להשם שבחר בנו להיות כפופים לו ולתוכניותיו. תודה לך ה' שהוצאת אותנו ממצרים. ממצרים הלאומי וממצרים הפרטי.

אשר גאלנו:

בכל פעם שאנו אומרים 'תודה לך ה'', עלינו תמיד להוסיף "בבקשה ה'" [אחרת זה יישמע כמו, "תודה, ואני לא צריך אותך יותר"].

אנו מבקשים מהקב"ה להמשיך לתת לנו סיבות לשמוח.

מצה

עכשיו כשאנחנו מרגישים בשיא; מרגישים מוכנים לחבק ולהפנים את המקום המדהים אליו הגענו.

הדרך הטובה ביותר לעכל את הכל, היא על ידי אכילת המצה הקדושה רצופת אמונה, שיכולה לשאת אותנו לכל השנה הקרובה.

תתן למצה להשפיע עליך! זה יקרה! גם אם אתה לא מרגיש את השפעתה מיד; כמו בכל תרופה, תן לה הזדמנות, הריפוי יקרה. [אל תשכח שהריפוי מתחיל במנה הראשונה, אבל ההמשך של שבעת הימים בוודאי יתרום לחיזוק נוסף של הקשרים שלנו להקב"ה ולמסע החיים שלנו]. שב רגוע [בהסיבה כמו מלך] ותחוש את החוויה.

שולחן עורך

ועכשיו מגיעה הארוחה המפוארת, המתאימה למלכים, שאכן הפכנו להיות. לא סתם קשורים למשפחת המלוכה, יש לנו מערכת יחסים נצחית בלתי ניתנת לניתוק עם מלך מלכי המלכים! אנחנו חשובים לבורא העולם כולו! זה דבר שיש לחגוג אותו.

אנחנו באמצע הלל! זו לא סתם סעודה, זו סעודת חג שבה אנו שורים באור הנצחי של הקדוש ברוך הוא, עונג גשמי ורוחני מתמזגים כאן יחד.

צפון [אפיקומן]

כדי שטעמה של המצה עם כל תכונותיה הנסתרות יישאר בפינו, נסיים את סעודת-ההלל המפוארת, עם כזית אחרונה של מצה. נוקיר את הטעם והמרקם שלה, זה יהיה לנו לעזר בשנה הקרובה.

הלל [חלק שני]

כוס של אליהו

יש כוס חמישית, שמתאימה אולי לילד החמישי, זה שלא הגיע לסדר. הילד המנותק מדרכנו.

הורים יקרים; אני רוצה לחלוק מסר עמוק בשם אליהו הנביא. יום אחד לפני ביאת המשיח, אליהו הנביא אמור להגיע ויש לו תפקיד, שבלעדיה לא יכול המשיח להופיע. כל אחד ואחת מהילדים יחזרו לדרכה המתוקה של התורה והמצוות. לפני כן משיח לא יוכל להגיע.

הורים קדושים! אליהו הנביא לא יצא לרחובות העיר ויעשה ניסים שיגרמו לכולם לשוב, לא, הוא יפגש איתנו ההורים ויבקש ויתחנן - "השיבו את הילדים הביתה" לא רק פיזית אלא גם רוחנית. זוהי השליחות שלנו ההורים לאמץ כל אחד ואחת מהילדים ללא תנאים. מה שאנו ההורים יכולים לעשות עבור ילדינו אפילו אליהו הנביא לא יוכל לעשות.

הלל

אנו ממשיכים כעת את הלל, אך לא רק כ'תודה' על שהביאנו עד הלום, אלא כאמצעי שיוביל אותנו - דרך התקווה - אל הסוף של כל הצער והצרות, עם ביאת המשיח (ירושלמי מגילה ב א').

סוף סוף נוכל להעריך ש'הכל' היה לפי ה'סדר' האלוקי [זה המסר של הלל (מגילה יז א)].

נשמת

'נשמת' הוא ביטוי נוסף ועמוק יותר של הכרת תודה על שנצלנו ממצרים (טור או"ח רפ"א), זה כבר בדרגת 'נשמה' המתעלה על חוויות החיים של ימי החול.

נרצה

זו הצידה לדרך! בשביל הקב"ה הדבר היחיד שהוא רואה בנו זה 'אתם מרצים אותי', 'אתם מקובלים אצלי', 'אתם רצויים אצלי'. מי שאנחנו, זה כל מה שהקב"ה רוצה! העיקר הוא 'מי שאנחנו', ולא כל כך 'מה אנחנו עושים'.

כשנבין שכך אנחנו נראים בעיניו של הקב"ה, זה יגרום לנו לרצות לשמח את הקב"ה. אחרי כזה ערב מרומם נקום למחרת בבוקר - אם הצלחנו להירדם - עם רצון עז לקיים

את המצוות בצורה הכי טובה וראויה, וללכת בדרכי התורה ובערכיה, בצורה המיטבית ביותר שנהיה מסוגלים.

אי אפשר לצפות שהרגש הזה יישאר לנצח. החוויה של הלילה הזה היא חוויה שהקב"ה מעניק מתנה לכל יהודי ויהודי, לא משנה היכן, ובאיזה מצב הוא. תוך עשרים וארבע שעות אפשר לצפות שהחוויה הזו תתחיל להתפוגג, אבל נהיה מוכנים ל-49 ימי הכנה לקבלת התורה, אבל הפעם ברמה אחרת לחלוטין - בעזרת ה', אמן כן יהי רצון.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

גדר מצות והגדת לבנך

כנגד ארבעה בנים דברה תורה (הגש"פ)

איתא בהגדה והוא מהמכילתא, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה וכו'. ולכאורה יש לתמוה בזה הרבה, שהרי המקור של שאלות הבנים מפורש בתורה, שאלת החכם כתובה בדברים (ו', כ') ושאלת הרשע בשמות (י"ב, כ"ו) ושאלת התם בשמות (י"ג, י"ד) והבן שאינו יודע לשאול נתבאר (י"ג, ח') בקרא והגדת לבנך.

ותמיהה רבתא יש לתמוה מדוע בהגדה מתבארות תשובות אחרות ממה שכתוב בתורה לעניין הבן החכם והבן הרשע, שבבן החכם כתוב בתורה תשובתו "ואמרת לבנך עבדים היינו וכו'", ובבן הרשע כתוב בתורה תשובתו "ואמרתם זבח פסח", אך בהגדה עונים לבן החכם בהלכות הפסח, ולבן הרשע התשובה היא הקהה את שיניו וכו' - אילו היה שם לא היה נגאל וצ"ע.

עוד קשה, דמסתברא דבתשובת הבן הרשע המבוארת בהגדה לא מתקיים סיפור על יציאת מצרים, שהרי אומר אילו היה שם לא היה נגאל, אבל היכן מוזכר סיפור יציאת מצרים. ואין לדחות שהסיפור הוא בפסוק "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" ומוזכר בזה יציאת מצרים, דזה אינו, וכמו שמדויק בהגדה שהביאו הפסוק רק בתור דרשה לדייק "לי ולא לו", שאותו רשע לא היה נגאל, וכמו שאומרים בתחילת התשובה הקהה את שיניו, וא"כ מוכח שזה עיקר התשובה, ואין כאן סיפור יציאת מצרים, וכן מדויק ברש"י עה"ת (י"ג ח', עיי"ש). והדרא התמיהה לדוכתה כיצד מתקיים הסיפור ע"י הקהה את שיניו.

ובאמת ברמב"ם בהלכות (פ"ז ה"ב) כשכתב לענין דיני הסיפור את החילוק בין הבנים לא הזכיר את הבן הרשע, ולכאור' הטעם כנ"ל, וקשה א"כ למה הוזכר בהגדה באופן זה.

ובאמת ראוי לדון בגדר מצות סיפור יציאת מצרים אם יסוד המצוה כדי שידעו הבנים הסיפור וזהו תכלית המצוה, או שהבן הוא היכי תימצי לאב שהאב יספר את יציאת מצרים. ונפק"מ כשיש לו כמה בנים האם יש קיום מצוה יותר ע"י שכל הבנים ישמעו ממה שיספר לאחד מהם ויאריך בסיפור לאחד כמו שמאריך לכמה בנים, ואם המצוה היא מצד האב א"כ יכול לספר רק לאחד. וכן נפק"מ במה שדנו האחרונים באב שהוא בן חוץ לארץ ונוהג בו יום טוב שני, אך הבן הוא בארץ ישראל שביום טוב שני אצלו הוא חול המועד, אם יש קיום מצות והגדת לבנך שהאב יספר לבן אף שאצל הבן הוא חול, (ויש לדון לדחות נפק"מ זה, ואכמ"ל).

והנה מבואר שהמצוה מתקיימת גם כשאין לו בן, דאז מספר לאחרים ואם אין אחרים אז הדין הוא שיספר לעצמו, וא"כ בהכרח שקיום המצוה הוא בעצם הסיפור, ואף שלא הודיע

לאחרים, וממילא מסתבר דאם יש קיום מצוה בשלמות באופן שאין לו בן ומספר לעצמו, בהכרח שגדר המצוה הוא בעצם הסיפור ולא במה שמספר לאחרים, וביותר מבואר כן בלשון החינוך (תכ"א) ע"ש.

ועוד נראה דבקרא דכתיב "והגדת לבנך" הרי איירי כשיש בן השומע מפי האב ואף אם הוא גדול ומחויב במצוות, ויש לתמוה דאם נפרש שהמצוה מתקיימת דוקא ע"י סיפור לאחרים מדוע שהבן לא יקיים בעצמו מצוה דידיה ויקח לעצמו תלמיד שישמע ממנו סיפור יציאת מצרים כדי לקיים הסיפור, דאם נימא דקיום מצוה הוא דוקא שמספר לאחרים (ואף שאינו בנו מ"מ מקיים סיפור לאחרים) מדוע משום מצות האב יוותר הבן על המצוה דידיה. אלא דמאיך חזינן דכשיש לו בן צריך לספר לבנו, וא"כ קשה מהו גדר המצוה, דאם חזינן דיש קיום מצוה אף כשאין לו בן ואף כשמספר לעצמו, א"כ כיצד שייך זה למצוה לספר לבנים.

[והיה מקום לפרש דיש ב' הלכות במצוה זו, דיש מצוה דוהגדת לבנך שזה לספר לבנים, ויש מצות זכור את היום הזה וכו', שזה בעצם הסיפור. אך זה אינו, שהרי מבואר ברמב"ם (פ"ז ה"א) דשני הפסוקים נצרכים לעיקר דין סיפור יציאת מצרים, וזה מגלה על מה דילפינן מקרא דזכור, ומקרא דוהגדת ידעינן דקאי על ליל ט"ו, וא"כ לא מסתבר שהם שתי הלכות נפרדות כיון דזה בלא זה אי אפשר.]

וביותר מבואר ברמב"ם בסהמ"צ (מ' קנ"ז) שכתב המצוה לספר ביציאת מצרים ולא הזכיר לספר לבנים, וכתב שהפסוק שלמדנו זה המצוה הוא מוהגדת לבנך, וע"כ דעיקר המצוה דלמדנו מוהגדת לבנך אינה ללמד הבנים בדוקא, אלא אף לספר לעצמו, וא"כ קשה טובא איך משתייך זה לדין לספר לבנים כמבואר במשניות ובראשונים ובהגדה שמספר לבנים.

וראיתי שהביאו בשם הגרמ"ד סולובייצ'יק זצוק"ל, שהקשה מהמשנה בקידושין (כ"ט). שנמנו שם מצוות הבן המוטלות על האב, ומדוע לא מונה המשנה מצות סיפור יצי"מ, והוכיח מזה שאין זה מצות הבן אלא הבן הוא ההיכי תמצי לקיום מצוות האב, וצ"ב הגדר בזה.

ועל כן נראה יסוד וגדר המצוה שתהא התעסקות האדם בדיבורו ומחשבתו בענין יציאת מצרים, ואין עיקר הענין שבניו יידעו את הסיפור אלא שהוא עצמו יעסוק בסוגיא דיציאת מצרים ובזה כל אחד לפי ענינו ומצבו, שאם הוא יושב לבדו יש לו לעסוק עם עצמו בענין סיפור יציאת מצרים, ואם הוא עם בניו יש לו לספר לבניו שהרי זה דרך התעסקותו כשעוסק באיזה ענין שמספר ומשתף את בניו.

וזהו הטעם שמבואר שאם אין לו בן אשתו שואלתו, ואם לאו אחר, ואם לאו שואל לעצמו, וצ"ב מה עדיף אשתו על אחרים, אלא שבכל מקום צריך להיות לפי דרך התעסקותו, דאם אין לו בן יעסוק עם אשתו, ואם אין לו בנים ואשה יעסוק עם אחרים, ואם לאו יעסוק עם עצמו, והכל כדרך התעסקותו.

ובודאי שכשיש לו בנים הרי צורת התעסקות דידיה היא ע"י שמשיב על שאלת הבנים אך אין תחילת הדין ללמד את הבנים אלא שזהו העסק דידיה בסיפור יצי"מ.

גדר מצות והגדת לבנך

אמנם ודאי יש גילוי רצון התורה שידעו הבנים ותעבור האמונה מאב לבן, וכמ"ש הרמב"ן עה"ת (שמות י"ג ט"ז, דברים ד' ט'), ועי' בח"ח בספר חומת הדת פכ"א. אך אי"ז עיקר ההלכה דמצות והגדת לבנך, אלא דיש גילוי רצון התורה על כך, ויתכן שזהו פרט מפרטי המצוה, ולא שזה עיקר המצוה. ועי' בחינוך (תכ"א) דמשמע כמש"כ, ומאידך עי' ברשב"ץ (מאמר החמץ) ובמהרי"ל דמשמע מהלך אחר, דבאמת גדר המצוה שהבנים ישמעו, ועי' בסה"ז יהודה לקדשו מהאדר"ת דמשמע כדברינו, ואכ"מ.

ועיין לשון המשנה ברורה (תע"ב סק"נ) דעיקר המצוה הוא התשובה על שאלת בנו וכמו שנא' והגדת לבנך וכו', ולכאו' הדברים סותרים למה שנתבאר, אמנם פשוט שכשיש לו בנים ודאי שזהו צורת המצוה שישב לבנים ואף ישמעו תשובתו, ובודאי שכשיש לו בנים צריך להשמיע להם תשובות לשאלותיהם, וכלשון הרמב"ם (פ"ח ה"ב) מצוה להודיע לבנים ואפי' לא שאלו וכו', דזהו צורת ההתעסקות בסיפור יצי"מ להודיע לבנים, אך אין זה תחילת הדין אלא בכל אחד מתקיים המצוה לעסוק ביצי"מ באופן דידיה ולכן כשאינן לו בן מספר לעצמו דרך שאלה ותשובה ובוה מתקיים שפיר המצוה דידיה, וכן השומע מפי האב מקיים המצוה שלו בשמיעתו מהאב דזהו צורת ההתעסקות דידיה בסיפור יציאת מצרים.

וזה הטעם שמצאנו ברמב"ם בסה"מ (מ"ע קנ"ז) בדין דכל המוסיף משובח, שנכלל בזה הודאה לה' על הניסים, וכ"מ בחינוך, ולכאורה תמוה מאד א"כ מהו ענין המצוה, האם סיפור לבני אדם או הודאה לה', ומה המשותף בגדר המצוה. עוד מצאנו בתוספתא, (פ"י ה"ח) דאף הלכות הפסח נחשב לסיפור יציאת מצרים וצ"ב טובא, אלא בהכרח ביאור הדבר דכיון שיסוד המצוה שתהיה התעסקותו בעניין יצי"מ - זהו צורתא דשמעתתא לעסוק בענין הנפלאות שנעשו לנו, ועי"ז מגיע להודאה לה', והכל מענין ההתעסקות ביצי"מ ואף ההלכות שנאמרו מחמת ענין זה.

ובזה נבא לפרש המימרא במכילתא ובהגדה שכנגד ד' בנים דיברה תורה, דבאמת אין זה שייך לתשובות המפורשות בתורה, דהתורה מפרשת הדברים הנצרכים שידעו הבנים, ובוזה לימדה תורה התשובות שישמעו הבנים אבל בהגדה איירינן במצות והגדת לבנך מצד האב, והיינו שהאב עוסק בעצמו בסיפור יצי"מ ואף בזה יש חילוק בין הארבעה בנים, דצורת ההתעסקות ביצי"מ תלויה איזה בן יש לו ובכל בן דרך ההתעסקות היא שונה, כיון שעם כל אחד יש לו תגובה והתעסקות שונה.

ולכן עם הבן החכם עוסק בהלכות הפסח, ואף שבתורה כתוב תשובה אחרת לבן החכם כיון שיש גם מסר שצריך שהבן החכם ישמע אך עיקר מצות סיפור יצי"מ של האב מתקיימת ע"י התעסקות האב בדרך התעסקות עם הבן החכם שזה בהלכות הפסח.

וכן אצל הבן הרשע אף שהמבואר בהגדה אין זה תשובה עבורו אלא דברי התרסה נגדו והתשובה שצריך להשמיע אליו אמורה בתורה, אלא שבהגדה מדובר על התעסקות האב עצמו ביצי"מ כלפיו, וזה מתקיים ע"י התגובה האישית של האב כשרואה את הבן הרשע - הקהה את שיניו וכו' אילו היה שם לא היה נגאל, אך אין זה מסר לבן הרשע, אלא זהו

דרך התעסקות האב ביציאת מצרים. [ועדיין צ"ב א"כ מדוע הרמב"ם השמיט את הבן הרשע, וצ"ל דכל שאין הסיפור דרך תשובה לבן לא הזכירו הרמב"ם שם.]

וזה הביאור במה שתמהנו לעיל שאם בן גדול יושב אצל אביו דאם ננקוט שהמצוה מתקיימת דוקא כשמספר לאחרים, מדוע לא יקח לעצמו איזה תלמיד או נער שיוכל לקיים בו המצוה, אך להמתבאר ברור דשפיר המצוה מתקיימת בשלמות אצל השומע וכל אחד מקיים לפי ההתעסקות שלו וכיון שהוא שומע את הסיפור מאביו הרי זה צורת ההתעסקות דידיה ביציאת מצרים ואין בזה ריעותא בקיום המצוה שמקיים ע"י שמיעתו את הסיפור מאביו. ובודאי שאם יש לו בנים הרי שצריך להשיב על שאלתם ושישמעו התשובה כיון דזה צורת העסק דידיה להשמיע לבנים את תשובתם אך כשאין לו בן הרי שהעסק ביצי"מ אצלו הוא באופן אחר, ואף אצל השומעים גם מתקיים העסק ביצי"מ באופן של שמיעה.

*

המקור לג' הלכות בדין סיפור יציאת מצרים

והנה ידוע מהגר"ח על קושית האחרונים במה חלוק דין סיפור יציאת מצרים שנצטוונו בליל ט"ו בניסן מדין זכירת יציאת מצרים שבכל ימות השנה, ואמרו בשם הגר"ח [חידושי הגר"ח עה"ש] דבליל ט"ו בניסן המצוה היא סיפור, ויש שלשה חילוקים בין סיפור לזכירה. א' שיהא דרך שאלה ותשובה, ב' סיפור השתלשלות הדברים - מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ג' טעמי המצוות פסח מצה ומרור.

וכבר נכתב שם בחידושי הגר"ח שדברים אלו מפורשים בדברי הרמב"ם (פרק ז') שמפרש כן גדרי המצוה, דבהלכה ג' כתב הדין שצריך לעשות שינוי כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה וכו' ואם אין לו בן אשתו שואלתו וכו', ובהלכה ד' כתב ההלכה דצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ובהלכה ה' כתב ההלכה שכל שלא אמר שלשה דברים הללו בפסח לא יצא י"ח פסח מצה ומרור וכו', הרי נתבאר שלשה דינים אלו שנאמרו בדין סיפור. ומקור דינים אלו הוא במשניות בפרק ערבי פסחים (קטז.).

והנה כשהרמב"ם מסיים כל הלכות אלו כתב ודברים האלו כולן הן הנקראים הגדה, וביאור דברי הרמב"ם דהמקור לכל הלכות אלו ופרטי הדינים שמצאנו במצוה הוא מקרא דכתיב "והגדת לבנך", כיון שכל דברים אלו הם בכלל פירוש המילה הגדה, אך באמת צריך להבין היכן זה נכלל במשמעות של הגדה.

ונראה לבאר, שהרי איתא בקרא "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", ובגמרא בשבת (פז') מבואר חילוק הלשונות, דאמירה היא לשון רכה וכך מדבר אל הנשים, אך הגדה הוא לשון קשה וכך מדבר אל הגברים (עיי"ש בגמ' שדרשו בעוד אופן), והביאור הוא שפירוש המושג "אמירה" מתיחס אל הדברים עצמם בנוסח שנאמרים, ולכן כשרוצים לדבר בלשון רכה יש לבחור את הנוסח הראוי כיצד לאמרו כיון שאי אפשר לומר דברים כהויתם, ולכן המשמעות היא על נוסח הדברים עצמם וזוהי אמירה, אבל המושג "הגדה" הוא גילוי לבו של אדם, באופן שאומר את כל מה שיש בלבו בלי לבחור נוסח המתאים לאמירה אלא מוציא את מה שבלבו ואז אומר הדברים כהויתם, ולכן זה מוגדר לשון קשה.

גדר מצות והגדת לבנך

והעירוני שהדברים מדוייקים להפליא בספר שופטים (טז) במעשה דשמשון ודלילה שהפצירה בו רבות שיגלה סוד גבורתו, וג' פעמים היתל בה ואמר דברים לא נכונים ובפעם האחרונה גילה את סודו, ומדוקדק בפסוקים שכל פעם שביקשה שיגלה סודו כתוב "הגידה נא לי" וכשאמר לה דבר שאינו נכון כתוב "ויאמר לה", ורק בפעם האחרונה שגילה את האמת כתוב בפסוק הלשון "ויגד לה את כל ליבו" ואח"כ כתוב "ותרא דלילה כי הגיד לה את כל ליבו וכו'" ומבואר דבמקום שמגלה האדם את אשר בליבו נקרא הגדה וחזינן שהגדה הוא להוציא את מה שבליבו משא"כ אמירה היא לומר נוסח מסויים כפי רצונו שישמעו הדברים אצל השומעים.

וממילא למדנו, שפירוש המילה הגדה הוא שאדם מבטא את מה שבלבו, ואין זה כמו אמירה, דמהות אמירה היא לומר כדי שאחרים ישמעו וידעו, משא"כ הגדה הוא שהאדם רוצה להוציא את מה שבלבו להגיד בפה, [וכשתמצי לומר, זה משמעות של הגדת עדות, וכן קרא ד"אין אסתר מגדת מולדתה", ואכ"מ].

[ויש לציין, דהנתיבות המשפט בהגדת מעשה ניסים מפרש דהגדה הוא לשון המשכה, והוא מורה על המשכת הדיבור והסיפור, וכ"מ בהעמק דבר (שמות י"ג ח'), אמנם הגדר שכתבנו יתבאר שפיר בדברי הרמב"ן על התורה (דברים כ"ו) על הפסוק הגדתי היום, שהגדה היא ענין סיפור, עיי"ש, ויתכן שזה יסוד הענין שהגדה פירושה סיפור, כיון שמגלה את ליבו לאחרים].

וממילא הן הן הדברים שכתב הרמב"ם, **דברים האלו כולן הם הנקראין הגדה**, דכיון שגדר המצוה הוא הגדה, א"כ משמעות הדיבור בזה אינה דין אמירה של נוסח, אלא הדיבור כאן הוא ביטוי להתעסקות האדם בעצמו בענין זה, וזה מביאו לספר הדברים לאחרים שזה גדר **מצות והגדת לבנך שתהא התעסקות האדם בדיבורו ומחשבתו בענין יציאת מצרים**, וכמשנ"ת וזה הטעם לכל הפרטים שמצאנו בדין והגדת לבנך, ומה"ט צריך שיהא באופן של התעסקות שהוא סיפור הדברים בדרך שאלה ותשובה, ומה"ט צריך גם שיהא מספר כל השתלשלות הדבר ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, וכן העסק בטעמי המצוות של הלילה שהם שייכים לכל הענין של יציאת מצרים, הם חלק מהתעסקות האדם בענין זה. וזה כונת הרמב"ם שדברים האלו הם בכלל הגדה.

ובזה מובן משנ"ת לעיל דאף העסק בהלכות הפסח שייך לסיפור יצי"מ כמבואר בתוספתא ובטוש"ע (אך ברמב"ם לא הביא ד"ז) והביאור הוא דאף שאינו סיפור הנפלאות עצמם מ"מ הרי הם בכלל התעסקות האדם ביציאת מצרים.

ושפיר מתבאר מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות (קנ"ז) דיש ענין במצוה להוסיף בהודאה לה' יתברך. דבפשוטו קשה איך ענין זה שייך לדין סיפור יציאת מצרים, דהרי סיפור הוא לספר לאחרים, והודאה הוא מודה לה' יתברך, ושני סוגי דיבור הם, וצ"ב מה משותף בהם שנתחברו למצוה אחת.

אך להמתבאר, ברור יסוד הענין דיסוד המצוה להיות עסקו ומגמתו במחשבתו ובדיבורו בזה הלילה בענין יציאת מצרים וכל זה נלמד מקרא דוהגדת לבנך דזהו "הגדה". וממילא ענין זה כולל שמספר לאחרים ולעצמו נפלאות ה', ואח"כ ממילא בא להודות לה' על כל חסדיו, וכל זה נכלל בהתעסקות האדם ביציאת מצרים.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון

איתא בפסחים דף ה' ע"א דתנא דבי ר' ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון להכרית זרעו של עשו לבנין בית המקדש ולשמו של משיח להכרית זרעו של עשו דכתיב {בראשית כה-כה} ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער ולבנין בית המקדש דכתיב {ירמיה יז-יב} כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ולשמו של משיח דכתיב {ישעיה מא-כז} ראשון לציון הנה הנם.

ופירש רש"י ז"ל, בשכר ג' ראשון. שביתת הרגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון.

רבינו הרוג'צ'ובער זצ"ל מעמיד את דברי הברייתא הזו בה הסדר הוא ראשית הכרתת זרעו של עשיו ולאחר מכן בנין בית המקדש ואחר כך שמו של משיח, כסתירה או מחלוקת לגבי הברייתא בסנהדרין דף כ' ע"ב, תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע איזה מהן תחילה כשהוא אומר {שמות יז-טז} כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר {דברי הימים א כט-כג} וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר {דברים יב-י} והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר {שמואל ב ז-א} ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתוב {שמואל ב ז-ב} ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארוזים וגו'.

מיישב רבינו דשמו של משיח הוא ענין נוסף על מלכות בית דוד המחייב משיחה נוספת. ובהקדם הא דאיתא בסנהדרין דף צ"ח ע"ב אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שנאמר {ירמיה ל-ט} ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב {יחזקאל לז-כה} ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר.

ביאור ענין קיסר, מבאר רבינו דהנה מלך יכול להרוג שלא על פי דין אבל צריך אומדנא והוכחה. אבל משיח שבתואר קיסר ידון על פי שכל מורח ודאין כדאיתא בסנהדרין דף צ"ג ע"ב. וכן המלך יוצא למלחמה ומתקן תקנות רק על פי ב"ד של ע"א ואילו מלך שתוארו קיסר אינו צריך לזה.

וזה התואר יהיה רק אחר זמן, דבתחילה יבוא משיח ויכרית עמלק ואחר כך יבנה בית המקדש ואחר כך יהיה תואר דקיסר שמו של משיח^ל.

בשנת תרס"ה פורסם מכתב מרבינו בו הוא דוחה דברי הציונים ובתוך דבריו כתב ד"עיקר סמך שלהם על הירושלמי במעשר שני פ"ה הידוע" ז"ל ה"ב: א"ר אחא זאת אומרת שב"ה עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד, דכתיב ודם ענב תשתה חמר כו'. וביאר רבינו על פי הנוזר שהכונה גם שם לשמו של משיח דהיינו בחינת קיסר. ומסיים: "וזה יהי' לאחר בהמ"ק וזה שמו של משיח משא"כ זה ודאי קודם ביאת [משיח] לא יהי' לא הגאולה ולא הבנין ויש בזה אריכות ואכמ"ל. סוף דבר כל הדרכים שלהם בחזקת סכנה ועם שונים לא יתערב, ותל"מ".

וכמו כן מביא רבינו המחלוקת בין הבבלי והירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד ור"ה פ"ד ה"ו) אם כולל מלכות בית דוד בברכת בנין ירושלים או שהם ב' ברכות. ובתוספתא שאם חילקם לב' יצא. ובבבלי מגילה דף י"ז ע"ב דהם ב' ברכות תחילה בונה ירושלים ואח"כ את צמח דוד. וכן לגבי ברכת המזון ברכות דף מ"ח ע"ב שלא הזכיר מלכות בית דוד. וכולל שם מלכות בית דוד, ירושלמי ספ"א דברכות ופ"ב ה"ד). ובברכת הפטרה כתב הרמב"ם פי"ב מתפילה הט"ו דהם ב' ברכות דשניה חותם בונה ירושלים ושלישית מגן דוד.

ומבאר רבינו שאין זה סותר לירושלמי מעשר שני הנ"ל^{יד}. דשם מיירי בשמו של משיח. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' ה' וצ"פ ברכות דף מ"ח ע"ב מ"ט ע"א פסחים דף ה' (נדפס בגמרא שלמה) ודף קי"ז ע"ב ומגילה דף י"ז ע"ב]

*

קטן בקרבן פסח וביאור שאלת החכם בהגדה והתשובה אליו

דָּבְרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָ לְבֵית אָבֹת שֶׁהָ לְבָיִת (יב, ג)

בנדרים דף ל"א ע"א איתא אמר רבי זירא שה לביית אבות לאו דאורייתא. ופי' הר"ן ז"ל: דמן התורה אין הקטנים צריכין להמנות בשה עם בני חבורה אלא אוכלין ממנו אף על פי שלא נמנו עליו דאף על גב דאין פסח נאכל אלא למנוייו ה"מ בראויין להמנות אבל קטנים דלאו בני הכי לית לן בה. וע"ש בתוס'.

^ל ויש להוסיף עוד בזה שבהך דפסחים מדובר על העתיד לבוא ואין זה שייך למצוות שנצטוו בשעת כניסתן לארץ. דהנה בפשטות מדובר על הכרתת זרעו של עשיו ולא על עמלק במסוים (ראה בס' רינת יצחק על עובדיה מה שהביא בזה השיטות), וא"כ יבואר עפ"י ד המהרש"א ז"ל בב"ב דף כ"א בחידושי אגדות דלעתיד לבוא יכריתו את כל זרעו של עשיו מלבד מחיית זכר עמלק. וזה שייך לעתיד לבוא ולא על סדר המצווה בשעת כניסתן לארץ.

וכאן שייכים דברי הדרוש (הובאו בקיצור ומעט ביאור במתורתו של הצ"פ ח"ב פ' תולדות) שכתב רבינו בצ"פ עה"ת תולדות ובשו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' י' ושו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתב כ"ו, שחודש ניסן זהו הזמן המתאים להכרתת זרעו של עשיו.

^ל וכנראה יש להוסיף דאין סותר גם לבבלי במגילה הנ"ל.

לפסח בדרך הדרוש

הנה הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מקרבן פסח ה"ז וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים. חייבין לעשות פסח שני. ואם שחטו עליו בראשון פטור. והכסף משנה תמה וכי קטן בר חיובא ופטורא הוא. והביא מהר"י קורקוס ז"ל דכיון דהתורה ריבתה את הקטן שישחטו עליו וימנעו על הפסח נפטר הוא בכך מן פסח שני.

והגר"ח מבריסק ז"ל בספרו תמה דהרי המסקנא בנדרים דף ל"ו ע"א דשה לבית אבות לאו דאורייתא וא"כ הדרא קושית הכס"מ לדוכתה. וע"ש שהאריך וביאר שאמנם הקטן אין לו חיובים ואזהרות אבל אינו מופקע מעצם הדינים וע"כ אף שפטור ממצוות הפסח אבל בר קרבן פסח הוא. ועל כן כיון שהקריב את הפסח וקיים דין הקרבנות שוב אין עליו עוד חובת הפסח.

וכעין דברים הללו ביאר רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל^ה דכל היכי דהקרבן לא בא משום עונש אז לא נתמעט קטן. ואדרבא רק באופן שמינהו אביו על הקרבן אז הוא נפטר מפסח שני משא"כ אם הוא שייך בקרבן משום שה לבית אבות, דהגדר הוא שהוא בטל לאביו ולא הוי גדר מנוי על הקרבן אינו נפטר מחמת זה מפסח שני.

ובאופן אחר ביאר רבינו דמיירי במופלא הסמוך לאיש (לשיטת הרמב"ם פי"א מנדרים הלכה ג-ד) דהיינו שהוא בן י"ג רק לא הביא ב' שערות או שהביא ב' שערות אך עדיין לא כשיעור. ע"כ כל שהיה דרך מינוי חל קיום מצות קרבן פסח ואם נתגדל בהבאת ב' שערות גמורות בין פסח ראשון לפסח שני כבר נפטר מפסח שני.

*

לפסח בדרך הדרוש

חָכֶם מָה הוּא אוֹמֵר, מֵה הַעֲדוֹת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאֵף אֶתָּה אָמַר לוֹ פְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אֵין מִפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֶפִיקוֹמֵן.

ועל פי האמור למעלה כתב רבינו לבאר בדרך דרוש שאלת הבן החכם ותשובת האב. שמדובר באופן כזה שהיה בן י"ג ועדיין לא הביא ב' שערות. ויש ב' אפשרויות או שימנהו האב. או שיאכל מדין שה לבית אבות. והבן ראה שהאב מינהו וחשש הבן שמא יביא ב' שערות לפני פסח שני ואז יפסיד פסח שני כי נפטר כבר באכילת פסח ראשון. ולכן שאל את האב למה מינהו הלא עדיין אינו מחויב לגמרי ושמא יפסיד פסח שני. אך האב חשש שמא יביא הבן שערות עד שיגיע זמן אכילת הפסח ונמצא שאין לו מינוי לכן מינהו וזה מה שמשיבו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. פירוש, בהקדם מה שמבאר רבינו שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר הטעם בפיו הוא משום שמצות הפסח היא מצוה נמשכת כל זמן אכילת הפסח. והיינו דאף דקיי"ל דאין האכילה מעכבת את קיום המצוה,

^ה אך אינו כדברי הגר"ח זצ"ל. כי להגר"ח כדי שיוכל האב למנות הקטן צריך שיהיה שה לבית אבות דאורייתא עכ"פ לענין עצם המינוי (אף שלא לענין חיובא). ואילו לרבינו כל גדר שה לבית אבות אינו בגדר מינוי. ומה שאפשר למנות את הקטן כי הוא בר קרבנות כנ"ל.

לפסח בדרך הדרוש

מ"מ אין המצוה נגמרת בשחיטה אלא נמשכת כל זמן האכילה. ולכן בכהאי גוונא שבשעת האכילה כבר נעשה גדול לא מהני מה שבעת השחיטה היה קטן ולא היה צריך להיות מנוי. [מקורות: צ"פ השמטות לזרעים דף ד' טור ג' ותרומות דף מ"ג טור ג' ושו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ח' ט' י' ושו"ת צ"פ החדשות ח"א סי' ג' וח"ב סי' פ"ד]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נר למאור / הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבת 'משכן העדות' ומח"ס 'תורת אמך'

פלוגתת הרמ"א והגר"א אם אומרים ההגדה בשבת הגדול

כתב הרמ"א בסי' ת"ל: והמנהג לומר במנחה ההגדה מתחילת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו. והבה"ל כתב וז"ל: ובשם הגר"א כתבו שלא היה נוהג בזה, משום דאיתא בהגדה יכול מבעוד יום וכו', ע"כ.

מלשון הגר"א בביאורו נראה רק שאין לזה טעם

וז"ל הגר"א בביאורו: והמנהג, שמאז התחילה הגאולה ע"י לקיחתו, אבל הוא דבר שאינו, דהא מפורש במכילתא סוף פרשת בא, שומע אני מר"ח ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך כו', ע"כ. ובפשטות היה נראה מלשון הגר"א שאין כוונתו שאין לומר ההגדה בשבת הגדול, אלא רק שאין לזה מקום ואין לזה טעם כיון שאין מצה ומרור מונחים לפניו.

מלשון הגר"א במעשה רב נראה שאין לומר ההגדה בשבת הגדול

אולם במעשה רב (סי' קע"ז) הלשון הוא: בשבת הגדול במנחה אין אומרים עבדים היינו, מטעם המבואר במכילתא ונתקנה בהגדה, יכול מר"ח ת"ל בעבור זה בשעה שמצה ומרור כו', ע"כ. מבואר בזה שלשיטת הגר"א אין לומר ההגדה בשבת הגדול מחמת הדרשה הנ"ל במכילתא, ויל"ע במאי פליגי הרמ"א והגר"א.

ביאור הפעולת שכיר בפלוגתת הרמ"א והגר"א אי בעינן שיהא שגור בפיו

ובהערות "פעולת שכיר" על המעשה רב כתב לבאר וז"ל: נ"ל טעם התפשטות המנהג הוא, משום דאי איקלע יו"ט ראשון של פסח בשבת, היה אסור לקרוא ההגדה אא"כ שנים בספר אחד, ולא התירו לקרותו אחד אחד אלא משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת, כמבואר בשו"ע (סי' ער"ה ס"ט), וכשעובר עליה י"ב חודש שאינו קורא אותה מיקרי שכוחה ועזובה [עי' במילואים לסי' קל"ג בשם הפעולת שכיר עפ"י הגמ' בברכות נ"ח ב', ע"ש], ע"כ הנהיגו לקרות אותה בשבת הגדול, שלא יעברו עליו י"ב חודש מבלי קריאה ומתוך זה מיקרי שגור בפיו. ורבינו ז"ל לא חש לה להא, כדרכו שלא לחדש בציבור דברים שלא שיערום חכמי התלמוד. ואי איקלע יו"ט הראשון בשבת, יקרא כל אחד לעצמו קודם הפסח כדי שיהא שגור בפיו, ע"כ.

אף שהראבי"ה כתב טעם זה לאמירת ההגדה בשבת הגדול אבל בדברי הגר"א מפורש לא

בן

והנה אף דכבר כתב הראבי"ה (ח"ב מס' פסחים סי' תכ"ה), וז"ל: נהגו התינוקות להקדים ולקרות האגדה ביום שבת הגדול. ובענין זה כתוב בסדר רב עמרם. ונראין הדברים שכדי להסדיר בפיהם ויבינו בפסח וישאלו. ע"כ. מיהו הגר"א בביאורו כתב להדיא שטעמו של

הרמ"א הוא משום שמאז התחילה הגאולה ע"י לקיחתו, ולא משום שיהא שגור בפיו, וגם מה שהגר"א חולק עליו אינו משום שלא לחדש בציבור דברים שלא שיערום חכמי התלמוד, אלא משום דרשת המכילתא דאין אומרים ההגדה אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

יסודם של הראשונים והאחרונים שמשמעות "הגדה" אינה בפה אלא ע"י מעשים

ולכן נל"פ את פלוגתת הרמ"א והגר"א באופן אחר ובהקדם ביאור הלשון "הגדה", דבאמת יל"ע מדוע אמרה תורה בלשון "והגדת" ולא "וסיפרת" או "ואמרת". ולישב הדבר יש להקדים את דברי המלבי"ם בפר' כי תבא עה"פ הגדתי היום לה' אלקיך (דברים ו' ג') שכתב וז"ל: אף שעדיין לא אמר לפני ה', אבל לשון הגדה יבוא גם במקום שאין אומר ודברים רק פרסום ע"י מעשה כמו השמים מספרים וגו' ומעשה ידיו מגיד וגו' אין אומר ואין דברים וכו' (תהלים י"ט ב'-ד'), וכן כאן הגדתי היום לה', ע"י הבאת הביכורים, כידוע שהיתה הבאתה בכבוד ושמחה והכל היו יודעים שאין ראוי זה בשביל המעט פירות, ועוד למה לו לישא ממרחק הלא שוקי ירושלים מלאים מפירות ובנקל יוכל להביא משם מנחה ודורון, אלא הכל לפרסם כי הארץ היא במתנה מה' ונתן להם שיהיו רק כאריסים בעבודת האדמה ולזה יביאו הביכורים, ע"כ. וכ"כ הכלי יקר וז"ל: ואמרת אליו הגדתי, כבר בהבאה זו אע"פ שאין שם אומר ודברים, ע"ד שנאמר ומעשה ידיו מגיד הרקיע וגו', אין אומר ואין דברים וגו', כך הבאה זו מגידה ומעידה עלי כי באתי אל הארץ וכו', ע"כ. גם הספורנו כ"כ בקצרה וז"ל: הודעתי לכל מתוך מעשי אלה, כמו כי הגדתי היום כי אין לך שרים ועבדים (ש"ב י"ט ז'), ע"כ. ובאמת הרמב"ן כבר פירש כן, וז"ל: בפרי הזה שהבאתי הגדתי והודיתי לשם אלקיך שהביאני לארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו וכו', ע"כ, נמצא כי הלשון "הגדה" פירושו סיפור ופרסום שלא ע"י דיבור דוקא אלא גם ע"י מעשים, ובביכורים הוא מתקיים ע"י מעשה ההבאה.

ראיה גדולה לזה מדברי הירושלמי לפי גירסת הרע"ב והתוי"ט בביכורים

ויש להביא ראיה גדולה לזה, מהא דתנן בביכורים (פ"א מ"ז): הפריש בכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא והשני מאותו המין אינו מביא. ופירש הרע"ב הטעם בשם הירושלמי, דכתיב הגדתי היום פעם אחת הוא מגיד ואינו מגיד ב' פעמים, וכתב ע"ז התוי"ט דצ"ל דאע"ג דמוכר נמי אינו קורא, כל שהביא הוא בכלל הגדתי היום. וצ"ב טובא איך נכלל ההבאה בהגדתי היום שהוא מענין הקריאה, ולדברי המלבי"ם הוא מבואר היטב, דהלשון הגדה כולל גם מעשים וכאן נכלל בזה מעשה הבאת הביכורים, ושפיר ילפינן מיני' דאינו מביא משום דפעם אחת הוא מגיד.

הגר"א בשנות אליהו גירסא אחרת לו, ולשיטתו מס' אדרת אליהו שהגדה עיקרה בפה

אלא דהנה הגר"א בשנות אליהו היה קשה לו קושיית התוי"ט איך ילפינן מקרא דהגדתי היום לענין ההבאה, ולכן כתב ע"ד הירושלמי הנ"ל וז"ל: הנה הבאתי, פעם אחת הוא מביא ואינו מביא פעם שנית כצ"ל, ע"כ. הרי דהגר"א חולק על היסוד הנ"ל וס"ל דמשמעות

הלשון של הגדה אינו במעשים אלא רק בפה. ונראה דהגר"א לשיטתו ממש"כ באדרת אליהו פרשת האזינו (עה"פ שאל אביך ויגדך באופן הראשון) דהגדה עיקרה בפה, עיי"ש.

הרמ"א שכ' לומר ההגדה בשבת הגדול סובר כהך גיסא ד"הגדה" היא ע"י מעשים

ומעתה מבואר שפיר במאי פליגי הרמ"א והגר"א, דהרמ"א נקט כהך גיסא דמשמעות "הגדה" הוא דוקא בצירוף של מעשים, וא"כ מצות סיפור יצי"מ אינה רק בסיפור בפה, אלא גם ע"י כל מצוות הלילה של אכילת מצה ומרור והכל הוא חלק מהסיפור, נובזה מצינו חילוק נוסף בין מצות זכירת יצי"מ למצות סיפור יצי"מ, דזכירה היא רק בפה וסיפור צריך להתקיים גם ע"י מעשים], וא"כ בשבת הגדול שאין קיום של מעשים ושל מצה ומרור אלא רק הגדה בע"פ וסיפור דברים בלבד, שפיר י"ל את ההגדה ואין בזה חיסרון במה שנאמר לא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, כי לא מתקיים בזה מצות ההגדה.

הגר"א שכ' שאין לומר ההגדה בשבת הגדול הוא לשיטתו שהגדה עיקרה בפה

אבל הגר"א לשיטתו ממה שגרס בדברי הירושלמי בביכורים, שמשמעות לשון הגדה אינו ע"י מעשים כלל אלא ע"י דיבור בפה בלבד, ו"הגדתי היום" לא קאי על ההבאה כלל אלא רק על הקריאה, נמצא שכל המצוה של סיפור יציאת מצרים הנלמד מ"והגדת לבנך" אינו אלא בסיפור דברים בפה ותו לא [ולשיטתו צריך לבאר באופנים אחרים מהו הלשון "הגדה"], וא"כ בשבת הגדול אין יכול לומר ההגדה, דאם יאמר ההגדה הרי מקיים את מצות ההגדה, וכיון שמצות ההגדה נאמרת רק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אז אם אינם מונחים לפניו אין לומר את ההגדה. ודו"ק.

הרמ"א והגר"א פליגי נמה בעיקר הדרשא דבעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך

נמצא שהרמ"א והגר"א פליגי נמי בעיקר הדרשה של המכילתא דבעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, דהרמ"א למד שלולא הפסוק היה אפשר לומר שהגדה הוא בסיפור דברים בפה בלבד ולכן היה ס"ד שאפשר לספר ביצי"מ גם קודם הפסח ואפי' מבעו"י, קמ"ל הפסוק שסיפור יצי"מ הוא בצירוף עם מעשי המצוות של מצה ומרור, וזה הפירוש בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, שאתה מקיים את מעשי המצוות. אבל הגר"א למד שגם לאחר הפסוק נשאר שמצות הסיפור הוא בפה בלבד, ורק שנתחדש מתי הוא זמן המצוה, בזמן שמצה ומרור מונחים לפניך, אבל אין שייכות בעצם סיפור יצי"מ בין ההגדה למעשי המצוות. ודו"ק.

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תפקידם המכריע של הקליות והאגוזים

מִצְוָה לְחַלֵּק לְתַיִנוֹקוֹת קְלִיּוֹת וְאֶגְזִיּוֹת פְּדֵי שְׂרָאוֹ שְׁנוּי וְיִשְׁאָלוּ (שו"ע או"ח הלכות ליל הסדר, תעב טז)

חָיֵב אָדָם לְהִיּוֹת שְׂמִיחַ וְטוֹב לֵב בַּמוֹעֵד, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וְכָל הַנְּלוּיִם אֵלָיו. פִּיּוּצָה מְשֻׁמָּחַן, הַקְטָנִים נוֹתֵן לָהֶם קְלִיּוֹת וְאֶגְזִיּוֹת (שו"ע או"ח הלכות שמחת יום טוב, תקכט ב)

*

הַקְטָעִים הַבָּאִים - מְדַבְּרֵי הַרֵב יַעֲקֹב מִשֵּׁה הַלּוּי קִנְר שְׁלִיט"א, (המודיע ח"י תמוז תשפ"ג)
כ"ק האדמו"ר מפינסק קרלין זיע"א היה מומחה מיוחד בשדה החינוך. בשכנותו היה בית תלמוד תורה. האדמו"ר ביקש מהמנהל שבמקרה שיזדמן לידו נער המתקשה בלימודו או הזקוק לעזרה בכלל, שיואיל לשלוח אותו אליו.

לימים התמודד הצוות החינוכי עם תלמיד 'מורכב ומרדן' ולא נמצא פתרון כיצד לחנכו ולהדריכו. זכר המנהל את בקשת הרבי ושלח אליו את הנער בתוספת הודעה שמדובר בתלמיד "קשה כבדול". למרבית הפלא, כבר למחרת השתפרה התנהגותו של אותו תלמיד לבלי הכר. המנהל והמחנכים המופתעים בקשו מהרבי שיסביר להם מה פשר הדבר...

וכאן באה תשובתו הנפלאה: "בעת שהתבטאתם שהוא "קשה כבדול", נזכרתי בדברי הגמרא (בבא בתרא י ב) 'ברזל קשה - אור מפעפעו'. מתוך דבריהם הבנתי שהיחס ל"קשה כבדול", הוא: אש! הרבה חום ואהבה ולבביות. הכנתי לו כוס קפה וכיבוד. לטפתי את לחיו ואמרתי לו: בני יקירי, כשאתה מרגיש רעב וצמא, הדלת שלי פתוחה לפניך. הנך מוזמן לבוא תמיד. אף אם לא אהיה בבית, תמיד יהיה כאן מישהו שיקבל את פניך בשמחה". כך ליויתי אותו עד דלת הכניסה. כנראה שהוא לא הסכין לשמוע מילים בסגנון זה עד אותו יום. מילים אלו נפחו בו רוח חדשה. נהגתי אפוא כדברי הגמרא 'ברזל קשה - אור מפעפעו'.

בצעירותו, כאשר כיהן האדמו"ר כר"מ בישיבה, היה שם תלמיד שלימודו והתנהגותו לא היו כראוי. פעם 'בין הסדרים' כשהלכו התלמידים לבתיהם, הבחין הרבי שהלה אינו פונה לביתו. הרבי הזמינו אליו, כיבדו בשתייה והעניק לו דמי כיס לקנות מיני מתיקה וכך המשיך לקרבו עד שנהפך לאיש אחר. התברר שבפנים הייתה נפשו של התלמיד רצוצה מפני חוסר חום ותשומת לב בבית ודבר זה איים על עתידו. מעשה 'קירבה' זה הציל נפש מישראל, לו ולזרעו ולדורותיו.

*

עוד טרם היות ישראל לעם, לפני יציאת מצרים, נשמעה בקשה על כך בצורה מדהימה. כשעמד משה איש האלקים לפני הסנה הבוער, נאמר במדרש (שמות רבה ג ד): רַבִּי נְהוֹרָאִי

אָמַר, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתָּה אוֹמֵר לִי לֶךְ וְהוֹצֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, הֵיכָן אֲנִי מְשָׁפִים בְּקִיץ מִפְּנֵי הַחֲמָה וּבַחֲרֹף מִפְּנֵי הַצֶּנֶה, מִנֵּי לִי לְסַפֵּק בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, כִּמָּה חַיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כִּמָּה מְעַבְרוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כִּמָּה תִּינוּקוֹת יֵשׁ בָּהֶן, כִּמָּה מִינֵי מְזוֹנוֹת הַתְּקֵנָה לָהֶם לְהַחֲיֹת שְׂבָהֶן, כִּמָּה מִינֵי רְפוּכֵי הַתְּקֵנָה לְמַעַבְרוֹת, כִּמָּה קְלִיּוֹת וְאַגּוּזִים הַתְּקֵנָה לְתִינוּקוֹת, וְהֵיכָן פְּרוּשׁוֹ שֶׁל דְּבַר זֶה, בְּשִׁיר הַשִּׁירִים, שְׁנֵאמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ז) הַגִּידָה לִי שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי.

לאמר: נפשי בשאלתי: אם נמנית למנהיג על ישראל, אז ארד אליהם עד לקטן שבקטנים שבהם, ואגיש לו את מה שחביב עליו, קליות ואגוזים...

*

מוסיף הרב קנר: שמעתי פעם מרבה של אנטוורפן, הגאון החסיד רבי משה שיף שליט"א, דברים בנושא הגְּבֻרַת הַקֶּשֶׁר הַחֵם מִצַּד הַהוֹרִים וְהַמַּחֲנִכִים לִילָדִים וְעַד כִּמָּה אֶהְבֶּה זו חַיּוֹנִית לְשִׁמְרָתָם הַרוּחָנִית כִּיּוֹם. בְּתוֹךְ הַדְּבָרִים הַרְאָה לִי אֶת דְּבָרֵי הַגְּמָרָא (תַּעֲנִית ח א) שֶׁאֵף פֶּעַם לֹא עִמְדָתִי עַל פִּשְׁטוֹתָם הַמְדַּהִימָה. "רַבָּא אָמַר אִם רֵאִית תְּלָמִיד שֶׁלְּמוּדוֹ קֶשֶׁה עָלָיו כְּבָרְזַל, בְּשִׁבִיל רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְסַבֵּיר לוֹ פָּנִים". הַסְּבֵרַת פָּנִים מוֹעִילָה לְהַחֲדִיר אֶת הַלִּימוּד לְתוֹךְ נֶפֶשׁ הַנֶּעֶר, אֵף לְמִי שֶׁהַלִּימוּד קֶשֶׁה עָלָיו בְּיוֹתֵר. הַסְּבֵרַת פָּנִים זו פּוֹרֶצַת שַׁעַר בְּלִבּוֹ לְהַבִּין וְלְהַשְׁכִּיל.

לאחרונה סיפר איש אשכולות זה [רבה של אנטוורפן] ששמע מידידו, שבהיותו ילד לא היה תלמיד טוב ו"ציוניו" היו למטה מהממוצע. לידו בכיתה ישב ילד מצליח ומצטיין. פעם בערב שבת התחלף בטעות אחד המבחנים, והתלמיד ה'חלש' הביא הביתה את דף המבחן של חברו עם ציון מעולה גבוה... שמחת השבת בבית הייתה גדולה ביותר. ההורים 'שדרו' לו אותות הערכה יוצאים מן הכלל. מאותו יום החליט להשקיע מאמצים בלימודיו עד שהפך לת"ח מופלג ברבות הימים.

*

והרב קנר מספר: מימי נעוריי בעיר מולדתי אנטוורפן, זוכרני מלמד ותיק מהדור הישן בשם רבי אברהם דראך זצ"ל, איש יקר ותמים, עובד ה' ודבק במסורת אבות. שמעתי פעם שאמר לתלמיד שלא הצטיין בלימוד: "יבוא יום שעוד אתגאה בזה שלמדת אצלי" וזה עודד את התלמיד מאוד, כעבור יותר מיובל שנים פגשתי את נכדו של הרב דראך, שהיה משגיח בישיבת מונטריאול, ומסרתי לו את הנהגת סבו זו. הוא הפנים את הדבר והכיר לי טובה על כך.

איש החינוך הבלתי נשכח, הרב משה רייס זצ"ל, סיפר פעם שה"שפת אמת" נכנס פעם לבחון תינוקות של בית רבן. בסיום הבחינה השתהה עוד כמה רגעים בחדר. הוא אמר להם שרצונו לנשום הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא...

ולסיום מביא פנינה יקרה מספר "משנת החינוך" (מאת הרב יחיאל יהודה ברנשטיין): כל מחנך, בנפשו צריך לתאר לעצמו שרבו שהוא מקושר אליו ומסתופף בצילו, שלח אליו את בנו, ללמדו. כעת הוא המחנך הפרטי של הבן. כמובן היה נותן לו את כל תשומת לבו. לא

היה תופס אצלו מקום אם הוא ממודד ומחונן או לא, אלא היה מתמסר אליו בכל לב ונפש. בכל עת היה חושב מה יענה באותו רגע שרבו ישאלנו אודות מצב בנו, מה ישיב. והנמשל מרעיד לבבות: הרי כל ילד הוא בנו של הקב"ה, החביב והיקר אצלו לאין שיעור וערך...

עד כאן דבריו המאירים של הרב קנר שליט"א!!!

*

סיפר לי פעם מורי ורבי המשגיח רבי דב יפה זצ"ל [וכן בספר 'מרכיצי תורה ומוסר' מביא ר' אהרן סורסקין] מעשה ברבי יעקב ניימן זצ"ל [לימים - ראש ישיבת אור ישראל בפתח תקווה] שכאשר למד בחו"ל בישיבת לומז'א, ראה פעם את רבו [המשגיח של ישיבת לומז'א] רבי משה רוזנשטיין לומד עם ילד בגיל "חיידר" ובוחנו על לימוד החומש. שאלו רבי יעקב: מי הוא זה? ענה רבי משה: זה בנו של הקב"ה!

פני רבי יעקב היו מופתעות...

מיד אמר לו רבי משה: וכי אם אומר לך שהוא בנו של שמריל או של געציל היית יודע במי המדובר, וכשאני אומר לך שהוא בנו של הקב"ה אינך מבין במי המדובר?...

*

כאילו הוא יצא ממצרים! ממש!

הגאון רבי אלעזר חיימוב שליט"א, רבה של 'העדה הבוכרית' באשדוד סיפר סיפור, כדי לבטא כמה גדול כוחה של ברכה שהוציא מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל מפה קדשו. אבל בסיפור הזה מונח גם מסר מאוד מאוד מחזק ומחייב, לכל אחד ואחד.

המשפחה שלו היתה משפחה מסודרת מאוד בבוכרה שבאוזבקיסטן. להוריו היו נכסים, הם היו מתפרנסים יפה, והצליחו עם הזמן לצבור אפילו אונקיות זהב שהיו שומרים במקום מסתור, כי חששו שאם יפקידו את הכסף בבנק, הרשויות יניחו עליו את היד.

החיים שלהם נעו על מי מנוחות, במקום התנהלה קהילה יהודית פורחת ומשגשגת. אבל הגיע שלב שבו הרגיש אביו הר"ר יעקב זצ"ל, שהחינוך הטהור של ילדיו נמצא בסכנה. האבא לא החזיק במשרה תורנית כלשהי, הוא היה איש עסקים פשוט, שקבע עיתים לתורה והקפיד על קלה כחמורה.

דאגתו לחינוך הילדים, כך הסתבר, הייתה גדולה יותר מכל דבר אחר. ברגע שהבין שבבוכרה מתחיל מצב החינוך להתדרדר, ויש סכנה שהילדים שלו לא יקבלו חינוך ליראת שמים ואהבת תורה, הוא לא התלבט.

בתוך ימים אחדים מכר את נכסיו בזיל הזול, ומיהר לצאת מהמדינה, כשהוא מותיר את כל הרכוש מאחוריו. כמובן שבגבולות לא יכלו להעביר אונקיות זהב, וגם אותן הוא נאלץ להשאיר מאחור.

כך נדדה המשפחה עד שהגיע לארץ הקודש, ופקידי הסוכנות שילחו אותם להתגורר בטבריה. האמא היתה אחות רחמנייה בבית החולים בבוכרה, ועם הגיעם לטבריה הוצע לה לעבוד בבית החולים 'פוריה', אבל כשביררה את הפרטים התברר שהיא תיאלץ לעבוד בשבת, ואף אחד לא מבטיח לה שהיא תוכל לשמור שם שבת, עם כל הנהלים שמחייבים כתיבה ועשיית מלאכות, שלא תמיד יש בהן את ההיתר של פיקוח נפש. הם סירבו להצעה. כך ירדה המשפחה למצב של עוני מחפיר. הם רעבו לפת לחם, אבל ההורים לא השמיעו אפילו לרגע אחד, איזושהי אנחה של צער על ההחלטה שקיבלו. האווירה בבית הייתה כזאת, שלכולם היה ברור שגם אם הם היו יודעים מראש שהם ירעבו ללחם, זה לא היה גורם להם לקבל החלטה אחרת. החינוך של הילדים ועתידם הרוחני - חשוב יותר מכסף וזהב. הוא חשוב יותר אפילו מפת לחם!

*

אחרי שנתיים בטבריה, התגלגלה המשפחה לתל אביב. כמוכן שעם הגיעם לתל אביב, מיהר האב לברר מה הוא תלמוד התורה הטוב ביותר בעיר, והתשובה הייתה 'יסודי התורה', בהנהלתו הרוחנית של המחנך הידוע הרה"צ רבי משה טורק זצ"ל, תלמוד תורה שממנו יצאו גדולי תורה.

והנה הגיע השלב שבו הבן הגדול היה צריך להיכנס לשיבה. שוב בירר האב ושמע שיש בבני ברק הסמוכה ישיבה לצעירים, ישיבת פוניבז' הקטנה. הוא לקח את בנו להיבחן בתקווה שיתקבל לשיבה.

הסדר בבחינות היה שמרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל היה יושב בלי גמרא, והבחורים המעוניינים להתקבל לשיבה היו עוברים לפניו, הוא היה שואל כל אחד "מה אתה לומד?". הילד היה משיב איזה פרק הם למדו השנה בכיתה ח', והרב שטיינמן היה שואל אותו כמה שאלות מתוך אותו פרק, ומיד היו ממשיכים לילד הבא.

כשהגיע מיודענו עם בנו, הוא העמיד את הילד בתור יחד עם כל שאר הנערים הצעירים, וכשהגיע תורו הוא נשאל כמה שאלות על ידי מרן הגראי"ל. האבא לא יכול היה להתאפק, הוא מיד התפרץ וניגש לראש הישיבה ושאל: "נו? הרב החליט לקבל את הבן שלי או לא???"

מרן הגראי"ל שמע את השאלה, אבל הוא גם שמע את המבטא שבו היא נאמרה. זה היה מבטא שונה ממה שהורגל לשמוע, והוא מיד שאל את האב: "מהיכן אתם?", השיב לו האב "אנחנו מבוכרה, הגענו לא מזמן לארץ הקודש".

בתגובה החל מרן הגראי"ל לצטט את הפסוקים שמופיעים בפרשתנו: "והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר נשבע לאבתך, לאברהם ליצחק וליעקב, לתת לך ערים גדולות וטבת אשר לא בנית, ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת, ובורת חצובים אשר לא חצבת, כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת".

נענה האב ואמר למרן: "כבוד הרב, אנחנו את הבתים המלאים כל טוב השארנו מאחור, בבוכרה. שם היו לנו בתים, כרמים, שדות וזיתים. צברתי מאות אונקיות זהב שהשארתי שם, פה אנחנו רעבים ללחם, כאן אין לנו כלום, באנו לכאן בעירום ובחוסר כל כדי שנזכה לבנים תלמידי חכמים!!!"

כששמע זאת מרן הגראי"ל הרים את עיניו, והתבונן בתוך עיניו של היהודי הלא מוכר שעמד לפניו. הוא ענה לו בשתי מילים: "הלוואי, הלוואי!!!"

אמר על כך הגאון רבי אלעזר חיימוב שליט"א: "זכה אבי זצ"ל, שכל בניו, ללא יוצא מן הכלל, זכו להיות מורי הוראה בישראל, וזאת, בזכות הברכה שקיבל מפה קדשו של הרב שטיינמן שאמר לו 'הלוואי הלוואי'..!"

*

כמובן שברכת קדשו של מרן הגראי"ל יש בה כח עצום. אני מאמין באמונה שלמה שאפילו עם אמירת 'הלוואי' פעם אחת - הוא יכל לשדד את הטבע, ולהשפיע ברכות וישועות למעלה מדרך הטבע, ובכל זאת, אמר הרב טורק להרב חיימוב: אני חולק על המסקנה שלך... מברכה של אדם גדול לא זוכים לדבר כזה, שכל הילדים יהיו מורי הוראה בישראל.

אבל יש בסיפור הזה משהו אחר, שהוא בוודאי הגורם לכך שכל ילדיו יצאו מורי הוראה! העובדה שבאים זוג הורים ונוטשים את כל רכושם מאחור, כדי לחיות בעירום ובחוסר כל מבחירה חופשית ומלאה, וזאת רק בגלל החשש לעתידם הרוחני של ילדיהם, זהו מתכון בטוח להצלחה בחינוך הילדים.

התורה הקדושה אומרת: "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך... והודעתם לבניך ולבני בניך.... אשר ילמדון ליראה אותי... ואת בניהם ילמדון". יש כאן אזהרה כפולה ומכופלת: לא מספיק לחנך את הילדים לשמור תורה ומצוות, צריכים להעביר להם את התחושה הזאת של מעמד הר סיני, "זכור אל תשכח", "השמר לך פן יסורו מלבבך".

הגמרא אומרת במסכת ברכות: "כל המלמד בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני", אפשר לומר שזה לא רק עניין של זכות גדולה שיש לאב, שהוא קיבל את התורה מסיני, אלא שהגמרא מסבירה לנו איך צריך אב ללמד את בנו תורה - כאילו קיבלה מהר סיני. עם קולות וברקים, באימה ביראה ברתת ובזיע.

*

מספר הגאון רבי אליעזר טורק בספרו 'אוצרותיהם אמלא': מעשה שהיה עם מורי ורבי הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, שפעם, בימי חול המועד פסח, עלה עם חמיו הגאון רבי יעקב רוזנטל זצ"ל שהיה אב"ד בתל אביב, לביקור אצל מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל.

הרב רוזנטל כבר לא היה צעיר באותם ימים, והרב שך גם היה זקן ושבע ימים, ומטבע הדברים השיחה בין השניים שהייתה כל כולה קודש לה, הייתה מתובלת גם בזיכרונות מהעבר, והרב שך התרפק בגעגוע על ימים עברו ועל הדמויות שהיו פעם.

שאל הגרא"י קוק את הרב שך: "נו... הרי גם בימינו יש ב"ה יהודים יראים ושלמים, העוסקים בתורה בהתמדה עצומה..."

אבל הרב שך השיב בתנועת ביטול... "אה, לא קרב זה אל זה... זה לא אותו הדבר". הרב קוק לא ויתר והמשיך לברר: "למה באמת? במה אנחנו שונים מהאנשים שהיו אז?"

נענה הרב שך והשיב: "פעם, כשיהודי היה מתפלל הוא היה כולו שקוע בתפילה, כשהיה לומד הוא היה שקוע כל כולו בלימוד, היום זה כבר לא לגמרי תפילה ולא לגמרי לימוד, אנשים מתפללים וגם עושים וחושבים על עוד דברים באמצע, לומדים בהתמדה אבל גם נותנים לראש לעסוק בדברים נוספים. זה לא אותו הדבר!!!"

הרב קוק הוסיף והקשה: "אם כך, ילמדנו רבינו! איך מעבירים את החינוך הזה לדור הבא? הרי אני עוסק בחינוך, אני רוצה לדעת איך להעמיד כאלו תלמידים, כמו אלו שראש הישיבה מדבר עליהם!!!"

הרב שך הרכין את ראשו, וניסה למצוא הגדרה נאותה, אבל התקשה לבטא את תחושותיו במילים. משראה זאת הגר"י רוזנטל הוא ביקש רשות: "אולי אני יכול להשיב לחתני במקום ראש הישיבה?", אמר לו הרב שך: "כן בהחלט, אדרבה ישיב כבוד תורתו תשובה ראויה".

ציטט הגר"י רוזנטל מדברי בעל ההגדה: "יכול מראש חודש, יכול מבעוד יום... לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

לכאורה צריכים לדייק בדברים: הרי מי אומר את המשפט הזה? בעל ההגדה. הוא היה צריך לכתוב: 'לא אמר הקב"ה אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', או 'לא אמר הכתוב'. מה זה 'לא אמרתי'?

"אני אשיב בתירוץ חסידי", אמר הגר"י רוזנטל: "ה'לא אמרתי' מוסב על ראש המסובין, האבא שקורא את ההגדה בפני ילדיו. 'לא אמרתי' - אני לא אמרתי לכם מה צריכים לעשות, אלא 'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', אני ממחיש לכם ילדי כי ההבדל בין לומר ובין להראות הוא הבדל בין שמים לארץ!"

אני מראה לכם!!! אני לא אומר לכם.

את הילדים לא מחנכים עם אמירה, אלא כשמראים להם, כשמשאירים את כל הרכוש מהאחור למען החינוך שלהם, כשנותנים שני שלישי מההכנסה החודשית כדי להרחיק אותם מדעות זרות, כשמקיימים את המצוות מתוך אכפתיות, מתוך רצון עז לעשות את רצון ה' ולשמוע בקולו. ככה מחנכים ילדים. זה המתכון הבטוח להצלחה בחינוך הילדים. ואין עוד דרך אחרת מלבד זאת! [הרב יחיאל צוקר, לקראת שבת מלכתא]

חג שמח! || לתגובות: Blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

האם מותר לאכול מרור בהסיבה

בגמרא פסחים (קח.) איתא "איתמר מצה צריך הסיבה מרור אין צריך הסיבה". והנה לשון הגמרא צ"ב, האם כוונת הגמרא שאסור לאכול המרור בהסיבה מאחר שמרור היא זכר לעבדות והסיבה היא זכר לחירות והוי תרתי דסתרי אם עושה שניהם ביחד, או שכוונת הגמרא כפשוטו שאין צריכים לאכול המרור בהסיבה אבל אם רוצה לאכלה בהסיבה רשאי ומותר לו לכתחלה לעשות כן.

ברש"י ורשב"ם שם כתבו "מרור אין צריך הסיבה שהוא זכר לעבדות", ומלשונם משמע דאין נכון לעשות כן, דכיון שאכילת מרור זכר לעבדות ולזמן הקשה שהיה אז, לכן לכתחילה צריך לאכול מרור דוקא בלי הסיבה דאם אוכל בהסיבה הוי סתירה לזכרון המרירות.

וכן נראה שיטת השבלי הלקט (ס' רי"ח) שכתב "לאחר שאכלו מרור כזית לכל הפחות, כל אחד ואחד נוטל מצה השלישית של שמורים וחזרת וכורכן יחד ואוכלן כאחד בלי הסיבה שהרי יש בה מרור, ועוד שהרי כבר אכלו המצה וצריך לכרוך כזית מצה עם כזית מרור לכל הפחות".

וכן מדויק מלשון הלקט יושר שכתב בטעם שיש לאכול כורך בהסיבה "ויראה דטעמא מסתברא דהא מצה בזמן הזה מדאורייתא ומרור בזמן הזה דרבנן ולא שבקינן חובת מצה קמי חובת מרור". ופשטות לשונו מורה שכשם שמצוה מחייב לאכול בהסיבה, כן המרור מחייב שלא לאכול בהסיבה, ובכורך אכילת המצה דאורייתא דוחה צורת אכילת המרור שהוא מדרבנן.

הבית יוסף מתיר בפשיטות לאכול מרור בהסיבה

אבל בבית יוסף (ס' תע"ה) כתב "מרור אין צריך הסיבה ופירש רש"י מפני שהוא זכר לעבדות. ונראה לי שאם רצה לאכול בהסיבה רשאי": וכפל הבית יוסף את דבריו להלן כשהוא דן אם צריך לאכול כורך בהסיבה וז"ל "כתב אחי ה"ר יחיאל מספקא לי בכריכה אי בעי הסיבה וכו'. ולי נראה דפשיטא דבעי הסיבה שהלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל, שהרי מצה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה וקיי"ל דמצה צריכה הסיבה, ואע"ג דמרור אינו צריך הסיבה אם רצה לאכול בהסיבה אין בכך כלום".

ובפרי חדש (ס' תע"ה) כתב וז"ל בקיצור "בבית יוסף כתב שאם רצה לאוכלו (המרור) בהסיבה רשאי, ולכאורה נראה קצת זה דכיון שהוא זכר לעבדות ראוי היה שלא יאכל אותו בהסיבה דהוי תרתי דסתרי ומ"מ נ"ל שהדין עמו, וכן נראה מדברי הכל בו שכתב גבי מרור ואין לחוש לאוכלו דרך חירות מכלל דאי בעי מצי אכיל זה נ"ל":

וכן סובר המהר"ל בספרו גבורות השם (פרק סג) שמותר לאכול מרור בהסיבה, שדן אם צריך לאכול כורך בהסיבה וכתב שם "דודאי אף על גב דמרור לא צריך הסבה אי בעי אכיל ליה בהסבה, וכיון דאי בעי אכיל ליה בהסבה ומצה בעי הסבה חייב בשביל המצה, ואין המרור מעכב עליו דמצי לאכול ליה בהסיבה".

וכן הסכימו בחק יעקב (סק"ט) "אם רוצה להסב רשאי" ובשו"ע הרב (ס' יג) "אע"פ שאין צריך להסב באכילת מרור מ"מ אם רצה להסב רשאי". וכן פסק החיד"א בספרו ברכי יוסף (ס' תע"ה) "הדין דין אמת, כמ"ש מרן וביאר טעמו וראיתו גבי הסבה דכריכה":

שיטת המגן אברהם שיצא רק בדיעבד אם אכל מרור בהסיבה

והנה הגם שהבית יוסף כתב שאם רצה לאכול מרור בהסיבה רשאי, ומשמע שמותר לו לכתחלה לעשות כן, אבל מלשונו בשולחן ערוך (ס' תע"ה ס' א) משמע שלמעשה אין נכון לעשות כן דהא כתב "ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה".

וכתב שם המגן אברהם (שם סק"ו) "ואם אכלו בהסיבה יצא, כן משמע בגמרא", הרי שהיה הוה אמינא דאם אכל מרור בהסיבה דלא יצא, קמ"ל דאם אכלו בהסיבה שיצא בדיעבד, וכך ביאר שם במחצית השקל "ר"ל ניהו דאמרינן בגמרא מרור א"צ הסיבה משום דמורה על העבדות, מ"מ אם מיסב אין בכך כלום דהא הלל כרך פסח מצה ומרור יחד ופסח ומצה ע"כ צריכים הסיבה ואיך אכל עמהם המרור בהסיבה אלא ודאי בדיעבד יצא, וגבי הלל מיקרי דיעבד כיון דא"א בענין אחר":

הרי דבריו ברורים שלכתחלה אסור לאכול מרור בהסיבה ורק בדיעבד יצא. ובפרי מגדים שם כתב "עיינן פרי חדש אי בעי אוכל בהסיבה והלשון קצת קשה", דר"ל דפשטות לשון השו"ע והמגן אברהם משמע שלכתחלה אין לאכול המרור בהסבה, וכן דייק הכף החיים (ס' תע"ה סק"כז) מהמגן אברהם דדוקא בדיעבד יצא. וכן נראה שיטת ערוך השולחן (ס' תע"ה ס' ו) "ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה מפני שהוא זכר לעינוי, ולא שייך בו הסיבה כבני חורין, ואם אכלו בהסיבה יצא".

וכן העיר בספר יד אהרן (ס' תע"ד) מהגאון ר' אהרן אלפנדרי זצ"ל על מה שכתב הבית יוסף שרשאי לאכול מרור בהסיבה, וכתב עליו וז"ל "מצאתי כתוב למהר"ם מטיוולי ז"ל (לא ידוע זהותו, ויש משערים ששמו רבינו מרדכי או רבינו משה מטיבולי, שחי שני דורות אחר רבינו הבית יוסף) אינו רשאי (להסב) מפני שהוא זכר לעבדות ובגמרא אגב דנקט במצה צריך הסיבה נקט במרור אין צריך הסיבה.

ועיינן בפרי חדש שהכריע שאם רצה לאכלה בהסיבה רשאי וכדברי רבינו המחבר. ומ"ש ז"ל אע"ג דמרור אין צריך הסיבה אם רצה לאכלו בהסיבה איך בכך כלום, ודאי מרור אין רשאי לאוכלה בהסיבה כיון שהוא זכר לעבדות, וכי היכי דמצה דמצוה דהיא זכר לחירות אינו רשאי לאוכלה בלא הסיבה, במרור שהוא זכר לעבדות אינו רשאי לאוכלו בהסיבה וכן נראה מדברי רבינו". הרי שהבין מלשון השו"ע שאינו רשאי לאכול מרור בהסיבה.

והבני יששכר בספרו דרך פקודיך (מצוה כ"א, חלק המעשה) כתב "מרור אסור לאכול בהסיבה ואם אכל בהסיבה אין צריך לחזור ולאכול בלא הסיבה". הרי שנקט לשון "איסור"

ולא רק שלכתחלה אין לעשות כן, ויש לפרש דבריו לפי שיטת הט"ז (ס'תע"ב סק"י) "נ"ל בכל מקום שנזכר שאין צריך להסב יש איסור להסב כדאיתא לענין סוכה דכל הפטור מן הדבר ועושיהו נקרא הדיוט, וכן מצאתי בשם רש"ל".

וכן כתב רבינו יקותיאל משפירא בביאורו על הפיוט של שבת הגדול (נדפס סוף מהר"ם חלוואה לפסחים עמ' סח) "מרור לא בעי הסיבה אפילו בלילה ראשונה דהא מרור על מרירות השיעבוד הוא ואין לנו לנהג בו מנהג חירות".

והנה אם הט"ז סובר כשיטה הנ"ל שהסיבה היא סתירה לזכרון המרירות, מבואר היטב למה הוא סובר שיש איסור להסב, דאינו נחשב כחומרה אם מיסב בשעת אכילת מרור אלא להיפך שהוא מיקל בצורת אכילת המרור.

שיטת הסוברים שמותר לאכול מרור בהסיבה

והנה המשנ"ב (סק"יד) פסק "ויאכלנו בלא הסיבה שהוא זכר לעבדות, ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי", ובשער הציון כתב "ב"י ומג"א ופר"ח ומשמעות הגר"א בס"ק י"ד". הרי שמציין גם את המג"א כמקור לדבריו, ומבואר שהבין בשיטת המג"א שס"ל שמותר לכתחילה לאכול בהסיבה, ודלא כהבנת המחצית השקל וכף החיים.

והיוצא מכל הנ"ל שיש מחלוקת גדולה אם מותר לאכול מרור בהסיבה. לפי שיטת שבלי הלקט, רוקח, מחצית השקל, כף החיים, ערוך השולחן, אין נכון לאכול מרור בהסיבה, ולפי שיטת מהר"ם מטיוולי, יד אהרן, ודרך פקודיך אסור לאכול מרור בהסיבה, ולעומת זה שיטת הכל בו, הבית יוסף, מהר"ל, ופרי חדש חק יעקב שו"ע הרב דרשאי לכתחלה לאכול מרור בהסיבה אם הוא רוצה. ולגבי פסק השו"ע והמגן אברהם יש מחלוקת בין המחצית השקל וערוך השולחן וכף החיים שסוברים שיצא רק בדיעבד ובין החק יעקב שו"ע הרב ומשנה ברורה שסוברים שמותר לאכול מרור בהסיבה אם רוצה.

קושיא על הדמיון לאכילת כורך

והנה הבית יוסף כתב שיש להביא ראיה מכורך דמותר לאכול מרור בהסיבה "שהלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל, שהרי מצה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה וקיי"ל דמצה צריכה הסיבה, ואע"ג דמרור אינו צריך הסיבה אם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום".

אבל הפרי מגדים (ס' תע"ה א"א סק"ו) שלל ראיה זו וכתב "ומכריכה אין ראיה" ולא ביאר למה אין ראיה מכורך שמותר לאכול מרור בהסיבה, והלא הלל הזקן היה עושה כן. ועוד צריכים להבין דברי המחיצת השקל "וגבי הלל מיקרי דיעבד כיון דא"א בענין אחר", וזה דבר קשה לומר שהלל הזקן היה יוצא כל שנה מצות אכילת מרור רק באופן של בדיעבד.

ונראה לומר בהקדם שאלת המפרשים על דברי ההגדה "רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור". והרבה מפרשים שאלו למה הקדים פסח ומצה למרור, הלא המרור זכר לוימררו את חייהם והפסח והמצה זכר לחירות.

ובספר שובע שמחות מאת הרה"ק ר' מנחם מנדל מסטריזוב זי"ע (ומגדולי תלמידי החוזה מלובלין והרה"ק רמ"מ מרימנוב) כתב לפרש על פי הפסוק (תהלים קיח כא) "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה" וז"ל "הכוונה אודך אחר הישועה על העינוי כי מהעינוי נצמח הישועה אחר כך, וכן היה בגלות מצרים שנזדככו בכור הברזל ונגאלו כנודע ולזה אנו אוכלין מצה זכר לגאולה ואחר כך אנו מברכין על המרור היינו על העינוי שמחמתה בא הישועה" עכ"ל.

הרי שרק אחר הישועה אפשר להבין החסד שהיה טמון בהיסורים, וכ"כ המהרא"ל צינץ זצ"ל בספרו ברכת שיר (ד.ה. מרור זה) וז"ל בקיצור "כיון שהמרור זכר לעבדות היה לו להקדים המרור, ונראה על פי פשוטו להיות שלא נודע טובת המרירות עד אחר החירות לכן נזכר להודות ולהלל לשמו ית' בעת השגנו טובתו ובמה שהוא אחרון נזכר טובתו אחר החירות".

ובבני יששכר (מאמר ט, אות א) האריך בזה "החולה כשהוא בחליו הנה הרופא משתדל עמו ונותן לו סמים המרים בעל כרחו ושלא בטובתו, וכמשא כבוד יכבד הדבר על החולה כי אינו מבין אז למה יתאכזר עליו להשקותו כוס התרעלה כזה, אבל כאשר ישוב לאיתנו ויעמוד על בוריו ויקום ויתהלך בחוץ על משענתו אז יבין למפרע גודל השתדלות הרופא ברחמים וחמלה ואז ישבח ויודה להרופא הנאמן והרחמן, ובזה תתבונן הדבר גם בכאן.

הנה בגזירת היוצר הנה במצרים מררו את חיי אבותינו ולא היה מובן להם על מה עשה ה' ככה, עד שעמדו כמעט על בוריים בעת צאתם ממצרים הבינו למפרע הטובה הגדולה מהסמים המרים שהיא למען ביטול והכנעת חומרם והחיות הגס כחיי הבהמיות ושיגו הארת חיי החיים, ולזכר הזה הוא מצות המרור, לזכר הטובה הגדולה אשר פעל עמנו רבון כל המעשים להכניע החיות הבהמיי ולעשות אותנו מוכנים כמלאכי רוח לקבל התורה, והנה הטובה הזאת לא היתה מובנת עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה במצרים, על כן בסידור השבח בסיפור יציאת מצרים הוא פסח מצה ומרור" עכ"ל.

והנה בזמן המקדש כשאכלו בני ישראל את הקרבן פסח, היינו מצווים (שמות יב, ח) "ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", וביאר האור החיים הק' "גם המרורים שיצו ה' הוא לצד כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עמו דבר חד כי בזה יערב לחיך האוכל ויאכל בכל אות נפשו", וראה בגמ' פסחים (קיד.) שהמרור נקרא בלשון המשנה "פרפרת הפת" וביאר שם תוספות שע"י אכילת המרור ממשיך הלב למאכל כדתנן בברכות (מד.) "פת ומליח גוררים הלב".

ודברי האור החיים הק' צ"ב דנראה מדבריו שאכילת מרור היא ענין של תענוג ועונג ואיך זה עולה יפה עם דברי הגמ' פסחים (קטו:) "אמר רבא בלע מרור לא יצא" וביאר שם הרשב"ם "דבעינן טעם מרור וליכא דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לומר את חיייהם".

ונראה ביאור דברי האור החיים הק' לפי יסוד השובע שמחות והבני יששכר הנ"ל, שרק אחר שכבר זכה לישועה יכול האדם להכיר ולהודות על היסורים שקדמוהו, ולכן הלל הזקן

שהיה בזמן שבית המקדש קיים והיה אוכל הקרבן פסח, הוא היה יכול לכרוך עמו המרור ולאכלה בהסיבה, דאצלו המרור היה מתבל בשר הקרבן ומוסיף בו טעם לחיך ולא היה סתירה לדרך חירות, ולכן אכלה בהסיבה, משא"כ אנו שנמצאים רח"ל בתוך הגלות "והלילה הזה כולו מרור" שאוכלים המרור בפני עצמו ולא כפרפרת, אז מרגישים ביותר המרירות שבו והסיבה נראה כסתירה ליסוד העבדות.

ולפי זה אין לשפוט מאכילת כורך שיהא מותר לאכול מרור גרידא בהסיבה, דאולי רק כשזוכה לאכול פסח מצה ומרור ביחד, אז כאשר כבר נמתקו יסורי הגלות נעשה המרור "דבר חד כי בזה יערב לחיך האוכל". (ומבואר שדברי הבני יששכר בספרו הנ"ל ופסקו בדרך פקודיך שאסר לאכול מרור בהסיבה הם שיטה אחת, שבזמן הזה קודם שזכינו לחירות אמיתי א"א לאכול מרור בהסיבה).

ומה שאנו אוכלים בזמן הזה הכורך של מצה ומרור בהסיבה היא "זכר למקדש" ללמד ולהזכיר לנו גודל הישועה שנזכה לה בזמן בית המקדש שיבב"א שאז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה על כל מה שעבר עלינו ואז נהיו כולנו מסוגלים לאכול המרור בהסיבה.

האם צריך כזית מרור מן התורה

ויש לציין לעוד הבדל בין אופן אכילת מרור כשהוא אכלו לממתק את בשר הקרבן ובין כשאכלו לבד בפני עצמו כדי לטעום המרירות, דזה שאדם אוכל דבר חד כדי שיערב לו הבשר, היינו שלוקח מעט תבלין או איזה דבר חריף ומערב מעט ממנו בתוך הבשר או התבשיל כדי להוציא טעם המאכל, אבל כאן האדם מחוייב לאכול כזית בשר וכזית מרור, ואיך שייך לומר שהתורה צוה שישים כזית תבלין על כזית בשר, הלא בזה הוא יקלקל טעם הבשר ולא שישביח אותו.

ונראה מכאן שהאור החיים הק' הולך בשיטת התרומת הדשן (פסקי מהרא"י ס' רמ"ה) שנקט בפשיטות שמדין תורה אין צריך לאכול כזית מרור, שכן בתורה לא נאמר לשון אכילה על מרור, והביא ראיה לדבריו מדברי הרא"ש בפסחים (ס' כ"ה) שכתב שמרור בכזית משום שמברך "על אכילת מרור" ומשמע מדבריו שרק משום הברכה צריך כזית ולא מעצם דין המרור.

ובשו"ת שאגת אריה (או"ח ס' ק) ביאר עוד שלפי הרא"ש צריך לומר שמה שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו" אין המילה "יאכלוהו" מתייחסת לא למצה ולא למרור אלא לבשר הפסח עצמו. (וע"ע בזה בשו"ת אבני נזר ח"ב ס' שפ"ג).

ובגמ' ברכות (ה.) איתא "אמר רבי שמעון בן לקיש נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם".

ובמאור ושמש פר' וארא כתב על זה ביאור נפלא וז"ל "פירש הרב הקדוש איש אלהים מו"ה מנחם מענדל זצוק"ל מרימנוב דהיינו מה מלח אם מוסיף יותר מכשיעור אי אפשר לקבל הנאה מהבשר רק דוקא אם נמלח כשיעור, כך היסורין יהיו ממוזגים שיהיה יכולת

לקבלם ויהיו ממוזגים ברחמים". הרי שמלח ממתקת את הבשר רק כשמים מעט מעט, אבל אם שמים הרבה זה מקלקל הבשר, כן לענין מרור שרק מעט מרור מעדן וממתיק הבשר אבל הרבה מרור מקלקל הבשר.

אם לאכול כורך בהסיבה

בשו"ע (ס' תע"ה ס' א) פסק שצריך לאכול כורך בהסיבה, אבל בספר מגיד מישרים להבית יוסף כתב שכורך אינו בהסיבה כיון שיש צד מרור "ולהכי לא מתאכיל ליה בהסבה דהא איהו רמיז ליה בגלותא ואיך ייכיל ליה בחירות", וכן איתא בשבלי הלקט (ס' רי"ח), "לאחר שאכלו מרור כזית לכל הפחות, כל אחד ואחד נוטל מצה השלישית וחזרת וכורכן יחד ואוכלן כאחד בלי הסיבה שהרי יש בה מרור", וכן הוא ברוקח (ס' רפ"ג) "יקח מצה שלישית וכורך מרור עמה ויאכל כזית מצה עם מרור בלא הסיבה".

ויש לציין שבספר שפתי חן (עמ' קע"ח) כתב שעקב כך הרה"ק מסאטמאר זי"ע היה נוהג כעין פשרה שאכל הכורך בהסיבה אבל לא בשכיבה ובחליצת מנעליו כמו כשהיה מיסב באכילת מצה, כיון שאכילת כורך מורה להסמיך האמונה אל היסורין להאמין שהכל לטובה ומצות הסיבה מורה על ההמתקה וההצלה כמו שכתב הבני יששכר כמה פעמים, וכיון שעדיין אינו רואה את ההצלה והישועה, די בהסיבת ראשו לחוד ולא הסיבת כל גופו.

עליך נסמכתי מבטן

הבאנו לעיל דברי הפרי חדש ששאל "דכיון שמרור הוא זכר לעבדות ראוי היה שלא יאכל אותו בהסיבה דהוי תרתי דסתרן ומ"מ נ"ל שהדין עמו", הרי שהסכים שהדבר נראה כתרתי דסתרתי ועכ"ז הדין שמותר לעשות כן, ולא כתב סברת הדבר מדוע אין זה נחשב כתרתי דסתרתי. ונראה שסבירא ליה שזהו עבודתינו בעולם הזה לבוא למדריגה להאמין ולהבין שבכל מצב שלא יהיה, צריכים להרגיש ולהאמין באמונה שלימה שאנו נמצאים ביד השי"ת, ומי שבא למדריגה גבוה הזאת יכול לאכול מרור זכר למרירות ובאותה זמן לישב בהסיבה, שהוא מקיים מצות הסיבה על דרך הפסוק (תהלים עא, ג) "עליך נסמכתי מבטן, א-לי אתה".

וכך איתא במדרש תהלים (שם, מהדו' בובר) "היה לי לצור מעוז בגלות לבא תמיד, כיון שאני בצער בגלות ואני נכנס בבתי כנסיות להתפלל תהיה לי תפלתי מגדל עוז שנאמר (משלי יח י) 'מגדל עז שם ה' וכתוב (יואל ה ג) 'כל אשר יקרא בשם ה' ימלט'. 'מכף מעול' זה ישמעאל, 'וחומץ' זו אדום שגזירותיו שגזר עלי קשים כחומץ, 'כי אתה תקותי ה' אלקים מבטחי מנעורי' מימי אברהם יצחק ויעקב. 'עליך נסמכתי מבטן' בגלות מצרים כשגזר פרעה (שמות א כב) 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו', 'ממעני אמי אתה גוזי' כמה שנאמר 'וכן נגוזו ועבר' (נחום א יב) 'שהוצאתני בשלום והוצאתני מיד מצרים', 'כמופת הייתי לרבים' כמה נסים עשית לי במצרים ובים ובמדבר למה? 'ואתה מחסי עוז' לכך 'ימלא פי תהלתך'".

הרי שגם בעת גלות מצרים קיימו בנפשם "עליך נסמכתי מבטן" ולא התייאשו מן הגאולה ובטחו בה' "כי אתה תקותי ה' אלקים מבטחי מנעורי", וזהו מה שכתב השל"ה הק' (בפירושו על הגש"פ ד.ה. עבדים היינו) בסוד מצות הסיבה וז"ל "ואנחנו דבוקים בו להראות זה אלי

זה ה' קוינו לו ויושיענו כו' וזהו סוד ויסב אלקים את העם שסיבב אותנו ואין הפסק בינינו, ובמדרש (שמו"ר כ טז) 'ויסב אלקים את העם וגו' מכאן אמרו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, כי כן הסיבן הקב"ה הרי מבואר סוד הסיבה".

במצות הסיבה האדם מראה שהוא מאמין שהוא נמצא תמיד תחת השגחת השי"ת השומר עליו ובצל כנפיך יחסיון, וגם בעת צער ומרירות הוא יודע כי "אלקי צורי אחסה בו מגיני וקרן ישעי משגבי ומנוסי מושיעי מחמס תושיעני" (שמואל ב, כב).

אין אכילת מרור בהסיבה נחלת הכלל

ולאיש כזה אין סתירה לאכול מרור ולהרגיש מרירות ובאותו עת לשבת בהסיבה, דהוא מרגיש שהוא תמיד נמצא ביד ה' וסומך ה' לכל הנופלים, אבל מדריגה נשגבה זאת אינו נחלת הכלל ולא כל אחד יכול ורשאי להטעות את עצמו שהוא אוחז במדריגה הרמה הזאת. ולכן הגם שבשו"ע הרב (ס' יג) פסק "אע"פ שאין צריך להסב באכילת מרור מ"מ אם רצה להסב רשאי" למרות זה בסדר הגדה שבסדור בעל התניא (סימן מרור) כתב "ויאכלנו בלי הסיבה" ודלא כמו שהעלה להלכה בשו"ע הרב. הרי שנקט שאין להסב בעת אכילת מרור. (וכן העיר בזה הגרא"ח נאה בפסקי הסידור אות קנז).

וכן נראה מלשון השו"ע, שהגם שהבית יוסף כתב שרשאי לאכול מרור בהסיבה אבל מלשונו בשו"ע "ויאכלנו בלא הסיבה", משמע (כפי דברי הפמ"ג ועוד) שפשטות ההלכה שאין לאכול מרור בהסיבה, ונראה שליחידי סגולה שמרגישים בנפשם שהם במדריגת "עליך נסמכתי מבטן" גם בעת צער ומרירות, הם רשאים לאכול המרור בהסיבה.

(ויש מכתב שכתב הרה"ק האביר יעקב מסאדיגורא זי"ע לפני שבעים שנה לגיסו הרה"ק מקאפישניץ זי"ע. הרבי מסאדיגורא היה לו אח (רבי יהודה צבי) שהיה מאוד חביב עליו, והוא נפטר ביום ט' ניסן תשי"א, והרבי מסאדיגורא ישב שבעה עליו וקם מהשבעה להסדר. ובמכתבו כתב הרבי מסאדיגורא "לעמוד ר"ל מהשבעה ולילך להסדר, לזה היה צריכים אנשים גדולים כמו דודינו הרה"ק ר' אברהם'ניו מפרוהיבשט זי"ע ועכ"י ואחיו זקננו אדמו"ר מרוזין זי"ע ועכ"י, שהלכו לסוכה ערב סוכות אחרי הסתלקות זקננו הקדוש אדמו"ר ר' שלום מפרוהיבשט זי"ע ועכ"י לקדש בלילה בהתלהבות וקדושה ושמחה גדולה לעשות קידוש להשי"ת. אוי הייתי נשבר לרסיסים בהסדר".

הרי שאפילו אדם צדיק נשגב וקדוש כמו הרבי מסאדיגורא שהיה ידוע כאחד מגדולי הדור, העיד על עצמו כמה קשה היה בשבילו לעמוד מהשבעה ולהתנהג בדרך חירות בליל הסדר, וכל שכן אנשים כערכינו כמה קשה הדבר לאכול מרור ובאותה שעה לשבת בהסיבה כדרך בני חורין).

אבל באכילת כורך כל ישראל יעשו אותו לאכלה בהסיבה הגם שיש בה מרור, דאכילת כורך באה לחזק אמונתנו שכמו שיצאנו בחפזון ממצרים כן נצא מגלות הזה, ואכילה זו היא על שם העתיד בב"א ואז נכיר ונבין כראוי כל חסדי השי"ת עמנו.

ובשו"ת דברי יציב (או"ח ס' ר, י סק"ה) מהרה"ק מקלויזנעורג זי"ע כתב כעין דברינו, וכתב ביאור נפלא בטעם אכילת מרור בהסיבה דבא להגיד שבחו של ישראל שאפילו בשעה

שהיו עבדים בעיני קשה לא שינו בגדיהם ושמותם ולשונם, והיא היא שעמדה להם, ולא נשברה רוחם ולא כפפו קומתם נגדם להתקנאות באלו הרוצחים והמשעבדים, רק ידעו שהמצריים כחיות טורפות ופראי אדם ואתם קרויים אדם ולא אוה"ע קרויים אדם (יבמות ס"א). ואין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה (אבות פ"ו מ"ב) ולזה כורך מצה ומרור ואוכל בהסיבה דרך חירות שאף במרור היו ג"כ בני חורין ולא נחשבו בעיני עצמם ח"ו לעבדים משועבדים ועמדו בתוקף שלא לשנות מדרך אבותם ולא כעבדים שאין להם יחס דבשר חמורים בשרם (יבמות ס"ב). רק המה זרע אברהם יצחק ויעקב בני ישראל סבא.

לזה היה הו"א שאף המרור משובח לאכול בהסיבה וקמ"ל דלאו מצוה הוא שלא כל אדם זוכה לזה, אבל עכ"פ בכריכה עושים הסיבה להראות שזה היה מדריגת ישראל ועי"כ זכו לגאולה ולא הספיק בצקם להחמיץ משום שבעח שוימררו חייהם היו ג"כ בני חורין ועמדו בקומה לפני ישראל ועי"כ זכו לגאולה ולא הספיק בצקם להחמיץ משום שבעח שוימררו חייהם היו ג"כ בני חורין ועמדו בקומה זקופה לפני השוטרים עכ"ל לשון הדברי יציב. (ודברים אלו הם בבחינת "הוא היה אומר" וכידוע ומפורסם משנותיו סבלותיו בשואה איך שלא נכנע הרה"ק מקלויזנעבורג בפני הרשעים הארורים).

בשעה שמצה ומרור מחותנים לפניך

בספר מעשה אבות (ספינקא עמ' סג) מובא שהרה"ק האמרי יוסף מספינקא זי"ע היה רגיל לספר ששמע מהרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע שהלך פעם בליל חג הפסח תחת החלונות לראות חשיבות כלל ישראל איך שעושים הסדר. בדרכו שמע מאחד החלונות איך שעם הארץ אחד אומר בנוסח ההגדה של פסח "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מחותנים לפניך" במקום לומר "מונחים לפניך". כשבא השר שלום לביתו סיפר לסובביו מה ששמע ומאד נהנה מזה. (ידוע מכמה צדיקים שאהבו לדעת ולספר איך פשוטי העם ערכו את הסדר, והרה"ק ר' יוחנן מטאלנא-ירושלים זי"ע אמר שמקור הנהגה זו מבואר מדברי הזוהר הק' (ח"ב מ:)) שהקב"ה מוריד את המלאכים ופמליא דיליה להביט ולראות איך שבני ישראל עורכים את ליל הסדר).

ואמר הרה"ק מבעלזא כי כן הוא שמצה ומרור הם מחותנים ביניהם, וביאר הענין על פי משל לעושר גדול ונכבד שרצה להשיא בתו לבחור חשוב ות"ח, אך לא מצא שידוך עד אשר לבסוף מצא בחור עם כל המעלות ות"ח ובן טובים רק חסרון אחד היה, שהבחור היה עני גדול והלך בבגדים קרעים ומטולאים, אך מכל מקום מאוד הוטב מאוד בעיניו הבחור. מה עשה העשיר, קנה מיד מלבושים חדשים ומפוארים להבחור ואז עשה השידוך. העשיר רצה לעשות החתונה מיד ושהבחור ילך לחופה עם בתו. אבל אבי החתן התנצל שכעת אין לו לעשות רק חתונה עם פת חריבה ואם ימתין זמן מה אז יסדר ויערוך סעודה גדולה כראוי לשידוך כזה, אבל אבי הכלה לא רצה להמתין כלל כי מאוד רצה את הבחור ואמר לו שעדיף לו לעשות החתונה עם פת חריבה כמו שהוא מלהמתין זמן רב.

המחותן העשיר לקח מבגדים הקרועים של החתן וטמנם אצלו כדי להראות לאחר זמן באיזה מעמד היה הבחור קודם שלקחו לחתן וכן אבי החתן לקח מהפת החריבה של

החתונה למזכרת. ברבות הימים כשהמחותן העשיר הוציא את הבגדים הקרועים להראות לחתן ולהזכירו ממעמדו הראשון, הוציא אז כנגדו המחותן השני את הפת החריבה להזכירו איך שחשק בבנו ולא רצה להמתין אפילו שיכינו כראוי את צרכי החתונה רק עשו החתונה מיד עם פת חריבה.

והנמשל כי העושר המחותן הוא הקב"ה שהוציאנו מכור הברזל מגלות מצרים ולקח אותנו לו לעם, וכדי לזכור גודל השעבוד שהיה במצרים ציוה לנו לאכול מרור זכר לעבדות, אמנם גם אנחנו אוכלים מצה הרומזת על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, שזהו אות על המהירות הגדול שמיהר עצמו הקב"ה כביכול על חתונתו לקחת אותנו לו לעם, ואם כן שפיר מובן שהמצה והמרור המה מחותנים כדוגמת שני מחותנים הנ"ל, כי מצה מראה את מעלת בני ישראל והמרור מראה את מעלת הקב"ה.

ובהגדת מהר"ז (עמ' קח) מהגה"ח ר' זלמן בארער זצ"ל מביא משל זה מספר אמת ליעקב (על הגש"פ) מהמגיד מדובנו זצ"ל, שכתב להסביר בזה פעולת הלל הזקן (פסחים קטו). "שהיה כורך מצה ומרור יחד ואוכל ביחד", והלא המצה מרמז על חירות ומרור על עינוי ושעבוד, ואם כן היינו צריכים לאכלם לבדם ולא לכרוך אותם ביחד, ולפי הנ"ל מבואר שהיה רוצה לחזק אהבת השי"ת לנו אם כי לא היינו ראויים.

והנה בזמן הזה מצות מצה היא דאורייתא ומרור מדרבנן, כדאיתא בגמ' פסחים (קכ.). "אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור" ושאל הגמרא על זה בגמרא הלא כתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו" וכשם שמרור היא רק מדרבנן בזמן שאין קרבן פסח, כן היה צריך מצה להיות מדרבנן בזמן הזה, ולמה המצה היא חיוב דאורייתא דלא כמרור, ומתרץ הגמרא "מצה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצת".

ולפי המשל הנ"ל מבואר שאכן מצה שהוא מרמז על אהבת השי"ת לישראל שחשק בנו אע"פ שהיינו במ"ט שערי טומאה, זה נשאר בכל דור ודור, משא"כ מצות המרור שצריך לזכור ולהודות על קושי השעבוד היא רק מדרבנן בזמן הגלות, ורק לעתיד לבוא כאשר יבנה המקדש בב"א נזכה לקיים כראוי "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה".

*

טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון [בעקבות נס ההצלה מהטילים שנשלחו מאיראן לארץ הקודש]

שלוש פעמים בכל יום אנו אומרים בתפלת מודים "מגן ישענו אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים".

בגלות צריכים להודות ביותר

ובזה מבואר למה אנו צריכים לומר מזמור לתודה בכל יום בבוקר, והרי בזמן שבית המקדש היה קיים לא הביאו קרבן תודה כל יום אלא אותם שהיו חייבים להודות על הצלתם וכדכתב רש"י בפר' צו עה"פ (ויקרא ז, יב) "אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלת מצות בלולות בשמן" - "אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה".

ונראה שבקב הישר רצה לתרץ הערה זו, שכך היא לשונו בפרק ח: "בהעלותינו על לבנו השגחת הבורא יתברך ב"ה עלינו בגליותינו אשר אין האדם מרגיש בנסים ונפלאות הנעשים לו וכו', ועל זה תקנו חז"ל לומר בכל יום מזמור לתודה כי בכל יום ויום אנו צריכין ליתן שבח והודיה על ניסים ונפלאות שיש לנו בגלות המר הזה, ועל כן באמרו מזמור לתודה הוא יוצא ידי חובת הבאת תודה כי אין אדם מרגיש בניסו בכל יום".

ומדבריו משמע דהגם שבזמן המקדש רק הד' שצריכים להודות הביאו קרבן תודה, עכשיו בזמן הגלות שכל קיומנו היא רק בנסים, כל אחד מחוייב בתודה ולכן תיקנו חז"ל לומר מזמור לתודה בכל יום.

וכן כתב בסידור של"ה הק' עה"פ כי גמל עלי "תקנו מזמור זה אצל גמל עלי שזו ברכת הודאה גומל חסדים לחייבים ותקנו לומר מזמור לתודה שאין יום שאין נעשה נס לאדם ואין הבעל נס מכיר בניסו וכן תקנו מודים בתפלה וקתנו על ניסך שבכל יום עמנו" עיי"ש עוד. וכתב שם (עמ' רלו) מזמור לתודה ראוי לכוין בו יותר".

והנה במוצאי שב"ק שעברה זכה כלל ישראל לראות איך שהשי"ת הוא "מגן ישענו הוא לדור ודור" שיותר משלש מאות טילים ירו על ארץ ישראל ולא נהרג ולא נפגע שום יהודי. וכל אחד ואחד מטלים האלו היו יכולים לגרום אסון נורא, וברחמי וחסדי ה' כי לא תמנו, לא פגעו בשום נפש ישראל.

נודה לך ונספר תהלתך

והנה בברכת מודים אנו אומרים "נודה לך ונספר תהלתך וכו'" וגודל האחריות לספר נפלאות השי"ת עמנו מבואר מדבריו המזעזעים של זקני הק' אדמו"ר משטארטקוב זי"ע בספרו גנזי ישראל (אחרון של פסח תרע"ז).

הצאר האחרון של רוסלאנד הי"ד היה רשע גדול וצורר היהודים, וכלל ישראל סבלו רבות ומרורות ממנו ומאבותיו הארורים שהיו כולם רשעים גדולים ורדפו כלל ישראל במשך מאות שנים, ושלשלת הצארים באו לידי גמר בפורים תרע"ז כשהוא וכל משפחתו הבזויה נהרגו, ובמדה שהוא מדד לאחרים מדדו לו, כן יאבדו כל אויבך ה'.

ובגנזי ישראל מובא יסוד וחידוש גדול שאמר הרבי מטשארטקוב חודש לאחר הריגתו, וז"ל שם: "איתא במדרש (שהש"ר א, ד) על הפסוק (תהלים קיח, כד) "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אמר ר' אבין, אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום, אם בהקב"ה, בא

שלמה ופירש (שה"ש א, ד) 'נגילה ונשמחה בך' - בהקב"ה, בך - בישועתך". המדרש הזה אומר דרשני.

ונוכל לומר שזה היה בנס פורים, שהיה ראוי שתהיה מפלת עמלק ממש בשלימות ויבוא גואל צדק, אך הואיל ולא הרגישו בנס אלא רק גדולי ישראל, לפיכך נשקע הדבר. ולפי דעתי בזה רמזו אנשי כנסת הגדולה, שהיה מרדכי נמנה איתם, שלא הזכירו בכל המגילה את שם ה', להראות שבזה היה עיכוב הגאולה, שכלל ישראל הלבישו הנס בדרך הטבע, שלולי זאת כבר היתה הגאולה אז.

אם הכרנו הנס היינו זוכים להגאולה שלימה

וזה צריכים גם אנחנו לשים על לבנו, להודות ולהכיר נפלאות ה' שעשה כעת, והורד הצאר מכסאו, להראות כי יקח נקם מצרינו על דם עבדיו השפוך, ויוכל להיות דאם הכרנו הנס, דמה שקרה אינו טבעי אלא אצבע אלקים הוא, אז היתה הגאולה שלימה".

וזו כוונת המדרש: ביום הישועה נגילה, אך לא נדע במי לתלות, האם בהקב"ה, כלומר שהוא למעלה מהטבע, או ביום שמורה על דרך הטבע, עד שבא שלמה המלך, והוא בחכמתו השיג שהישועה היא השגחת ה'".

ונראה מדברי הרבי שהיה מרגיש שהיה אז עת רצון מיוחדת לזמן הגאולה השלימה ולא זכו לזה משום שלא הללו ככל הצריך בגודל הנס וזה היה בעכרנו שלא זכינו אז לזמן הגאולה!

וכיסוד הרבי משטארטקוב הובא בספר מנות הלוי עה"פ (אסתר ח, יז) "ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיידיים כי נפל פחד היהודים עליהם", וז"ל: "ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וזה לשונו, תמיה אני מה בא להודיענו או מה חדש לנו והדבר מבואר שמי שניצל מן המיתה ישתה וישמח לבו, ואולי שבא להודיע גנותם של ישראל שלא נתעסקו בשירות ובתשבחות למי שעשה להם את כל הנסים הללו כי אם באכילות ומשתאות, וענין זה לתת טעם אחרי ששבו בתשובה שלימה שנאמר ובכל מדינה אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד מדוע לא הספיקו לצאת מן הגלות, לכן אמר שלא היו כל כך שלמים, וסופם יוכיח על תחלתם וזה טעם ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר שכל ישראל בכללות לא נתעסקו אלא בזו".

אסור לעשות טובה לאיש שאין מכיר בטובה

ואכן להכיר טובות ה' היא סגולה גדולה שיזכה האדם לכל הברכות כדכתיב בפר' בראשית (ב, ה) "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ, ואדם אין לעבוד האדמה", וכתב רש"י "ולמה כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים".

והמהר"ל בגור אריה הוציא מלשון רש"י יסוד גדול ונורא "ואין מכיר בטובתם. כלומר, ואסור לעשות טובה לאיש שאין מכיר בטובה, ולפיכך כל זמן שלא היה האדם - לא המטיר. אבל מה שברא את כל הנמצאים ואין מי שמכיר בטובתם, שהרי ברא הדשאים ואין מכיר בטובתן, לפי שלעצמם הם נבראים, ולא נקרא זה 'טובה', שלא יקרא 'טובה' רק מה שנותן לאחר, כמו גשמים שהוא לצורך הנבראים":

מלמד שאינך כפוי טובה

והנה איתא במשנה פסחים (קטז). "מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה", והרמב"ם (הל' חו"מ פ"ז הל' ד) פסק "ידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זו משובח". הרי שיש בפרשת ארמי אובד אבי איזה דבר מיוחדת שמחמתה צריכים לדרשה ולהאריך בה, וכל המרבה הרי זו משובח נאמרה על פרשה זו במיוחד! ובאבודרהם איתא, שלכן סדר ליל פסח נקרא בשם "הגדה", ע"ש הפסוק (דברים כו, ג) "הגדתי היום לה' אלקיך".

והקשה בהגדת המלבי"ם למה בליל הסדר דרשינן דוקא פסוקים אלו של ארמי אובד אבי וירד מצרימה וכו' הכתובים בפרשת כי תבא ולא בפסוקים בפרשת שמות וארא בא בשלח, ותירץ שמפני אריכות הדברים בחרו בפרשת ארמי אובד אבי.

ולפי דברינו לעיל ניחא, דפרשה זאת נאמרת בעת שבא יהודי לבית המקדש עם פרי ביכוריו בידו ואומר "ארמי אובד אבי" וכו' וכתב רש"י 'מזכיר חסדי המקום' וממשיך "הגדתי היום לה' אלקיך" וכתב רש"י "מלמד שאינך כפוי טובה", שבא להודות על עזרת השי"ת לו אע"פ שאינו ראוי וכדאי לכך. והרגשה זאת אנו צריכים להרגיש בעת שאנו שרים לה' בליל התקדש חג, שאין אנו ראויים לכל הטובות ניסים ונפלאות שעשה עמנו וזהו מעיקרי חיובי הסדר.

הגדה מלשון הודאה ושבח

וכך כתב האבודרהם בפירושו להגדה (עמ' רכא) "ויש מפרשים הגדה שהוא לשון הודאה ושבח להקב"ה על שהוציאנו מארץ מצרים כמו שמתרגם בירושלמי הגדתי היום לה' אלקיך (דברים כו ג) שבחית יומא דין".

והדברים מפורשים בהגדה עצמה, וכלשון בעל ההגדה "ולפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה" וכו'. ובפירוש ר"י בן יקר (וכן איתא בריטב"א) כתב "לפיכך אנחנו חייבים להודות היינו לפי שהביא למעלה ואמרתם זבח פסח הוא לה' ואמרינן במכילתא ואמרתם זבח פסח הוא לה' ללמדך שכל מי שרואה ושומע הניסים שעשה הב"ה לישראל צריך לשבח". והרשב"ץ בפירושו כתב "לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' שאין ראוי לנו שנהיה כפויי טובה להקב"ה שעשה כל הניסים האלה ולא נודה לו על הטובה". הרי שתכלית מצות ואמרתם זבח פסח הוא לה', היא חיוב להודות לה'.

וחיוב זה מבואר מדברי החינוך (מצוה כא) שכתב שמצוה "לספר בענין יציאת מצרים
בליל ט"ו בניסן כל אחד לפי צחות לשונו ולהלל ולשבח לה' יתברך על כל הניסים שעשה
לנו" וכן איתא ברמב"ם בספר המצות (מצוה קנז) שחלק ממצות סיפור יצ"מ היא "להודות
לו על כל טוב שגמלנו". ויסוד זה כבר מובא בגמרא פסחים (קטז). "אמר ליה רב נחמן לדרו
עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה, אמר
ליה בעי לאדויי ולשבוחי. אמר ליה פטרתן מלומר מה נשתנה. פתח ואמר עבדים היינו".

ד' כוסות כנגד ארבעה שצריכים להודות

ועל דרך זה כתב המהרש"א (ברכות נד:) שהארבעה כוסות הם כנגד ארבעה שצריכים
להודות, שכולם היו ביוצאי מצרים, יורדי הים שעברו הים סוף, הולכי מדבר שהלכו במדבר
בארץ לא זרועה וזכו לכמה טובות כמו המן ובאר מים, גם נתרפאו מכל מחלת מצרים,
ויצאו מבית אסורים שנעשו בני חורין מעבדות מצרים.

ומעכשיו מאירים דברי הרמב"ם שכל המוסיף ומאריך בדרש פרשת ארמי אובד אמי
דייקא הרי זו משובח, והדברים מבוארים יותר לפי דברי השפת אמת (שנת תרמ"ז) וז"ל
"בענין המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח כתבו המפרשים כי בכל מקום אסור
להרבות בשבחו של מקום כדאיתא בגמרא מי ימלל גבורות ה' מי שיוכל לספר כל תהלתו
וכו' אך ביציאת מצרים משובח עיי"ש, ונראה הטעם כי למי שנעשה לו הנס וכן במקום
ובזמן הנס מותרין ומחוייבין להלל ולשבח, ולפי שאמרנו ואלו לא הוציא הקב"ה את
אבותינו הרי אנו משועבדין, ממילא נעשה לנו הנס, לכן המרבה הרי זה משובח וכן בסוף
ההגדה שאומרים ואותנו הוציא וכו' לפיכך אנחנו חייבים וכו' כמו שכתבנו".

ובזה מובן פסקו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספרו הליכות שלמה (פר' ט אות סד) וז"ל
"ודע דעיקר החיוב הוא ההודאה לה' על הגאולה אבל אם יספר סיפור יציאת מצרים ולא
יוסיף את ההודאה לה' כנוסח ההגדה לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' למי שעשה
לאבותינו ולנו את כל הניסים האלה ונאמר לפניו הללוי-ה יתכן דלא יצא.

ונראה דזה כוונת רש"י בפסחים לו. (ד.ה. שעונין עליו דברים) "שגומרים עליו את ההלל
ואומרים עליו ההגדה" דהלל וההודאה הוא השלמת הסיפור, כי המצות עשה דלמען תזכור
את יום צאתך וגו' הוא לא למען דעת קורות עם ישראל אלא להודות לה' על גאולתנו ועל
פדות נפשינו וכמו שכתב המהר"ל בספר גבורות ה' (פר' א) שמצות סיפור יציאת מצרים
היא לא לומר סיפור הדברים בלבד וגם לא להעמיק חקר גרידא בנפלאות ה' שהרי כתיב
מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, אלא מה שאנו מצוויין לספר בליל היציאה נפלאותיו
ית' אין זה בשביל להגיד שבחו אלא כדי להודות לו עליהם ולצורך זה מותר לספר שבחו
של מקום עיי"ש וזהו החיוב על כל אדם בכל דור ודור לספר ביציאת מצרים בלילה הזה".

ובדבריו מובן מה שמסופר (בנתיבות שלום ח"ב עמ' רמח) שהודיעו מן השמים להבעש"ט
הק' זי"ע על איש כפרי שאמירת ההגדה שלו בליל הסדר היתה חשובה כאמירת ההגדה
של הבעש"ט עצמו, והלך לראות מה מעשהו של אותו אדם, ושאל אותו מה עשה בליל

הסדר. וסיפר לו אותו כפרי שאינו יודע בכלל מה צריך לעשות בליל הסדר אלא כשבא מבית הכנסת לביתו נתרגש לבו ביותר והתלהב בדרגא עילאית וסיפר לבני ביתו שהיה מלך פרעה ימ"ש שעשה לנו צרות רבות והקב"ה עזר לנו והוציאנו משם וכו'. ועל כן נודה להשי"ת ונשתה כוס יין, ושתה כוס אחת. ואחר כך אמר שוב כנ"ל שהיה פרעה ימ"ש וכו' ונשתה עוד כוס יין וכך הלאה והסדר הזה שהיה באמונה חזקה והתרגשות רבה עשה רושם גדול בשמים.

והיינו שאיש כפרי זה אע"פ שלא היה בקי בכל קורות הימים ההם ולא ידע כל פרטי המכות ואופן היציאה, אמנם ידע והרגיש עמוק בנפשו שהוא חייב תודה להשי"ת על כל חסדיו עמנו, והבין שעיקר חיוב הלילה היא להודות לה' על פדות נפשינו ולכן אע"פ שלא ידע הפרטים על בוריים ולא היה יכול להאריך בסיפור קורות היציאה, אבל ההודאה היה בשלימות.

וכך איתא במדרש הגדול עה"פ "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך" (שמות י ב) "אמר רב הונא מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שצריך אדם ליתן שבח והודיה לשם על מעשה הנס, מן התורה מנין דכתיב למען תספר באזני בנך ובן בנך ואומר (שמות ט טז) ולמען ספר שמי בכל הארץ". כלומר שענין סיפור יציאת מצרים אינה רק לספר קורות והשתלשלות הימים ההם אלא העיקר היא שנספר הדברים כדי ליתן שבח והודיה להשי"ת.

להודות על הצלתינו בכל יום ויום בגלות אדום

ואין הדברים אמורים רק על הצלתינו מגלות מצרים אלא שמוטל עלינו להודות להלל ולשבח להשי"ת על הצלתינו גם בגלות הזה, וזהו מה שאנו אומרים בהגדה "לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל ולשבח וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה מאבל ליו"ט ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה". ובפירוש זבח פסח מרבינו האברבנל כתב "ואחשוב שאמר הוציאנו מעבדות לחירות כנגד גלות מצרים, ומשעבוד לגאולה כנגד גלות בבל, ומיגון לשמחה כנגד גלות פרס ומדי, ומאבל ליו"ט מצרת יון, ומאפילה לאור גדול בכל יום ויום בגלות אדום".

הרי שבליל הסדר אנו צריכים להודות לא רק על יציאתינו מגלות מצרים אלא גם על הצלתינו משאר גליות וכן איתא במדרש רבה (בראשית רבה פר' פ"ח אות ה') "קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח. אמר ר' הונא בשם ר' בנאה כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, רבי לוי אמר כנגד ארבע מלכויות" (וע"ע בבני יששכר לניסן מאמר ד דרוש ג ד"ה על דרך), וכן הוא גירסת הארחות חיים בשם הראב"ד בגמ' ירושלמי בטעם שתיית ארבע כוסות "רבי לוי אמר כנגד ארבע מלכויות שמשעתבדין ישראל בידן ונגאלין מהן". ובלבוש (ס' ת"פ) כתב "חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה".

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער
טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון [בעקבות נס ההצלה מהטילים שנשלחו מאיראן
לארץ הקודש]

ויהי רצון שנזכה לראות קיום הבטחת הפסוק (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים
אראנו נפלאות" בב"א.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

ארבעה מי יודע - ארבעה חלקי רפואה רוחנית באכילת

המצה

א. ידוע שחמץ רומז ליצר הרע, ובשו"ת הרדב"ז חלק ג סימן תקמו (תתקעז) העמיד את עיקר איסור החמץ מטעם זה. והאריך שם במה שתמהו הראשונים מה טעם החומרה הגדולה שהחמירה התורה בחמץ לבערו ולכלותו, ועוד הוסיפו חכמים איסורים נוספים בהרחקת החמץ. וזו לשונו: "ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע, והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו. ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו".

ולעומת החמץ באה המצה, הנקראת בזוהר הקדוש (ח"ב קפ"ג ב') מיכלא דאסוותא. וביאר ר' צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק אות קצד') שהמצה מתייחדת בכוח סילוק יצר הרע, וזהו עיקר הרפואה.

והנה בשערי קדושה לרבי חיים ויטאל (שער ב') כתב שיסודות המידות הם ארבעה: יסוד האש, יסוד הרוח, יסוד המים ויסוד העפר. יסוד האש כולל את הגאווה ותולדותיה, יסוד הרוח כולל את השיחה הבטלה ועוד דיבורים אסורים, יסוד המים כולל את אהבת התענוגים ויסוד העפר כולל את העצלות והעצבות ותולדותיהן. נובספר 'עלי שור' ח"א שער ג' האריך בחשיבות העבודה על הכרת המידות ותיקונם ע"פ יסודות אלו. ונראה שהמצה כוללת את היפך הרוע שבד' יסודות אלו.

ב. ואפרט:

יסוד האש - הגאווה.

המצה רומזת לשפלות והכנעה, וכמו שכתב הכלי יקר ויקרא פרק ו (על הפסוק "מצות תאכל") "שהמצה סימן אל ההכנעה, כעיסת מצה שאינו עולה למעלה" (ועיי"ש שהאריך בזה). ובזה היא עומדת כנגד יסוד האש, שאדם שנכשל בו, מתגאה, ומנשא את עצמו בדמיונו מעל דרגתו.

והנה בהעמק דבר בפרשת ראה על הפסוק "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני" שעניין המצה הבאה עם הפסח הוא כעין ענין לחמי תודה שרובם מצה, ורמז הדבר הוא שמי שקרוב לקב"ה יש לו למעט בהשתדלות, והמצה מרמזת על ענין זה, כיון שאין בה אלא קמח ומים. ונראה שגם ענין זה הוא כנגד הגאווה, כיון שמי שקרוב לקב"ה מכיר שאין לו מעצמו כלום, וכל פרנסתו היא מיד הקב"ה, ועל כן אין לו להרבות בהשתדלות.

יסוד הרוח - הדיבור הפגום.

המצה נקראת לחם עוני - שעונים עליה דברים הרבה, כמבואר במסכת פסחים (ל"ו.). ובכך היא עומדת כנגד יסוד הרוח, הכולל את הדיבורים הבטלים והדיבורים האסורים.

ויש להוסיף שיש צד באחרונים שהמצה עצמה גורמת חיוב סיפור. והגרי"י קניבסקי זצ"ל (במכתב לגרי"ש אלישיב זצ"ל) כתב (בצד אחד) שחיוב הנשים בסיפור יציאת מצרים אינו חיוב עצמי מדין "והגדת", ולא נצטוו במצוות עשה שהזמן גרמה זו, ורק כיון שנצטוו באכילת מצה, התחייבו גם בסיפור יציאת מצרים עליה, מדין אכילת המצה שעונים עליה דברים הרבה ל". ומבואר שחלק עצמי מענין המצה הוא שייאמרו עליה ענייני יציאת מצרים.

יסוד המים - המשיכה אחרי התענוגות.

בביאור ענין המצה כתב הרמח"ל בדרך ה' (חלק ד' פרק ח') "...ולענין זה נצטוו בהשבתת החמץ ואכילת המצה, והיינו, כי הנה הלחם שהוכן למזון האדם הוא משתווה באמת אל המצב הנרצה באדם, וענין החימוץ, שהוא דבר טבעי בלחם לשיהיה קל העיכול וטוב הטעם, הנה גם הוא נמשך לפי החוק הראוי באדם, שגם הוא צריך שיהיה בו היצר הרע והנטיה החומרית. אמנם לזמן מיוחד ומשוער הוצרכו ישראל להימנע מן החמץ וליזון ממצה, להיות ממעטים בעצמם כח היצר הרע והנטיה החומרית ולהגביר בעצמם ההתקרבות אל הרוחניות". ומבואר בדבריו שכיון שטעם המצה אינו ערב כטעם הלחם יש באכילתה תיקון ליסוד המים.

יסוד העפר - העצלות.

המצה נעשית בזריזות, וללא שהיות. וכמו שכתב החינוך (פרשת ויקרא מצוה קיז') בטעם איסור הקרבת שאור למזבח, וז"ל "בהרחיק החמץ, שהוא נעשה בשהייה גדולה, מקורבנו, יקח דמיון לקנות מידת הזריזות והקלות והמהירות במעשי השם ברוך הוא, וכמו שאמרו זכרונם לברכה הוי קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות וכו'". ובכך היא מנוגדת ליסוד העפר.

יהי רצון שנוכה לקיים את כל מצוות החג כראוי, ולקבל את כל השפעותיו הטובות ברו"ג. פסח כשר ושמח.

לתגובות: c053312259@gmail.com

^ל הובא בקובץ 'מבקשי תורה' תש"ס, ובעוד ספרים.

^ל ויש להאריך עוד בנידון האחרונים אם כשבטל דין המצה בטל גם דין הסיפור, וכמו שכתב בדרשות החת"ס שע"י התענית שגזרו מרדכי ואסתר בליל הסדר, התבטלה גם מצוות סיפור יציאת מצרים באותה השנה.

הלכות שבת למעשה

הלכות שבת למעשה / הרב יהודה אייזנשטיין, מרבני ישיבת מיר, ירושלים

תשובה מעשית בענין כללי דין 'חזרה' בשבת

שאלה: האם ואיך מותר להעביר סיר מכירה אחת לכירה אחרת?

תשובה: סירים שהיו מונחים מבעוד יום על גבי האש, מותר להעבירם לכירה אחרת (שלו או של שכינו וכדומה) גם אם הכירה השניה חמה יותר. אך כל זה בתנאי שהכירה השניה (אליה מעביר את הסיר) מוגדרת 'גרופה וקטומה'.

ומטעם זה, מותר גם להזיז סירים על גבי הפלטה או בבלעך, גם אם בחלקים האחרים זה חם יותר.

וישנם כמה תנאים בהיתר הזה, להעביר סיר מכירה לכירה, או להוריד סיר מהכירה ולהחזירו לשם], ויבוארו בעז"ה במאמר הבא.

*

"חזרה" - בסוגית הגמ' בשבת^ל מבואר, שקדירה שהניחיה לפני שבת בהיתר על גבי האש, והורידו אותה מהאש בשבת, יש היתר [עם כמה תנאים] להחזיר אותה על גבי האש. במאמר הבא נעסוק לבאר את ה"תנאים" של "חזרה". ובמאמר כאן נקדים להציע את ה"כללים" של "חזרה", וכדלהלן:

[א] **כללים** - (1) גם לדעת הסוברים, שב"שהיה" מותר להניח מבעוד יום, גם אם הכירה אינה גרופה וקטומה, ב"חזרה" ההיתר להחזיר, זה רק באופן שהכירה שהוא בא להחזיר עליה את הקדירה, היא גרופה וקטומה.^{לט}

אמנם, גם אם בתחילה הקדירה היתה מונחת על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, מותר להעבירה בשבת לכירה אחרת, אם השניה היא גרופה וקטומה.^מ

(2) מותר להעביר את הקדירה, גם לכירה אחרת, שהיא חמה יותר מהכירה הראשונה.^{מא}

^ל שבת (לו, ב).

^{לט} הטעם ש"חזרה" חמורה טפי, כבר ביארנו (בפרשת צו תשפד), שב"חזרה" שהוא עוסק בשבת עצמה, לכן זה "מיחזי כמבשל", לעומת "שהיה" שהוא מניחה לפני שבת, ולכן לא שייך בזה "מיחזי כמבשל", והנידון בו הוא רק מצד חשש חיתוי. אך הבאנו שם, ש"א שגם "חזרה" הוא מצד חשש חיתוי, אלא שבחזרה יש יותר חשש חיתוי, כי כשנוטלה מן האש פעמים שמצטננת קצת, ולפיכך אנו חוששים שמא יחתה בעת חזרתו.

^מ כן מבואר בשו"ע (רנג, ג).

^{מא} משנ"ב (שם, סב).

ולכן מותר להזיז סירים על גבי הפלטה או הבלעך, גם אם בחלקים האחרים זה חם יותר. כמו כן, מותר להעביר סירים לכירה של שכן וכדומה, גם אם אצלו הכירה חמה יותר.

[ב] חזרה במי שסילק מבעוד יום ומחזיר משחשיכה - הר"ן^{מג} מביא מה שמובא בירושלמי, שכל "תנאי חזרה" (שיובאו להלן) נצרכים, רק במי שהוריד את הסיר מהאש קודם חשיכה ובא להחזירו אחר חשיכה (שאו בעצם נראית חזרתו כפעולה חדשה), אבל מי שסילק את הסיר בשבת ומחזירו בשבת, לא צריך את התנאים. והטעם כותב המשנה ברורה^{מד}: "שהרי הכל ידעו, דכבר עמדה הקדירה בכירה ונתבשלה כבר".

למעשה - הרמ"א^{מה} כותב, שטוב להחמיר להצריך "תנאי חזרה", גם במי שמסלק בשבת. ואין כונת הרמ"א רק למעלה בעלמא, אלא שראוי להחמיר בזה, מאחר שהרבה ראשונים חולקים ומצריכים תנאי חזרה גם במי שמסלק בשבת^{מו}. ונוקטים להקל מכח שיטת הירושלמי, רק בתורת 'צירוף'^{מי}.

[ג] חזרה כשמסלק מבעוד יום - והנה מדברי הירושלמי הנ"ל הרי מבואר, שיש פרשת "חזרה" גם במי שסילק מבעוד יום ובא להחזיר אחר שחשיכה.

אך לדידן, שפרשת "חזרה" נאמרה במי שסילק בשבת, נמצא שאין לנו מקור שפרשת "חזרה" קיימת גם במי שסילק מבעוד יום, ויתכן שבכה"ג זה יהיה נידון כ"נתינה בתחילה", ויהיה אסור להחזיר.

ולמעשה נחלקו בזה המשנה ברורה והחזון איש. דאילו במשנ"ב^{מח} מבואר להקל בזה, ואילו החזו"א^{מט} כותב: "ואם נטל הקדירה מבעוד יום וחשכה, אף בעודן בידו ודעתו להחזיר, אסור להחזיר".

והדבר נוגע לחידוד נפלא שאמר הגרש"ז^{אי}, ליישב את אותם שנוהגים, להוריד מקומה שניה לקומה ראשונה, דהיינו שמורידים בשבת סיר שהיה מונח על גבי סיר אחר שמונח על האש, ומניחים אותו בחזרה על האש עצמה, הגם שבפשטות נותן הדין שזה יהיה אסור^{נא}.

^{מב} ואם המקום הראשון (בו היה מונח הסיר קודם) לא היה חם ברמה של היד סולדת בו - אם מותר להזיז את הסיר למום שהוא חם ברמה שהיס"ב, ראה מש"כ בפרשת שמיני תשפד.

^{מג} שבת (יז, בדה"ר).

^{מד} משנ"ב (רנג, סה).

^{מה} רמ"א (רנג, ב).

^{מו} כ"כ בספר שבות יצחק (שהיה יד, ג) בשם הגריש"א.

^{מי} והנה בשו"ע (רנג, א) מבואר, שמי שעשה "חזרה" באיסור שהמאכל נאסר. ומסתימת הדברים נראה, שגם בדיעבד אין אנו מתירים לאכול בהסתמך על שיטת הר"ן.

^{מח} שעה"צ (אות מד).

^{מט} חזו"א (לו, יב ד"ה ונראה).

^נ שש"כ פ"א הע' קיא.

^{נא} וכמש"כ החזו"א (לו, יא ד"ה שהי).

וביאר, דהנה מי שמוריד סיר בשבת על מנת להחזירו, ובנתיים מניחו על גבי סיר אחר, הרי מסתבר שזה נחשב כאילו עדיין אוחזה בידו, ואין כאן שום פעולה של סילוק והסחת דעת, וממילא מותר אחר כך להחזירו.^{נב}

וממילא, מאחר שאנו נוקטים שגם אם נטל מבעוד יום מותר להחזיר משחשיכה (וכדעת המשנ"ב), א"כ ההנחה הזו על גבי סיר אחר, הרי זה המשך, ומותר להחזירו ע"ג האש.^{נג}
[ד] חזרה מבעוד יום - יש עוד שיטה בראשונים לגבי "חזרה"^{נד}, שהנידון של "חזרה" הוא גם מבעוד יום.

והכונה, שמי ש"משהה" על גבי כירה סמוך לחשיכה, גם אם הקדירה רותחת, אם אין מספיק זמן, שאילו היתה הקדירה צוננת, היתה יכולה להיות רותחתה מבעוד יום^{נז}, הרי זה בכלל דין "חזרה", ואסור להשהותה רק על גבי כירה שהיא גרופה וקטומה.

[והדבר נוגע מאוד, למי שבא להחמיר כדעת החזו"א שבפלטה ובלעך לא נחשב גרופה וקטומה^{נח}. והנה כלפי "שהיה" כבר ביארנו (פרשת צו תשפד) שניתן לסמוך על שיטת חנניה שמתיר גם אם אי"ז גרופה וקטומה, אבל ב"חזרה" הרי גם חנניה מודה, וממילא צריך להניחו מספיק זמן מבעוד יום שהיה יכול להתחמם].

למעשה - הרמ"א^{נח} כותב שהמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך.

טעם שיטתם - מבואר ברא"ש^{נט}, שהוא גזירה אטו שבת. דהיינו שאם נתיר לו להחזיר בשופי, יש חשש שיבוא להחזיר גם בשבת, וכולה חדא גזירה היא.^ס

ולכן כותב הרא"ש, שהאיסור הוא רק דומיא דמשחשיכה, דהיינו שאחרי שנתבשלה מניחה בכירה להשהותה שם להחזיק חומה, אבל כל זמן שלא נתבשלה כל צרכה, נוטל ומחזיר כל היום, דלא שייך לגזור שיבוא להחזיר גם בשבת, שהרי זהו מבשל בשבת,

^{נב} אכן בכה"ג שמניחו על הסיר כדי להמשיך ולקחתו חזרה, מאחר שזה מקום חום, מסתבר דעדיף טפי מהניחו על ספסל ושיש, ויתכן בהחלט לדונו כאילו זה מונח בידו ודעתו להחזיר. אבל באופן שמניחו למשך זמן מרובה (כי אין מקום וכדו' או שמפחד שיתחמם מידי הרבה), בזה טפי קשה לדונו כהמשך שהיה מונח ע"ג האש לפני שסילקה.

^{נז} והוסיף, שזה גם היתר להזיז קדירה ממקום שאין היס"ב למקום שהיס"ב, כי מאחר שדבריו שמבעו"י סילקה מהאש במקום שאין היס"ב על דעת להזיזה בהמשך למקום שהיס"ב, אנו רואים את ההנחה במקום שאין היס"ב כהמשך, וממילא מותר להזיזה למקום שהיס"ב מדין "חזרה".

^{נד} שיטת התוס' בשבת (לו, ב ד"ה וב"ה).

^{נה} צריך שתהיה רתיחה גמורה (ולא סגי ברמה של מאכב"ד ולא ביס"ב).

^{נו} הכונה לשקיעה ולא לקבלת שבת. ואם הצבור קיבלו שבת ראה במשנ"ב (רנג, עא) שנחלקו בזה.

^{נז} כפי שהבאנו בפרשת שמיני תשפד.

^{נח} רמ"א (רנג, ב).

^{נט} רא"ש (שבת ג, ב).

^ס והנה המשנ"ב (רנג, ע) כותב, שטעם האיסור בשבת הוא משום "שמא יחתה". וצ"ע מדבריו (שם, לז) שסתם שטעם האיסור הוא משום "מיחזי כמבשל". וכנראה כיון שמקור שיטה זו הוא ר"ת, והוא עצמו כתב בספר הישר (סי' רלז) כלפי זה שהאיסור הוא משום חיתוי, לכן סתם בזה כאן כדבריו. והוסיפו בזה, שיתכן שרק אם יסוד האיסור הוא משום "חיתוי", אפשר לומר "כולה חדא גזירה הוא", אבל אם יסוד האיסור משום "מיחזי כמבשל", לא שייך לומר כן. ועי' היטב בשו"ע הרב (קו"א רנג, ח) ודו"ק.

ופשיטא שיזהר בזה. אך המשנה ברורה^{סא} מביא שהסמ"ג ודעימי' מחמירין גם בזה משום 'לא פלוג'.

הנידון רק לגבי התנאי של גרופה וקטומה - עוד כותב המשנה ברורה^{סב}, שכל מה שמחמירים בחזרה מבעוד יום, זה רק לגבי התנאי (שהבאנו לעיל) שאנו מצריכים שהכירה תהיה מוגדרת "גרופה וקטומה", אבל לא צריך בזה את שאר תנאי "חזרה" (דהיינו שלא צריך שיהיה דעתו להחזיר ושלא יניחו ע"ג קרקע)^{סג}.

וממילא לפי הנוהג בעולם, שמניחים את כל הקדירות על גבי כירה גרופה וקטומה ('בלעך' או 'פלטטה'), ממילא אין נפק"מ כל כך בשיטה זו, ורק לדעת החזו"א שסובר ש'בלעך' ו'פלטטה' לא נחשב גרופה וקטומה^{סד}, יש נפק"מ בשיטה זו, שטוב להחמיר להניח את הקדירות בזמן מוקדם, שיוכלו לרתוח עד השקיעה.

הנחת מים חמים על אש גלויה - עוד נפק"מ למי שרוצה להניח סיר של מים חמים על אש גלויה, שהרי כבר הבאנו (בפרשת צו תשפד) שבמים חמים וכדומה שמבושלים כל צרכם, לכו"ע מותר גם בכירה שאינה גרופה וקטומה (מאחר שזה מצטמק ורע לו). אבל צריך לחשב שיהיה מספיק זמן שהיה מתחמם קצת עד השקיעה, וכשמניחים על הפלטטה, הרי סביר להניח שלא היה מתחמם עד השקיעה.

אך יתכן שמועיל לדון, אילו היה מרתיחה באופן אחר (כגון על ידי קומקום חשמלי^{סה}). ובאופן שמניח על ה'בלעך', יש עצה להניח את הסיר על מקום שהלהבה גדולה בשיעור שהיתה יכולה לרתוח מבעוד יום, ושוב להנמיך את הלהבה^{סו}.

*

על כל שאלה למעשה יש להיוועץ במורה הוראה!

לתגובות והוספות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733718134 (שלוחה 4)

^{סא} משנ"ב (רנג, עג).

^{סב} משנ"ב (רנג, עב).

^{סג} וכן משמע בגר"א (ס"ק ג) ובחזו"א (לז, יב). אך אין הדבר מוסכם, ראה בתהל"ד (ס"ק טז), אך מאחר שהדבר חומרא, די לנו כדברי המשנ"ב.

^{סד} נתבאר בפרשת שמיני תשפד.

^{סה} ראה בארח"ש (פ"ב הע' צו) שהביא שנחלקו בזה.

^{סו} כ"כ בשבות יצחק (פט"ז) בשם הגריש"א.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

'חומר משמר' כשר לפסח?

לקראת ימי הפסח התכנסו בבית: הורים ובניהם ובנותיהם, ליישיבת היערכות. אמא פתחה: "כל הניקיונות, הקניות וההתארגנויות - הם רק הכנה לפסח עצמו. פסח היא חרות וגאולה. משה רבינו מכין את בניו: 'מִשְׁכּוּ וּקְחוּ לָכֶם צֶאֱן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם', דרשו חז"ל 'מִשְׁכּוּ יְדֵיכֶם מֵעֲבֹדָה זָרָה, וּקְחוּ לָכֶם צֶאֱן שֶׁל מִצְוֵה'. משיכת ידיים זו כוללת זהירות מכעס, שאף הוא קרוי ע"ז. הבה נקבל על עצמנו כי ביתנו יישמר נקי מכל כעס, בשבוע לקראת החג - וק"ו בימי החג עצמם. לא משנה מה יקרה, והרי תמיד יקרה משהו, לא כועסים!" אבא סיים: 'אַלְהֵי מַסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ - אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֵר', בלי ע"ז וכעס נוכח כראוי לחג כשר ושמח!".

אשרי ההורים שככה להם! שומרים על העיקר, נוהרים מהקרבת ילדיהם כ'מולך' על מזבח הפסח. שבתות ומועדי ה', ובפרט פסח ראש כל מועדות, נועדו לחבר בין הדורות, להעביר אמונתנו ומורשתנו, ע"י 'חומר משמר' לדורות הבאים. מצאנו בגמרא "...היה דורש מקרא זה כמיין חומר", פירש"י: 'חומר' - צרור מרגליות וצרור בושם התלוי בצואר לתכשיט' (קידושין כ"ב:). כאשר ילדינו חשים שחומרות הפסח 'יפים ותכשיטים', כמו צרור בושם נעים ומענג, יהיו מנהיגי וחומרות הפסח כ'חומר משמר' לדורות. אך אם חלילה חשים לחץ ודחק, חומרות מעיקות ומגבילות, כעס ותסכול, אינו 'חומר' משמר ומחזיק, אלא 'חומר' מכלה ומרחיק, ל"ע!

נשנן לעצמנו שוב ושוב את המעשה נורא ההוד בבית הרבי הק' מאפטא בעל 'אוהב ישראל': גבאי הצדקה הופיעו בביתו לאיסוף מְצָרְכֵי חג עבור עניי העיר, ודעת הרבנית מוסחת בהכנותיה. בטעות מסרה להם את חבילת 'מצה השמורה', מצות שנקצרו, נטחנו ונאפו בשיא ההידור. חבילה זו הטמין הצדיק למצוותו בליל הסדר. כשהבחינה בטעותה המרה נלחצה, ובמקום המצות ה'שמורות' שמסרה, הניחה לפני הרבי 'פשוטות'.

בתום ימי הפסח באו זוג לרבי הק', בקטטה ובכעס, כשהבעל מבקש להביא לפירוד רח"ל. שאל הצדיק 'מה זה ועל מה זה?' שמע כי הבעל מאשים את אשתו שבימי הפסח בישלה מאכל בְּקִדְרַת 'שרויה' והכשילה אותו, ה' ירחם! קרא הרבי לרבניתו, ובנוכחות הזוג שְׁאַלְהָה "הגידה נא לי, אֵלּוּ מִצּוֹת אֲכַלְתִּי בְּלִיל הַסֵּדֶר?". הרבנית חששה ולא השיבה. הרבי חזר "אל תיראי, אֵלּוּ מִצּוֹת הִנַּחַת לִפְנֵי?". הרבנית פתחה וסיפרה דברים כהווייתן "נתתי בטעות את 'מצות השמורה' של הרבי לגבאי הצדקה, ובבית נותרו רק 'מצות פשוטות'..."

אורו פני הצדיק "בליל הסדר אכלתי 'כזיתי מצה' וידעתי מיד שאין אלה ה'שמורות' אלא 'פשוטות'. התעלמתי לחלוטין, העמדתי פני כאילו איני מרגיש, העיקר - לא לבוא לידי

קטטה והקפדה". "ואתה" פונה הצדיק לבעל "מבקש להרוס בית יהודי בגלל חומרת' כלי שרויה?" התרצה הבעל, התפייסו ביניהם ושבו לביתם בשלום...

נבחין בין עיקר לטפל! עיקר הפסח היא ה'חרות' בשמחה והשלום, ולמען תספר באזני בנך, להעביר יסודות אמונתנו לדורותינו, ע"י 'חומר משמר', שחומרות החג תגשנה ותגשנה כצורך בושם ריחני וכמרגלית יקרה!

פותחים חלונות לאוורר החדרים, מנערים ומפנים, מחטטים לניקוי חורים וסדקים, משחררים לכלוך דבוק... וכל זה רק משל לניקיון הנפש מכעסים גנוזים ועלבונות טמונים... ננער נפשנו, נאוורר רגשותינו, נמחק 'חשבונות' מגנזי הלב. הרי בדברי רבינו ה'שפת אמת' (פסח תרמ"ז) "עיקר זמן חרותנו הוא בנפש, להיות לו מנוח ממסגר הגוף". חרות מלאה באה בהתנערות ממסגרי כעסים וביטול 'ברוגזים'. משחררים ומשתחררים.

פסח הוא חג האמונה. כעס דומה לע"ז כהסבר רבינו 'בעל התניא' (אגה"ק פכ"ה) "בעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו, לא היה בכעס כלל". נזכור כי 'משהו חמץ' כולל כעסים. בתהלים (ע"ג כ"א) נאמר 'כי יתחמץ לבבי, ומדו חמץ הלב? ביאר רבינו הרד"ק (ס' השרשים) שהכוונה לכעס הלב!

רבינו ה'פני מנחם' התבטא כי שבת הגדול קרויה 'גדול', כי היא 'מוותרת'. אוכלים במטבח ובמסדרון... בכלים פשוטים... השבת 'מוותרת' לימי הפסח הבאים לקראתה. המוותר הוא הגדול! נזכה להעמיד 'בית גדול' בית של ויתור ואיפוק, בית עם קדימות לטובת האחר, כאן מגדלים בני חורין גדולים!

חג כשר ושמח, בני חורין!

יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

חידה בפרשת מצורע!

לא הרבה ממה שנשאר

מול המקום הכי קדוש

וקצת לפני שנטהר

יעביר מהיד אל הראש

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: מקום טהרת המצורע

רש"י [ויקרא יד, יח] מקום טהרת המצורע, ושפיכת השמן שנאר ביד הכהן על ראש המיטהר, יהיה מול בית קודש הקדשים.

*

חידה לחג הפסח!

ארבע קושיות שואלים כולם

בכל יום בפסח ובשבועות

השם עליון ושולט בעולם

ואת ניסיו עינינו רואות

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: השאלות בהלל בפרק בצאת ישראל ממצרים

מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן

מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים

חידודי אספקלריא / מערכת 'חידודים'

חידודים לפרשת מצורע

- התשובות הינן לפי סדר הא"ב -

- 1 אחד מהצבעים שיש על הנגע בקירות?
- 2 איזה קורבן מביא אדם זב צריך להביא תורים או?
- 3 אדם שטמא ביו השביעי לטהרו מגלח זקנו ראשו ו...?
- 4 מה זב מהמצורע?
- 5 איך מכונה שבת זו שבת-
- 6 באיזה מילה מתחילה ההפטרה?
- 7 מה החביאו האמוריים בקירות לפני כניסת עמ"י לא"י?
- 8 למה מביא המטהר ביום השני את הכבשה?
- 9 הכהן צווה לקחת למטהר חיות פרט ל?
- 10 מתי יטהר הזב מזובו כש...?
- 11 בתוך מה נותן תחילה הכהן את המים לאחר השטיפה?
- 12 כמה שמן מביא אדם שנהיה טהור?
- 13 במה נישטף כלי עץ שאדם טמא נגע בו?
- 14 היכן מעמיד הכהן המטהר?
- 15 שם של נגע?
- 16 עד מתי הכלי שאישה?
- 17 אין נזירה אלה-
- 18 איזה עוף מביא אדם שצורע בית?
- 19 כיצד נקרא אדם שמרט את כל שערות ראשו?
- 20 לשון-
- 21 סוף איזה שבוע מגיע הכהן ומטהר את הבית שלא פשע הנגע?
- 22 איזה שרץ מביא אדם שטמא טומאת בית?

פתרונות 'חידודי אספקלריא'

- 1 אדום
- 2 בני יונה
- 3 גבות
- 4 דם
- 5 הגדול
- 6 וארבעה
- 7 זהב
- 8 חטאת
- 9 טרפות
- 10 יפסיק
- 11 כלי
- 12 לוג
- 13 מים
- 14 ניקנור
- 15 ספחת
- 16 ערב
- 17 פרישה
- 18 צפורים
- 19 קרח
- 20 ריר
- 21 שני
- 22 תולעת

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דוב הערצאג, ארה"ב - הערות במסכת בבא מציעא - מקושר לחג הפסח

דף נא. חמשא ופלגא הוי מחילה. ולכאורה הא אמר להדיא שאינו מוחל ואם נימא שאמר לעצמו אז ניחא דלא יהא נאמן לומר שלא מחל אבל לדברי הב"ח שאמר קאי שאמר לפני עדים למה לא יהא נאמן והנה להך צד של הרא"ש שפחות משתות הוי דמי מקח לא קשה אבל אם נימא שזהו מדין מחילה צ"ע ואולי שאמרנין בטלה דעתו אצל כל אדם ועי' מחנ"א הל' אונאה יז'.

ואתבעיה לדינא. ועי' בשטמ"ק בשם הרבינו חננאל שהוכיח מזה שאפילו ידע מזה יש דין אונאה והיינו שלא נימא שאונאה הוא דוקא אם מאנה אותו שהלוקח לא ידע מזה אבל אם ידע לא מיקרי אונאה ע"ז הוכיח שגם זה מיקרי אונאה [אבל עדיין יש לומר שאם הלוקח מפרש שיודע לא מיקרי אונאה [ובפרט ששניהם יודעים מזה] וכן כתב הפסקי רי"ד בעמוד ב' בהיתר של מפרש שלא מיקרי אונאה מכיון שהלוקח פירש שיודע מזה עיי"ש] והנה באופן שידע שיש כאן אונאה לפי דברי הב"ח מה שיכול לתבוע האונאה הוא דוקא מכיון שפירש לפני עדים שיתבענו אבל בלא זה לא היה לו זכות ולדברי הב"ח צ"ל דכלפיה בעה"ב הגם שאמר בפני עדים שאינו מוחל לא מהני כמ"ש בשטמ"ק שחז"ל לא חילקו ואמרו שבכל ענין אין אונאה לבעל הבית או שזהו המחיר אצל בעה"ב, אבל מדברי הרמ"א משמע שבכל ענין יכול לתבוע אונאה והיינו שלמד שאמר היינו לעצמו, ובאמת מסוגין אפשר לומר שנאמן לומר שלא מחל מצד מיגו שהיה יכול לומר שלא ידע אבל זהו דוקא אם אין אנו יודעים שידע רק מכח הודאתו, והנה בדין זה יש ד' חילוקי דינים מה שמבואר בסוגין שהגם שהלוקח יודע שהמוכר מאנה אותו יש דין אונאה, מה שמבואר לקמן שבבעל הבית מכיון שכו"ע יודעים שהוא מבקש יותר ליכא דין אונאה ועי' מ"ש לקמן, לענין תגר מכיון שמסכים על פחות לכו"ע אין דין אונאה, באופן שמפרש שמהני לשי' רש"י מהני רק לר"י ולפסקי ריד לכו"ע.

דף נב. יתר על כן מוכרה. והיינו שאם אין שיעור אונאה אז מותר לכתחלה למוכרה כיפה ועי' ברא"ש שנסתפק אם בכל אונאת פחות משתות אם מותר לכתחלה וכתב שמכאן אין ראייה שכאן מכיון שגם הוא יכול לקבל ע"ז כסלע יפה א"כ לא מיקרי בכלל אונאה וממילא מותר לכתחלה [והנה מדברי הרא"ש משמע שאם אין באונאה פרוטה אז ג"כ מותר לכתחלה וכן מבואר בטוש"ע סי' רכו' וצ"ב למה לא יהא אסור כמו בגזל שאפילו בפחות משהו פרוטה אסור מדין חצי שיעור וכמ"ש המ"מ בשי' הר"מ ריש הל' גניבה ואולי באונאה האיסור הוא מה שמאנה אותו ובפחות משהו פרוטה מכיון שלא נחשב לממון לא מיקרי שנתאנה וצ"ב בזה].

דינר הבא משקל מותר לקיימו. ועי' בתוס' הרא"ש שאין הכוונה שהברייתא קאי על דינר שבא משקל שאז אין היתר עד רובע שאפילו משהו אסור אלא ודאי הברייתא קאי על דינר

שלם אלא שאגב אורחיה נקט רובע לומר שיש דינר הבא משקל שמותר, ועי' ברא"ש שכתב שמה"ט לא נקט הברייתא בשקל עד דינר מכיון שזהו כבר מרומז ברובע.

דף נב: מחללה ביפה. והנה לרש"י איירי שחסר בכדי אונאתה ואעפ"כ יכול לחלל כפי סלע יפה והריב"ן לומד כן גם לפי המסקנא וכן הוא שי' הר"מ וצ"ב דהיאך יכול לחלל כפי סלע יפה אם חסר שיעור אונאה והנה התורת חיים כתב שגם בחסר שיעור אונאה עדיין יש אנשים שיקבלם כסלע יפה אלא מצד פרשת אונאה חייב להחזיר וא"כ לענין מעשר שני שהוא כהקדש שנתמעט מדיני אונאה [וע"ע ברמב"ן לקמן נג. שליכא דין אונאה בחלול] א"כ מכיון שבעצם הסלע יש לו תורת סלע ויכולים לקבל סלע שלם מבלי פרשת אונאה דהא הוי רק שתות א"כ יכול לחלל כפי סלע יפה ועי' בתוס' לקמן נד. שכתב שגם לענין מעשר שני אפשר לחלל שוה מנה על שוה פרוטה ועי' בביאור הגר"א יו"ד סי' רצד' שכתב שזהו מדין אין אונאה בהקדש ומעשר שני למ"ד ממון גבוה הוי כהקדש ועוד חזון למועד בעזה"י.

הוא וחומשו. ועי' בשטמ"ק בשם הרא"ש שהחסרון של פחות משהו פרוטה אינו דין במעשר אלא שזהו דין בכסף שלא שייך שיחול על הכסף שם של ממון מעשר שני בפחות משהו פרוטה ומש"ה אם המטבע כבר נקבע עליו שם מעשר שני אז יכול להוסיף, ועי' באילת השחר שתמה שאם נימא שחלול הוא בתורת מקח וקנין היאך שייך שיחול קנין בפחות משהו פרוטה ועי' בקו"ש ח"ב סי' כ' שהוכיח מזה שחלול מעשר שני לא הוי מעשה קנין כהקדש אלא מעשה חלול בעלמא ועיי"ש.

רש"י ד"ה שאי אפשר. ונמצא אוכל בלי חלול ועי' בדרכי דוד שהקשה דהא חלל על שוה פרוטה מחולל ועי' בריטב"א לקמן שזהו דוקא באופן שרוצה לעשות באופן של פרוטה אבל אם רוצה לעשות פדיון לפי השווית שבו אז אינו חל אלא אם משלם כל השווית.

רש"י ד"ה בתורת יפה. ועי' בשטמ"ק שביאר שהגם ששוה כ' אבל יש בני אנשים שלא ישלמו אלא יט' וזהו בתורת יפה לפי המסקנא היינו מהודאות שבו וזהו היפה שבו כמו בכל מעשר שאסור לצמצם כדי שיהא הכל בתורת ודאי.

דף נג: ואין שאת אלא אכילה. ולכאורה כל סיבה שאינו יכול לאכול יכול לפדות ועי' במנ"ח סי' תעג' שהקשה על דברי המחבר שכתב שבזמן הזה יטמא המע"ש והקשה למה צריך לטמא מכיון שאינו יכול לאכול יכול לפדות והאחרונים כתבו שרק בטומאה איכא הך דינא ועי' במנחת שלמה סד' א', ובחי' ר' מאיר שמחה לעיל מד: כתב לחדש שבזה"ז אם נטמא בירושלים אין לחלל שרק היכא שכל הסיבה הוא רק בשביל הטומאה רק אז יכול לחלל והוא להיפך מדברי המנ"ח [ועי' בתורת זרעים פ"ג מעשר שני] והנה מה שאנו מחללים שוה מנה על פחות משהו פרוטה זהו משום שסומכים שמעשר שני ממון גבוה כמ"ש הגר"א או כמ"ש שם משום שמעשר שני בזה"ז אינו שוה כלום ועי' במנחת שלמה בהערות שהקשה דא"כ היאך אפשר בכלל לחלל דהא אינו שוה פרוטה ועכצ"ל שאנו חושבים כאילו היו פירות חולין א"כ דברי הגר"א צ"ב.

מאי איריא יצא. ועי' בחי' ר' מאיר שמחה שהעיר שלכאורה יש כאן חידוש ביצא שהגם שיש כאן שני איסורים מצד טומאה ומצד חוץ לירושלים והאיסור של חוץ לירושלים הוי יש לו מתירין אעפ"כ בטל ועי' בשו"ת רעק"א סו' שדן בזה היכא שיש שני איסורים והדברים ארוכים ועיי"ש מה שכתב לדחות עפ"י שי' הר"מ ובאמת היה אפשר לומר שאולי ליכא איסור של חוץ לירושלים במע"ש טמא מכיון שגם בירושלים אינו ראוי לאכילה וליכא רק איסור טומאה [שו"מ בערוך לנר מכות יט': שכתב כעין זה בשי' הר"מ עיי"ש] ועי' בפנ"י שהו"ל להקשות ביותר אפילו חוץ לירושלים ובאמת כל הדין של לקוח היינו מצד שקנאו לאכלו בירושלים עי' במקדש דוד, וברש"י שכתב שלקח בירושלים וצ"ב למה הוצרך לזה ואולי כוונתו שזהו עצם הדין שהוי כלקחו בירושלים שאז לכו"ע אין פודין שרק בריחוק מקום נתחדש דין פדיון [וחידושו של רבא אינו אלא אם הוציא משם] וכל מ"ח אינו אלא בנטמא מכיון שגם בירושלים היה אפשר לפדות ולר"י אין פודין מצד כסף שני או מצד שלא אלים.

דנפול מחיצות. והנה הראשונים כתבו שזהו לאחר החורבן שאז בטלה קדושת ירושלים ועי' בר"מ הל' בית הבחירה פ"ו שהקשה מכאן על דברי הר"מ שכתב שקדושת ירושלים לא בטלה ועי' במ"ל מה שרמז לשם [ועי' בשעורי ר' שמואל במס' מכות יט. מה שביאר בדבריו ועיי"ש שדייק מלשונו של הר"מ שגם לתי' של נפל מחיצות איירי שיצא קודם מזה ועיי"ש שביאר דבריו וע"ע בשו"ת בנין ציון סי' ב' מ"ש בזה] ובאמת הר"מ בפ"ב מעשר שני כתב שבזמן הזה אינו יכול לאכול והיינו משום שאיתקש לבכור עיי"ש בנושאי כלים והנה מדברי התוס' מבואר שגם בזמן המקדש אם נפל המחיצות אינו יכול לאכול דאל"כ אין שום ראייה מהגמ' בפסחים ועי' בנפש חיה, והנה מדברי רש"י משמע שזהו דין מיוחד לענין מעשר שני שא"א לאכול אלא אם יש מחיצות אפילו אם לא נתבטל הקדושה מכיון שכתוב לפני ה' ולא מיקרי המקום לפני ה' אלא אם מוקף מחיצות שאז זהו מגדיר שאותם המקום הוא לפני ה', וצ"ב עדיין מהסוגיא בשבועות דף טז. [ועי' בחי' מרן רי"ז הלוי פ' ראה בשני דינים שיש דין של מחיצות ולפני ה' ולפ"ז מה שכתב בביכורי יעקב לענין לולב בזמן הזה בירושלים דלשי' הר"מ הוא מה"ת אינו מוכרח שאפילו אם הוא בקדושתו אבל לא נחשב ללפני ה' מכיון שאין כאן מקדש.

דף נד. הדמאי אין לו חומש ואין לו ביעור והגמ' מסביר דחומש דלא מעכב בדאורייתא. והגם שביעור הוי דאורייתא אבל מכיון שאינו מעכב לא חייבו וביותר שליכא חיוב ביעור רק על מה שיש חיוב נתינה וכיון שדמאי מפריש ומחזיק לעצמו לא שייך בכלל חיוב ביעור על שאר תרומות ומעשרות ממילא לא תקנו גם לענין מעשר שני.

ועי' בר"מ פ"א מעשר שני שודוי מעשרות נוהג ביו"ט אחרון של פסח [והנה המשנה קורהו אחרון ולא שביעי לרמז נגד הדור האחרון] בין בפני הבית בין שלא בפני הבית והראב"ד השיג דהא כתיב לפני ה' ועי' בצ"פ החדשות מכתב יז' שכיון שהיה אז גלוי של זה אלי והיו במצב של לפני ה' נשאר אותו גלוי לעולם וכמו שפירש רש"י בפ' שלח ח' חוטיץ ציצית כנגד אותן ימים ומלשון מציץ בין החרכים והיינו אפילו בזמן הזה שהקב"ה רואה

ואין אנו רואים, ומה שאיתא שתכלת דומה לרקיע עד שאפשר להגיע עד כסא הכבוד הכל בא מאותו גלוי שאמרו זה אלי.

דף נד: חומש כתחלת הקדש דמי. ולכאורה מבואר כאן שחומש אינו שהפירות נתחלל גם עליו אלא זהו תחלת הקדש אבל לכאורה זהו רק למ"ד שחומש אינו מעכב וכן כתב בחי' רמ"ש דהא מבואר לעיל שד' בה' פריק א"כ מבואר להדיא שאין זה סתם דין לעכב אלא שנתחלל על החומש וי"ל.

מה כסף ערכו. והיינו הקרן. כמו כן על החומש צריך להוסיף חומש ועי' במהר"ם שיף שכתב שזהו דוקא על חומש השני דלא עדיף מהקרן שעל הקדש שני אין דין חומש אבל הרש"ש לומד שהחומש הוא כהקרן הראשון וממילא בכל חומש יש דין חומש עליו ובפרט לפי מה שמבואר שחומש הוא כתחלת קודש.

דלמא לענין חומש. ופרש"י שקורא חומש מעילה מכיון שמצינו במעילה דין חומש והוא תמוה ולכאורה מוכח מזה שהדין חומש במעילה היינו מצד שמוציא החפץ לחולין או הנאה לחולין ע"ז נתחדש שכל פעם שמוציאים הקדש לחולין יש דין חומש וזהו גם הדין שבפדיון צריך להוסיף חומש שכיון שמוציא החפץ מתחת רשות הקדש, אבל הראשונים לומדים שהברייתא קאי על שני דברים על מעילה ועל חומש ומעילה יש רק אם כולה לשמים וחומש רק בתחלה.

דף נה. מתני' והאשה מתקדשת. ועי' בריטב"א שבזה נכלל גם כל קנינים שבעינן פרוטה [ומבואר ששניהם שוים לענין קנין כסף] והנה בשטמ"ק ומהר"ם שיף נסתפקו אם עיקר החידוש של משנתנו שסגי בפרוטה או שבעינן פרוטה ולהך צד שהחידוש הוא שסגי בפרוטה לאפוקי משוי' ב"ש שבעינן דינר וא"כ זהו חידוש דוקא לענין קידושין ולא שאר קנינים, והנה ברש"י בגיטין דף יב: איתא דאין חל הקדש על פחות משו"פ [ובפנ"י שם כתב דה"ה דאינו יכול למכור] והתוס' שם הקשו דלדבריו הוא צריך למיתני ולדברי הריטב"א אפשר לומר שזהו בכלל האשה שכולל כל קניינים דלא שייך קנין בפחות משו"פ ורש"י לומד דהטעם הוא דלא שייך לקנות דבר דאינו שו"פ, וכן איתא ברש"י בסוכה דף כז: דאינו נחשב לכם אם אינו שו"פ ובמנחת חינוך מצוה י' ומצוה יא' כתב לפ"ז דה"ה לענין חמץ אם אינו שו"פ אינו עובר בבל יראה וכן לענין מצה דבעינן לכם צריך שיהא הכזית שו"פ ובעמק ברכה רצה לומר דכוונת רש"י בסוכה הוא דוקא בשותפות שאז רק אם יש לו שו"פ נחשב לשותף אבל מדברי רש"י בגיטין לכאן משמע שזהו דין בכה"ת כולה.

דף נה: תרומת מעשר של דמאי. וצריך לשלם קרן וחומש והנה לענין תרומת מעשר של דמאי נחלק הראשונים עי' בטור סי' שלא' אם צריך ליתן לכהן או שיכול לומר לו המע"ה וצ"ב להנך שיטת שא"צ ליתן בכלל לכהן א"כ למה צריך ליתן כאן הקרן וחומש לכהן [ועי' בריטב"א שהביא קושיא דומה לזו בשם בעל המאור ותי' צ"ב וע"ע במאירין ולכאורה צ"ל שכיון שחז"ל עשאו כתרומה ועבר על האיסור אז צריך ליתן הקרן וחומש מצד כפרה וע"ז לא שייך המע"ה אבל זה תלוי לכאורה אם הכפרה הוא עם ההפרשה או עם הנתינה ועי' בתוס' כתובות דף ל: ובר"ש והדברים ארוכים ועי' בנפש חיה, ומה שצריך ליתן כאן חומש

הגם שאיתא לעיל שפדיון דמאי א"צ ליתן חומש מבואר בתוס' לקמן ד"ה ויחזור וכן בתוס' הרא"ש שכאן שעבר על האיסור צריך ליתן לחומש והיינו שלעיל שקאי על פדיון וכיון שכל דין של דמאי אינו אלא לענין לתקן איסור טבל ולא חייבו בכלל נתינת מכיון שאמרנין המע"ה וא"כ לענין חומש מכיון שחומש אינו מעכב הוי כמו לענין נתינת לכהן ולוי פטור וכמו כן לענין חומש אבל כאן מכיון שעבר על האיסור של אכילת תרומה צריך ליתן קרן וחומש על כפרתו על אכילת איסור, אבל הריטב"א כתב שהדין דלעיל תלוי במ"ח ר"מ ורבנן אם עשו חיזוק כשל תורה ובאמת צ"ב דהא זהו תי' הגמ' לקמן שחלוק אכילה מפדיון. והביכורים. ופרש"י שכל הנך הם בכלל תרומה שצריך ליתן חומש ועי' באבנ"ז יו"ד תלח' שנסתפק אם לענין דבר הראוי להיות קודש אם קאי גם על ביכורים ואם נעשו ביכורים או תרומה.

דף נו: יש להן אונאה. והיינו ר"ש לשיטתו שדבר הגורם לממון כממון דמי ועי' בתוי"ט שלא דוקא אונאה אלא ה"ה לכל דינים הנזכרים במשנה שנחשב לממונו [ועי' ברש"ש שכתב דבר חידוש שרק כמה שצריך לקנות עוד בהמה ממנו רק לענין זה הוי כממונו ובפשטות מכיון שזה גורם אז הכל נחשב לממונו] ועי' ברש"ש שהקשה מדברי הגמ' בפסחים דף ו. דמבואר שם בגמ' דהא דצריכים קרא לחמץ דחייב כשמקבל עליו אחריות ולא היה חייב מצד דבר הגורם לממון דזהו דוקא כשלייתה בעין והא הכא באונאה הוי בעין ומבואר דיש להן אונאה והאחרונים כתבו לחלק בין חיוב אחריות דהקדש שכבר חל עליו חיוב מיד כשאמר הרי עלי ופטר עצמו עם ההקדש ומש"ה אפילו כשהוא בעין נחשב לממון מצד שפוטרו מחיובו משא"כ בשומרים שכל זמן דאיתיה בעין אינו פוטר עצמו רק כשיהא נאבד אז זה יגרום לו הפסד ממון.

אף המוכר ס"ת אמרו לו לא אמרו אלא את אלו. ועי' בסוגיא דלקמן שטעם דר"י הוא משום שאלו דברים לא קץ והנה הרשב"ם בב"ב סא: כתב שהטעם שאין אונאה לקרקע הוא משום שאין קצבה לקרקע [ועי' בתוס' שנחלקו בזה עליון ולפ"ז מובן מה שחכמים אמרו לא אמרו אלא את אלו והיינו שאין ללמוד מכאן לכל דבר שאין לו קצבה, והנה לכאורה צ"ב לא אמרו אלא אלו דהא איתא לעיל תגר או בעה"ב שאין להם אונאה והב' א. ה. ני"ו אמר שכאן דנים על חפצים ולא על בני אדם.

ולא אשרוש קודם לעומר. שאם נשרש אז החיטים היו בודאי אסורים אם יקחם מן הקרקע מכיון שיש להם דין קרקע ולא שייך שהעומר יהא מתירו והגם שגידוליו היו מותרים וכן מבואר מדברי רש"י ועי' בתוס' ריד.

דף נז. הקדש שוה מנה. והנה רש"י בקידושין פירש שהטעם שחל החילול היינו משום שאין אונאה להקדש ולפ"ז כתב הגר"א לענין מע"ש שתלוי אם ממון גבוה או ממון הדיוט אבל בחי' הגר"ח כתב שהיינו טעמא משום דלאפקועי קדושה סגי במעשה חלול וגם בפרוטה וכן מבואר להדיא בסוגין בתוס' הרי"ד ובחי' הר"ן ולפ"ז במע"ש לכו"ע יהא מחולל על פרוטה ומה שהגמ' מדמה לדין אונאה היינו משום שאה"נ שמצד הקדושה פקע בפרוטה

אבל מצד הממונות היא חייב לשלם [או מצד ערכך] ומזה מוכח שאין אונאה להקדש ואפילו בבטול מקח עיי"ש.

מר אית ליה דשמואל. והיינו שיסוד המ"ח הוא אם שייך דין טעות בהקדש וזהו מ"ח של ר' יונה ור' ירמיה וזהו גם מ"ח של ר"ל ור"י אם צריך להוסיף דמים מן התורה או מדרבנן וגם דינא דשמואל תלוי בהכי, ומדברי רש"י מבואר שלמ"ד שיש דין טעות בהקדש לא חל החלול בכלל ולפ"ז צ"ל מה שאיתא במשנה בתמורה יצא לחולין וצריך לעשות היינו כשישלים הדמים אז יצא לחולין וכן מבואר בתוס' תמורה ובראשונים וזהו דלא כמ"ש התוס' בסוגין שלהך מ"ד יצא לחולין היינו כנגד מעותיו.

דכולי עלמא אית להו דשמואל. ופרש"י שהחלול חל לענין אפקועי איסורא [ולפ"ז ניחא לשון המשנה שם יצא לחולין] והביאור הוא כמ"ש התוס' הרי"ד שלענין איסור סגי במעשה חלול וגם בפרוטה עיי"ש והמ"ח הוא רק לענין אם חייב להשלים דמים מה"ת [והתוס' ריד כתב שחייב לשלם כמו בכל מעילה שיצא וצריך לשלם] ולרש"י זהו מ"ח חדשה כמ"ש שנחלקו בערכך אם זהו כפי שוויו או לפי מה שהוא מעריך החפץ וגם המ"ח לעיל לר' יונה בטול מקח אין הכוונה שבטל לגמרי אלא שחייב להשלים דמי המקח כשאינה אותו בשיעור של ביטול מקח וכן כתב הפנ"י באריכות.

דף נז: הכא באבני בנין. שלא נתקדשו וממילא אין בו מעילה וצ"ע דא"כ למה מיקרי הקדש ומדברי הרשב"א וכן בריטב"א משמע שכיון שהרויח הוא להקדש מותר והיינו שהקדש לזה האבנים מכיון שבעל האבנים נתן רשות להם להשתמש באבנים שלו או שגם הם מודים שההקדש קנה החלק הממון אלא שסוברים שזהו לא היה סגי שיהא נחשב לריבית של הקדש ומש"ה הוצרכו לפרש שהרויח יהא קדוש להקדש וצ"ב בזה, ועי' בקו"ש שהביא דברי הריטב"א לקמן פז: שהממון שייך להקדש ואין בו מעילה בשביל שלא נתקדשו וכעין דברי הרמב"ן לענין חצר הקדש שאין בו מעילה שלא נתקדשו בקדושת פה עיי"ש [ועי' באתון דאורייתא כלל ג'] והגמ' מייתי מימרא דשמואל רק שעל אבנים היה הדרך שעשו באופן זה או שהקדש לקחו בהקפה ולא קדשו אותם אבל הממון שייך להקדש כמו בכל הלואה או שקנו אותם שיהא חוב על המעות או שהתנדבו באופן כזה, ועי' בפרש"י שכתב שלאחר שנגמר אז לוקח הקדש אותן ומשמע שאינו קנוי להקדש קודם וע"כ צ"ל כהרשב"א.

דף נח: כאילו שופך דמים. וברבינו יונה בשער התשובה שער ג' סוף מדריגה התשיעית כתב שמה"ט אמרנין נוח לו לאדם שיפיל עצמו משום שהוא מג' עבירות שהדין הוא יהרג ואל יעבור ובזה מיושב קושית התוס' בסוטה י: למה לא מנה רק ג' עבירות ולא מלבין חבירו ועי' בשו"ת בנין ציון סי' קעב' שהאריך בזה אבל מדברי התוס' מבואר שאין הטעם משום שפיכות דמים אלא מצד גודל עבירה הוי כמו ג' עבירות או כמ"ש המנחת שלמה סוף סי' ז' שהטעם הוא כמ"ש השטמ"ק כתובות יח: שאסור לגזול אפילו להציל עצמו מצד פיקוח נפש וביאור הדבר שלא אמרנין וחי בהם על חשבונו של חבירו וכמו כן לענין הלבנת פנים שאינו יכול להציל עצמו על חשבון לבייש חבירו עיי"ש, והנה הפוסקים לא הביאו להלכה שצריך להשליך עצמו לכבשן האש ועיי"ש במנחת שלמה שכתב שהגמ' לא אמר

חייב אלא נוח והיינו שצריך לאדם שיהא נוח לו [והיינו שיהא לו כל כך קשה לבייש] להפיל עצמו לכבשן האש מלבייש חבירו אלא שאינו רשאי מצד וחי בהם, והא שתמר עשתה כן יש לומר או שהיה קודם מתן תורה שאז לא היה עדיין המצוה של וחי בהם ואז הלכו לפי חומר העבירה [עי' בשיחות מוסר] או להנך שיטות שיכול למסור עצמו גם בשאר עבירות אלא שעדיין צ"ע מהגמ' בכתובות סב: במעשה דמר עוקבא אך לכאורה שם לא היה מהך דינא דהא לא היה ברבים ועכצ"ל שלא היה שם סכנת נפשות אלא שהיה נכוח מזה וצ"ב.

והמלבין פני חבירו ברבים. ועי' בשו"ת בנין ציון מה נקרא רבים ומסיק שם שב' והוא מיקרי רבים ובאמת צ"ב אם כל האיסור הוא מצד שהוי כאילו שופך דמים למה צריך דוקא ברבים וכן צ"ב במכנה שם חבירו דדש ביה בשמיה ופרש"י שאין פניו מתלבנות וא"כ למה יש לו החומר של מלבין פני חבירו ואולי הוי איסור חדש או שמצדו עשה כאן מעשה רציחה אלא שלסוף לא נהרג וצ"ב ובתוי"ט איתא בשם מדרש שמואל שזהו מצד כי בזה את ה' שכל אדם יש לו צלם אלקים.

דף נט. היא מוצת והיא שלחה. וראיתי ששלחה הסימנים אצלו ולא היו עוד בידה שחששה שאולי כשתעמוד בפתחה של כבשן האש לא יהא לה האומץ לעמוד בנסיון ומש"ה הוציאה מידה ושלחה לו דעכשיו באמת היה יכול להחזיק ולכפור הכל ומזה רואים דנוח לו לאדם, ובהגדת מעשה ניסים להנתיבות כתב דמש"ה כתיב היתה יהודה לקדשו ונקט לשון נקיבה דכח של נחשון לקפוץ בים במסירות נפש באה מכוחה של זקינה תמר שהיתה מוכנת למסור נפשה שלא לבייש יהודה.

ננעלו שערי תפלה. ועי' במהרש"א שעד החורבן היה הפתח של כל התפילות היה נגד המקום המקדש והיו פתוחים ולאחר החורבן ננעלו וע"י תפלה בכוח וכוונה וכשדופקים הרבה על הדלת אז נפתח הדלת ומש"ה כתב שתם שזהו לשון של פתיחה [וכעין שתם העין] וזהו ע"י תפלתו וע"ע מ"ש בברכות דף לב: עיי"ש.

שערי דמעות לא ננעלו. ומדברי המאירי משמע שזהו סימן שזהו תפלה מעומקי הלב וממילא תפלה כזה פותח כל שערים וראיתי בשם הערוגת הבושם דבר נפלא דהא כלל ישראל שפכו כבר נהרות של דמעות ולמה לא נענו עודו וכתב ששערי דמעות לא ננעלו היינו שהדמעות הם כעין טיפות של מים שר"ע ראה שלסוף נוקב אפילו אבן אבל זהו דוקא אם הטיפות נופלים בדיוק על אותו מקום וכתב שאם כלל ישראל היו שופכים דמעות כולם רק על כבוד שמים אז בודאי היה נוקב האבן אבל מכיון שכל אחד מתפלל רק על צרות עצמו אז כל טיפה נופל במקום אחר ואין לו הכח לנקוב הדלת ועי' מהר"ם שיף שהקשה על הנוסח הכניסו דמעתנו ולמ"ש אולי ניחא שמתפללים שיכניסו כל הדמעות באותו מקום.

הא במילי דשמיא. ועי' במהר"ץ חיות שהאיש יש לו הי' שבזה נברא העוה"ב והאשה יש לה אות ה' שבזה נברא העוה"ז כי ביה' ה' צור עולמים וזהו שכינה שרויה ביניהם ומה"ט

הברכה שהוא חלק של העוה"ז בא על ידי האשה, ועי' בתורת חיים שזהו הענין לשגר כוס של ברכה להאשה.

חתכו חולית. והנה לרש"י איירי שעשה מתחלה תנור ע"י חולית דבנשבר היה טהור מצד שבירתן מטהרתן ועי' בריטב"א שלפ"ז לא גרסנין חתכו ועי' ברש"י בברכות יט. שאיירי שנשבר ועי' ברש"י ד"ה ר"א מטהר שכתב דהוי בנין כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלים טומאה ומ"ש בנין היינו שכל תנור בעצם הוי בנין שהתורה נתנה עליו תורת כלי חרס, והגם דמדברי רש"י משמע שמטלטל אבל מכיון שאין לו קרקע הוי כבנין וצ"ב, ועי' במקדש דוד בקונט' ב' שכתב לבאר שי' רש"י שר"א מטהר מכיון שיש חול בין חוליא וחוליא וזהו מעמיד התנור א"כ אזלנין בתר המעמיד וכיון שהמעמיד הוא חול שזהו כלי אדמה וכלי אדמה אין בו טומאה והגם שתנור אינו כלי אלא בנין אבל התורה נתנה לו דין של כלי חרס וממילא אם עשאו מאדמה יש לו דין בנין של כלי אדמה, ורבנן סברי שאזלנין בתר העיקר ולא בתר המעמיד אבל בתנור רגיל הגם שעומד על אדמה אבל מכיון שהוא כלי בפנ"ע אז אינו נחשב האדמה למעמיד וזהו שסיים רש"י אבל בכל תנור, אבל אם נימא שאיירי שהקרקע עולם הוא הרצפה אז צ"ב.

דף נט: חרוב ואמת מים וכותלי בית המדרש. ועי' בשטמ"ק שזה היה בתורת נסיון כעין שמצינו בנביא שקר לנסות אם יעמוד על דעתם, עי' בגר"א [המאור הגדול] שמרמוז על ג' דברים שצריכים לזכות בתורה, חרוב היינו הסתפקות במועט [קב חרובין רשב"י במערה], אמת המים היינו ענוה מים יורדים למקום נמוך, כותלי בית המדרש יוכיחו היינו עמילות בתורה עיי"ש.

נצחוני בני. ובפשטות הוא לשון של נצחון ועיי"ש בגר"א וכן במהר"ץ חיות שכתב שזהו לשון של נצח נצחים שבזה הראו שהתורה הוא נצחית שהגם אחר כל הוכחות לא שינו דעתם ואדרבה זה היה נסיון לראות אם יעמדו בדעתם.

לא לכבודי. והיינו שמחלוקות צריך להיות כולה לשם שמים ואם היה גם איזה נגיעה לעצמו היה נטבע במים.

קום קטלית. והגם שר"ג עשה כדין וכמבואר לעיל אעפ"כ נענש מכיון שפגע בכבודו של ר"א והביאור הוא כמו שאמר הגר"ח שמולביץ זצ"ל על הא שפנינה נענשה הגם שנתכוונה לשם שמים ואמר שפגיעה בין אדם לחבירו הוא כמו אש שאם נכנס בה אפילו לשם שמים ישרף ואפילו אם עושים כדין אבל זהו מציאות שנכנס באש וא"א שלא יכזה עי"ז.

המאנה את הגר. היינו גר צדק אבל גר תושב הוי כגוי שאין בו אונאת דברים [ועי' דבר שאל על אגדות הש"ס] והלוחצו היינו על חוב כמבואר לקמן בסוף פרק איזה נשך לענין הלאו של לא תהיה לו בנושה ודברי רש"י בחומש שכתב בגזילת ממון צ"ב ובמכילתא ליתא תיבת בגזילת רק בממון, ועי' בר"מ פי"ד הל' מכירה שלמד שקאי על אונאת ממון וכבר תמזהו עליו הנו"כ שם דהא הגמ' קאי על אונאת דברים שמביא הפסוק של איש בעמיתו וכן סורו רע, וע"ע בריטב"א מה שהביא מדברי הר"מ שהביא כל הלאוין בין בממון בין באונאת דברים.

כי גרים. והיינו דאמרי. והנה מדלא אמר הגמ' שגם כלל ישראל הם בעצמם גרים מבואר שלא היה גירות בשעת קבלת מתן תורה ובמקום אחר הארכנו בזה.

דף ס. אין מערבין. וזהו דין שלישי שיש באונאה שמרמה חבירו ואפילו באופן שאין כאן חסרון ממון ועי' בפרישה ועי' בשו"ע הרב הל' אונאה שכתב שזהו אסור מצד אונאת ממון והגם שאינו מחסר כלום, ובמשנה לקמן מבואר יש איסור של גניבת דעת [ועי' בר"מ פי"ח שחלקו לשני איסורים] וצ"ב אם זה בכלל פרשת אונאה או שזהו בכלל איסור של גניבה ועי' בחולין צד: שגם בגוי יש איסור של גניבת דעת ואם הוי פרט של גניבה אז מובן ועי' בשו"ע הרב שזהו רק מדרבנן וצ"ב אבל בריטב"א בחולין דף צד. מבואר שאסור מה"ת דכל סוגי גניבות נכלל בלאו דלא תגנוב, והנה הר"מ הביא הך דינא גם בהל' דעות פ"ב משמע שחוק מצד דיני גניבה יש עוד איסור מצד דיעות שחסר באחד בפה ובלב ועיי"ש שהביא עוד ציורים לא במקח וממכר ושם ודאי אינו אסור אלא מצד הלכות דעות, וע"ע שם שכתב שהגם שליכא איסור אונאה בגוי כמבואר בבכורות דף יד: אבל עדיין אסור מצד גניבת דעת ובאמת בבכורות מבואר רק שא"צ להחזיר אונאה ולא האיסור ולדבריו נחא שו"מ ברש"ש שם שנתעורר לזה.

פרק איזהו נשך בתורת הקדמה. והנה באיסור ריבית נזכר ג' פעמים בתורה בפרשת משפטים אם כסף תלוה את עמי.. לא תשימון עליו נשך וזהו לאו על הפסיקה והיינו משעה שנכתב השטר ועי' ברש"י לקמן דף עה:, ובפרשת בהר נזכר שני איסורי ריבית חד על הלואה את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך ועוד איסור על הגבייה של הריבית לא תקח ממנו נשך ותרבית, ובפרשת כי תצא מבואר עוד לאו לא תשיך לאחיק נשך כסף וזהו לאו על הלואה כמבואר בסוגיא דלקמן.

והנה החילוק בין שכירות למלוה בפשטות הוא דבשכירות החפץ נשאר של הבעלים וצריך להחזיר אותו חפץ שלקח ומש"ה יכול ליקח שכר על השתמשות בחפץ שלו משא"כ בהלואה שניתן להוצאה ואינו עוד שלו אסור וע"ע בסוגיא דלקמן דף סט., והנה החילוק בין הלואה למקח וממכר כתב החות דעת בסי' קסא' שהלואה הוא דוקא בחד מין שמחזיר לו מאותו מין שלקח ממנו משא"כ במכירה שמחזיר לו ממין אחר, והנה יש שכתבו עי' בשו"ת ברית יעקב דהא שאסרה התורה דוקא בהלואה היינו מצד מכיון שיש מצוה של אם כסף תלוה את עמי מש"ה אסור לו ליקח כסף על זה דמחויב לעשות כן מצד המצוה,

והנה הא שהיה יכול ליקח יותר מכסף הלואה אי לאו האיסור ריבית נחלקו האחרונים שיש שכתבו שהיה יכול ליטול מצד שכירות אבל צ"ב קצת דהא ניתן להוצאה וכמ"ש לעיל ובשם הגר"ח איתא שהיה יכול משום דכמו שיכול לפסוק במקח וממכר המחיר שרוצה כמו כן כאן מכיון שניתן להוצאה היה יכול לפסוק איזה מחיר שרוצה אי לאו האיסור ריבית, ונחלקו האחרונים דכהיום שהתורה אסרה אם הפשט שאין לו זכות וממילא לא חל בכלל החוב או שבעצם חל החוב אלא שעבר על האיסור ונ"מ אם הוי גזל בידו ועי' במחנ"א הל' ריבית פ"ב ובאמת אפילו אם נימא שהחוב לא חל עדיין אפשר לומר שלא הוי גזל מכיון שנתן לו מדעת, וגם לענין החיוב השבה למ"ד יוצאה יש להסתפק אם החיוב הוא חיוב של ממון כגזילה או שהוי רק מצוה בעלמא ויתבאר בעזה"י בהמשך הפרק, ותלוי אם

איסור ריבית הוא איסור של ממון ובין אדם לחבירו או איסור בעלמא ובין אדם למקום או אולי שניהם באמת או שמכח האיסור נעשה כבר חיוב ממון, ויש שכתבו דמהא שהמחבר קבע דיני ריבית ביו"ד ולא בחו"מ מוכח שאין זה דין חו"מ אלא איסור והיתר אבל הר"מ קבע דיני ריבית בהל' מלוה ולוה ותלוי בהנ"ל, וע"ע בש"ך ס"ס קעז' אם ספק בריבית נחשב לספק איסור או לספק ממון והדברים ארוכים,

מתני' איזהו נשך.. ומבואר בגמ' שהכוונה לריבית דאורייתא שנקרא נשך, וריבית דרבנן נקרא תרביית ועי' בריטב"א וכן האריכו האחרונים בזה דאיסור ריבית דאורייתא נקרא נשך שעיקר איסורו הוא מה שמחסר ממון חבירו וגם האיסור תרביית היינו שנתרבה ממונו על ידי שמחסר ממון חבירו אבל בריבית דרבנן עיקר האיסור הוא מה שנתרבה ממונו ואדרבה אין זה קרוי מעשה נשיכה מכיון שהיה דרך מקח וממכר, ומה"ט כתבו דבריבית דרבנן רק המלוה עובר ולא הלואה, וביותר כתב הרש"ש דהמשנה נקט לשון תרביית דכתיב בגביית הריבית ולא נקט לשון מרבית דקאי על הלואה דבריבית דרבנן עיקר איסורו הוא הגבייה ולא הלואה, והנה לענין סאה בסאה נחלקו הראשונים ועי' בריטב"א לעיל מד: אם האיסור הוא הלואה או רק אם מחזיר לו לאחר שנתייקר.

מתני' המלוה סלע בה' דינרין. ועי' בפנ"י דנקט כה"ג לרבותא דלא נימא מכיון שהוי שני סוגי מטבעות להוי כמקח וממכר.

מתני' איזה תרביית. והיינו שאיסור דרבנן נקרא תרביית וכמ"ש, והא שהמשנה נקט דוקא הך ציור ולא נקט סאה בסאה או סתם פסיקה משום דדוקא בהך ציור נחשב לתרביית בלא נשך מכיון שהמלוה לא פסק שום דבר רק הלואה אמר שיתן לו יין במקום חיטין ועי' בחו"ד סי' קעה' בזה.

גמ' אי בתר מעיקרא. והנה באחרונים [עי' במחנ"א הל' ריבית ובאבי עזרי פ"ד הל' מלוה ולוה ובחי' הגרנ"ט] מבואר שני מהלכים או שהספק הוא בכל הלואה אם הולכים בתר המדה וזהו הכוונה בתר מעיקרא היינו מה שנתן לו או בתר בסוף והיינו שהולכים בתר השווית והיינו שיגיע לו בסוף מה שנתן לו, ולא נקרא ריבית אלא אם משלם יותר ממה שהיה צריך לשלם ומש"ה תלוי מה דינו מצד הלואה, או שבעצם מצד הלואה בודאי הולכים בתר שווית ורק ספק הגמ' היאך קובעים הדין נשך ותרביית שבתורה אם הולכים בתר שעת הלואה שאם היה אז נשך אז חל כבר דין שאסור לנשך והגם שמדינא היה צריך לשלם קכ' [דהא בעצם בכל ריבית מדינא היה צריך לשלם] או שהקובע הוא אם ישלם יותר ממה שצריך בשעת הפרעון, ובחזו"א כתב באופן אחר שאפילו אם הולכים בתר שווית אבל אם אמר להדיא שרוצה לפי מדה אז חל החיוב לפי המדה וזהו כוונת הגמ' בתר מעיקרא וא"כ ברישא הוי ריבית משא"כ בציור דסיפא.

רש"י ד"ה לרבית. והנה הראשונים הביאו גרסא ברש"י שהיה מלוה הונו אבל לפי גרסתנו צ"ב דהיכן רואים שאיירי בהלואה ועי' במהר"ם ובפנ"י מה שכתבו בזה ובשמחת יהושע כתב שידוע שהחילוק בין הלואה למקח הוא דבהלואה חוזר ונוטל את ממונו הממוני גבך

משא"כ במקח הוא בתורת תשלומין על מה שלקח מחבירו וכיון דכתיב הונו משמע שזהו ממון שלו וע"כ שקאי בהלואה.

דף סא. גמ' למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית. ולכאורה צ"ב דאם לא נכתב שיש איסור ברבית לא הוי חסרון ממון מכיון שהיה יכול ליקח מן הדין כמו בנכרי ועי' בכו"פ שכתב שכוונת הגמ' על הלאו דלא תקח שאחר שכבר נכתב הלאו של כספך לא תתן לו בנשך ממילא ידענין שאסור לגבות מצד שלוקח ממון שאינו שלו ולמה הוצרך ללאו, ולפ"ז לכאורה מוכח דכהיום שאסור ללוות ברבית אם הלווה אז לא חל החוב דאל"כ למה יהא גזל אבל עדיין אפשר לומר שלאחר שהגמ' אומרת הסברא שנותן מדעתו א"כ תו לא הוי גזל לפי האמת אבל גם לפי מסקנת הגמ' הא ילפנין גזל מריבית ואונאה וא"כ מוכח לכאורה דהוי גזל וי"ל.

גמ' משום דחידוש הוא. ועי' בריטב"א דמהא שאסרה התורה גם אצל הלוה מוכח שאין האיסור מצד חסרון ממון אלא איסור בעלמא וכן משמע לכאורה מדברי רש"י [והגם דמלשונו בדרך אחרת אפשר לפרש באופן אחר] אבל לכאורה צ"ב דהא הגמ' לפי המסקנא לומד גזל מריבית ואונאה ומוכח לכאורה דאיסורו הוי מצד חסרון ממון וצ"ל שודאי לפי האמת שיש לו צד השוה אמרינן דבאמת האיסור אצל המלוה הוא מצד חסרון ממון ומה שהתורה אסרה הלוה עי' בתוס' לקמן דף ע. שני מהלכים בזה ואכ"מ.

דף סא: גמ' לא תגוב ע"מ למיקט. ופרש"י לצער והיינו ע"מ שישלם והיינו שאין כאן חסרון ממון ומש"ה צריכים ללאו חדש [ועי' בקצות סי' שמח' אם יש חיוב תשלומין] ועי' בשטמ"ק שפירש באופן אחר וצ"ב דאטו תלוי אם רוצה ליהנות בזה, ועי' בריטב"א שהקשה דלמה לענין גזילה לא מוקמנין באופן של ע"מ למיקט ועי' בענפי ארז גניבה וגזילה שתי' עפ"י דברי המנ"ח בסי' רכד' שחלוקים ביסודם איסור גזילה וגניבה דבגזילה איסורו הוא מצד חסרון ממון אבל בגניבה אין האיסור מצד חסרון ממון אלא עצם המעשה הגניבה הוא העוולה וכמו שכתב הר"מ שלא יתרגל האדם לכך [דכשאינ עין רואה עושה מה שרוצה דמה"ט חייב גם בכפל] ומה"ט אסור לגנוב גם מעכו"ם והגם שגזילה מותר [וע"ע שם שרצה לומר דהא שכתב רש"י דבעינן נעל היינו דוקא לענין לאו דגניבה אבל לענין גזילה שתלוי בחסרון ממון א"צ מעשה גניבה], וממילא א"א לאוקמי הלאו דלא תגזול בע"מ למיקט שכיון שאין כאן חסרון ממון ליכא איסור דגזילה, ועי' במנחת חינוך שהקשה דא"כ למה אין לוקין משום דהוי לאו הניתן לתשלומין דהתשלומין אין להם שום קשר לענין הלאו ואינן מתקנין בכלל הלאו.

גמ' אני הוא שהבחנתי במצרים. ועי' במהרש"א שבכור מאם לא היה צריך להבחנה ורק על בכור מאב [ועי' ברעק"א עה"ת פ' בא למה פדיון הבן הוי דוקא על פטר רחם לפ"ז] וע"ע שכתב שמכת בכורות היה מצד שצערו בני בכורי ישראל והקב"ה בעצמו הלך לנקום מהם שרק הוא היה יכול להבחין מי הוא בכור מאב, ועי' בתורת חיים שגם שם נתגלו כל אותן נשים המצריות שזנו תחת בעליהן והערימו על בעליהן ומה"ט ינקום הקב"ה וייפרע ממי שמרמה אנשים ומכשילם.

דף סב. גמ' מוטב שישתו שניהם. וצ"ב לשון מוטב דהא לכאורה סובר כן מדינא, ומבואר בגמ' דמדינא לא היה רשאי לשתות המים לעצמו, והנה מה שמחויב למסור לחבירו היינו מצד הלאו דלא תעמוד על דם רעיך אבל לכאורה צ"ב פקוח נפש דוחה כל התורה כולה, ומדברי המהרש"א מבואר שכיון שאמרינן מאי חזית דדמך סומק טפי דהא מה"ט יהרג ואל יעבור והיינו כמו שפרש"י בכמה מקומות שבעצם בכל התורה כולה לא היה רשאי לעבור על איסור תורה כדי להציל נפשו רק שהתורה חידשה וחי בהם והיינו שנפש ישראל יקרה בהקב"ה ומש"ה דוחה כל התורה כולה אבל היכן שבין כך יאבד נפש ישראל אז חוזר הדין שאסור לעבור על דברי תורה להציל נפשו והגם שאין זה איסור רציחה נויש שרצו ללמוד שלא תעמוד על דם רעיך הוי אביזרייהו דאיסור רציחה וכן משמע מדברי הרמב"ן ריש פ' קדושים שלא תעמוד הוא נגד לא תרצח], והגם שעכשיו שניהם ימותו אבל בשביל חיי שעה צריך להציל חבירו וכמו כן חבירו צריך להציל חבירו ומש"ה חולקים המים ועי' בחי' הגר"ח הל' יסודי התורה ובחזו"א שם והדברים ארוכים מאד ואכמ"ל.

גמ' חייך קודמים. ועי' בתוס' ע"ז דף ו. דמשמע שחבירו טפל אצלו, ולכאורה צ"ב דהא הדין בשפיכות דמים יהרג ואל יעבור ואין אומרים חייך קודמים, והנה מדברי הגר"א ביו"ד סי' רנו' י' שכתב על דברי הרמ"א שכתב שפרנסתו קודם לחיוב צדקה וכתב הגר"א שחייך קודמין כמבואר בסוגין וכן מדמה להסוגיא לעיל שאבידתו קודם ומבואר שלומד שחייך קודמין הוי דין בחיובים שצריך ליתן ממונו לחבירו ע"ז נאמר שאין צריך ליתן דחייך קודמים וכן מבואר מדברי המהרש"א שכתב שהך דינא הוי דוקא כשהמים שייכים לו, ולפ"ז אם אדם שלישי יש לו מים בודאי יהא צריך ליתן לשניהם והאחרונים נסתפקו בזה.

גמ' קום עשה לקרוע שטרא. ופרש"י שאם גבה לכו"ע אינו מתוקן והתוס' הבינו שכו"ע סברי כר' יוחנן דליכא חיוב השבה והקשו ע"ז אבל הראשונים כתבו שגם לדברי רש"י הכוונה שכו"ע סברי כר"א אלא דלא הוי ניתק לעשה שהמצוה אינו קשור עם הלאו אלא הוי חיוב כלפי שמיא ועי' בחי' הר"ן והריטב"א, ומה שהכריח רש"י לפרש דלא הוי ניתק לעשה כתב במחזה אברהם משום דא"כ לא היה לוקה לרבנן גם על הלאו דלא תשימון דכיון שהחזיר הריבית הוי כאילו שלא נטלו או שסובר שכל הלאוין הוי איסור מחמת נטילת מומן וממילא העשה מתקן הכל, ובאמת היה אפשר לומר עוד דהא דלא הוי ניתק לעשה היינו כמ"ש המהרש"א דלא הוי מצות עשה אלא חיוב תשלומין והוי רק לאו הניתן לתשלומין, ועי' בפתחי תשובה שהביא שני דיעות אם במלוה ע"פ עוברים על לא תשימון ואם נימא כן צ"ל שיקרע השטר וגם שימחול החוב ועי' בבריית יהודה.

גמ' מאי קסבר. והנה לפרש"י עיקר תי' הגמ' שהסיבה שאינו לוקה היינו מצד שעל לאו דלא תשימון אינן לוקין כל זמן שלא גבה אלא שהגמ' מקשה דא"כ מ"ט דרבנן דסברי דחייב משא"כ לפירוש התוס' עיקר התי' שהגמ' מחדש הוא שהלאו דלא תשימון לא הוי ניתק לעשה ומש"ה כתבו שהמקשה לא הבין עיקר התי' ועי' במחזה אברהם.

דף סב: גמ' יצא השער פוסקין. ועי' בר"מ ריש פכ"ב הל' מכירה דמבואר שהגם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אבל פסיקה שלא הוי על דבר מסוים אז חל עליו חיוב להמציא מה שפסקו נזוהו בעצם מצד דיני מקח וממכר כמו בכל קנין כסף שזוהו מדין כסף החוזר

אלא שאם הוי על דבר מיוחד אז קונה מה"ט וכשלא הוי על דבר מיוחד אז הכסף מחייבו להמציא מה שפסקו] וכן הוא בשו"ע סי' רט' וכתב שאם נתן מעות אז אם חזר יש מי שפרע כמו בכל קנין מעות [ואם עשאו עם קנין סודר משמע שאינו יכול לחזור] והרמ"א כתב שאם פסק כשלא יצא השער אז ליכא מי שפרע מכיון שהיה מקח שנעשה באיסור ומשמע דאל"ה היה מי שפרע אפילו כשלא יצא השער ועי' בקצות שם מ"ש בזה.

גמ' בבא לחוב בדמיהן. ועי' בתוס' מה שהקשו על פרש"י ובריטב"א כתב שרש"י יישבו בלשונו והיינו שהמקשן סבר שאיירי שלקח הדמי חטיין וחזר ונתנו לו בעד פסיקת היין.

דף סג. גמ' צד אחד בריבית. והיינו דלדברי חכמים אסור מה"ת [כן הוא בפשיטות בסוגיא דערכין] ולשי' ר' יהודה מותר אפילו מדרבנן, והנה הא שאסור לרבנן הגם שלכאורה הוי ספק ולעיל פרש"י במשכנתא דכל ספק אינו אסור אלא מה"ת אבל לק"מ דהא הכא על הצד של הלואה הוי ודאי ריבית משא"כ לעיל.

רש"י ד"ה יש לו. והנה מדבריו מבואר שעיקר החילוק הוא שההיתר של יש לו בנוי על מי שפרע וגם במלוה יש מי שפרע ומש"ה מותר משא"כ ההיתר של יצא השער בנוי מצד שהיה יכול לקנות באותן מעות וזה לא שייך במלוה, ולכאורה צ"ב דהא גם בסאה בסאה יש היתר של יש לו והגם שליכא מי שפרע וצ"ל דבסאה בסאה ההיתר הוא מצד דאוקמיה ברשותיה וכמו שפרש"י לעיל מד: ומש"ה אינו תלוי במי שפרע משא"כ כאן שנעשה שלו רק מצד הפסיקה אז תלוי במי שפרע, והטעם ששם אוקמיה ברשותיה היינו לכאורה מצד דבסאה בסאה שהחויב הוא להחזיר דוקא חטיין וכמ"ש לעיל ומש"ה הקילו יותר.

דף סג: גמ' דאמר ליה שקילא טיבותך. ובפשטות שזהו עוד היתר על יצא השער, ועי' בתורת חיים שכתב שהוצרך לזה דוקא על הא שמהני שער דבשוק ששם לא שכיח כל כך סחורה שיהא יכול לקנות ומש"ה הוצרך לטעם חדש של שקילא טיבותך, ועי' בבית יוסף שהרכיב שני הטעמים ובריטב"א לקמן דף עב: שהיתר של שקילא טיבותך מהני רק לסלק שלא יהא ריבית אצל הלוקח אבל אצל המוכר עדיין הוי ריבית ומש"ה צריכים גם לטעם שנתייקר ברשותו ועי' בחי' ר' מאיר שמחה שהקשה דא"כ למה לא סגי רק בהך טעמא עיי"ש, ועוד צ"ב דא"כ מאי מקשה הגמ' אלא מעתה דהא לא סגי בהך טעמא לחוד להתיר.

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

הבן השני שהפך לבן ראשון! - סיפור לחג הפסח

בני-ברק, תשמ"א.

"ועכשיו טייערע קינדערלאך, לפתוח את החומשים ולחזור אחרי: וידבר ה' אל משה לאמור. און דער הייבערשטער האט געזאגט צו משה אזוי צו זאגן".

שלושים ואחד ילדי חמד פצחו בצפצוף מתוק וערב לאוזן "וידבר ה' אל משה".

שלושים ואחד, בכיתה היו 16 שולחנות כפולי מקום. אף מקום אחד לא היה ריק.

שמחה'לה פיירשטיין (בדוי) היה נוכח בכיתה רק בגופו. ראשו ריחף בתכנית עליזה איך להפוך את דף המחברת שלו לטיסן שיגיע עד מצחו של הרבי'ה מצד מזרח. שהרבי'ה לא יעלה על דעתו ששמחה'לה הוא המשגר.

אבל הרב מנדל קלייטר (כנ"ל) לא נולד היום, וכאשר הגיח לעברו מטוס נייר בהפתעה והלם במשקפיו הקלילות במכה שהטיחה אותם ארצה, הוא: א. מאוד לא אהב את זה. ב. ידע מיד מי עומד מאחורי מעשה הקונדס.

"שמחה'לה, בוא אלי מיד" רעם קולו.

"מה עשיתי?" התייבב קולו של הילד.

"אני כבר אספר לך מה לא עשית. תגיד לי, האם בקרבן עולה צריך לעשות סמיכה?"

שמחה'לה אימץ את מצחו וניסה להיזכר. הם למדו את זה רק לפני עשר דקות. אבל הראש שלו לא היה מונח בפסוקי פרשת ויקרא אלא בחלומות פז.

כרגיל.

שמחה'לה נשלח אחר כבוד הביתה, והוזהר לא לבוא למחרת אלא אם כן אביו ידבר עם הרבי'ה קלייטר בטלפון.

כך זה היה יום אחר יום, שבוע אחר שבוע. שמחה'לה פיירשטיין גילה עניין בלימודים כמו קהל עייף בשבע ברכות לאחר המנה העיקרית, בדברי הדרשן השביעי. כל מה שעשו הוריו ומוריו, לא עלתה בידם ולא כלום.

אביו, ר' שלמה פיירשטיין, סוחר רהיטים מצליח, לא ידע מאיפה נפלה עליו צרת הבן. שבעה בנים ובנות יש לו, מתנת שמיים. כולם מצוינים בלימודים ובכישרונות. גם שמחה'לה לא נופל בכישרונותיו מאחיו ואחיותיו. אבל הם מצטיינים בלימודים והוא נחשב כילד הנחשל ביותר בכיתה.

גם אמו, גברת רבקה פיירשטיין, סבלה מרגשות כאב מוגבר בגלל התעודות הגרועות של בנה הצעיר. בשונה מבעלה שרוב עסקו היה בשולחנות וכסאות. ספות וכורסאות, היא

הייתה מנהלת בית ספר. אשת חינוך דגולה. וכזאת, חתך הכאב בלבה פי כמה. "איפה נכשלנו?" שאלה את בעלה וגם הוא שאל אותה. "הרי הענקנו לו את החינוך הטוב ביותר". החינוך בבית משפחת פיירשטיין היה חינוך מכיל, סבלני. אמפתי. מזדהה ומחבק. כך חינוכו את כל ילדיהם.

כל השושנים בגינה פרחו ולבלבו.

רק פרח אחד התעקש להיות קוץ.

ר' שלמה פיירשטיין התקשר לביתו של המלמד, וזה התלונן לא רק על מעשה המשובה האחרון, אלא על שרשרת של מעשי קונדס, שנועדו להצחיק את כל הכיתה, והצליחו. "הוא הורס לי חצאי שיעורים" התלונן הרב'ה קלייטר. "אי אפשר להמשיך כך. נכון, הוא לא מתחצף, אבל הוא מפריע בשיעורים ללא הרף. כל המלמדים שלו מתלוננים עליו. ה'שרייבער' והממלא מקום. פה הוא מביא יונה שבורת כנף לחיידר. שם הוא מוצא גור חתולים בן יומיים שצריך לטפל בו. הראש שלו נמצא בכל מקום חוץ מאשר בלימודים. כל יום תעלול חדש. המצאה חדשה".

ר' שלמה שפך את כל לבו לפני המלמד ואח"כ התקשר גם למנהל הת"ת, הייתה לו תחושה ששמחה'לה שלו נמצא על הכוונת של ההנהלה כולה ואם לא יחול שיפור במצב לימודיו, בהקשבה שלו. ובעיקר, ברצון שלו, הוא יישלח אחר כבוד בתום שנת הלימודים לחפש לו מקום לימודים חדש.

הרגשתו של ר' שלמה לא הטעתה אותו. המנהל אכן גילה הבנה והזדהות עמוקה לכאבו של האב, אבל הסביר לו את עמדתו מזווית הראיה שלו. ילד שגם בלי כוונה רעה, מחבל בלימודיהם של חבריו לכיתה יום-יום, לא יכול להמשיך להיות איתם.

באותם ימים עוד לא הכירו את עולם המושגים של: היפראקטיבי, הפרעת קשב וריכוז. ריטלין וכדומה.

לצערם של ר' שלמה וזוגתו, שמחה'לה התבקש לקחת את תיקו וללכת הביתה על מנת שלא לחזור, עוד הרבה לפני סוף השנה, לאחר מעשה פראי במיוחד שעבר את כל הגבולות, גרם חבלה למלמד ושני ילדים ולא הצחיק את אף אחד.

כל תחנוניהם של הוריו בפני צוות ההנהלה נתקלו בקיר אטום. "אנחנו לא יכולים להתמודד עם ילד שמשעין סולם עץ על דלת הכיתה מבפנים, וכאשר כולם חוזרים בסוף ההפסקה - הסולם הכבד חובט בראשיהם של המלמד ושניים מהילדים שנוקקו לטיפול רפואי דחוף ולהרבה תפירות באזורי הפנים והקרקפת", אמר המנהל בקול הכי שקט שהצליח לגייס. הוא אמנם רתח בתוכו גם על הסיידים הערבים שהשאירו את הסולם ממש בפתח הכיתה לאחר שגמרו לסייד את המסדרון, והכניסו את ילד הפרא לפיתוי שלא הצליח לעמוד בפניו, בחזקת: 'לפני שמחה'לה לא תתן מכשול', אבל מתוך 300 ילדי החיידר אף אחד לא חשב על כזה תעלול. רק הוא חשב וגם ביצע אותו בהצלחה יוצאת מן הכלל...

שמחה'לה שהה בבית חודש ימים, ספג עונשים לרוב. אבא ואמא כעסו עליו מאוד ודברו אליו בטון כעוס. חשבו שאולי זה מה שיעזור לדכא את עודף המרץ והשובבות שלו. הם לא דגלו בעונשים פיזיים. ר' שלמה לא הרים יד על אף אחד מילדיו גם כאשר השתוללו עד קצה הגבול. די היה לדבר אליהם בקול נמוך ולחדול לחייך אל הילד/ה הסוררת את חיוכו החם, לגרום לילד/ה שינוי של 180 מעלות בהתנהגותו.

רק על שמחה'לה זה לא עבד. הוא התכנס בתוך קונכייתו כשבולל בחורף. על סבר פניהם הזועף של ההורים הגיב בפנים זועפות משלו.

לאחר פסח התקבל לאחר הפצרות ותחנונים רבים לת"ת ברמה הרבה יותר נמוכה. בני הזוג פיירשטיין קיוו כי מעתה ואילך יעלה בנם יקירם על דרך המלך. והתבדו.

היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו? שאל הנביא. הוא עצמו לא ידע מה פשר רוח הסערה השואבת אותו לתוכה, למה כל כך הרבה מערבולות בולעות אותו לתוכן מבלי שיצליח להתנגד. כאילו היה גרגר אבק בפיה של סופת ציקלון.

בהתחלה הוא ממש השתדל, הוא הבטיח לעצמו, ולא רק להורים ולצוות בת"ת החדש, שישפר את התנהגותו באופן דרמטי. שבועיים-שלושה זה החזיק מעמד, ואח"כ ממש בהפתעה הוא מצא גוזל שהלך לאיבוד, וזה היה ממש פיקוח נפש להציל אותו. בשלב השני הוא קטף 'בובקעס' (איצטרובלים קטנים של עץ ברוש) וכשלא שמו לב העיף בחלל הכיתה בלי לכוון לפגוע. רק שיהיה קצת שמח באמצע שיעור כתיבה משעמם.

ההנהלה בת"ת השני הייתה יותר סובלנית, והמלמדים סבלו ממנו שנתיים, עד שנקעה נפשם. הוא נזרק גם מהחיידר החלש ואז הגיע אל מוסד לילדים טעוני טיפוח.

משם הייתה הדרך סלולה. ימי הבחרות שלו עברו בין ישיבות קטנות לבחורים בעייתיים, מלוות באקורדים צורמים של מריבות בלתי פוסקות עם הוריו, וכמובן עם הצוות החינוכי בכל ישיבה. הוא הלך מחיל אל חיל או אם נקרא לילד בשמו: ירד מדחי אל דחי. ואם נגלה בסוד שנפתחו לו כמה וכמה תיקים "קטנים" במחלקות סוציאליות אלו ואחרות לא יהא זה מן הגוזמה.

וכך אנו מוצאים את הבחור המבוגר שמחה פיירשטיין תקוע זמן רב בשדה השידוכים, ורק בגיל 23, לאחר שרוב חברי הילדות והנעורים שלו כבר חגגו ברית וקידוש לילד שני, הוא זכה להתארס עם שידוך שלא היה מהטובים ביותר, על דרך ההמעטה, בת למשפחה במצב סוציו-אקונומי ירוד (במילה אחת: ענייה...) וילדים שבשם מוסד לימודי לא זכו במקומות הראשונים...

ר' שלמה לא קיפח את בנו בהשתתפות הוצאות נישואיו, למרות הכל, ונתן לו את מלוא חלקו, בדיוק כפי שעזר לכל אחיו ואחיותיו. אבל עננה קלה של שחור חצצה בין שמחה הבוגר למשפחתו. הוא התגורר בצפון ביישוב קטן ומשם מצא את דרכו כעבור שנים אחדות, יחד עם רעייתו, אבא לבן ובת, עוקר לארה"ב וקובע את מגוריו במרכז חרדי.

שמעתם על המושג יקיצה מאוחרת? ישנם עצים המתעוררים לחיים לאחר שכל מגדליהם כבר חשבו לעקור אותם. עצי פרי מזונים שונים מתחילים לפרוח ולהניב פרי - בזמן שחבריהם כבר עשו זאת לפני שנים. מעצור זמני חסם אותם ואף אגרונום לא יידע להסביר את פשר התופעה.

כי האדם עץ השדה...

שמחה פיירשטיין - השובב של ימי הילדות, הבחור המיואש והמתוסכל של ימי הבחרות, השתנה לגמרי לאחר החתונה. בבת אחת קלט שהפסיד את ימיו הטובים ביותר, אבל במקום להרים ידיים ולהתייאש, הוא החליט 'דווקא להיפך'. להשתפר ולבנות את עצמו מחדש, מן היסוד. אולי גם עכשיו היה זה טבעו המרדני.

הוא לקח את עצמו בידיים, למד את ענף הנדל"ן בצורה מקצועית והחל ממש מלמטה, תיווך דירות להשכרה; מחסן הראוי להפוך למשרד טוב; וכדומה. במקביל קבע עיתים לתורה בבית הכנסת הסמוך לביתו שבבורו פארק, וכאילו התהפך מן הקצה אל הקצה. לא ניתן היה להכיר בו אפילו שמץ של אותו פרא-אדם שידו בכל ויד כל בו. הוא היה אברך חסידי נעים הליכות, איש עסקים ההולך ומתפתח ממש מחודש לחודש. לאחר שנתיים מאז כניסתו לענף ה'רילסטייט' כבר קנה ומכר בתים שלמים, ומשכורתו השנתית המריאה לסכומים שבני משפחתו בארץ לא מרוויחים בעשרים שנה. להפתעתו הנעימה התברר לו כי גם זוגתו עוברת אותו מסע אישי מטלטל בדיוק כמוהו. היא נחשבה בילדותה ונעוריה כתלמידה מעוטת כישרונות, וכעת התברר לה עצמה כי טעתה. יש לה חוש בלתי רגיל בהבנת רגשות אנוש. בתוך שנה-שנתיים אנו מוצאים אותה כמטפלת רגשית מן השורה הראשונה, יועצת בבעיות שלמות הבית ובעלת הבנה חדה ועמוקה בתהליכים נפשיים סבוכים.

ילדיהם צנחו עליהם כמו מתנות משמים. כולם היו בטוחים שיהיו להם ילדים משולי-שוליים, והמציאות הייתה הפוכה בתכלית. בנם הבכור אורי היה ילד פלא ממש, מספר אחד בכיתה, ילד שנבחן בעל פה עשרות פרקי משניות בהבנה מלאה, אחותו בריינדי הקטנה ממנו בשנה נחשבת גם היא לתלמידה מצטיינת מן השורה הראשונה. גם אחיהם הפעוט פייווי פולט חידודי לשון ופיקחותו ניכרת מביין ריסי עיניו. עדיו לגדולות.

מי היה מאמין?

רק עננה שחורה אחת רובצת על חייהם של בני הזוג המושלמים.

הקשר עם ההורים!

עם הוריו של שמחה, ליתר דיוק.

למרות כל ההבנה והאמפתיה שגילו הוריו של שמחה'לה הילד והנער, היו ביניהם גם רגעים קשים שבאו לאחר כמה ביטויים שפלט ר' שלמה בשעת כעס. למרבה הצער, כל

משפט חריף שיצא מפיו נרשם בלבו הרגיש של שמחה'לה כאש שחורה על גבי אש לבנה. הוא מיאן לסלוח לו. הם כבר לא החליפו מילה יותר משנתיים. עם אמא היו היחסים סבירים יותר, אבל גם כשדיבר איתה בטלפון היו אלה שיחות קצרצרות להפליא: שלום, מה נשמע, מה שלום המתוקים. נשיקות לקטנים וביי.

אף פעם אחת לא שאל אותה "מה שלום אבא". היא עשתה זאת בעצמה: אבא דורש בשלומך, אבא מרגיש טוב/לא מרגיש טוב. הוא לא ענה.

בעצמו לא ידע מדוע הוא כל כך כועס על אביו. הרי כיום כאבא לילדים יכול להבין ללבו. האם אתה היית שמח לשמוע ממנהל התלמוד תורה שהבן שלך הוא התלמיד הגרוע ביותר בכיתה? בחיידר כולו?

אבל רגש ה'ברוגז' שחש כלפיו, והטינה שנטר לו מאז המילים החריפות, לא התקוה כהוא-זה במרוצת השנים. נהפוך הוא. אביו נעשה לו לסמל ודוגמה כיצד לא צריך להתנהג. הוא סיגל לעצמו יחס אסרטיבי למחצה כלפי ילדיו. הבין אותם, הרעיף עליהם חיבה ואהבה בשפע, אבל גם ידע להיות קשוח כשצריך. 'אילו אבא לא היה כל כך רכרוכי כלפיי, אילו ידע להעמידני על מקומי, ולא רק לפלוט כלפיי מילים חדות מלובנות כסכינים לווהטות בעידנא דריתחא, הייתי נראה אחרת לגמרי'.

יום רדף יום, שבוע רדף שבוע, ולכאורה היו היחסים ביניהם עתידיים להישאר קרירים-מנותקים עד מאה ועשרים. אבל יש יד שמכוונת את הכל.

*

שמחה לא ישכח עד יומו האחרון את שיחת הטלפון עם אמא באותו ערב.

הם ישבו ואכלו את ה'סאפער' (ארוחת ערב) במטבח הגדול. על השולחן היו מיטב המאכלים. ממרחים ומטבלים בשלל גוונים, ובחלל האוויר ריחף ריחם המשכר של קציצות בקר מתובלות מיטגנות על האש, מעדן מלכים של עקרת הבית. על השולחן עמדה קערת פורצלן מצוירת שענני אדים בקעו ממנה והביאו לכל חוטם באזור את ניחוחו הנפלא של מרק ירקות עשיר. הגדולים כבר סעדו את לבם במרק בתוספת קרוטונים פריכים שנאפו במטבל שום סודי שהפך ללהיט, גם הם מעשה ידיה להתפאר של האם הבשלנית.

הנייד שלו צלצל. זה היה המספר של אמא.

ראשו של שמחה עבד במהירות האור. השעה בארץ ישראל כעת היא שלוש בלילה. קרה משהו!

"הלו אמא, הכל בסדר?" שאל בחרדה.

כבר שנים לא דיבר אליה כך.

"מאיפה אתה יודע" היא הייתה נרעשת.

"יודע מה? מה קרה?" שאל ולבו החל הולם בפראות.

"היססתי מאוד אם להתקשר אליך, אבל אתה לא תסלח לעצמך עד יומך האחרון אם לא תבוא להיפרד מאבא".

"מה?! צווחה איומה חתכה את חלל המטבח. אשתו וילדיו הביטו בו נפחדים.

רבקה פרצה בבכי מר. "חודשיים אני מתאפקת לומר לך. אבא חולה אנוש. הוא קיבל את המחלה ומצבו הולך ומתדרדר".

"אני טס לישראל" ענה ספונטנית.

"המצב עוד לא קריטי", מיהרה לתקן את הרושם הקשה ולהפיג את הבהלה שזרעה ברגע הראשון, "יש לך זמן להתארגן. זה לא מהיום למחר".

"אוקי. אתארגן ואבוא לארץ. חשבתי לטוס עוד היום, אז זה יהיה מחר".

*

הוא השיג מהר מאוד כרטיס טיסה ללא הגבלת זמן חזור. באותו יום סגר קצוות של כמה עסקים בוערים. 'ניקה שולחן' במשרדו וארו מזוודה. לא ידע לכמה זמן הוא טס לארץ, ולכן לקח אתו כל מה שצריך לשהות ארוכה.

שתי יממות וחצי לאחר שיחת הטלפון עם אמא, עמדו רגליו בפתח חדרו של אבא בבית החולים.

*

הוא הכין את כל כוחות הנפש שלו לקראת המפגש הטעון, אבל כל מבצרי ההגנה שבנה סביבו וכל המילים שעמדו על קצה לשונו - נמוגו ברגע שראה את פניו החיוורות ולחיייו השקועות של אבא. שוכב במיטה מוקף צינוריות ועמודי מתכת ושני מוניטורים צבעוניים מצפצפים למראשותיו.

אבא הביט בו בעיניים כואבות אבל מבטו היה מלא אהבה.

צרחה חדה בקעה מפיו "טאטע", כמו חזר בבת אחת לגיל חמש. הוא התקרב למיטה. עמד רגע בגרון מכעכע וניסה לומר משהו, אבל לא הצליח. עיניו ננעצו בעיניו של אבא והתחברו אל נשמתו בחיבור שלא היה להם מעולם.

גל אדיר של בכי גאה בו ללא התראה ופתאום פרץ בבכי נורא. "טאטע, תסלח לי על כל הצער שגרמתי לך. איזה שוטה הייתי, לא הבנתי שאתה רוצה רק את טובתי, אבא, סליחה, מחילה!!!". הוא קרס אל המיטה, מבקש להתקרב ככל היותר אל אבא.

ר' שלמה ביקש לומר משהו אבל קולו נשבר. עיניו זלגו דמעות רותחות. הוא פרש את שתי ידיו הצנומות וחיבק את בנו בכל כוחו.

"מייין קינד", לחש בקול מרוסק. "מייין קינד".

שניהם בכו זה על צווארי זה בכי שנצטבר שנים ארוכות. בכי מטהר, מאחד נשמות של אבא ובן שתהום עמוקה הפרידה ביניהם.

לאחר שנרגעו שוחחו קצרות. אבא סיפר לו על מחלתו אבל לא הזכיר במילה את חומרת המצב. שמחה חשב שכנראה מסתירים ממנו את האמת. הוא מצדו נקט לשון ערומים והפריח אווירה ספוגת אופטימיות, ואבא קיבל הכל בשקיקה.

למחרת עסק רק בדבר אחד, שיחות עם עסקנים רפואיים וסידור פגישה בינו לבין הרופא הבכיר ביותר בארץ בתחום מחלתו של אביו.

הרופאים המטפלים בבית החולים הסכימו לתת לו את כל החומר הרפואי לצורת קבלת חוות דעת נוספת מרופא אחר, ועם כל הניירת ודיסק קטן הגיע למשרדו של פרופ' כצנלסון. הפגישה הזאת הייתה יקרה מאוד. אבל שמחה הניח את הסכום העצום על השולחן. שום מחיר לא היה יקר בעיניו.

הרופא עיין במסמכים, בצילומים וסריקות הסי. טי. וה-אם, אר, איי. קרא את האבחנות הרפואיות וכל מה שכתבו אלו שאבחנו את המצב לפניו.

שמחה הביט בו במתח גואה. אמנם לא מפיהם אנו חיים, אבל רשות ניתנה לרופא לרפאות. מבטו החולמני חלף ברפרוף בין צג המחשב שעליו הוצגו תוצאות הבדיקות של אבא, לבין עשרות תעודות של בתי ספר לרפואה בהם למד הפרופ' כצנלסון את מקצוע הרפואה ומכתבי הוקרה של מטופלים שהחלימו. תמונות של ילדים מחייכים וצוחקים, כנראה הוא היה השליח הטוב לשלוח להם רפואה. תבליט ענק של גוף האדם על וורידיו ועצמותיו.

פרופ' כצנלסון שקע במחשבות לכמה רגעים.

"תראה" פתח בקול נמוך, "אומר לך משפט שנשמע בנאלי ונדוש להחריד, אבל הוא מגדיר את המצב בדיוקנות: יש לי שתי בשורות בשבילך. אחת רעה ואחת טובה, אפילו טובה מאוד. במילים אחרות: המצב קשה אבל לא נואש".

"כלומר?" עיניו של שמחה עפעפו במהירות וכל גופו רעד כעלה ברוח.

הרופא הצביע כלפי מעלה. "חיי אדם נמצאים רק בידיו של הבורא, אבל אנחנו עושים מצדנו את מירב ההשתדלות, וזו עדיין פשוט מאוד לא נעשתה במקרה של אביר!".
חד וחלק.

"מה הרופא רוצה לומר?" המילים יצאו מפיו מעוכות ושבורות מבין שיניו הנוקשות באימה.

"ישנן כמה סוגי תרופות יקרות-תופת, שאינן כלולות כמובן בסל התרופות, שאילו אבירך יקבל אותן, ניתן בקלות להציל את חייו".

"המצב עוד הפיך?" שאל בתדהמה. "הבנתי מאמי שתהיה בריאה שהוא כבר במצב טרמינלי, סופני".

כצנלסון חייך חיוך עגום. "זה מה שהיא חושבת. היא לא רופאה, או שהיא מכירה כנראה את מגבלות כוחה הפיננסי".

באמת כוחה הכלכלי מוגבל מאוד, הרהר שמחה בצער. רק אתמול סיפרה לו אמו שאביו נשאר ללא עבודה וגם היא כבר מזמן לא מנהלת בית ספר, אלא יועצת במשרה חלקית ובעלת הכנסה נמוכה מאוד. "מצבנו הכלכלי היה קשה גם ככה, והמחלה הביאה אותנו ממש לעברי פי פחת". הוא היה המום כאשר נחשפו בפניו סודות כבדי משקל שהוסתרו ממנו בגלל ה'ברוגז' הגדול. "אני אפרנס אתכם" אמר לאמו בהתרגשות. "אפקיד לכם כל חודש בבנק סכום מכובד שיאפשר לכם לחיות כמו בני אדם".

זה היה אתמול. וכעת גם הרופא שאינו יודע מאומה, דורך על אותה יבלת כואבת...
"אבל לי אין שום מגבלה!" צעק בהתרגשות. "אני מוכן לשלם כל מחיר ובלבד שאבא יחיה".

הרופא בחן אותו בעיניים מפוכחות. "אתה אדם עשיר?"
"לא מולטי מיליונר, אבל לא רחוק משם. יש לי, תודה לקל, הרבה יותר ממה שיש לבני משפחתי בארץ, פי מאה מהם, ואני גם יכול לגייס כספים אצל חבריי לעסקים בארה"ב".
"אוקי" אמר הרופא, "תן לי לשוחח עם הרופא המטפל של אביך ואסביר לו מה הוא צריך לעשות, אבל תדע שמדובר בתרופות יקרות מאוד. הוא צריך לקבל סדרה של שמונה זריקות שכל אחת מהן עולה מחיר אסטרונומי".
"אני מוכן", הניח את ידיו על השולחן בתנוחה מתריסה, כפי שהיה רגיל לעשות בנעוריו, מול המשגיח בישיבה...

הרופא כבר שלף את מכשיר הטלפון שלו מכיסו אבל עיניו עוד פנו אל שמחה. "רק דבר אחד: קח בחשבון את הסיכון המאוד אפשרי, יתכן שלמרות הכל, המחלה תתגבר. זה לא בידיים שלנו כפי שאמרתי לך מקודם. זה תלוי רק ברצונו של הבורא".
"על זה שנינו מסכימים" חייך שמחה. לראשונה מזה שלושה ימים זרח האור בעיניו.

*

בחסדי שמיים, המפנה הטובה היה חד ומהיר בצורה שאיש לא פילל. לאחר שלוש זריקות בלבד החל מצבו של ר' שלמה להשתפר פלאים. מעודדים מהתפנית המשיכו הרופאים בטיפול החדשני היקר, זריקה אחר זריקה. בתוספת כל האמצעים התומכים שניתנו מקודם, וכעת, חלה נסיגה במצבה של המחלה עד לבלי הכר.

שמחה חזר להיות שמחה'לה, בנם האהוב של אבא ואמא, ואח יקר לכל משפחתו. הוא לא משמיתתו של אבא בבית החולים עד שהשתחרר הביתה, צועד שוב על רגליו בכוחות מחודשים. גם בבית היה צמוד אל אבא ואמא ללא הרף. מבקש להשלים פער של שנים. בבת אחת הפך להיות כתר המשפחה, היהלום של הבית שנחשב בעבר לחתיכת זכוכית זולה. הבן הרשע מההגדה הפך להיות הבן החכם.

הבדיקות החוזרות של אבא כעבור חודשיים הוכיחו את מה שאמר פרופ' כצנלסון בפגישה במשרדו:

"ישנן כמה סוגי תרופות יקרות תופת, שאינן כלולות כמובן בסל התרופות, שאילו אביך יקבל אותן, עוד ניתן להציל את חייו".

זה קרה! ר' שלמה ניצל ממוות לחיים, כפשוטו. הוא החלים כליל מהמחלה הקשה וכעבור שלושה חודשים ערך את סעודת ההודיה בבית הכנסת השכונתי בנוכחות קהל רב וכל בני משפחתו. שמחה שכבר מזמן חזר לביתו בניו-יורק, הגיע כמובן שוב ארצה להשתתף במסיבה שהוא היה השושבין הראשי בה.

ר' שלמה "חתן השמחה" חזר למראהו הרגיל של ימי טרום המחלה. פניו שוב היו מלאות חיים. עיניו כבר לא היו שקועות ורוחו הייתה צוהלת. הוא קם לדבר בפני הקהל.
"אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה", פתח בדבריו של דוד המלך.

הוא ציטט מהמקורות על 'ארבעה חייבים להודות', ובהם חולה שנתרפא, לא חדל מלהודות לבוראו על שהעניק לו את חייו בחזרה לאחר שכבר נואש מהם.
מבטו המצועף בדמעות פנה אל הקהל:

"אבל בראש ובראשונה עלי לומר לכם רבותי היקרים. דעו לכם שאי אפשר אף פעם לדעת מה העתיד מכין לנו. הנה בני יקירי ר' שמחה, שלולי הוא כבר הייתי שוכן עפר. כמה תודות אני חייב לו!"

הוא התכופף אל בנו ולחש לתוך אוזנו: "עליך כיוון דוד המלך כשאמר 'אבן מאסו הבונים הייתה לראש פינה', אתה מסכים אתי?"

"כן אבל אל תאמר את זה בקול" לחש שמחה בחיוך, "אני לא מחפש כבוד וגם לא ביזיונות".
"אין בעיות".

"נדרי לה' אשלם" חזר ר' שלמה לדבר בקול בפני הקהל. "בימי מחלתי הקשים נדרתי בלבי כי אם ה' יתברך ישיב אותי לאיתני - אקדיש את שארית חיי ליעוץ להורים בתחום חינוך הילדים מתוך ניסיון עשיר שרכשתי בימי חיי. ובעזרת ה', החל מהשבוע הבא אפתח את משרדי שנרכש על ידי בני ר' שמחה שגם העניק לו את שמו "אמונה ושמחה", דהיינו, אם תאמינו בילדים שלכם תהיה לכם שמחה כל החיים".

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא

הנוכחי

ייפול לנו מהשמים!

המעשה דלהלן שאירע אצל מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, התרחש בירושלים, כאשר האירועים הביטחוניים סביב מלחמת תש"ח גרמו למצוקה כלכלית נוראה, עד שנוצר מצב שלמשפחות רבות ממש לא היה מה לאכול.

פעם, לפני שבת, לא היה במטבחה של הרבנית צדקה ע"ה ולו מאכל אחד על מנת להכינו לסעודות השבת... בבית היה רק קצת אורז, אותו ייחדה הרבנית למאכל עבור הילדים ביום ראשון.

אבל כאשר שמע הגר"י צדקה שיש בבית אורז, הורה לאשתו להכין מהאורז הזה את מאכלי השבת. הרבנית הופתעה, ושאלה את בעלה, "ומה יהיה עם מאכלי הילדים ביום ראשון? האם הינך רוצה לסמוך על הנס, ולחשוב שיפול לנו מאכל מן השמים?"

והגר"י צדקה השיב: "כן, אל תדאגי! יפול לנו מהשמים!"

בני המשפחה אכלו את האורז בשבת, וקיימו מצות עונג שבת, כשראש המשפחה נוסך בהם בטחון בה' יתברך, ומבקש מהם לא לדאוג על המאכלים של ימי החול.

והנה, בשעות הבוקר המוקדמות של יום ראשון, אירע הנס. אורח מבגדד הגיע אל הגר"י צדקה, והביא איתו שק מלא כל-טוב, במאכלים טעימים, וגם באורז... [שמחה בבית, עמו' תשכ"ג]